گوڵستان

شێخ موسڵحەدین سەعدی شیرازی

گوڵستان

وەرگێڕانی:
زەکی ئەحمەد هەناری

پێداچوونەوەی:
غەریب پشدەری

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس
هەولێر – هەرێمی کوردستانی عێراق

هەموو مافێک هاتووەتە پاراستن ©
دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس
شەقامی گوڵان – هەولێر
هەرێمی کوردستانی عێراق
هەگبەی ئەلیکترۆنی aras@araspress.com
وارگەی ئینتەرنێت www.araspublishers.com
تەلەفۆن: 35 49 224 66 (0) 00964
دەزگای ئاراس لە ٢٨ تشرین (٢) ١٩٩٨ هاتووەتە دامەزران

شێخ موسڵحەدین سەعدی شیرازی
گوڵستان
وەرگێڕانی: زەکی ئەحمەد هەناری
پێداچوونەوەی: غەریب پشدەری
کتێبی ئاراس ژمارە: ١٢٤٨
چاپی یەکەم ٢٠١٢
تیرێژ: ٦٠٠ دانە
چاپخانەی ئاراس – هەولێر
ژمارەی سپاردن لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ١٨٧– ٢٠١٢
نەخشاندنی ناوەوە: زیاد تاریق
رازاندنەوەی بەرگ: ئاراس ئەکرەم
هەڵەگری: شێرزاد فەقێ ئیسماعیل. تریسکە ئەحمەد

ژپنک:
ژمارەی پێوانەییی ناودەوڵەتیی کتێب
ISBN: 978-9966-487-15-7

ناساندن

سەعدی دانەری پەڕتووک[1]

سەعدی ناوی "موشەرەف کوڕی شێخ موسڵحەدین"ە؛ لە شاری شیراز پایەتەختی هەرێمی (فارس)ی ئەوکاتە، لەساڵی (٥٨٩)ی کۆچیدا هاتووەتە دنیاوە؛ بۆیە هەر بە "شیرازی" بانگ کراوە.

هۆزی باوکی وەکو هۆزی دایکی لە بنەماڵەیەکی ئاینی و زانستی بووە. ناوبراویش هەر لەسەر ڕێچکەی هۆزەکەی خۆی ڕۆیشتووە و زانستە سەرەتاییەکانی لە باوکی و ئەوانەی وەک باوکیەوە فێر بووە.

سەعدی، یادی ئەو تاڵی و سوێری و هەناسەساردییانەی هەتیوی، کە هەر لە منداڵییەوە چێشتبووی هەرگیز لێی جیا نەدەبووەوە.

"موسڵحەدین"ی باوکی کە لەلای (ئەتا بەگ سەعدی کوڕی زەنگی سلغری) فەرمانڕەوای فارسدا کاروباری بۆ هەڵدەسووڕاند، مرد.

پاش مردنی "موسڵحەدین" فەرمانڕەوا باڵی باوکایەتیی بەسەر (سەعدی)دا گرت و لەسەر ئەرکی خۆی بۆ پەرەپێدان و دوایی‌هێنانی خوێندنی، سەعدی ناردە سوختەخانەی "نیزامییە" لە بەغدایە.

دوای تەواوکردنی خوێندن، "سەعدی" گەڕایەوە "شیراز"ێ؛ پاشان هێندەی پێ

---

[1] ئەو سەرچاوانەی کە ئەم ناساندنەی لێ وەرگیراوە، ئەمانەن:

أ- کۆواری (تراث الانسانية)- المجلد الثاني - ١٠- سنة ١٩٦٤. ب - المنجد.

ج – فەرهەنگی نەو، دانەر: حسن عميد.

d. The Gulistan _ OR _Rose GARDEN of SA' DI _ TRASLATED BY EDWARD REHATSEK

هـ- الروضة او "گلستان سعدي الشيرازي": ترجمه د. محمد موسى هنداوي الى العربية.

و- ئینسیکلۆپیدی ئینگلیزی. ز- دائرة المعارف الاسلامية.

نەچوو بۆ گەشت و گەڕانێ (شیراز)ی بەجێ هێشتەوە.

لە ساڵی (٦٢٣)ی کۆچیدا لەبەر ئاڵۆزی و پەشێویی خۆی و تێکچوونی هەرێمی فارس و مردنی فەرمانڕەوای چاودێری "سەعدی کوڕی زەنگی" شیرازی بەجێ هێشت و هاتە دەرێ. – پێ دەچێ دایکیشی هەر پێش ئەم چوونە دەرەوەی مردبێ.– بۆ ماوەی ٣٠ ساڵ دەستی بە گەشت و گەڕانێ کرد.

لەو ماوەیەدا عێراق و حیجاز و شام و یەمەن و ئاسیای بچووک و ئەفەریقیای باکوری بەلای ڕۆژئاوادا و کیشوەرانی تری وەک هیند، ئێران، خوراسان و تورکستان و پشتی جەیحوون بەلای ڕۆژئاواوەی سەر لێ دا؛ ژنی لە یەمەن و شامدا هێناوە، منداڵێکی لە یەمەندا بووە و مردووە، نەزانراوە هیچ منداڵی تری هەبووبێ، شار و وڵاتانێکی ئیسلامی نەماوە نەیدیبێ.

لەم گەشتەیدا "سەعدی" بەرگی دەروێشی و گەڕیدەییی پۆشیوە.

بە ئامۆژگار (واعظ) و شاعیر ناسرابوو، بەهۆی بڵاوبوونەوەی هۆنراوەکانی لە جیهانی ئیسلامدا – بەتایبەتی ڕۆژهەڵات – بە ناوی (سەعدی) کە نازناوی – خامە PEN- NAME بوو، ناودار و ناسراو بوو. ئەم نازناوەشی سەبارەت بە چاکە و ئەمەکداریی خۆی بۆ فەرمانڕەوا "سەعدی کوڕی زەنگی" تا ببێتە یادگارێک بۆی، لە خۆی ناوە.

لە ساڵی (٦٥٤)ی کۆچیدا گەڕایەوە شیراز، کە کەوتە ناو ساڵانەوە هەر لە شیرازدا مایەوە و کەوتە سەر پەیڕەویی سۆفیگەریەتی "طريقة التصوف". هەروا نزیکەی ٣٠ ساڵانی تەمەنی پڕ بەها و بەنرخی خۆی بە ئاین و ئامۆژگاریکردن و شیعر دانانەوە بەسەربرد. لەم ماوەیەدا جارجارە نەبێ کە بۆ حەج چووەتە مەککە دەنا لە شیراز نەهاتووەتەوە دەرێ.

سەرەڕای ئەمەش ١٢ ساڵانی تەمەنی و ژیانیشی لە نان و ئاودانی بە ڕێبوارانداا تێ پەڕاندووە و یەک لە مریدەکانی "شێخ عەبدولقادری گەیلانی"ش، بووە.

ئەم مرۆیە خواییە بەرزە بەهێزە، ئەم شاعیرە گیان سۆزە بەڕێزە ئەم ئامۆژگاریکارە زانایە دڵسۆزە، پاش ئەم هەموو تاڵی و سەنگەساری و رەنج و ئازار و دیلی و هەناسەساردییە کە بۆ بەرژەوەندی و باشە و چاکەی گشتیی

ئادەمیزاد ژیانی خۆی تەرخان کردبوو، لە ساڵی (٦٩١)ی کۆچیدا بە دڵێکی پڕ ئارام و ئاسوودە و هێمنەوە گیانی پاکی بۆ بارەگای بەرزی یەزدان – بۆ بەهەشتی بەرین، پەروازی فەرموو، لە تەمەنی "١٠٢" ساڵیدا لە شیراز کەوتە شیرین خەوی هەمیشەییەوە.

لەناو باغەکەی خۆیدا کە خۆی دای مەزراندبوو، بە خاک سپێردرا – خوای هەرە بەرز و مەزن بیخاتە ژێر باڵی دڵسۆزی و بەزەیی خۆیەوە، ئینشاڵڵا!

ئێستاکێ سەعدی لە شیراز، ئارامگایەکی پڕ درەخت و ئاوداری هەیە و هەر کەسێک کە بچێتە شیراز سەرێک لە ئارامگایەکەی ئەدا و سەری گەورایەتی و ڕێزی بۆ نزم دەکات و دادەنەوێنێ.

بە تێکڕایی: سەعدیی لەخۆبووردەی خۆنەویست ژیانی دوور و درێژی بەم جۆرە دابەش کراوە:

أ– "٣٠" ساڵ لە خوێندن.

ب– "٣٠" ساڵ لە گەشت و گەڕان.

ج– "٣٠" ساڵ لە پەیڕەویی تەریقەی سۆفیگەریەتی.

د– "١٢" ساڵیشی لە نان و ئاو پێدانی ڕێبوارانددا تێ پەڕاند.

لە شاکارەکانی سەعدی، پەڕتووکی "گوڵستان" و "بۆستان" و گەلێک پەڕتووکی تریەتی، کە هەمووی لەژێر ناوی "کوللیات" وەک دیوانێک کۆ کراونەتەوە؛ ئەم پەڕتووکانەش باشترین و نایابترین شوێنەواری وێژەیی فارسییەتی کە بەجێی هێشتووە. بەتایبەتی پەڕتووکی "گوڵستان" و "بۆستان"ی.

گوڵستان لە ساڵی (٦٥٦) کۆچییەوە تا ساڵی (١٣٦٥) کۆچی کە ئەکاتە (٧٠٩) ساڵ، لە هەموو کیشوەری ئیسلامدا ئەخوێندرا.

ئەوەی هۆنراوەکانی "گوڵستان" و "بۆستان"ی لەبەر بوایە و لە جێی خۆیدا، لە گفتوگۆیاندا، بیخوێندبایەوە بە تێگەیشتوو و خوێندەوار و ئایندار، ئەژمێردرا.

پەڕتووکی گوڵستان و بۆستان بۆ سەر گەلێک زمانی زیندوو وەرگێڕدراوە. خاوەند مێژووی ژیان، هەروەکو (دەوڵەت شا) ئەڵێ؛ لە هەرە شاعیرە ناودارەکانی

فارسە و؛ یەک لە سێ پێغەمبەرەکانە.

"سەعدی" لە هەڵبەست. فیردەوسی[1] لە چیرۆک و پێداهەڵگوتن و، ئەنوەری[2] لە چامە.

وەرگێڕ
کۆ: ١٩٦٦/١٢/٧

---

٠١ فیردەوسی = ناوی "ئەبول قاسم"ە، گەورەترین هۆنەرەوانی ئێرانە لە پێداهەڵگوتندا و، چیرۆکە زۆر ناودارەکەی، پەڕتووکی "شانامە"ی کە (٦٠,٠٠٠) شێست هەزار خانەیە (بەیت) بە ٣٥ ساڵ داینـاوە لە ساڵی ٤١٦ی کۆچیدا مردووە، لە (طوس) کە شاری خۆیەتی نێژراوە.

٠٢ ئەنوەری یا ئیبوردی – ناوی "ئەوحەدەدین عەلی کوڕی ئیسحاق"ە یەک لە هۆنەرەوانە گەورەکانی ئێرانە؛ لە سەردەمی سوڵتان "سنجەر"دا چامەکانی زۆر ناودار بوون، لە ساڵی ٥٧٥ی کۆچیدا مردووە.

وەرگێڕ

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

" دیباجە"

درووود بۆ خوای بەهێز و گەورەیە؛ کە بەندایەتی هۆی نزیکبوونەوەیە و لە سوپاسیا ئاسایش و خۆشییە، هەر هەناسێکی هەڵی ئەکێشی درێژکەرەوەی ژینە، کە ئەشیدەیتەوە حەسانەوەی گیان و گەشەی خۆتە. لەبەرئەوەی هەر هەناسەیەکیش دوو خۆشیی تێدایە بۆ هەر خۆشییەکی سوپاسێک پێویستە.

خانە

لەدەست و دەمی هی کێ، کام کەسێ

دێت.. بێنێتە جێ ڕەوای سوپاسێ

فەرمایشی خوای گەورە: "اعملوا آل داود شکراً وقلیل من عبادي الشکور"

واتە: "بنەماڵەی داود سوپاس بکەن، لە بەندەکانی من سوپاسگوزار زۆر کەمن."

پارچە

بەندە وا چاکە لە کۆتایی خۆی

پۆزش بۆ دەرگای خوداوەند بێنێ

دەنا بۆ ئەوەی شایستەی خوا بێ

هیچ کەس ناتوانێ بەجێی بهێنێ

بارانی ڕەحمەتی بێ ئەژمار هەموو کەسێکی گرتووەتەوە، خوانی هەموو چەشنە نیعمەتەکانی بێ دریغ لە هەموو جێیەکدا ڕاخراوە، پەردەی نامووسی بەندانی بە تاوانی لە سنوور بەدەری نەدڕیوە و بژێوی مووچە خۆرانی بەسووچ و گوناهی ناشایستە نەبڕیوە.

پارچە

ئەی بەخــشندە تۆ، لە گــەنجی پەنهــان
گــاور[1] و تەرســـا[2] رزقـــیـــان پــێ ئەدەی
دۆسـتـەکانی خـۆت چۆن ئەکـەی بێ بەش
کــــە تۆ دوژمـنـان وا چـاو لـێ ئەکـــــەی

بە فـــەڕاشـی بای وەشـــتی گـــوت: "ڕایەخـی زومـــەڕڕەدین ڕایەخـی و بە دایـانی هـەوری بەهاریشی فـەرمـوو: "کـیژانی گیـاو گـوڵ لە بێشکەی زەویدا، پەروەردەبکا". درەخـتـان بەرگی نەورۆزی و کـەوای ئاوریشـمـیـان پۆشـیـوە و منداڵانـی لق بەهاتنی وەرز و کژی بەهار کڵاوی غونچەیان، لەسەرناوە. شیرەی ترێ بەتواناییـیە خـۆی لە هـەنگوینی تێپەڕاندووە و ناوکی خورماش بەگوێرەی پیرۆزییە گەورەبوونێی، بوویتە دارخورمایەکی بڵند.

پارچە

هـەور و با، مـــانـگ، رۆژ.. ئاســـمـــان لەکـــارن
هـەتاکو نانێ پەیدا بکەیت و بەغەفڵەت نەیخۆی
گـشــتی ســەرگــەشـتـە و ملکەچ فـەرمـانن...
ڕەوای هـەق نیــــــیـــــــە، ملکەچ نـەبی بۆی

وا ئەگـــێـــڕنەوە لـە ســـەروەری هەبـووان و مـــایەی شـــانـازی ئافـــەریدەکـــراوان و خـۆشەویسـتی جیـهانیـان و دەسـتە گوڵی بژاردەی ئادەمیان و چەرخ و فـەلەکی دوا سووڕی کات و زەمـانان، ئەحمەدی هەڵبژاردە "مـحەممەد موسـتەفا" درووودی خـوای لێبێ.

---

١. گاور... مەبەست، زەردەشتییە.
٢. تەرسا... مەبەست، مەسیحییە.

خانە

تکاکار، ملکەچ، سپاردەی بەبەخش
توند و تۆڵ، ڕووخۆش، قەشەنگ و خۆش بەش

هۆنراو[3]

بەرزی و بەرێزی، گەیشتنە پایە
بەجوانییەکەی خۆی، تاری[4] لادایە
گشت خوو ڕەوشتی هەمووی، هەرباشن
بۆ خۆ و بۆ نەوەی، بکەن تکایە

هەر کاتێ یەکێک لەبەندە گوناهکارەکانی پەشێوی ڕۆژگار، دەستی پاڕانەوە و پەشیمانی بە ئومێدی وەڵامدانەوەی بەرەو قاپی یەزدانی گەورە بەرز بکاتەوە و ئەویش ڕووی نەداتێ و وەڵامی نەداتەوە، دووبارە هانای بۆ بەرێتەوەو هاواری لێ بکاتەوە و هەمدیس ڕووی تێ نەکاتەوە ئەوجا بە ناورانەوە و پاڕانەوە و لاڵانەوەوە هاواری تێبەستێ، یەزدانی پاک و بەرز، ئەفەرمووێ: فریشتەکانم! لە بەندەکەم شەرمەزار بوومەوە، تە نیا من نەبێ کەسی تری نییە، ئەوا لێی خۆش بووم، واتە وەرامی داواکەیم دایەوە، تکایەکەیم گەیاندە جێ... کە لە تکای زۆر و ناورانەوەی بەندان شەرم دەمگرێ و تەریق دەبمەوە.

خانە

بنوارە بەخشش و نەرمی کردگار
گوناە بەندە دەیکات و ئەو شەرمەزار

گۆشە نشینانی کابەی جەلالی ددانیان بە تەواو نەپەرستنی خوادا ناوە و گوتوویانە "ماعبدناک حق عبادتک" ستایش گۆیانی زێوەری جوانی بە واقی وڕەوە

---

٣. ئەم هۆنراوە عەرەبی بوو، بۆیە خستمانە ناو دوو کەوانە لەمە بەدوا، هەرچی لە ناو دوو کەوانەدا بوو، عەرەبی بووە.

٤. تاریکی

ئەڵێن "ما عرفناک حق معرفتک" واتە.. نەمانناسیوی وەک شایستەی ناسینیت.

پارچە

گەر کەسێک باسی ئەو لەمن پرسێ
بۆ ناساندنی، سەرسام چ بکا دیار
عاشقان کوشتەی مەعشووقانیانن
نە دەنگ لە کوشتە، دێت و نە هاوار

خواپەرستێکی خاوەن دڵ سەری بەیەخەی خۆیدا بەردابووەوە و کەوتبووە دنیای خۆیەوە و لە دەریای گەڕان و دۆزینەوەی راستییەکاندا نقوم بووبوو، کە بێدار بووەوە یەکێک لە ئاواڵەکانی هەروا بەگاڵتەوە پێی گوت: "لەم باغ و بێستانەی کە تێیدا بووی چ دیارییەکی گەورەت بۆ هێناوینەوە؟" وەرامی دایەوە: "وام لە دڵدا بوو کە گەیشتمە داری گوڵ، دامەنی لێ پڕکەم و بەدیاری بۆ هاودەمانی بێنمەوە، بەڵام هەرکە گەیشتمە دارگوڵ، بۆنی گوڵ وای مەست کردم کە دامەنم لە دەست بەربوو."

خانە

گوتم با گوڵێک بڕنم لە باغی
هەرکە گوڵم دیت، مەست بووم لە بۆنی

پارچە

مەلی سپێدە! عیشق لە پەروانە فێربە
کە سووتا و گیانی دا و دەنگی لێ نەهات
ئەوانەی لە ڕێی عیشقا جانبازن..
لە بێ خەبەران، کەشکەک سەلاوات

پارچە

ئەی بەرزتر لە خەیاڵ و ئەندازە و گومان و وەهم
هەرچی دەربارەت گووترابێ لامە
مەجلیس تەواو بوو و تەمەن دوایی هات
ئەقڵی هەمووممان لەبارەی تۆوە پووچ و کاڵفامە

لە چاکەی پادشای ئیسلامدا - خوا وڵاتی بەرقەرارکا یاد و بیرەوەرییە، جوانەکانی سەعدی کە کەوتوونەتە سەرزاری خەڵکی، ناوبانگی وتارەکانی کە بە پانتاییی زەویدا بڵاو بووەتەوە و ڕۆیشتووە وشە دڵکێشەکانی کە وەردەگرن وەک قامیشی شەکر شیرینییەکەی دەخۆن و پارچە نووسراوەکانی وەکو پارچە زێڕ هەڵدەگرن لە گەورەیی و ڕەوانبێژیی خۆیەوە نییە، بەڵکو خاوەنی جیهان و قوتبی زەمان و جێنشینی سولەیمان و یاریدەری باوەڕداران، شاهەنشای مەزن "ئەتابەگی گەورە"سالاری هەردوو جیهان "ئەبوبەکر کوڕی سەعدی زەنگی" سێبەری خوا لەسەر زەوی خوای لێ ڕازی بێ بە چاوی خۆشەویستییەوە ئاوڕی لێ داوەتەوە و سەیری کردووە و پەسندی فەرمووە و خۆشی ویستووە، هەموو کەسێکی ڕەش و ڕووتیش دڵیان بۆ خۆشەویستیی ئەم ڕۆیشتووە کە "الناس علی دین ملوکهم" واتە، خەڵکی لەسەر ئاینی پاشایەکانی خۆیانن.

چوارینە

لەو کاتەوە کە چاوت، لە منی قەلەندەرە
کەرخم لە ناوبانگی هەتاوا، زۆرتر بەدەرە
گەرچی هەموو چەشنە عەیبێکم، لە دەورەو لەبەرە
هەر عەیبێکی کە شا پەسندی بکا، هونەرە

پارچە

قورێکی بۆن خۆش، ڕۆژێک لە گەرماو
لەلای دڵدارێک، گەیشتە دەستم

لێم پرسی کە تۆ، مسکی.. عەبیری؟؟
کەوا لە بۆنی بۆنخۆشیت، مەستم
وەرامی داوە قورەی هیچ، بۆم
کاتێک لەگەڵ گوڵ، دانیشتم، خستم
کەماڵی هاودەم، کاری تێ کردم
دەنا هەر ئەو قوڕەم، بێ کەڵک و پەستم[1]

خوایا!! موسڵمانان بەژیانی درێژی بەرخوردار کەی و تەمەن و پاداشی چاکە و بەخشینیشی دوو چەندان کەیت و پلەی مووچە خۆران و دۆستانی بەرز ڕاگری و دوژمنانیشی بفەوتێنی بۆ خاتری ئایەتی قورئانی خوایا!! وڵات و مەملەکەتی لە مەترسییان دوورخەیتەوەو بە دووری کەیت و منداڵەکانی بپارێزی.

هۆنراوە

جیهان بەوەوە خۆشە، هەر خۆش بێ
خوا پاڵپشتی بێ و ئاڵای پیرۆزی
براڵە کە دەڕوێ، ئەوە.. ڕەگەکەی
لە چاکەی تۆمە، داری ناو کۆزی

یەزدانی بەرز و پاک و بێباک، ئەم وڵاتی شیرازە بە ڕووەتی فەرمانداری دادپەروەرەوە و بە هیمەتی زانایانی کارایەوە تا ڕۆژی قیامەتێ بێ ترس و لە خۆشیدا بپارێزی.

پارچە

نازانی کە من لە وڵاتی غوربەت
بۆچ ژینی دنیام، خستە درەنگی؟
لە تەنگەی تورکا[2]، چوومە دەر کە دیم
جیهان ئاڵۆزبوو، هەروەک مووی زەنگی

---

١. پەستم: کەمترم.

٢. تەنگەی تورکان: دەربەندی تورکان

هەمـــوو ئادەمی زاد بوون و بەڵام
وەک گورگی خوێنخۆر، بەتیژی چەنگی
کە گەڕامەوە، وڵات هێمنە، دیم
پڵنگان بەریان داوە، خووی پڵەنگی
لە ژوور کەسێکن، فریشتە دیمەن
لەدەر لەشکرن، شێرانی جەنگی
بەم جۆرە دەوری، پێشین بوو کە دیم
جیهان پڕ ئاشووب، پەشێو بوو، تەنگی
وابوو سەردەمی، پاشای دادپەروەر
"ئەتابەگ بەکر کوڕ سەعدی زەنگی"

پارچە

هەرێمی پارس لە غەم و ئازار، نییە باکی
تا لە ژێر چاوەدێری تۆ دابێ، ئەی سایەی خودا!!
ئیمڕۆ لە هەموو ڕوویی زەویدا، کەس نییە بێ
چەشنی ئاستانەیی دەرگەت، کە خەڵک لێی بێ ڕەزا
پاسی دڵی بیماران لەسەر تۆیە و سوپاسیش
لەسەر ئێمە و لای خودای جیهان – ئافەرین سزا
خودایا!! خاکی پارس، لە ئاشووب بپارێزی
هەتاکو خاک خاکە و ئاویش هەر ئاو، ما

هۆی دانانی پەڕتووکەکە

شەوێک، بۆ ڕۆژانی رابوردووی خۆمم بیر دەکردەوە و غەمم لە تەمەنی بەفیڕۆچووی خۆم ئەخوارد، بەردی بناغەی خانیچکۆلەی دڵمم بە ئەڵماسی فرمێسکی چاو کون ئەکرد، ئەو هەڵبەستانەی مناسبی حاڵی خۆمم ئەوتن:

دوو تاکی

هـەردەم لە تـەمـــەن، پشـــووێکمـــان ئەڕوا
وەک ورد ئـەبمـەوە، هـێندەمـــــان نـەمــــا

ئەی ئـەوەی پەنجـات رۆیی و هـەر نـووســتی
گـەر بەو پێنج ڕۆژە، پێ ڕاگـەی؛ هـەسـتی!!

شــــەرمــــەزار ئەمــــە، کــــە ڕۆیی بێ کـــار
کــــە تـەپڵی ڕۆیـن لـێــــدرا، نەیبێ بار

خــــەوی شــــیــرینی، ســبــەینەی ڕۆیـن
بە ڕێ ڕاناگـــا، پیـــادەی خـــەوشـــیــرین

هەرکـەس هات خـانووی، نوێی کـرد بنیـات
ڕۆیشت، یەکێ تر بۆ ناو خـــــانوو هـات

هەروا ئـەم خـانووەی، بەســەر نـەبرد کـەس
ئەوەی مــــایـەوە، بۆ خــــۆشـی و هـەوەس

مـــــەبە بە دۆســـــــتی یاری بێ بڕیار
قــەت بە دۆست ناشێ، بەدی ســتــەمکار

مــایەی ژینی پیـــاو، ڕەنگە بـە ڕاســـتی
تا لـە ســــەر خــــۆیە، بە تـەندروســـتی

گـــەر ببـــەســـتـــریّ، کـــە نەکــریّتـــەوە
دڵ لـە ژین بەردە، بـەخـــۆشـــیـــتـــەوە

یـان بکریّتـــەوە، هـیـچ شت نـەبیـــەســـتـی
بڵـیّ لـە ژینـی، بـا بشـــــوا دەســـــتـی

چوار خووی دژ بـەیەک، سەرکێش نـاهەموار
چەند ڕۆژ بە خـــۆشی، ئـەژین لـە یەکـــبـار

گـــەر ســـەر بکەویّ، یـەکـــێک لەم چوارە[1]
گـــیـــــان دەرئـەچیّ، لـە لـەش نـاچارە

بێگومـــــان یـەکـــێک، دانـابیّ پڕ ژیر
نە دڵ ئەخـــاتە ســـەر دنیـــا، نە بیـــر

چاک و خـــراپ ئـەبیّ، هـەر بمریّ کـــاکـــە
خـــەنی لەو کـــەســـەی، بردی گـۆی چاکـە

چاکـەی خـۆت پێش خـۆت، بـۆ گـۆڕ بنێرە
دوای خـۆت کـەس چاکـەت، ناهێنتـە ئێـرە

تـەمـــــەن وەک بـەفـــــرە، هـەتاوی هـاوین
دەیتـــوێنێـــتـــەوە و کـــۆتایی دیّ ژین

دەســـتکورتی نەدار، کـــە ئـەچیـــە بازاڕ!
ترسـم لەوەیە، پڕنـەکـــەی دەســـــمـــار[2]

ئەوەی دەسـتـچـێنـی، خـۆی نەخـوا کـامـرۆ
کـــاتی درویّنە، مـــەگـــەر گـــوڵ کـــا، کـــۆ

---

١. ئەم چوار شتانە: خاک و ئاو و هەوا و ئاگرە.
٢. دەسمار: دەسماڵ – غەریب –.

پەندەکەی سەعدی، ببیە و لەبەرکە
ئەوە ڕێگایە و مەرد بە گوزەرکە

پاش وردبوونەوەم لەم بارەیەوە وام بەباش و بەرژەوەند زانی بەتەنیا لە گۆشەیەک دانیشم و لە هاودەم و ئاواڵ و دۆستانم بپسێمەوە و دەفتەر لە وتەی پەرت و بڵاو و بێ جێ پاک کەمەوە و لێرە بە دواوە وتەی لەوچڕ نەڵێم.

خانە

زمان بەستە، لە کونجێکی دانیشم لاڵ و کەڕ
لەو کەسە چاکترە، کە زمانی لەدەست ئەچێتە دەر

تا یەکێک لە هاونشینەکانی نێو کەژاوەو دیوەخانێم، لێم وەژوورکەوت و وەک جاران کەوتە گەنجەفە و دەمەتەقێ و قسەی خۆش، من وەڵامیم هەرنەدایەوە. سەرم لە سەر ئەژنۆی خواپەرستییە هەڵنەگرت. بە دڵێکی شکاوەوە سەیرێکی کرد و گوتی:

پارچە

کاتێ دەتوانی، پڕ بە دەم بدوێی
بدوێ براله بەلوتف و خۆشی
سبەینێ ئەجەل، کە پەیکی هەنارد
ناچاری زمان، بستێ دەرکێشی

یەکێ لە ئاواڵەکانم پێی گوت: سەعدی بڕیاری گۆشەگیری و بێدەنگی داوە و دەیەوێ و ئارەزوویەتی، ئەوەندە ماوەی ژیانی ئاوا بە خامۆشی و کزی و بێدەنگی بەسەر بەرێ.

جا تۆش، گەر ئەتەوێ و لە تواناتدایە، ئەو ڕێگایەی ئەو بگرە و پێیدا ڕابرە و پەیرەوی ئەو بکە.

وەڵامی دایەوەو گوتی: سوێند بەوەی دنیای داناوە و بەقورئانی پیرۆز دەم ناکەمەوە و هەنگاوێک نانێم، چونکە ئازاردانی دڵی دۆستان گێلی و نەزانی و کەودەنییە و کەفارەتی سوێندیش سانایە.

بیروڕای هۆشـمـەندان پێچەوانەی ڕێی ڕاست و شکانی پەیمانی ئاقڵـمـەندانە؛ شمشیری عەلی لە کالان و زمان لە زاری سەعدیدا ڕاوەستێ.

پارچە

زمـــان لە زاری هۆشــیـــارا، چیـیـــە؟
کلیلـی گـــــەنجی، خــــــاوەن هـونـەرە

لەو دیو دەرگـاوە، چـووزانی کـەسـێک...
گـەوهـەر فـرۆشـە یا شـووشـەگـەرە[1]

پارچە

گـەرچی بێـدەنگی لە پێش دانـایان، مـانـای ئەدەبە
کـاتی پێـویستی دەبێ بۆ گـوتن، گورج تێکۆشی
عــــــەقـڵ لە دوو شـت تـووڕەیە، هـەر دووش...
بێدەنگی، کاتی گوتن و گوتنیش، کاتی خامۆشی

بەکورتییەکەی نەمتوانی خۆم ڕاگرم و زمان لە دواندنیا بگێڕمەوە و بە پیاوەتیم نەزانی خـۆم مـات کـەم و ڕوو لە گـفـتـوگـۆی وەرگـێـڕم. چونکە یاری هاوبیر و دۆستێکی ڕاست بوو.

خانە

کە ویستت لەگەڵ کەسێ بجەنگی بە توانا و بەهێز
بـەناچاری بۆی، وەرە مـــەیدانـێ، یا بکە گـــورێز

بەناچاری کـــەوتمەوە دواندنی، بۆ ڕابواردن و گـــەشت و ســـەیرانـێ چووینەوە دەرێ، بەهـار دەرو دەشـــتی کـردبووە بەهەشت، ســـەرمـا دەقی شکابوو و کـــاتی فەرمان و دەوڵەتمەداری گوڵ بوو.

---

١. شووشە فرۆشە.

خانه

کــراسـی ســـەوز، لەبـەر درەخـــتـــان
وەک جلی جـەژنە، لەبەر خۆشـبـەخـتـان

پارچە

سـەری ئۆردیبـەهەشـت، مـانگی جـەلالی
بـولبـــولی گـــۆینده، لـە بەرزی لکان
لەسـەر گوڵی سـوور، خوناوی سـوورتاف
وەک ئارەق لـە رووی، شـــەرمـنی جـــوان

وا رێک کـەوت، شـەوێک لە نێو باغ و بێـسـتان، لەگەڵ یەک لە دۆسـتان نووسـتین، جـێگەیەکی خـۆش و خـوڕەم، درەخـتـەکـانی دڵکێش و بەرهـەم، وەک بڵـێی بەوردە مینا خاکەکەی داڕێژراوە، هێشووە ترێ بەدار مێوێدا شۆڕ بووەتەوە.

پارچە

(باغــێکە ئاوی جــۆگــای شــیــرینە
شـابـاڵی شـیـعـری، مـەلانـی مـەوزوون)
ئـەو پـڕ لـەلالـەی، رەنـگـاو ڕەنـگـیـنـە
ئەم پڕ لە مــیــوەی، بـاشی گــوناگــون
(با) لـە ژێر ســایەی، درەخـــتـــەکـــانی
رایخــست ڕایەخی، رازاوەی گـوڵگوون

بەیانـی کـە بیـری گـەڕانەوە لە نـاخـمـدا تاوی سـەند، دیم دامـەنـی پڕ لە گـوڵ و ڕەیحان و سونبول و دەمیران کردووە و ئارەزووی گەڕانەوەی شار دەکا.

پێم گوت: گوڵی گوڵزار هەروەک دەزانی بەقای بۆ نییە و نە پەیمانی گوڵستانیش وەفــای بۆ هەیە.. دانایـان گـوتـوویانە: "هـەرچی زۆر نـەمــێنێــتــەوە شـایانی دڵ پێوەبوونی نییە".

گوتـی: چار چییـە؟. گوتم: "بۆ تـەمـاشـای تەمـاشـاکاران و خـۆشکردنی دڵان و

گەشانەوەی ڕووان، ئەتوانم پەڕتووکەکی "گوڵستان" دانێم کە نە بای پایز دەستی بەلق و پۆپ و گەڵا و گوڵی ڕابگا و نە سووڕانی گەردوون بتوانێ خۆشی بەهاری لێ بکاتە ماتەمی پایز.

دوو تاکی

سەبەتەیەک گوڵ، چ کەڵکت دەگرێ

لە گوڵستانی من، تۆ ببە پەڕێ

گوڵ هەموو مانی پێنج رۆژ و شەشە

ئەم گوڵستانە، هەمیشە گەشە

کە ئەمەم گوت.. دامەن و کۆشە گوڵەکەی بەردا و دامەنی گرتم و گوتی:

"پیاو کە گفتی دا بە جێی ئەهێنێ". وا ڕێکەوت لەو ڕۆژانەدا هێندێکم لە باسی خۆشگوزەرانی و شێوازی قسە و گفتوگۆوە نووسیبوو کە ئەگەر باش بەکار بهێنرێت رەوانبێژی و زمان پاراوی پێ پەرە دەستێنێ.

هێشتا گوڵی نێو گوڵزار کەمێکی مابوو، کە پەڕتووکی گوڵستان تەواو بوو. ئەوکاتەش کۆتاییی دێت و تەواو دەبێ کە لە دەرگای بارەگای جیهانپەنا و، سایەی پەروەردگار و لوتفی پرتەوی کردگار، شای زەمان و گەنجینەی ئەمان (پەنا بەهاوکاری ئاسمان دراو، زاڵبووی سەر دوژمنان، بازووی دەوڵەت تێکشکێن، چرای پرشنگداری میللەت، جوانە پیاوی نێو پیاوان، شانازی ئیسلامان "سەعدی کوڕی ئەتابەگی مەزن، شاهەنشای گەورە، خاوەن گەردەنی میللەتان، گەورەی پاشایانی عەرەب و عەجەمان، سوڵتانی تەڕ و وشکانی، میراتگری موڵکی سولەیمان، سەرکەوتووی دنیاو دین "ئەبوبەکری کوڕی سەعدی کوڕی زەنگی" یەزدان بەخت و ئیقباڵی هەردووکیان بەردەوام و مەزنایەتییان دووچەندان بکا و سەرەنجامیان بە هەموو چاکەیەک بگەیەنێ لە ڕووی لوتف و بەنازی خۆشەویستی پاشایەتییەوە تەماشای بکات و سەری پێدا بفەرمووێت.

پارچە

گـــەر ئاورێک لە شـــا، جـــوانـی کـــردبایە
ئەبووە تـوحـفـەی چین، نەقـشـی ئـەرژەنگی[1]
ئـومـــــــێـــــــدم وایـە، بێـــــزاری نـەدا
گـــوڵســتـــانێکە، نەک جـــێی دڵتـــەنگی
باخـــوســـوس کـــرا، دیبـــاچەی بیـــرۆز
بەنـاوی "ســـەعـــدی بو بەکـــری زەنگی"
لە گەورەیی خوو و ڕەوشتی فەرمـانڕەوای دادپەروەر
فەرمانڕەوا "فەخرەددین" خوا هەر بەبەرزی بیهێڵێتەوە

کیژی بووکی بیری من لەبەر ناشیرینییەی سەرشۆڕە و چاوی نائومێدییەی لەبەر شەرمنییەی لەسەر پشتی پێی هەڵنابڕێت و لەناو دەستەی پیاوانی خوادا ئاراستە نابێ، مەگەر ملوانکەی نەخشینی قبووڵی شازادەی گەورە و زانای دادپەروەر و خاوەن هێزو دەسەڵات و ڕاوێژکەری راوێژی وڵات و پەنای بێگانان و داڵدەدەری هەژاران و فەریاد ڕەسی ئیسلام و موسڵمانان و جێ متمانەی پاشایان و سوڵتانانەوە "ئەبوبەکر کوڕی ئەبونەسر" ەوەی بکرێتە گەردەن. خوا تەمەنی درێژ و ڕووەتی گەورەتر و سینەی خاوێن و پاداشی دوو هێندە بکا.

خانە

هەر کەس لە سایەی ئەو، خۆشەویستە
گـــوناهی تـاعـەت، دوژمـنی دۆســتـــە

بۆ هەریەک لە نۆکەران و دەستەی خزمەتکاران ئیشێکی داناوە کە لە جێبەجێ کردنی لایەنێکی ئەم ئیشەدا یەکێک سستی و شل و پەیتی کرد لێیان بتۆزێتەوە و گلە و گازەندەیان لێ بکرێ، تەنیا دەستەی دەروێشان نەبێ، کە سوپاسی نیعمەتی

---

١. ئەرژەنگ: ئەرتەنگ: پەڕتووکێکی (مانی)یە کە گەلێک نەخش و نیگاری تێدا بووە بەهۆی ئەمەوە داوای پێغەمبەرایەتیی دەکرد.

گەورانیان لەسەر پێویستە داوای چاکەیان بۆ بکەن.

بەجێگەیاندنی ئەم جۆرە خزمەتە لە پاشەملەوە باشترە نەک لە ڕوو. چونکە لە ڕووپەرماییەوە دوورە.

پارچە

پشتە کووڕەکەی ئاسمان لەخۆشییان، قیت بۆوە
لەم کاتەی دایکی زەمانە، ڕۆڵەی وەک تۆی هێناوە

حـیکمـەتێکی خـالیسـە بۆ، لوتفی پەروەردگـار
ئەم بەندەیەی بۆ خزمەتی، قەومی خۆی کە داناوە

ئەو کـەسـە بەخـتـیـارە، بە ناوێکی باش ژیا
بەیادی باشی دوای خـۆیەوە زیندووە و بەناوە

مـەدحی تۆ ئەگـەر بکەن یا نەکـەن، ئەهلی فـەزڵ
پێویستی بە جوانکار نییە، ڕووی جوان و ڕازاوە

پۆزش هێنانەوە لە کۆتاکردنی خزمەت
و
هۆی هەڵبژاردنی گۆشەنشینی

بەکۆتاهێنان و کەمتەرخەمی لە درێژەپێدان و بەردەوامیی خزمەتی لە بارەگای پاشایەتیدا بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە دەستەیەک لە زانا و دانایانی هیندستان لەبارەی زانایی و هونەروەری "بوزەر جومەهر"ەوە ئەدوان، لە دواییدا تەنیا ئەم عەیبە نەبێ کە گران گۆیە و زۆر بە درەنگەوە قسان دەکات و گوێگر دەبێ زۆر چاوەڕوان بێ، دەنا هیچ شتێکی تریان لێ نەدیتەوە. کە "بوزەرجومەهر" گوێی لەمە بوو گوتی: "ورد بوونەوە و ڕاوەستان لەسەر ئەوەی چ بڵێم، باشترە لە پەشیمانبوونەوەی کە بۆچ گوتم"

دوو تاکی

قسەزانێکی جیهان زۆر دیتوو
باش بەراوردی ئەکا، دەمودوو[1]
بێ ڕامان مەدە، تۆ لە وتن.. دەم
ئەتۆ چاک بڵێ، با درەنگ بێ، چ غەم؟

بەبەراوردبە، ئەوجا بکە قسە
ئەوەندە مەڵێ، پێت بڵێن بەسە
ئادەمی بەوە لە چوارپێ جیایە
چاک بڵێ بەو زمانەی، لە دەمیدایە

چۆن لەبەرچاوی گەورە پیاوانی دەرگای پاشادا، کە جێی کۆبوونەوەی خاوەن

١. دەمودوو: قسەوقسەکردن: گفتوگۆ

دڵان و ناوەند و مەڵبەندی زانایانە سینگی خۆم ڕەپێش دەکەم و پاڵەوانەتیی دەنوێنم و لە سنووری ئەدەب ئەچمە دەرەوە چونکە ئەمە سەرکەشییە و کەم هێنانە بۆ بازاڕی گەوهەرفرۆشان و لەوێشدا ئەو کەمە دەنکە جۆیەکی ناهێنێ، چرا لەبەر هەتاوێ رووناکی نییە و منارەی بڵند لە دامێنی کێوی ئەلوەندا نەوی دیارە.

دوو تاکی

ئەوەی لەبۆ شەڕ، بەرزۆکا گەردەن
دوژمن لەسەدلا، هێرشی بۆ ئەبەن

"سەعدی" کەسێکە، کەوتوو و ئازادە[1]
هیچ کەس نایەتە، جەنگی ئوفتادە[2]

یەکەم تێڕامان، ئینجاکێ گوتار
بناغە پێشدان، پاشینێ دیوار

پیشەم گوڵچنیە، نەک لە گوڵستان
دڵدارم گەرچی، دوورم لە کەنعان.

بە لوقمانی دانایان گوت: "دانایی لە کێوە فێر بوویت؟
گوتی: "لە کوێران، کە هەتا جێ پێیەک نەدۆزنەوە، پێ دانانێن؛"
"هاتنە دەرەوە، پێش چوونە ژوورەوە"

نیو هۆنراوە

پیاوەتیت تاقی کەوە، ئینجا ژن بێنە

پارچە

گەرچی ئازایە، کەڵەشێر لە جەنگ
چی ئەکا لە پێش، بازی ئاسن چەنگ

١. پیرێکی بەخشراو.
٢. کەوتوو.

پشیله شێری، مەیدانی مشکە
مشکیش شێرێکە، بۆ شێرو پڵەنگ

بە پشتیوانیی خوو و ڕەوشتی باش و بەرفراوانی گەوران، کە چاو لە کەموکووڕیی ژێردەستان و بەردەستان دەپۆشن و بۆ بڵاوکردنەوەی تاوانی بچووکان تێ ناکۆشن، چەند وشەیەکم بە کورتی لە وشەی بێ هاوتا و نایاب و چیرۆکە هەڵبەست و سەرگوزشتە و ڕەوشتی پاشایانی پێشوو، تێدا پێچایەوە و بەشێکیشم لە تەمەنی گرانبەهای خۆم تێدا بەخت کرد، کە بووە مایەی ڕێکخستنی پەڕتووکی "گوڵستان" – پشت بە خوا.

پارچە

ئەمێنێ ساڵەها، ئەم ڕێکوپێکە
کە گەردی خاکی ئێمە، وا لەلایێ

مەبەستم شوێنەوارێکە، دوای خۆم بمێنێ
کە نابینم ژیان هەیبێ، بەقایێ

مەگەر پیاوێکی خوا، ڕۆژێ بەرەحمەت
بکا، بۆ کاری دەروێشان دوعایێ

وردبوونەوە لە ڕێکوپێکیی پەڕتووکەکە و پاککردنەوەی بەر و بەردەرگەکانی و کورتکردنەوەی وتەکانی پەسند کران، تا بووە ئەم "گوڵستان"ە پڕ سوود و بەکەڵک و پڕ ئاوازە و بووە باغێکی چڕوپڕی وەک باغی بەهەشت.

هەشت دەرگەی تێدا کرایەوە، هەر بۆیەش وا کورت کرایەوە، تا بێزاری و وەڕەزی لێ نەکەوێتەوە...

پەنا بەخوا بۆ دوایی پێهێنانی

دوو تاکی

ئەو دەمـــەی ئێـــمـــە کـــە یەکـــجـــار خـــۆش بوو
(کـــۆچی) شـــەش ســـەد و پـەنجـــاو شـــەش بوو

ئـامـــۆژگـــارییـــە مـــەبـەســـتـــمـــان، لـەوا[1]
ئێـــمـــە هـەر ئـەڕۆین، ســـا پـەنا بـە خـــوا

***

دەرگەی یەکەم: لە ڕەوشتی پاشایان
دەرگەی دووەم: لە خوو و ڕەوشتی دەروێشان.
دەرگەی سێیەم: لە گەورەیی قەنیات (قەناعەت) ەوە.
دەرگەی چوارەم: لە سوودەکانی بێدەنگی (خامۆشی).
دەرگەی پێنجەم: لە ئەوین و لاوێنی.
دەرگەی شەشەم: لە بێ تینی و پیری.
دەرگەی حەوتەم: لە سوودی بەخێوکردن (پەروەردە)
دەرگەی هەشتەم: لە شێوازی هەڵسوکەوتی ژیانەوە.

١. لەوا: لەودا.

دەرگەی یەکەم

لە ڕەوشتی پاشایان

١- سەرگوزەشتە

بیستم پاشایەک ئامـاژەی بە کوشتنی دیلێک کرد، دیلی بێ دەرەتان لە نائومێدییاندا بەو زمانەی دەیزانی جنێوی پێ بە پاشا دا و نەفرەتی لێ کرد، گوتراوە:

خانە

هەرکەسێ دەستی لە گیانی بشوا
بە زمـانی دادێ، چی لە دڵیدا

هۆنراو

(کە نائومید بوو مرۆڤ، ئەوسا درێژ دەبێ زمانی
وەک پشیلەی تەنگەتاو، هێرش ئەباتە سەر سەگ)

خانە

کە نائومێدێک نەی ما، ڕێی فیرار
دەست بۆ شیر دەبا، بدا پەلامار

پاشا پرسی، ئەمە چی ئەڵێ، یەکێک لە شالیار (وەزیر) ە باشەکانی وەڵامی دایەوە:

گەورەم!! ئەڵێ: "والكاظمين الغيظ، والعافين عن الناس، والله يحب المحسنين" واتە: "ئەوانەی ڕقی خۆیان ئەخۆنەوە و خەڵکی دەبەخشن خوا پیاوچاکانی خۆش

دەوێن و لێیان دەبوورێ.

پاشا دڵی نەرم بوو و بەزەییی پێدا هاتەوە و چاوی لە کوشتنێی پۆشی.

وەزیرەکەی تر دژی ئەو وەزیرەیان بوو گوتی: "بۆ هاوڕەگەزانی ئێمە، جوان نییە لە راستی بەولاوە لە ڕووی پاشایاندا، هیچی تر بڵێن، ئەمە جنێوی بە پاشا دا و ناماقووڵیی کرد؛ پاشا بەم وتەیە گرژ بوو و گوتی:

"درۆی ئەومان زۆر لا پەسندترە، لەو ڕاستییەی کە تۆ گوتت، چونکە درۆیەکەی ئەو ڕووی لە کەڵک و ئاسایشە و راستییەکەی ئەم ڕوو لە ناپاکی".

دانایان گوتوویانە: "درۆی کەڵک ئامێز، زۆر چاکترە لە ڕاستییەکی فیتنە ئەنگێز."

خانە

ئەو کەسەی کە شا، بەقسەی ئەکا .. ئەم
حەیفە هەر باشە نەڵێ، هەموو دەم

ئەم وتە خۆشەش لەسەر تاقی هەیوانی "فەرەیدوون" نووسرابووەوە:

دوو تاکی

جیهان نامێنی، براله بۆ هیچ کەس
بە پەروەردگار دڵ بەستە بە و بەس

بەموڵکی دنیا، تۆ مەبەستە پشت
زۆر کەسی وەک تۆی، پێگەیاند و کوشت

کە بانگی ڕۆیین ئەدا .. گیانی پاک
وەک یەکە، مردن لەسەر تەخت یا خاک

٢- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پاشایانی خوراسان، سوڵتان مەحمودی سەبوکتەگینی پاش مردنی بەسەد ساڵان، لە خەودا دیت کە هەموو ئەندامەکانی لەشی داڕزابوو و بووبووە

خاک، تەنیا چاوەکانی نەبێ کە هەروا لە قوڵتی چاویدا ئەگەڕان و ئەیانڕوانی.

هەموو دانایان لە لێکدانەوەی ئەم خەونە، سەرسام مان، تەنیا دەروێشێک نەبێ، لێکدانەوەی ئەم خەونەی زانی و گوتی: "ئێستاش چاوی لەوە ئەگێڕێ کە موڵکەکانی بەدەست کەسانی ترەوەیە.

هەڵبەست

ناوداران گەلێک، نێژران لە ژێرخاک
نیشانەی بوونیان، لە گۆڕێ نەما
ئەم لاشە پیرە، کە سپێررا بە خاک
خاک وەهای خوارد، ئێسکیشی نەما

بەعەدلە ناوی نەوشیروان ماوە
لەمێژە "نۆشی – رەوان"[1]ی نەما
خێر بکە و تەمەن، بە هەل بژمێرە
پێش ئەوەی بڵێن، فلانی نەما

٣- سەرگوزەشتە

بیستم پاشازادەیەک کە باڵا کورت و بچکۆلە بوو، برایەکانی هەموو باڵا بەرز و جوان و لێوەشاوە بوون، جارێکیان پاشا بە ڕووگرژی و بە سووکی سەیری کرد. کوڕە بە هۆش و گۆش و وریا بوو، تێگەیی و گوتی:

باوکە کورتە بنەیەکی ژیر و مەند باشترە لە نەزانی بەژن و باڵا بڵەند، وانییە هەرکەسێک کە بەباڵا درێژترە بەنرخیش چاکترە، کە "الشاة نظيفة والفيل جيفة" واتە: بەرخ پاکە و دەخورێ و فیل مردارە و ناخورێ.

هۆنراو

(لە هەموو کێوی دنیایە بچووکتر، توورە[2]
کەچی لای خودا پایە بەرز و پڕ نوورە)

---

١. (نۆشی ـ ڕەوان): گیانی شیرین.
٢. توور = چیای طور

پارچە

ئەوەت بیســـتــووە!!.. لەڕێکی دانا
وتی.. بە شـێـتـێ، گـۆشتن و قــەڵەو

ئەسـپی عارەبی، هەرچەند (لەڕ)یش بێ
لە ڕەوکـــە کـــەرێک، هەر چاترە ئەو

پارچە

هـەتـاکـــــو مـــــرۆ نـەیـەتـە دووان
عــەیب و هونەری ونە و کـــەس نەزان

گـــومـــان وا مـــەبە، دارســـتـــان چۆڵە
ڕەنگە پڵنگێک خۆی، لێدابێ پەنهان

لەو کاتەدا بیسـتم دوژمنێکی دژوار ڕووی لە پاشا کرد، کـە لەشکری هەردوولا ڕوویان تێک کرد و بۆیەک هاتنەدەر و ڕیزیان بەست، یەکەم کەس کە ئەسپی بەرەو مەیدانی لینگ دا، ئەو کوڕە بوو و ئەیگوت:

پارچە

من لەوانە نیم، پشت دەم ڕۆژی جەنگ
منم ئەبینی، ســەر بە خـوێن و خـاک
جـــەنگاوەر وازی، ئەکـــا بە گـــیـــانی
پشتدان ڕۆژی جەنگ، مەرگە بۆ لاو چاک.

ئەگـێـڕنەوە کـە سـوپـای دوژمن بێ ئەژمـار بـوو و ئەوانیش کـەم، کـۆمـەڵێک لەوانە ویستیـان هەڵێن، کوڕە دەنگی دان و گوتی: "مێران!! تێکۆشن تا کراسی ژنان نەپۆشن" سـوارەکان بە تانەو تـەشەرەکانی ئەو غیرەتیـان بزووتەوە و بە یەکجار هـەڵمەتیان بردە ســەر دوژمن، بیـــســـتـــمـــەوە کـــە هەر ئەو ڕۆژە بەســـەر دوژمندا ســـەرکـــەوتن.

پاشا ئەملاولای کوڕەی ماچ کرد و لە ڕۆخە خۆی دانا و تا دەهات پێشچاوتری ئەخست، هەتا کردیە جێنشینی دوای خۆی.

برایەکانی حەسوودییان پێ برد، ژەهریان بۆ لە خواردنێ کرد، خوشکی لە ژوورێوەڕا چاوی لێ بوو و پەنجەرەکانی پێک دادا، کوڕە بە زیرەکیی خۆی تێ گەیشت و دەستی لە خواردنەکە کێشایەوە و گوتی: "هەرگیز نابێ هونەرداران بمرن و بێ هونەران جێیان بگرنەوە."

خانە

کەس نایەتە ژێر، سایەی کوندەبۆ
هوماش لە جیهان، بیبڕێ پەلوپۆ

باوکەکە لەم کارەیان ئاگەدار بووەوە، برایەکانی بانگ کردن؛ گوێ ڕاکێشانێکی جانانەی کردن، پاشان بۆ هەر یەکێکیانی لەلایەکی وڵاتیەوە بەشێک بۆ دانان هەتا فیتنە دامرکا و کێشمەکێش خامۆش بوو و گوتراوە:

"دە دەروێش لەژێر کلیمێکدا ئەترنجێن، دوو پاشا لە وڵاتێکدا ناگونجێن".

پارچە

نیوە نانێ گەربخوا، پیاوی خودا
ئەیداتە دەروێشێک، نیوەکەی تری

حەوت هەرێم داگیر بکا، پاشایەک
گرتنی یەکی دی، دەیدا لەسەری

٤- سەرگوزەشتە

تاقمە دزێکی عارەبان لەسەر کێوێک خۆیان گرتبووەوە و ڕێی کاروانیان گرتبوو، دانیشتوانی وڵات ترسیان لێ نیشتبوو و لەشکری پاشاش خۆی بۆ نەدەگرتن و پێیان نەدەوێرا، چونکە دەجێیەکی قایم و قوللەی کێوێکیدا بوون و کردبوویانە پەنا و بنەگەی خۆیان.

دانا و زانایانی ولات، بۆ دوور خستنەوەی شەڕی ئەمانە کەوتنە ڕاوێژ و ڕاوێژکارییە، کە ئەگەر ئەم تاقمە ئاوا لەسەر ئەم بارەیان بمێننەوە، بەربەرەکانێیان ناکرێ.

دوو تاکی

دارێک لە جێیەک، تازە بنێژرێ
بەتاکەکەسێک، سووک هەڵ ئەکێشرێ

هەروا بەم جۆرە، لێی گەڕێی ماوەک
هەڵناکێشرێتۆ، بە تۆ و بە فەلەک

دەکرێ سەرچاوێک، بیگری بەبێڵێک
کە پڕ بوو ناگری، بەری بە فیلێک

وایان بڕیاردا لێیان بخەفتن و چاوەدێرییان بکەن تا هەلێک هەڵدەکەوێ و بۆ پەلامار و جەردەییە لە شاخی دێنە خوارێ و جێیەکەیان چۆڵ دەکەن و بۆ ئەمەش چەند پیاوێکی بەکار و جەنگ دیتە بنێردرێ و لە کەلێن و کەلەبەری نێو شاخیدا خۆ بشارنەوە. شەو کە دزەکان لە تالان و بڕۆیە گەڕانەوە و کەلوپەل و ماڵی تالانیان دانا و چەکیان لە خۆ داڕنی، هەروا بەشێک لە شەوێ تێپەڕیبوو، یەکەمین دوژمن کە پەلاماری دان و هێرشی بردنە سەرێ، خەو بوو.

خانە

ڕووی ڕۆژ بزر بوو، کەوتە تاریکی
یونسی قووت دا، نەهەنگ بە چاکی

مەردانی پاڵەوان لە حەشارگاکانیانەوە دەرپەڕینە دەرێ و هەستان قۆڵ و باسکی یەکە یەکەی دزەکانیان بەست، بەیانی هەموو لە دەرگای پاشادا وەستان، پاشا فەرمانی بەکوشتنی هەر هەموویان دا.

وا ڕێک کەوت لاوێکیان لەناودا بوو کە تازە دەهات پێدەگەیشت، تازە خەتی

سمێڵیی دابوو، یەک لە وەزیرەکان پێچکەی تەختی پاشای ماچ کرد و ڕووی تکای لە زەوی خشاند و گوتی:

"ئەم کوڕە هێشتا لە باغی ژیاندا بەرخۆرە نەبووە، لەلاوەتییە خۆی بەرخوردار نییە، هیوام بە بەخشندەیی و ڕەوشتی بەرزی پاشایەتیت بە بەخشینی خوێنی ئەم لاوە منەتی چاکەیەکی وا لە ئەستۆی ئێمە بخەن"

پاشا ڕووی لەم قسەیە گرژ کرد و دەگەڵ بیروڕای ویدا ڕێک نەهاتەوەو گوتی:

خانە

هەرگیز نابێتە پیاو، ئەوەی بنیاتی بەدە
تەربیەتی ناکەسان، گوێزی سەر گونبەدە

بڕینەوەی ڕەگەز و تۆرەمەی ئەوانە و ڕیشەکێشکردنی ڕەگی بنەماڵەی ئەوانە تا پەلەی لێ بکرێ باشتر و بەکەڵکترە، چونکە ئاگر کوژاندنەوەو پشکۆ بەجێهێشتن، و مارکوشتن و بێچووە مار بەخێوکردن کاری دانایان نییە.

پارچە

هەور گەر ئاوی، ژیان ببارێنێ
لە ترۆپکی دارێ، هەرگیز بەر ناخۆی
بۆ پیاوی سووک، کات مەدۆڕێنە
لە قامیشی زەل، قەت شەکەر ناخۆی

وەزیر کە ئەم قسەیەی بیست – خۆشی و ناخۆشی – سەلماندی و ئافەرینی لە گرژینەوەی باشی پاشا کرد و، گوتی: هەرچی پاشا – خوا بەرقەراری کا – فەرموویان ڕاستە، کارێکە و بێ وەرامە و ڕاستە.

ڕاستییەکەی ئەوەیە کە هەرچەندە ئەو کوڕە چووەتە سەر ڕێی پیاوخراپان و سروشتی ئەوانی وەرگرتووە و بووەتە یەکێک لەوان، بەڵام ئومێدەوارم دەگەڵ چاکاندا خووی چاکە بگرێ و هۆشیارانە پەروەردە بێ و هیواداریشم چونکە جارێ منداڵە و خوو و ڕەوشتی سەرکێشی و یاغییەتی ئەو کۆمەڵەی لە ناخ و دەروونیدا نەڕوا و تێیدا نەچەسپابێ.

له فەرموودەدا هاتووە "ئەوەی لە دایک دەبێ، لەسەر سروشتی سادەی خۆی لە دایک دەبێ، پاشان دایک و باوکی دەیکەن بە جوو یا بە تەرسا[1] یا بەگاور"[2].

کوڕی نوح کە بووە، دۆستی بەدکاران
پێغەمبەریەتی، هۆزەکەی ون کرد

سەگی یارانی ئەشکەوت، چەند ڕۆژێ
لەگەڵ پیاوچاکان، ناوبانگی دەرکرد

ئەمەی گوت و کۆمەڵێک لە هاودەمەکانی پاشا، پشتیان گرت، تا پاشا لە خوێنی ئەوەیانی چاوپۆشی کرد و گوتی: "وا بەخشیم هەرچەندە کەڵکێکیش لەمەدا نابینم"

٥- چوارینە

دەزانی کە زاڵ چی گوت بە ڕۆستەم
نابێ بژمێری، دوژمنت بە کەم

دیومە جۆگەلەی سەرچاوەی زۆر چووک
حوشتری بردووە، کە بووە بە چەم

لە ئەنجامدا کوڕەیان زۆر بەناز و خۆشییەوە پەروەردە کرد و بۆ فێرکردنی پێویستییەکانی دیوانی پاشا، مامۆستایان بۆ دانا، تا وای لێ هات بووە جێ پەسندی هەمووان.

ڕۆژێک وەزیر لەبارەی کوڕەکەوە کەمێک بۆ پاشا دوا و گوتی:

"کە پەروەردەی زانایانی وەرگرتووە و نەزانیی کۆنی لە سروشتیدا دەرچووە و خووی هۆشمەندانی گرتووە، پاشا بەم وتەیە گرژییەوە و گوتی:

---

١. تەرسا: دیان، مەسیحی.

٢. گاور: مەجووسی.

پارچە

(بەشـــیـــری ئێــمـــە گـــەورە بـووی
کێ پێی گــــوتـی، گــــورگ زادەی
ســــروشـــتـــێک بنـاغـــەی بـەدبێ
بەکـــــەس لـەو ڕێیـــــەی لا نـادەی)

خانە

عـاقـیـبـەت ئەبـتـەوە گـورگ، گـورگـزادە
با لای ئادەمـییـانیش گەورە بووبێ و ئامـادە

دوو سـاڵ بەسـەر ئەم کـارەدا تێـپـەڕی، دەسـتــەیەک دز و درۆزنی گـەڕەکێ پێـوەندییـان لەگەڵا پەیدا کرد و بەڵێنیـان لەگەڵ بەست لە هـەلێکدا وەزیر و هـەردوو کـوڕەکـەیان کـوشت، سـامـان و دارایـیـەکی بێ ئـەژمـاریشـیـان بـرد و چوون لە ئەشکەوتی دزان لـە جـێی بـابی لێی دانیـشـتـەوە و کـەوتەوە ڕاو و ڕووتـکردن و یاغیبوونێ، پاشا پەنجەی پەشێمانییەی بە ددان گەست و گوتی:

پارچە

شمشیری چاک لە ئاسنی خراپ، ناکرێ بەکەس
ناکـەس بە پەروەردە نابـتـە کـەس، ئەی دانـایان
باران کە لە نەرمی سروشـتـیدا خیـلافێک نیـیە
لە بـاغـان گـوڵ دەڕوێنێ و دڕک لە شـۆرەزاران

پارچە

زەویی شــــۆرە، دەغڵ و دانی لێ نابێ
مـــەدۆڕێنە لـەوێ، بەری ڕەنجی خـۆت

چاکـە لەگـەڵ خـراپاندا بکەی، وەهـایە
وەک خراپە لەگەڵ چاکان بکەی، خۆت.

٥- سەرگوزەشتە

سەرهەنگ زادەیەکم لە دەرگای سەرای "ئۆغلەمیش"دا دیت، کە زیرەکی و ژیری و هۆش و گۆش و تێگەیشتنی لەباسکردنێ بەدەر بوو هەر لە منداڵییەوە گەورەیی لە ناوچەوانی و تیشکی زیرەکییەی لە ڕووانرا دیاربوو.

خانە

لە باڵای، سەری.. ترووسکەی هۆشمەندی

دەدرەوشـێـتـەوە، سـتـێـرەی بڵـەندی

بە کورتی: کەوتە بەرچاو و دڵی پاشا، دیمەنی جوان و ڕەوشتی بەرزی یەکیان گرتبوو و ئاوێتەی یەکتری بوون، دانایان گوتوویانە:

"دەوڵەمەندی بە دڵە نەک بە ماڵ، گەورەییش بە ئەقڵە نەک بە ساڵ."

خانە

منداڵێک کـەوا، لە ژیرییـا پیـرە

لەلای هۆشـیاران، گـەورەی بە بیـرە

کوڕانی - ڕەگەزی لەسەر پلە و پایەکەی پێی هەڵ کالأن و بەناهەقیان تاوانبار کرد و بۆ کوشتنی، زۆریان هەوڵی بێهوودە دا.

نیو هۆنراو

دوژمن چی دەکا، کە یار دڵسۆز بێ.

پاشا لێی پرسی: "هۆی دوژمنایەتیی ئەمانە چییە لە گەڵ تۆدا؟

گوتی: "لەسایەی سەری پاشاوە - خوا بەرقەراری کا - هەمووم ڕازی کردوون تەنیا حەسوودەکان نەبێ، کە بەنەمانی خۆشی و دارایی من نەبێ دڵیان داناکەوێ و ڕازی نابن. خۆشی و شادی دەوڵەتی پاشا هەر پایەداربێ.

پارچه

ئـەتوانم دڵـی کـــــــەس، نـەدەم ئـازار
چی لە حەسـوودکەم، خۆی دڵ رەنجوورە
بمرە! ڕزگـار بە لەم ئێـشــە، حـەسـوود
بـە مـــــــەرگ نـەبـێ، دەربـازیـت دوورە

پارچه

دەغـــــەزدار بـە دڵ، ئـەکـــا ئـارەزوو
بەخـــتــەوەر نـەیبێ، هیـچ پایە و مـــایە
شــەمـشــەمــەکـوێرە، کـە رۆژ نابینێ
گـــوناهـی تیـــشکی خـــۆر، لـە چ دایە
گـەر راسـتـیت دەوێ، هـەزار چاوی وا
کـوێر بـێ چاکـتـرە، نەک رۆژ نەبوایە

٦- سـەرگوزەشتە

لە پاشـایەکی عـەجـەم دەگێـڕنەوە، کـە دەسـتـدرێژیی دەکردە سـەر مـاڵ و مـوڵکی میللەت و زۆری و ستەمێکی ئەستووری بەسەر خـەڵکیدا سەپاندبوو و زۆر مەردوم ئازار بوو. خـــەڵکەکـە لە بێـدەرەتانیـیـان گـیـانیـان بێـزار بووبوو و لـە تاوان ڕێی غەریبـایەتییـەیان گرت و هەڵاتن، کە میللەت لە کـەمییەی دا و هیچی وای نـەمایەوە دەرامەتی میریش لە کورتییەی دا و کەم بووەوە، خەزێنە بەتاڵ بوو و دوژمنـانیشی لە هەموو لایەکەوە تینیان بۆ هێنا.

پارچه

ئـەوەی لەشکری بوێ، ڕۆژی جـــەنگ
دەبێ ســـەخـی بێ، ڕۆژانـی ئاشـــتی

گـەر لەگـەڵ بـەندەت باش نەبی، ئەڕوا
بە خـۆشی.. دوژمن، ملکەچە گشـتی

جارێک لە مەجلیسی ئەودا پەڕتووکی "شانامە" یان لەبارەی نەمانی کیشوەری "دەئاک = زوحـاک" و سـەردەمی فـەرەیدوونەوە ئەخـوێندەوە، وەزیر لە پاشـای پرسی:

"کە فـەرەیدوون گەنج و لاو و کەسـوکار و نۆکـەر و خزمـەتکاری نەبوون، ئەدی چۆنی فـەرمانڕەواییی کیشـوەر گرتە دەست"، گـوتی: خـەڵکێکی زۆر لایەنگیـر و پشتگیری بوون، یارمەتییان دا و هاریکارییان کرد و پاشایەتیی کەوتە دەست."

وەزیر گوتی: "گەورەم! لەبەرئەوەی پاڵ وێکدان و لێک خڕبوونەوەی خەڵکی و گەل و دەوروبەر مایەی پاشایەتی و هۆی بەردەوامییەیە ئەدی ئەوە تۆ بۆچی بڵاوە بەو خەڵکە و گەلی ئەم وڵاتە ئەکەی، مەگەر بیری پاشایەتیکردنێت نییە؟

خانە
واچاکـە لەشکر، تۆ بە گـیـان بگری
شـا، کـە سـەروەرە، بەهۆی لەشـکری

پاشا گوتی: جا ئەوە چییە کە سوپا و میللەت کۆ دەکاتەوە؟ گوتی: دەبێ پاشا بەخشندە بێ، هەتا لێی کۆببنەوە، هەروەها ئەبێ دڵسۆز و میـهرەبان بێ، تا لە سایەی دەوڵەتیدا بە دڵنیایی و ئاسوودەییـیەوە دانیشن و تۆ لەم دووانە هیچ یەکێکیانت نییە.

دوو تاکی
سـتـەم نابێـتـە، پیـشـەی سـوڵتـانی
لـە گـورگ نایە، پیـشـەی شـوانی

پاشـایـەک، بەنـای زۆر[1] دامـەزرێنێ
بناغـەی مـوڵکی، خـۆی ئەڕووخـێنێ

١. بەنای زۆر: زوڵم و زۆری و ستەم .

پاشـا ئامـۆژگـارییەکەی وەزیری ڕاوێژکـاری بە دڵ نەبوو، بـەو قسـەیەی ڕوو گرژ بوو و خستیە زیندانێوە، هێندەی پێ نەچوو کە کوڕانی مامی لە بەرامبەری ڕاست بوونەوە و داوای کیشـوەر و فـەرمـانڕەوایەتیی باوکیـان کردەوە، ئەو هـۆز و تیـرە و خێـڵانـەی کـە لەبەر زۆرداری و سـتـەم و دەسـتـدرێژییـەیش پەرت و بڵاو و چاڕس و بێـــزار بووبـوون کـــۆبوونـەوە و یاریدەی ئەوانـەیان دا کـــە ڕاسـت بووبـوونەوە، تـا کیشوەری لە دەست هاتەوە دەرێ و بووەوە بە هی ئەمان.

پارچە

گــەر شــا لـەگـەڵ گــەل نارەوایی کـا

دۆســـــــــتـی دوژمـنـە، لـە تـەنگـانـەدا

دڵســـۆزی گـەل بە، بێـبـاک لە دوژمن

گــەل ســوپای شـــایە، لەو کــاتـانەدا

٧- سەرگوزەشتە

شـایەک لەگەڵ کوڕە عـەجـەمێکی لەناو کەشـتـییـەدا، دانیشـتبـوو کـوڕە دەریای نەدیتبوو، فێـری ناوکەشـتی و سـەر سـووڕەی دەریایە نەبـووبوو، گریان و هاوار و داد و بڕۆی لێ هەسـتا، هەمـوو لەشی کەوتە لەرزین، چەندی لاواندیەوە و دڵخۆشـی دایەوە کـەڵکی نەگـرت و ئارام نەبـووەوە، ژیانی لە پـاشـا تاڵ کـرد، چارەی نەمـا، نەیدەزانی چی لێ بکا.

دانایەک هـەر لەو کەشـتـییـەدا بوو کـە ئەوانیـشی تێـدابوون، بە پاشـای گـوت: "ئەگەر بفەرمووی من بە ڕێگایەک ئەمە بێدەنگ ئەکەم.

پاشا گوتی: "ئەمە لوتفێکی گەورەیە".

دانا فـەرمـووی: "کـوڕەکە بـاوێنە زەریاوە! چەنـد جـارێکان نقـووم بوو، خـۆی بە دواوەی کەشتییـەکەوە گرتەوە، کە مـاوەیەک تێپـەڕی و هێنایانەوە ناو کەشـتییـەکە دانیشت و لە گریان و هاتوهاوار کەوت و ژیر بووەوە.

پاشـا ئەمـەی بەلاوە خـۆش بوو و گـوتی: "ئەمـە چ حیکمـەتێکی تێدابوو؟ حـەکیم گوتی: "یەکـەم ترسـی نقوومـبوونی نەدیتـبوو و نرخـی سـەلامـەتییـە ناو کەشتییەکەی

نەئەزانی، کەسێک نرخی دوایی شتێک دەزانێ کە دووچاری ئازار و ڕەنجی ئەو شتە هاتبێت.

پارچە

نانی جۆت لە زار، خۆش نییە کاکە
کەی دڵداری من، لای تۆ جوانە
لای حۆری بەهەشت ئەعراف[1] دۆزەخە
لای دۆزەخییان جێی ڕێزدارانە

خانە

ئەوەی کە یاری لە باوەش گرتووە، دیارە جیاوازە
لەگەڵ ئەو کەسەی کە چاوەڕوانی، یاری دڵخوازە

٨- سەرگوزەشتە

بە هۆرمزیان گوت، چ سووچ و تاوانێکت لە وەزیرەکانی باوکت دیت، کە هەموویانت خستە زیندانەوە، گوتی: "هیچم لێ نەدیون بەڵام سەیرم کرد منیان لە دڵدا نییە و بڕوایان بە فەرمانڕەوایی و سەردەمی من نییە.. ترسام لەوەی، کە لە ترسی گیانی خۆیان لە ناوم بەرن، لەبەر ئەمە ئەم کارەشم هەر لەسەر وتەی دانایان کرد کە گوتوویانە.

پارچە

لەوە بترسێ، کە لێت دەترسێ
با لە شەڕیشا، لەو بەهێزتربی

نابینی کتک کە هات تووڕە بوو
دەردێنێ چاوی پڵنگ یا شێربی

---

١. ئەعراف: شوێنێکە لە نێوان بەهەشت و دۆزەخدا، لای بەهەشتێ نزمترە لەلای دۆزەخێ، یانی لای دۆزەخێی بەرزترە لەلای بەهەشتێ...ـ غەریب –

مـــــار بـۆیه بـه پێـی، شـــــوانـهوه ئـهدا
نهک بهردی دهسـتی بهسـهری فـێربی

٩- سـهرگوزهشته

یهکێک له پاشـایانی عهرهب لهبهر پیرییه دهینالاند و به ئازار بوو، ئومـێدی له ژیان بڕیبـوو، له ناکـاو سـوارێک هـات، مـوژدهی دایه و گـوتی: "لهسـایهی سـهری پاشـاوه (فلانـه) قهلاتمان گرت و هـهموو دوژمنهکانیشـمان به دیل گـرت و ئێسـتاش هـهمـوو سوپا و دانیشتوانی ئهو ولاته ملکهچی فهرمانتانن.

پاشـا هـهناسـهیهکی سـاردی هـهڵکێـشـا و گـوتی: "ئـهم مـژدهیه بۆ من نیـیـه، بۆ دوژمنانی منه که دوای من دهبنه میراتگر و ولاتیان دهکهوێته دهست.

پارچه

ئومـــێـــدم نهمـــا، تـهمـــهن تێـــپـــهڕی
بـهو هـیـــوایهوه کـــــه لـه دڵمــــا بـوو
هیـوا هـاته جێ، بهلام سـهد ئهفسـووس
ئهو کـــاتهی خـــۆری تـهمـــهن ئـاوا بوو

پارچه

دهســـــتی کـــــاته و له تـهپڵی ســـــهفـــــهری دا
ئـهی چاوهکـــان بکهن مـــاڵـئـــاوایی، لـه ســـــهر
ئێـوهش.. لـهپی دهست و شـــان و قـــۆڵ و بازوو...
هـهمـــوو لێکدی بکهن مـــاڵـئـــاوایی یهکـــســـهر
تـهمـــــــهنو تێـــــــپـــــــهڕاند، بـهلام بـه نـادانی
مـن کــــــه نـهمکرد، ئـێــــوه بـکـهن حـــــــهزهر

١٠- سـهرگوزهشته

له ژوورسـهری ئارامگـای "یهحیـا پێغـهمبـهر" سـلاوی خـوای لێ بێ - له مـزگـهوتی (دیمهشق)دا گۆشهنشین بووم، یهکێک له پاشـا عـهرهبهکان که زۆر بهبێ ئینسـافی

ناسرابوو، هاتە زیارەتێ و نوێژی کرد و لە خوای خواست.

خانە

دەروێش و دارا، بـەنـدەی ئـەم خـــــاک و دەرەن
خـۆ ئەوانەی کـە هەبـووتریشـن، نیـازمـەندتەرەن

ئەو کـاتە ڕووی کـردە من و گـوتی: "بـەهەقی هیـمـمـەتی دەروێشـان کـە ئێـرە جێیـەتی و جێی راسـتی کردەوەیانـە، بە دڵ منتان لـە بیربێت و ئـاوڕی خێرم لـێ بدەنەوە، چونکە من لـە دوژمنێکی دژوار دەترسم و لەبەری هەراسـانم". پێم گـوت "تۆ بۆ خۆت بەزەییت بەڕەشوڕووتی خۆتدا بێتەوە، تا لە دوژمنی خۆت هەراسان نەبی".

هەڵبەست

بەهێـــزی بـازوو بە تێنی پەنجـــە
گـــوناهە دەســـتی هەژار بشکێنی

ناترسێ ئەوەی خـێـر ناکـا بە کـەس؟
کە کـەوت یارمـەتی لە کـەس، نـەبینی[1]

ئەوەی خـراپەی چاند، بە هیـوای چاکـە
خـــەیاڵ پڵاوە، مــێــشکی نایهــێنی

تۆ گــوێت هەڵ بخــە بۆ دادی خــەڵکی
دەنـا دادپـەروەر، دادی ئـەســــــێنـی

دوو تاکی

مـــرۆڤ ئـەندامـی، لـەشی یـەکـــتـــرن
لە دروســتــبـوونا، لە یـەک جـەوهـەرن

---

١. نەبینی: نەبینێ.. بەشێوەزاری کۆیە "نەبینی" نووسراوە.

ئەندامـــێک ڕۆژێ، کـــە کـــەوتە ئازار
ئەندامـــــانی تر، نایان بێ قـــــەرار

تۆ کـە لە ئێـشی، ئیـدی[1] بێ غـەمی
نـاشـێ نـاویـشـت، بـنـێـن ئـادەمـی؟

١١- سەرگوزەشتە

دەروێشێکی دوعا قبوڵ لە بەغدادا پەیدا بوو، "حەجاجی کوڕی یوسف" یان ئاگادار کرد، بانگی کرد و پێی گوت: "دوعایەکی باشم بۆ بکە"

دەروێش گوتی:

"خوایە: گیانی لێ بستێنە". گوتی: "لە ڕێی خوا! ئەمە چۆن دوعایەکە؟" گوتی:

"ئەگـەر تۆ بمری، خـەڵکی لە ئازاری دەسـتی تۆ و تۆش لە گـوناهان ڕزگـارت دەبێ."

دوو تاکی

ئەی زەبر دەستی، ژێر دەستەی ئازار
تـاکـــەی بمێنێ، وا گـــەرمـــە بازاڕ

بەکـەڵکی چیت دێ، حـوکـمی زۆرداری
مـــردنت چاترە، لە خـــەڵک ئازاری

١٢- سەرگوزەشتە

یەکێک لەپاشا زۆردارە بێ ئینسافەکان، لە خواپەرستێکی پرسی: "کام عیبادەتە لە هەمووان باشترە؟" گوتی: "بۆ تۆ، نووستنی نیوەڕۆ، تا ئازاری کەس نەدەی."

پارچە

زۆردارێکم دیت، نیـوەڕوان دەنووست
گـوتم چاکـترە، بنوێ ئەم فـیـتنە

---

١. ئیدی: کەسانی دی، مرۆڤی دی، خەڵکی دی.

خـــەوی بـاشـــتـــرە، ئەو لـە بێـــداری
مـەرگی وا چـاترە، سـەدجـار لـەم ژینە

١٣- سەرگوزەشتە
بیستم پاشایەک، لە ڕابواردنێدا شەوی کردبووە ڕۆژ و لەوپەڕی مەستیدا دەیگوت:

خانە
لـەم کـــاتەم خـــۆشـــتـــر قـــەت دەست نـاکـــەوێ
پەکم بەخێرو شەڕ و غـەمی هیچ، کەسێ ناکەوێ.

دەروێشێک کە بە ڕووتی، لە دەرێ لەبەر سەرمایە نووستبوو، ئەمەی گوێ لێ بوو.

خانە
ئـەی ئەوەی هـیچ کـــەس پایـەی ئـیـــقـــبـــاڵی وەکـــو تـۆ نابـێ
گریمان دڵت خۆشە و بێ غەمی، باشە ئەی غەمی ئێمەشت نابێ؟

پاشا پێی خۆش بوو، پڕێسکەیەکی هەزار دیناری لە پەنجەرەوە بۆ شـۆڕ کردەوە و گوتی: "ها!! کۆشت بگرەوە".
دەروێش گوتی: "کۆشی چی؟ خۆ من کراسم لە بەردا نییە، پاشا زیاتری بەزەیی پێدا هاتەوە، دەستە جلێکیشی خستە پاڵ پڕێسکەکە و بۆ دەروێشی نارد.
دەروێش هـەر زوو و بە مـــاوەیەکی کـەم هەمـــوو ئـەو پارەیەی بێـرەو بـەوێدا دا و خواردی و ئەوجا هاتەوە.

خانە
ئارام ناگرێ مـاڵ، لە دەسـتی سـەخی پیـاو
وەک سەبر لە دڵی عاشق و وەک لە بێژنگ ئاو

کە پاشـا دڵی ئەم قسـەیەی نەگرت هـەر تێشیـان گەیاند کە فڵانە دەروێش هەروا ڕاوەستاوە، پاشا گرژ و مرچ و مۆن هەڵگەڕا، لێرەدا زیرەک و دانا و تێگەیشتووان

گوتوویانە، خۆت لە توندوتیژی پاشایان بپارێزە، جاری وایە بە سڵاوێک دەڕەنجێن و جاری واشە بە جنێوێک دەستە جلێک ئەبەخشن.

نیـــعـــمـــەتی پاشـــای، لێ ببێ حـــەرام
ئەوەی کە دەرفـەت لـە دەست دا تەمـام
تا جـێی قـــســـانت، پێـــشـــدا نەبینی
قـەدری قســـەی خـۆت هـەروا نـەچوێنی

پاشـا گوتی: ئەم گەدایە بێ پەروایە مـاڵ بەفیـرۆدەرە کە ئەم هەموو بەخشـشـەی بەم مـــاوە کـەمـــە چواند، دەرکـــەن. گـەنج و خـــەزێنەی وڵاتی مـــاڵی هـەژارانـە، نەک خۆراکی برای شەیتانانە.

شـێتە ئـەوەی رۆژی رووناک، مۆم داگیرسـێنێ
شەو کە هات بە زوویی، ڕۆن لە چرایدا نامێنێ

یەکـێک لە وەزیرە راوێژکـارەکـان گوتی: "ئەی پاشـای سـەر ڕووی زەوی وام پێ چاکـە، ئـەم چەشنە کـەسـانـە هـەر تەنیـا بـای بژێویی خـۆیـانیـان بە جـیـاجـیـا بۆ ببـڕدرێتـەوە و بیـاندرێتێ، تا لـە بەڕێوەچوونیـاندا دەسـتـبـڵاوییـە نەکەن. بـەڵام کە فـەرمـووت دەری کـەن و هیـچی مـەدەنێ و لێـشی توورە بوویت، ئەوە کـاری خـاوەن هیـمـەتان نییـە کە یەکێک بە خـۆت هیـوادارکـەیت و دوایەش بێ هیـوا و نائومـێدی خۆتی کەی و دڵی بشکێنی.

خانە
دەرگـای ســەخـا مـەکـەوە، لـە تەمـاعکار
کە کردتەوە، داخستنەوەی، دەبێتە دژوار

خانە
مـەل ئەچتە جێیـەک، کە لێی بێ چینە
ناچێـتــە جـێـیــەک، ببـێـتــە چینە.

پارچە

کەسێ نەیدیوە، تینووی ڕێی حەجێ
کۆزیلکەی بگرن، لە ڕۆخ ئاوی سوور[1]

لە کوێ هەڵقوڵێ، سەرچاوەی شیرین
لێی کۆ دەبتەوە، مرۆ و مەل و موور

١٤- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پاشایانی پێشین، کەمتەرخەمی و سستی لە کاروباری وڵاتدا ئەکرد، لەگەڵ سوپا و قۆشەن و سەربازەکانیدا، توندوتیژ بوو، دوژمنێکی سەرسەختی لێ یاغی بوو. سوپا و قۆشەنی هەمووی پشتیان کردەوەو ڕوویان لە هەڵاتنێ نا.

دوو تاکی

ماڵت لە سوپا، درێغ بزانی
دەست نادەنە چەک، شێرە کوڕانی
شێرە کوڕ چ بکا لە ڕۆژی جەنگا
کە دەست بە تاڵ بێ، لە نانی ژیانی

لەگەڵ یەکێک لەوانەی کە غەدریان لە پاشا کرد، دۆست بووم، گلەییم لێ کرد و گوتم "سپڵەیی و هەق ناشوناسی و بێ ئەمەکییە کە هەر بە وردە گۆڕانێکی کەم لە گەورەکەی خۆی هەڵگەڕێتەوە و هەموو ئەو بەخششانەی کۆنی ساڵەهای ساڵی لە بیر بچێتەوە و وەلایانەوە بنێ، گوتی: "ببەخشە و بیانووەکەم لێ قبووڵ کە، ئەسپەکەم بێ ئالیک و جۆ بوو و زینەکەشی لە ڕەهندا بوو. پاشایەک بەزێڕ ڕژدی لەگەڵ سوپاکەیدا بکات، سوپاکەی بە گیان، چاوتێری و گیانبازی بۆ ناکا.

---

١. سوور: سوێر، شۆرەک.

خانە

زێڕ بدە سەرباز، تا گیان بەخت کا

لە گەڵیان رژدبی، هەڵدێن و دەڕۆن

هۆنراو

(کە تێر بوو پاڵەوان، هەڵمەت ئەباتن

زگ برسیش ئەکا، مەشقی هەڵاتن)

١٥- سەرگوزەشتە

یەکێک لە وەزیرە دەرکراوەکان، هاتە ڕیزی کۆڕی دەروێشانەوە، پیت و فەڕی هاودەمی ئەوان کاری تێ کرد. دڵی گەشایەوە و دەروونی رووناک بووەوە.

پاشا جارێکی تر خستیەوە سەر کارەکەی و ئاشتی کردەوە، فەرمووی:

با بچێتەوە سەر کارەکەی، بەڵام ئەو نەیویستەوەو گوتی: "تەریکی باشترە لە خەریکی"

چوارینە

کەسێ لە کونجی بێدەنگی دانیشت

دەبەستێ دەمی بەدگۆ و سەگی هار

کاغەز دەدڕێنێ و قەڵەم دەشکێنێ

لە دەست و دەمی بەدگۆ بوو ڕزگار

بە گوێ ڕەشیان[١] گوت: "بە چ هۆیەک بە دواکەوتنی شێرت بۆ خۆت هەڵبژارد؟" گوتی:

"هەتا بەرماوەی نێچیرەکەی بخۆم و لەشەڕی دوژمنانیش لە پەنای هەڵمەتی ویدا بژیم".

گوتیان: "ئێستا کە کەوتوویە ژێر سایە و سێبەری ئەو و پارێزگارییە وی و

١. گوێ ڕەش: دڕندەیەکە بۆ بەرماوە خواردن، هەر بە دوای شێرەوەیە / مامۆستا زەکی.

- گوێ ڕەش: مام ڕێوییەکەی خۆمانە / غەریب پشدەری.

سوپاسی نیعمەتی ئەوت بە دەمدا هات، ئەدی بۆ چی لێی نزیکتر نابییەوە؟ هەتا بتخاتە ناو دەستەودایەرە تایبەتییەکانی خۆیەوە و لە نۆکەرە راست و پاکەکانی خۆییت بژمێرێ..

گوتی: "لەبەرئەوەی لە توندوتیژی و پەلاماری ئەو دڵنیا نیم"

خانە

ئەگەر سەد ساڵ، مەجووسی هەڵبکا ئاگر

ئەسووتێ هەر کە جارێ، تێی کەوێ ئاخر

هێندێک جاران وا رێک ئەکەوێ کە هاودەمانی پاشا، زێڕیان پێ ئەبرێ و هێندە جارانیش سەریان ئەبردرێ. دانایان گوتوویانە: "لە گۆڕانی سروشتی پاشایان، دەبێ زۆر وریابی، کە کاتێک بە سڵاوێک ئەڕەنجێن و گاوێک بە جنێوێک دەستە جلێک ئەبەخشن".

گوتراوە: "زۆر رووخۆشی، هونەرە بۆ هاودەم و هاوڕازان و کەموکووڕی و ناپەسندییە بۆ حەکیم و دانایان"

خانە

نرخ و رێزی خۆت.. هەردەم بزانە

وازی و گاڵتە بۆ، هاودەم جوانە

١٦- سەرگوزەشتە

یەکێک لە برادەرەکانم سکاڵای ناهەمواری رۆژگاری لەلا کردم و گوتی:

"خێزانم زۆرە و خواردنیش کەم، توانای باری هەژاریم نییە، زۆر جاران دێتە سەرم برۆم و بگوازمەوە ولاتێکی تر هەتا بە هەر جۆرێکی بووە بژیەم و کەس ئاگای لە چاکە و خراپەم نەبێ."

خانە

زۆر برسی نووست و کەس پێی نەحەسیا
زۆر مـردووش، مـرد و کـەس بۆی نەگـریا

زۆر لە تانە و تەشەری ناحەزان دەترسم، کە پاشەملە پێم پێ بکەنن و هەوڵ و تەقەلاو ماندووبوونەکانم لە حاند خاو خێزانمدا بە بێ مروەتی و ناپیاوی دانێن و بڵێن:

پارچە

سـەیرکـە ئەو ناپیـاوە، کـە هـەرگـیـز
نایەوێ ببـینێ، ڕووی خـۆشـبـەخـتی
لەش حـەسـانەوە و سـەرسـووکی ئەوێ
ژن و مـاڵی جێ هێشـت، لە ڕۆژی سەختی

لە ژمـارە زانیندا هـەروەک دەزانن، شـتێک دەزانم، جـا ئەگـەر بە پشـت و پەنای ئێـوەوە، کـارێکم لای پاشـا دەسـت بکەوتایە، دڵم دادەکـەوت و ئاسـوودە دەبوو و تا دەشـمـردم لە سـوپاسـی ئێوە دەرنەدەچووم، گوتم: "برادەر! خـزمـەتی پاشـایان دوو لایەنی هەیە... ئومـێـدی نان و مـەترسـیی گـیـان و پێـچـەوانەی بیـروڕای ئاقڵمەندانیشە، کە بە ئومێدی نان بکەویە مەترسیی گیان.

پارچە

بۆ مـاڵی دەروێش، هیچ کەسێک نایە..
بڵـێ بـهـــێنـە، باجـی زەوی و بـاغ
بـە تاڵی و سـوێری، بـەشت ڕازی بـە
یا جگەرگـۆشـەت، دانێ لە پێش زاغ

خانە

ڕاسـتـیـیـە جێگای، ڕەزای خـودایە
نەمـدی کـەس ون بێ، لە ڕاسـتـە ڕایە

داناپان گوتووپانه، چوار کەس لە چوارکەس ئەترسن، باجگر لە سوڵتان، دز لە پاسەوان، تاوانبار لە ئاماژەکار، سۆزانی لە دارۆغە.

ئەوەی لە حیساباندا پاکە، لە لێپێچینەوەی بێ باکە.

پارچە

پەل کێشی مەکە، زیاد لە ئیشت
بە پایە بەرزیت، دوژمن دڵ تەنگە
تۆ پاک بە و باکت لە هیچ کەس نەبێ
کراسی پیسە، کوتەی ژێر سەنگە

گوتم: "بەسەرهاتی ئەو رێوییە، گونجاوی حاڵی تۆیە، کە دیتییان هەروا بە دەم ڕاکردن و هەڵاتنێوە دەکەوت و هەڵدەستایەوە، یەکێک پێی گوت، ئەوە چ قەوماوە، وا هێندە دەترسێی؟ گوتی:

"بیستوومە حوشتران دەگرن بۆ بێگارێ، پێیان گوت: "هەی بێ مێشک تۆ و حوشتر کوجا مەرحەبا؟ ئێوە چیتان پێک دەچێ؟ گوتی: "وس بە، ئەگەر ناحەز و دوو زمانان لە رق و کینەیەکەوە گوتیان، ئەوەش بێچووە حوشترە و تووش بووم، کێ غەمی ڕزگاری منیەتی؟ تا تریاک لە بەغداوە دەگاتە جێ، مارانگاز ئەمرێ.

تۆ وەک دەڵێی فەزڵ و ئاینی لە خواترسان و دڵنیاییت هەیە، بەڵام حەسوودان و ناحەز و دوژمنان لە بۆسە و کەناردا خۆیان مات داوە، ئەگەر قسە جوان و پەندە بەنرخەکانی تۆیان بە پێچەوانەوە بۆ پاشا گێڕایەوە، دەتوانی چی بکەی و بەربەرەکانێی پاشات پێ دەکرێ؟

لەبەر ئەوە وای بە باش دەزانم، پاسی سامانی قەناعەتی خۆت بکەیت و واز لە سەرداری بێنی، کە داناپان گوتووپانە:

خانە

دەریا پڕیەتی لە گەوهەر و بێ ئەژمارە
گەر سەلامەتیشت دەوێ، سەلامەتی لە کەنارە

کە هاواڵەکەم ئەم وتەی بیست، داما و رووی گرژ بوو و دەستی کرد بە وتەی ڕەنجووری، کە ئەمە چ ئەقڵێکە؟ و چ کارگەیاندنەجێ و تێگەیشتن و هۆشێکە؟ وتەی دانایان، ڕاست و ڕەوان و دروست دەرچوو کە گوتوویانە: "دۆستان لە تەنگاوییەدا بەهانا نەگەن و لە سەر خوانی نانخواردنێ دوژمنان وەک دۆستان خۆ ڕادەنێن و خۆیان دەردەخەن و خۆیانت پێشان دەدەن.

پارچە

بە دۆست دایمەنێ، ئەوەی لە خۆشیت
لێ ئەدا لافی، برایی و خۆش ویستی
دۆست ئەو کەسەیە، ئەگرێ دەستی دۆست
لە تەنگانەدا، کاتی تەنگدەستی

دیتم گۆڕا و بە ئامۆژگارییەکەم دڵتەنگ بوو، چوومە لای خاوەن دیوان، بە ناسیاوییەتێکی کە لەمەوپێشەوە بوومان، بارودۆخ و لێوەشاوەیی ویم تێ گەیاند، توانا و باشییەویم خستە ڕوو، پاش ماوەیەک کارێکی هاکەزاییان دایە و زۆری نەبرد کە پاکی سروشت و جوانی و ڕێکی کارەکانیان پەسند کرد، لەوەش تێپەڕی و پلە و پایەیەکی بەرزتری وەرگرت.

ئەستێرەی بەختی تا دەهات لە بەرزیدا بوو، تا گەییە مەرامەکانی و ئارەزووەکانی هاتنەدی و بوو بە یەکێک لە نزیکەکانی پاشا و پەنجەی ئاماژەی بۆ درێژ دەکراو بووە جێی باوەڕ و متمانە، بە خۆشحاڵی وی زۆر شادمان بووم و گوتم:

خانە

گوێ مەدە ماندووەتیت و دڵ بەغەم مەبە
کەسەرچاوەی ئاوی ژیان، لە تاریکیدایە

هۆنراو

(دڵی کۆسکەوتە، پڕ نەکەی بە غەم
خوا لوتفی بەدزی، زۆرە نەوەک کەم)

خانە

لە سـوورِی گـەردوون دۆش دامـەمـێنە

سـەبر تـاڵیش بێ، بەری شـیـرینە

لەو کـاتەدا وا رێک کـەوت من لەگـەڵ تاقـمـە دۆست و برادەرانێکدا چوومـە سـەردانی مـەککە، کە گەڕامـەوە، دوو فرسـەخم بە پیرەوە هات، هـەرکە چاوم پێی کەوت، پەرێشان حاڵ و لەسەر دیمەنی دەروێشانم دیت.

گـوتم: "چۆنی؟" گـوتی: "هـەروەکـو گـوتت، دەسـتـەو تاقـمـێک پێم هەڵکالاَن و ناڕاستییان دەربارە گوتم. پاشا. خوا هەر پایەداری کا بۆ دەرخستنی راستی و روونکردنەوەی ئەم ناڕاسـتیـیەش هـیـچی نەفـەرمـوو و برادەرانی کۆن و دۆسـتـانی ئەمەکداریش لە وتەی راست و وشەی هەق بێدەنگ بوون و دۆستایەتیی کۆنیان لە بیر بردەوە.

پارچە

نـابـیـنـی لەلای خــاوەن جـێ و پـایـە

مـەرایی کـاران، دەست لەبان سـەرن

کـە حـاڵی گـۆڕا و تێـپـەڕی ڕۆژی

پێی ئەو خـەڵکەیە، ها لە بـان سـەرن

بەکورتی، گرفتار و دووچاری گەلێک سزایان بووم، تا لەم حەفتەیەدا مـژدەی سـاغی و سـەلامـەتیـیە حـاجییـان هات، لە بەندی گرانیان دەرباز و رزگار کردم و مـوڵک و مـاڵی مـیراتییـان دامـەوە، گـوتم: "ئامـۆژگـاری منت وەرنەگرت کە گـوتم خزمەتی پاشایان وەکو سەفەری نێو دەریایە بە ترس و بە کەڵکیشە، یا گەنجت پێ ئەبڕێ، یا شەپۆل گیانت لەبەر ئەبڕێ.

خانە

یا بەهـەر دوو دەسـت، دوڕ لـە کــۆش ئـەکـا

یا شـەپۆل ڕۆژێ، ئەو بەمـردوویی فـەرامـۆش ئەکا

بە باشم نەزانی لەمە زیاتر، برینی مام دەروێشی بە سەرەنووکی نەشتەری سەرزەنشتان بڕووشێنم و خوێی پێ داکەم، ئەم کارەم بەم دوو دێرە، کورت کردەوە:

پارچە

دەست و پێت هەردوو، ئەخرێنە ناو کۆت
کە گوێت نەدایە، پەندی پیاوان
ئەگەر خۆ بەری، پێوەدان ناگری
ئەنگوست مەخە ناو، کونە دووپشکان

١٧- سەرگوزەشتە

چەند کەسێکم هاوڕێ بوون، ڕەنگ و ڕوویان جوان و دەروونیان ئاراستەو پێ ڕاستە کرابوو، یەکێک لە گەورە پیاوان بیروباوەڕێکی گەورە و باشی بەو دەستەو تاقمە هەبوو، مووچەو بەراتێکی باشی بۆ بڕیبوونەوە، تا یەکێکیان کردەوەیەکی وای لێ دەرکەوت، کە ڕێکی حاڵی دەروێشان نەبوو، گەورە پیاوەکە باوەڕی پێیان تێکچوو و بازاڕی بێ ڕەواج کردن.

ویستم بە فێڵێک هەر نەبێ مووچە و بەراتەکەیان ڕزگارکەم چوومە لای دەرگەوان، ڕێی نەدامێ و قسەی ناخۆشیشیان پێ گوتم، گوێم نەدایە و لێم نەگرت، چونکە قسەزانان گوتوویانە:

پارچە

لە دەرگای میرو وەزیر و سوڵتان
مەدە.. پێش ئەوەی، یاریدەت بدەن
دەرکەوان و سەگ، غەریبێکیان دیت
ئەم یاخەی ئەگرێ، ئەوەی تر دامەن

کە نزیکەکانی ئەو گەورە پیاوە، بە حاڵی منیان زانی، ڕێزێکی زۆریان گرتم و جێیەکی بەرزتر و هەورازتریان پێشان دام، دانیشتم، بەڵام من بەملکەچییەوە چووم لە جێگایەکی خوارتر و نزمترەوە دانیشتم.

خانە

لێگەڕێ! کـە نۆکـەرێکی کـەمـیـشـم
بـا لە ڕیزەی نـۆکـەرانـدا، دانیـشـم

گوتی: ئەڵلا، ئەڵلا! کەی جێ و کاتی ئەم قسەیەیە؟

خانە

گـەر لـە بان سـەروچاوم، دانیـشـی
نازت هـەڵدەگـرم، چونکە نـازکـێـشـی

بە کورتییەکەی، دانیشتم و دەستم بە قسان کرد و لە هەموو دەرگایەکم دا تا هاتمەوە سەر وتەی هەڵخلیسکانی برادەران و گوتم:

پارچە

چ سـووچێکی دیوە، خـاوەن بەخـشـشی پێـشـوو؟
کـە بەندەی لە پێش چاوان، وا کـەم و خـوارە
ئەو خـودایە مـەزنـە، بە گـەورەیی خـۆی
سـووچ و گـوناهیش دەبینێ و نانیش هەر بەرقەرارە

فـەرمـانڕەوا ئەم وتەیەی لەلا پەسند بوو و فـەرمـووی: "بە دەسـتـووری جـاران مووچە و بەراتی برادەران بدرێتەوە، قەرەبووی ئەو ڕۆژانەشیان بۆ بکرێتەوە کە لێیـان بڕابوو" سـوپاسی بەخـشـشـیم کـرد و خـاکی بەرپێـیم مـاچ کـرد و داوای لێبووردنی ئەو دەم چەوتییەی خۆمم کرد، دەستبەجێ، هاتمە دەرەوە و گوتم:

پارچە

کـە کـابە بـوو بە ڕووگـە، بۆ نیـازان
بۆ دیدەنیـەی دەچن خـەڵکی، چەند فـرسـەنگ
تۆ دەبێ لەسـەر خۆبی، لەگەڵ خـەڵکی وەک مە
کـە کـەس نـاهاوێ، بـۆ داری بێ بەر سـەنگ

١٨- سەرگوزەشتە

شازادەیەک سامانێکی زۆر و فراوانی لە باوکییەوە بەمیرات بۆ بەجێ ما، بانگی سەخاوەتی دا و دەرگای بەخشینی کردەوە و بێ دریغ بەخششی بەسەر گەل و سوپادا باراند:

پارچە

بۆ نخۆشی نایە، لە داری سادە
بەسووتان بۆنێ، ئەدا وەک عەنبەر
گەورەییت بوێ، دەبێ ببەخشی
هەتا تۆو نەکەی، چۆن لێی ئەخۆی بەر

یەکێک لە هاودەمانی بێ ڕاوێژ، دەستی بە ئامۆژگاریکردنێ کرد، کە پاشایانی پێشین ئەم هەموو نیعمەتەیان بە هەوڵ و کۆشش پاشەکەوت کردووە و بۆ تەنگانە و لێقەومان و کەڵک و سوود لێ دیتنێ هەڵگرتووە، دەست لەو بزاوتە بکێشەوە و دەستی لێ بگرەوە، شەڕوشۆڕ و لێقەومان و پێویستی لە پێشە، دوژمنان لە کەمیندان، ناکرێ لە کاتی تەنگانە و پێویستیدا، دەستەوەستان ڕاوەستی.

پارچە

ئەگەر سامانی خۆت بەخشی بە گشت کەس
ئەوەی بەریەکەوێ[1]، دەنکێ برنجە
لە هەرکەس بۆ نەسێنی، دەنکە زێوێ
کە کۆ بۆوە ئەوە، سامان و گەنجە

شازادە لەم وتەیە ڕوو گرژ بوو، لەگەڵ سروشتی ئەودا نەهاتەوە پاشان سەرزەنشتی فەرموو و گوتی: "خوای لەسەر، ئێمەی کردووەتە خاوەنی ئەم وڵاتە، هەتا بیخۆین و بیبەخشین، نەک هەر پاسەوانی بین و چاودێری بکەین."

---

١. بەریەکەوێ: بەری دەکەوێ.

خانه

قاروون بای چل خانووی سامان هەبوو، چوو بە هیلاک
نەوشیرەوان بەوە نەمر بوو، کە بەجێی هێشت ناوی چاک

١٩- سەرگوزەشتە

وا ئەگێڕنەوە کە لە ڕاوگەیەکدا نێچیرێکیان بۆ نەوشیرەوانی دادپەروەر دەکردە کەباب، خوێیان پێ نەبوو، نۆکەرێکیان ناردە گوندێک، خوێ بێنێ.

نەوشیرەوان گوتی: "خوێیەکە بکڕە، تاکو نەبێتە شوێن و دێیەکە وێران نەبێ.

پێیان گوت: بەوەندە خوێیە چ دەقەومێ؟

گوتی: بنچینەی ستەم لە سەرەتاوە کەم بووە، هەرکەسێ هاتووە هاویشتوویەتییە سەرێ، تا گەیوەتە ئەم ئەندازەیە."

پارچە

ئەگەر لە باغی میللەتا، پاشا بخوا سێوێکی
نۆکەرانی دەردێنن درەخت، لە ڕەگو ڕیشەوە

کە سوڵتان بەنیو هێلکە، ستەم ببینێ ڕەوا
سەربازەکانی هەزار مریشک دەکەن بەشیشەوە

خانە

زەمان ناهێڵێ، زۆردار بمێنێ
تەنیا نەفرینی، بۆ جێ دەمێنێ

٢٠- سەرگوزەشتە

والییەکم بیست کە هەر ماڵ و خانووی میللەتی کاول و وێران ئەکرد، تا خەزێنەی پاشا ئاوەدان و پڕ کاتەوە، ئاگای لە وتەی دانایان نەبوو کە گوتوویانە: "هەرکەسێ میللەت ئازار بدات، تا دڵی پاشا بەلای خۆیدا ڕاکێشێ، خوای لەسەر، هەر ئەو

گەل و میللەتەی لەسەر زاڵ دەکاتەوە تا دەماری لە ڕۆژگاری ژینی دەرکێشێ و بیبڕێ.

خانە
به (سپەند)[1]ی ناکا، ئاگری داگیرساو
ئەوەی کە ئەیکا، ئاهی جەرگ سووتاو

ئەڵێن شای هەموو دڕندان شێرە و کەمترینی گیانەوەرانیش کەرە، بەڕای هەموو هۆشیار و ئاقڵمەندانیش، کەرێکی بارەبەر زۆر باشترە لە شێرێکی پیاودڕ.

دوو تاکی
کەری هەژار، گەرچی بێ تەمیزە
لەبەر باربردنێی، گەلێک عەزیزە
کەر و گایان، کە هەڵ ئەگرن بار
چاترن لە نەوەی، ئادەمی زۆردار

ئەڵێن پاشا لایەنێکی سروشتی خراپی ئەو وەزیرە بەدەی بۆ دەرکەوت، خستیە ژێر ئازار و ئەشکەنجەوە و زۆر بەدەردەسەرییەکی ناهەموارەوە کوشتی.

پارچە
ڕەزامەندی شا، بە دەست ناکەوێ
تا بۆ دڵی گەل، چاکە نەخوازی
ئەتەوێ خودای لەسەر، بتبەخشێ؟
بە چاکە خەڵکی خودا کە ڕازی

واڕێک کەوت یەکێک لە ستەمدیتەکان بەلایدا رابرد، سەرنجی دایە حاڵەشڕەکەی و گوتی:

---

١. سپەند: دڕکێکی بیابانە، دووکەڵێکی زۆری لە کاتی سووتاندا لێ هەڵدەستێ، بۆ برینی چاو سووتانەوە بەکاری دێنن.

پارچە

نابێ هەرچی تینی قـــۆڵ و بازووێکی هەبوو
بە سەڵتەنەت بخوا، ماڵی خەڵکی بە هەوەس
دەتوانی هێسکی گەورە، بە گەروودا قووت بدەی
هەناو و زگ ئەدڕێ، هەرکە گەییە ناوک و بەس

٢١- سەرگوزەشتە

لە مەردم ئازارێک ئەگێڕەوە، کە بەردێکی بەسەری دەروێشێکدا دا، دەروێش دەرفەتی تۆڵەکردنەوەی نەبوو، بەردەکەی لای خۆی هەڵگرت، تا ڕۆژێکیان پاشا لەو پیاوە مەردوم ئازارە تووڕە بوو و خستیە زیندانەوە، دەروێش هاتە لایەوە و بەردەکەی بەسەریدا دایەوە، کابرا پێی گوت: تۆ کێیت؟ و ئەو بەردەت بۆ بەسەری مندا دا؟

وەڵامی دایەوە: "من فلانم، ئەم بەردەش هەر هەمان ئەو بەردەیە کە فلانە ڕۆژ تۆ بەسەری منتدا دا، گوتی: "ئەدی ئەم هەموو ماوە دوورو درێژە لە کوێ بوویت؟. گوتی: "لە پلە و پایەکەت ئەترسام، ئێستا کە لە زیندانێمدا دیتی، ئەو هەلەم قۆستەوەو بە دەرفەتم زانی، کە دانایان گوتوویانە:

دوو تاکی

ڕەشـــوڕووتێکت، کە دی بەختیارە
ئەوەی هەسەتی، جڵەوی ئیختیارە

نینۆکی درێژ و تیژت، کە نییە تۆ
کـــەواتە بە گــژ، بەداندا مـــەچۆ

ئەوەی کە لەگەڵ بازوو ئاسنێ دەست بخاتە کار
قۆڵ و مەچەکی زێوینی ناسکی، خۆی ئەدا ئازار

ڕاوەستە تاکو دەستی ئەبەستێ، دەور و زەمانە
ئەوساکە برۆ مێشکی دەربێنە، ڕۆژی دۆستانە.

٢٢- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پادشایان تووشی نەخۆشییەکی کوشندە بوو - واچاکە هەر ناوی نەهێندرێ - دەستەیە لە حەکیم و دانایانی یۆنانی پێکەوە هاتنە سەری و بە بڕیاری هەموویان هاتنە سەر ئەوەی کە ئەم دەردە دەرمانی نییە، مەگەر زراوی کەسێکی کە چەند نیشانەیەک هەن تێیدابێ.

پاشا فەرمووی بیدۆزنەوە و پەیدای کەن، کوڕە جووتیارێکیان بەونیشانانەوەی کە حەکیمان گوتبوویان دۆزییەوە، باوک و دایکی کوڕە بانگ کران و بەخشش و بەراتێکی زۆریان لە پێش دانان و خۆشحاڵیان کردن و قازیش بڕیاری دا کە ڕشتنی خوێنی ئەندام یا تاکێکی میللەت بۆ سەلامەتیی پاشای کارێکی ڕەوا و ڕاست و دروستە، جەللاد بەلایەوە چوو، کوڕە سەری بەرەو ئاسمان بەرز کردەوە و پێ کەنی پاشا لێی پرسی، لەم کاتەدا چ وەخت و جێی پێکەنینە؟

کوڕە گوتی: نازی کوڕان بەسەر دایک و باوکانەوە هەیە و داواکاریش بۆ لای قازی دەبرێت و داد لە پاشا ئەخوازرێ، ئەوە دایک و باوکم، لەبەر ماڵی دنیایە منیان بە جەللاد سپارد قازیش بڕیاری کوشتنی دام، پاشاش ژیان و بەردەوامی خۆی لە ڕشتنی خوێنی مندا دەبینێتەوە، هیچ پەنایەکی ترم نییە هانای بۆ بەرم تەنیا خوای لەسەران نەبێ"

خانە

بۆ لای کێ بەرم، لە دەست تۆ فەریاد
هەر لە ئاستانەی، تۆ ئەخوازم داد

پاشا بەو قسەیە دڵی تەزی، فرمێسکی لە چاوان داباریـن و گوتی: مردنی من چاکترە لە ڕشتنی خوێنی بێ گوناهێکی وا. سەروچاوی ماچ کرد و گرتییە باوەشی و سامانێکی بێ ئەژماریشی پێ بەخشی و ئازادی کرد و دەڵێن پاشاش هەر لەو ڕۆژە بە دواوە چاک بووەوە و شیفای بۆ هات.

پارچە

هەروا لە بیرمە، کە ئەم شیعرەی گوت
فیلەوانێکی ڕۆخی دەریای نیل

حـــاڵی مــێــرووله، لەژێر پێی تۆدا
وەک حــاڵی تۆیە، لە ژێر قــاچی فــیل

٢٣- سەرگوزەشتە

یەکـێک لە بەنـدییـەکـانی "عــەمـرو لـەیث"[١] هـەڵاتبـوو، پیـاوان وە دوای کـەوتن و هێنایانـەوە، وەزیرێک قـینێکی زۆری لە بەندەکــە هەبوو، هـانی کـوشـتنی دا، تا بەندییەکانی تریش ئەم جۆرە رەفتارە ڕەچاو نەکەن، بەندییەکە لەبەر دەمی عەمرو لەیثدا سەری خستە سەر زەوی و گوتی:

خانە

هـەرچیم بـەسـەربێ، بە پەسـەندی تۆ، لەلام ڕەوایە
لە بـەرامــبــەری ئەم فــەرمــانەتا، نیــمــە داوایە

بەڵام لـەبەرئەوەی کـە من پەروەردەی نان و نمـەک و نیـعـمـەتی ئەم خـانـەدانەم، نامەوێ لە ڕۆژی دواییدا، خوێنی من بتانگرێ، ئەگەر بتەوێ بەندەیەکی بێ گوناهی وەکـو من بکوژی، لە ڕێیـەکی ڕەوا و شـەرعـیـیـەوە بیکوژە، تا ڕۆژی دوایی پێـوەی گرفتار نـەبی، پاشا گوتی: "جا چۆنی بکەم!" گوتی: "ڕێم بدە هەتا، وەزیر بکوژم، ئەو کاتە لە سزای کوشتنی ئەودا بمکوژەوە، هەقە و شەرعیشە، پاشا پێ کەنی، بە وەزیری گوت: "چی بەباش دەزانی؟ وەزیر وەڵامی دایەوە:

"گـەورەم! ئەم بێ شــەرمــە لە ڕێی گـۆڕی باوکـتـدا ئازاد کـە، هەتا منیـشی نەخـسـتـووەتە بەڵایەکـەوە، سـووچ لە منەوەیە کـە سـوودم لە ئامـۆژگـاری و وتەی دانایان وەرنەگرتووە کە گوتوویانە:

---

١. عـەمـرو لـەیث: پاشـای سـەفـارییـەیە لە سـاڵی (٢٦٥)ی کـۆچیـدا بـوو بەجـێنشـینی برایەکەی... فارس و کرمان و ئیسفەهان و خۆراسـان و سیستانیشی گرت، لە ساڵی (٢٧٦)ی کۆچیدا، لەشکری خـەلیفـەی بەغدایـەی شکاند. لە (٢٨٧)ی کۆچیدا لەگەڵ ئیسماعیل سامانی لە نزیک (بەڵخ) بەشەڕ هات، بە دیل گیرا، ئیسماعیل ناردییە بەغدا لای خەلیفە. لە (٢٨٩) کۆچیدا لە زینداندا مرد _ یەحیا و عەمر، کورد بوون.
- وەرگێڕ -

پارچە

لەگەڵ بەرد هاوێژ، بکەی شەڕە بەرد
بزانە کە تۆ سەری خۆت شکان
کە تیرداوێیە سینگی دوژمنت
ئێوەش لە سێرەی، تیرگەلی ئەودان

٢٤- سەرگوزەشتە

پاشای زەوزەن[1] وەزیرێکی هەبوو چاوتێر و ڕووخۆش بوو و لە چاوپێکەوتنانیدا ڕێزی هەموو کەسێکی دەگرت، پاشەملەش بە چاکەی ناو دێنان، وا ڕێ دەکەوێ کردارێکی لێ روو دەدا، کە پاشا لێی خۆش نایەت، دەیگرێ و دەیخاتە زیندانەوە.

گەورە پیاوانی پاشا، کە چاکەی پێشووی ئەویان لە چاودا بوو و خۆیان بەقەرداری دەزانی، لە کاتی چاودێرییاندا نەرمییان لەگەڵدا دەنواند و سەرزەنش و توندوتیژییان لەگەڵدا بەڕەوا نەدەدیت.

پارچە

لەگەڵ دوژمنی خۆتا ئاشتی کە، ئەگەر رۆژێ
پاشەملەش عەیبت بڵێ، تۆ لە ڕوویدا تەحسین کە
وشە لەزارەوە دەردەچێ، کەسی پێ مەدە ئازار
کە تۆ ناخۆشیت ناوێ سا، زمان شیرین کە

لەوەی پاشا لێی دەویست هەندێکی لێ خۆش بوو و لەجیاتی ئەوەی ماشەوە بە زیندان تەواوی کرد و پاک بووەوە، یەکێک لە پاشایانی ئەو ناوە، بەنهێنی نامەیەکی بۆ نارد کە پاشایانی لای ئێوە ڕێزی گەورەی وەک تۆ نازانن، بێ ڕێزییان لەگەڵدا کردی، ئەگەر بڕیاربێ دڵی گەورەی فلانی خۆشەویست - خوا پەنای بدا - بەلای ئێمەدا بێت، تێ دەکۆشاین، ئەوەی شایستەی دڵ ڕاگرتنیەتی دەست بە سینگەوە بین و گەورە پیاوانی ئەم کیشوەرە بۆ دیداری ئەو، بە هیوا و

١. زەوزەن: وڵاتێکە لە نێوان هورات و نیشاپور.

چاوەڕوانی وەڵامن.

وەزیر لەمە هۆشیار بووەوە و بیری لە مەترسی کردەوە، بە گورجی وەڵامێکی کورتی، هەروەکو پێی باش بوو، کە ئەگەر خەبەرەکەشی بکەوێتە سەر دەم و زاران زیانی نەبێ، لە پشت نامەکەوە نووسییەوە و ڕەوانەی کردەوە.

یەکێک لە دەست و پێوەندەکان کە ئاگای لەم سەین و بەینە بوو، بە پاشای ڕاگەیاند کە فڵان، کە فەرمووتە بگیرێ لەگەڵ پاشای لای تردا، نامە و نامەکاری هەیە، پاشا تووڕە بوو و فەرمانی ساغکردنەوەی ڕاستی و درۆی ئەم هەواڵەی فەرموو، نامەبەریان گرت و نامەکەیان خوێندەوە، تێیدا نووسرابوو: "بیروباوەڕی باشی گەوران دەربارەی بەندە، گەلێک لە باشی و چاکیی بەندەی پترە و ناتوانم ئەم داخوازییە بەجێ بگەیەنم، لەبەر ئەوەش کە من پەروەردەی نیعمەتی ئەم خانەدانەم، بە کەمێک گۆڕانی دڵی خاوەن نیعمەتی کۆنم، بێوەفایی ناکەم، وەها گوتراوە:

خانە

ئەوەی چاکەت لەگەڵ ئەکا، لە هەموو بارێک
بیبەخشە کە لە تەمەنیا، هەڵەیەک بکا جارێک

پاشا ئەم ڕەوشتە جوان و باشەی ئەوی بەلاوە پەسند بوو، جلوبەرگ و ماڵێکی زۆری بە پاداش پێ بەخشی، داوای لێبووردنیشی لێ کرد کە بەهەڵە چووبووم، کە تۆم بەبێ تاوان ئازاردا، گوتی:

"گەورەم! بەندە ئەمە، بەهەڵەی گەورەی خۆم نازانم، بەڵکو ئەمە ویستی خوا بوو کە ئازارم پێ بگەیەنن، بەڵام ئازاریش بێ هەر لە دەستی تۆوە بێ چاکترە، کە هەقی نیعمەتی پێشوو و دەستی چاکەت بەسەر ئەم بەندەوە هەیە، کە دانایان گوتوویانە:

دوو تاکی

هەرگیز بە ئازار، لەکەس مەڕەنجە
لای کەس بۆت نایە، خۆشی یا ڕەنجە
دوژمنی و دۆستی هەر لای خواوەیە
دڵی هەر دوو لای، ها وەلاوەیە

ئەگـەر چـی لە ژێی کـەوانـڕا، دێ تیـر
لـە هـاوێـژەری ئـەزانـن، پیـــــاو ژیـر[1]

٢٥- سەرگوزەشتە

لە پاشایەکی عەرەبمەوە بیست، کە بەوانەی ناو دیوانێی گوت: کە مووچە و بەراتی فڵانی – هـەرچەندێکە – بۆی بکەن بە دوو هێندە، چونکە هەمیشە هـەر لە دەرگاوە چاوەڕێی بـە ئەنجـام گـەیاندنی فـەرمـانـە و، کـەچی نۆکـەر و بەردەسـتـەکـانی تر هەمیشە هەر خەریکی گاڵتە و گەمە و جەفەنگانن و خاوەخاوەی لە ئیشێدا دەکەن.

خواپەرستێک، گوێی لەمە بوو و هاوار و ناڵەی لە دەروونەوە هەستا، لێیان پرسی ئەوە چیت دیت؟ گوتی: "پایە و پلەی بەندان لەبەر قاپی و دەرگەی خوا، بەم ڕەنگەیە:

هەڵبەست

نۆکەر دوو سبەینان، بێتە خزمەت شا
سێیەم تێی ئەکا، ڕووی لوتف و نیگا
ئومێـدمـان وایە، پیاوی خـوا پەرەست
نائومـێـد نەبن، لـە دەرگـای ئەلـەست

دوو تاکی

گــــەورەیی لە ملکەچیـــــەتی دایە
یاغــیــەتی بێــبــەش بوونـی تێــدایە
ئـەوەی مـلـکەچی، لـە بـۆ نـووســــراوە
ســـەری خـــزمـــەتی، هـا لە دەرگـــاوە

٢٦- سەرگوزەشتە

لە زۆردارێک ئـەگـێـڕنەوە، کـە داری سـووتـانێی بەهەرزان لە هـەژاران دەسـتـاند و بەزۆرەملـێ لێی دەکـڕین و هـەر بە زۆرەملـەش بە گـرانتـر دەیدایەوە دەوڵەمـەندان، پیاوێکی خوایی بەلایدا تێپەڕی و گوتی:

[1]. پیاو ژیر: پیاوی ژیر.

خانە

ئەوە مـــاری تۆ؟! کێ ببــینی پێــوەی دەی
یانە کوندی؟ لە کوێ بنیشییەوە کاولی کەی

پارچە

کـە دەســتت دەڕوا، بەســەر ئێــمــەدا
بێ ئـاگـا نـیـیــە، خـودای غــەیبــزان
زۆرداری مـــەکـــە، لە خـــەڵکی زەوی
تا نـاڵەو فـیـغـان، نەگـاتە ئاسـمـان

زۆردارەکە لەم قسەیە دڵگیر بوو و ڕەنجا و گوێی نەدایە ئامۆژگارییەکانی وی (أخذتهُ العِزةُ بالأثم) – غیرەتی گوناە گرتی – تا شەوێک ئاگر لە دارەکانی چێشتخانەکەی بەربوو، هەرچی هەشیبوو سووتا، لە جێی نەرم هێنایە سەر خاکی گەرم. وا ڕێکەوت هەمان کەسەکەی بەلادا ڕابرد و گوێی لێ بوو کە بە دۆستەکانی خۆی دەگوت: "نازانم ئەم ئاگرە لە کوێوە بەربووە ماڵی من؟ گوتیان: "لە چڕە دووکەڵی دڵی هەژارانەوە"

پارچە

دووربــە لـە ئـاهــی، دڵ بـریـنـداران
هەنـاســەی گــەرمی.. خـراپـە، ئاخـر
تا ئەکرێ دڵی کەس، مـەکە غەمـبار
ئاهێک.. جـیـهـانێک ئەخـاتە ئاگـر

لەبەر هەیوانی تەلاری کەیخوسرەو[١] ئەم حیکمەتە نووسرابوو:

١. کەیخوسرەو: یەکێکە لە شایەکانی دەوڵەتی دووەمی کەیانی.

پارچە

ســــاڵەهای ســــاڵە و عـــومـــرێکی درێژ
بەســـەر ئێـمـــەدا، خـــەڵک ئەکـــەن گــوزەر
دەستــاو دەست موڵکمــان کە هاتۆتە دەست
واش دەچێــتــە دەست خـــەڵک، ســـەر لەبەر

٢٧- سەرگوزەشتە

یەکێک لە هونەری زۆرانبازییەدا، گەیبووە ئەوپەڕی پایە بەرزی. سێسەد و شەست فێڵی لە زانیاریی زۆرانبازییەدا دەزانی و هەر جارە بە جۆرە هونەرێکی تازەوە زۆرەبانی دەگرت تا دڵی لە شاگردێکیانی داخورپا، سێسەد و پەنجا و نۆ فێڵی لە هونەری زۆرانبازییەدا فێر کرد و تەنیا فێڵێکی بۆ خۆی هێشتەوە و بەلاوەی نا.

بە کورتییەکەی، کوڕەکە، لە هێز و توانا و هونەری زۆرانبازییەدا پڕبوو و کەس نەیدەتوانی بەرامبەری ڕاوەستێ و پشتی لە عەردی بدا، هەتا ڕۆژێکیان لەلای پاشای ئەو کاتدا دەری بڕی و گوتی:

"ئەوەی مامۆستایەکەم بەسەر منیەوە هەیە، چاکەی فێرکردن و پەروەردەکەمیەتی، دەنا بەهێز و توانا لەو کەمترنیم و لە هونەریشدا وەکو ئەوم.

پاشا ئەم وتانەی زۆر بەلاوە گران و ناخۆش هات، فەرمووی:

"زۆرەبانی بگرن! جێگایەکی پانوپۆڕ و بەرین و هەراویان ڕێکخست، وەزیر و پیاوماقووڵ و گەورە پیاوانی دەربار و پیاوە مەزنەکانی هەرێمەکان، هەموو هاتن.

کوڕە لاو لە مەیدانێدا وای پڕدایە مامۆستایەکەی، کە ئەگەر کێوی ئاسن بووایە، لە جێیدا هەڵدەقەند.

مامۆستا هەستی کرد، کە کوڕە لاو لەو بەتین و باخۆشترە و لە هونەرەکەشیدا، لە گەڵیا بەرامبەرە، بەو فێڵە سەیرەی کە لێی پەنا دابوو ڕەفتاری لەگەڵ کرد، کوڕە نەیتوانی ئەم فێڵە لە خۆی لادا.

مامۆستا، کوڕەی بە هەردوو دەستان لە زەوی بەرزکردەوە و لەسەر سەری خۆی سووڕاندو لە عەردی کوتا، قریوە لە تەماشاچییان بەرز بووەوە.

پاشا فەرمانی دا خەڵات و بەخشش و بەراتێکی باش بە مامۆستا ببەخشرێ و کوڕەکەشی سەرزەنشت کرد و ڕەخنەی ئەوەی لێ گرت کە لەگەڵ مامۆستا و ڕاهێنەر و مەشقدەرەکەیدا، پەنجەی لێک داوە و سەریش نەکەوت. کوڕە گوتی: "گەورەم مامۆستا بەهێز بەسەر مندا سەرنەکەوت، بەڵکە من لە هونەری زۆرانبازیدا، فێڵێکی بچکۆلانەم مابوو، درێغی فێرکردنێی لێ کردم و فێری نەکردم، ئەوڕۆ بەو فێڵە بچکۆلانەیە، دەستی لە من ساند و سەرکەوت، مامۆستاکە گوتی:

"ئەو فێڵەم بۆ ڕۆژێکی وا هەڵگرتبوو، کە دانایان گوتوویانە... هێندە ڕێ بە دۆست مەدە کە هەموو هێز و توانایەکی تۆ بزانێ، کە دوژمنایەتیی کردی پێت بوێرێ و بتخا.

نەتبیستووە ئەوەی کە لە شاگردی خۆی ئازار دیوە، چی گوتووە؟:

خانە

(فێرە تیر هاویشتنێی دەکەم، هەموو ڕۆژێ
کە دەستی تیری گرت، هاویشتیەوە من)

پارچە

یا وەفا نەبووە، لەم جیهانەدا
یا هەر کەس نییە، لەم زەمانەدا
کەس نەبوو فێری، تیر ئەندازی لێم
کە من نەکاتە، دوایین نیشانە

٢٨- سەرگوزەشتە

دەروێشێک بە تەنیا لە گۆشەی چۆڵێکدا دانیشتبوو، پاشایەک بەلایدا تێپەڕی، دەروێش کە لە کونجی قەناعەتدا لەو چۆڵەوانییەدا ئەژیا، سەری بڵند نەکرد و گوێی نەدایە فەرمانڕەوا - پاشا - هەستی فەرمانڕەوایی و گەورەییی پاشایەتی گرتی، گرژ بوو و گوتی: "ئەم دەستە کۆنە پۆشانە، هەر دەڵێی چوار پێن، نرخ و پیاوەتییان نییە"

وەزیر بەلایەوە چوو و گوتی: "هۆی دەروێش فەرمانڕەوای سەر زەوی بەلای تۆدا تێپەڕی، بۆ هەڵنەستای و دەستت بەسنگەوە نەگرت و ئەرکی رەوشت نواندنێت بەجێ نەگەیاند؟"

وەڵامی دایەوە: "بە فەرمانڕەوا بڵێ! چاوەڕێی ڕێزلێنان لە کەسێک بکا چاوەڕێی چاکە و ماڵی ئەوە، فەرمانڕەوایان پاسەوانی گەلن، نەک گەل بۆ بەندایەتی و فەرمان هەڵگرتنی فەرمانڕەوایانن.

پارچە

پاشا پاسەوانی هەژارانە
چەند لە خۆشی و گەورەیی دابێ
پەز بۆ شوان دروست نەکراوە
شوان بۆ پەزەو دەبێ شوانی چابێ

پارچە

رۆژێ کەسێکت، دیت کامەرانە
یەکێ تر دڵگیر، زۆر پەرێشانە

کەمێک بووەستە، تا هەردووکیان خاک
مێشکیان دەخوا، کە جێی بیریانە

جیاوازی دارا و نەدار نامێنێ
لەم بڕیارەی کە چارەنووسیانە

گەریەکێک گۆڕێک، هەڵبداتەوە
نازانێ دارا و نەدار کامیانە

فەرمانڕەوا قسەکەی دەروێشی پێ خۆش بوو، پێی گوت: "چیت دەوێ بڵێ" وەڵامی دایەوە: "من ئەوەم دەوێ جارێکی تر نەمڕەنجێنی". گوتی: "ئامۆژگارییەکم بکە"، گوتی:

خانه

وریابە کە ئەو خۆشییەت لە دەستە
دەڕوا ئەو موڵکەی، ئێستا لە دەستتە

٢٩- سەرگوزەشتە

یەک لە وەزیران چووە لای "زوننونی میسری" و هیمەتی لێ خواست کە ڕۆژ و شەو خەریکی خزمەتی فەرمانڕەوام، هیواداری چاکەیم و لە سزاشی ئەترسێم. "زوننون" گریا و گوتی: ئەگەر منیش ئەوەندە لە خوا ترسابامایە وەک تۆ لە فەرمانڕەوا دەترسی، ئەوە لە کۆمەڵەی یاران ئەبووم.

پارچە

گەر هیوای پشوو و ڕەنج ئاسان بایە
پایی دەروێشان، لە ئاسمان ئەبوو

گەر وەزیر لە خوا، ترسابا، وەکو
لە شا ئەترسیت، وەک پەریان ئەبوو

٣٠- سەرگوزەشتە

پاشایەک فەرمانی کوشتنی بێ گوناهێکی دا، گوتی ئەی پاشا بەو قینەی کە لەمنتە، ئازاری خۆت مەدە، چونکە ئەم سزایە بەیەک هەناسە بەسەرمندا تێدەپەڕێت، بەڵام گوناهی ئەمە بۆ هەتاهەتایە داوێنت دەگرێ و لێت نابێتەوە.

چوارینە

سووڕی دەورانێ، وەک بای بیابان چوو
ناشیرن و جوانی، تاڵ و خۆشیان چوو
زۆردار بیری چوو، ئەو غەدرەی کردی
لەو نابێتەوەو لە مەومانان چوو

شـا ئامـۆژگـارییـەکەی ئەوی بەسـوودمـەند زانی و لە خـوێن ڕشـتنێی چاوپۆشی کرد.

٣١- سـەرگوزەشتە

وەزیرانی نـەوشـیـرەوان کـە تـاوتوێی گـرینگیی ولاتیـان دەکـرد و هـەریەکـە بـەپێی زانینی خۆی بیروڕای خۆی دەردەبڕی، "شا" ش هـەروەتر، ئەویش بیروڕای خۆی لە بەرابەر ئەو کارەوە دەربڕی.

"بوزەر جـومـهـەر" لایـەنگیـری بیـر و بـۆچوونی "شـا"ی کـرد، وەزیرەکـانـی تر بە دزییـەوە لێیـان پرسی، چ شـتـێکی باشـتـرت لە بیـروڕای "پاشـا" دا دیت، کـەوا لە بیروڕای چەندان زانا و دانایانی ترت بە چاکتر زانی وا لایەنگیریت کرد، گوتی: بە پێی ئەوەی ئەنجامی کارەکە دیار نییە و نازاندرێت و هـەمـووشتان هـەر لەسـەر ئەو ڕایەن کە داخـوا کـارەکـە ڕاسـتـە یا هـەڵەیە، بـۆیە بیروڕا وەرگرتنی شـا چاکـترە.. هەتا ئەگەر ئیشـەکەش بە پێچەوانەی ڕاسـتیـیەوە بێتە پێش، بە هـۆی لایەنگیری و پەسنی بیروڕای شاوە، لە مەترسی گلەیی و گازەندان ڕزگار ئەبین، کە گوتوویانە:

دوو تاکی

بـە دژی بیــری شـــا، بیــرێ دەربـڕی
دەست لە خـوێنی خـۆت، ئەبێ هـەڵگری
ئـەگـــەر شـــا بـە ڕۆژ بڵـێ، وا شـــەوە
بڵێ ڕاست دەکەی مـانگ، چاردە شـەوە

٣٢- سـەرگوزەشتە

گەڕیدەیەک، قژی ئەهـۆندەوە و ئەیگوت: "من لە نەوەی "عـەلی" مە. لەگەڵ کاروانێکی حیجازی، لە شـارێک دابەزی گوتی کە لە حەج دێمەوە، چامە (قـەسیدە) یەکی بردە دەرباری فــەرمــانڕەوا و وای پێـشــان دا کــە ئەو بـۆ خــۆی داینـاوە، یەکــێـک لە هـاودەمەکانی فـەرمانڕەوا لەو ساڵەدا لە سەفەری دەریـا هـاتبووەوە گوتی: "من ئەوم لە جەژنەی قوربانـدا، لە بەسرەدا دیوە، چۆنی حەج کردووە؟"

یەکێکی تر گوتی: "من ئەمە ئەناسم، باوکی تەرسایی بوو، لە "مەلاتییە"، ئەوە چۆن نەوەی "عەلی" یە؟ و چامەکەشی کە دەڵێ خۆی دایناوە، لە دیوانی "ئەنوەری" دا نووسراوەتەوە.

فەرمانڕەوا فەرمانی لێدان و دوورخستنەوەی دا، گوتی:

"ئەم هەموو درۆیەی بۆ چی کرد؟" گوتی: "ئەی خاوەنی ڕووی زەمین! قسەیەکم ماوە لە خزمەتتدا بیڵێم، ئەگەر ڕاست نەبوو هەر سزایەکم بفەرمووی پێم ڕەوایە" گوتی: "چییە؟" گوتی:

پارچە

گەر بێگانەیەک ماستی بۆ هێنای
دوو پەرداغی پڕ.. ئاوەو کەچکێ دۆ
لە من مەڕەنجێ، کە درۆم لا کردی
جیهانگەڕ وایە، حەز ئەکا لە درۆ

٣٣- سەرگوزەشتە

وەزیرێک بەزەیی بە ژێردەستاندا دەهاتەوە و هەمیشە بۆ چاکەیان تێ دەکۆشا، وا ڕێک کەوت وەزیر بەفەرمانی فەرمانڕەوا گیرا، هەموو لە هەموو بۆ بەردان و ڕزگارکردنی کەوتنە خۆ، ئەوانەی کە بۆ ئازار و ئەشکەنجەدانێی داندرابوون، نەرمییان لەگەڵدا نواند، گەورە پیاوانیش ستایشی کردار و پیاوەتییە باشەکانیان کرد تا فەرمانڕەوا چاوی لە هەڵەکانی پۆشی، پیاوچاکێک لەم کارە ئاگادار بووەوە و گوتی:

پارچە

تا دڵی دۆستان بەدەست بهێنی
باغەکەی باوکت، بفرۆشی باشە

بۆ نانی، دۆستە باشەکانی خۆت
هەموو ناومالت، بسووتێ باشە

لەگــەڵ بەدکـــاران، هەم بکە چاکـــە
بەنـانێ زاری ســـەگ، بدرووی باشـــە

٣٤- سەرگوزەشتە

یەکێک لە کوڕەکانی "هاڕوونە ڕەشید" بە تووڕەییەوە هاتە لای باوکی و گوتی: "فـلانە سـەرهەنگزادە، جنێوی بە دایکم دا... هاڕوونە ڕەشید بە گەورە پیاوانی دەوڵەتی گوت، سزای ئەم جۆرە کەسە چ بێ باشە، یەکێک ئاماژەی بە کوشتن و ئەوی تر بە زمـان برین و یەکێ تر بە دەست بەسـەرداگـرتنی مـاڵ و سـامـان و شاربەدەرکردنی کرد.

هاڕوون گوتی: "کوڕا من! گەورەیی لە بووردندایە و ئەگەر ناشتوانی بیبووری، ئەوا تۆش جنێـوەکـەی پێ بدەوە، بەڵام لە سنووری تۆڵەکـردنەوە تێنەپەڕی دەنا ستەم لەلایەن تۆوە ئەبێ و داوا و هەق لای دوژمنتەوە.

بەپیـاو ناژمـێردرێ، لەلای هۆشـیـاران
لە فـیلێکی مـەست، مـەیدان بخـوازێ
پیـاو ئـەو کەسـەیە، گەر راسـتت ئەوێ
لە تووڕەبوونا، قـــســـــەی نـەترازێ

دوو تاکی

یەکــێک بەدخــووێک، جنێــوی پێ دا
خـۆی ڕاگـرت، گوتی وەرە هـەی کـلـۆڵ
لـەوەشم زیاتر پـێ بکەی، ســبـــەی..
عـەیبم نیـو هێندەی، خـۆم نازانی، زۆڵ

٣٥- سەرگوزەشتە

لەگەڵ کۆمەڵێک گەورە پیاو، لە کەشتییەکدا دانیشتبووم، لە دوامانەوە کەشتییەکی بچووک نقووم بوو. دوو برا کەوتنە ناو گێژاوێکەوە، گەورە پیاوێکیان بە مەلەوانێکی گوت: "ئەو دووبرایە دەربێنەوە بۆ هەر یەکێکیان پەنجا دینارت ئەدەمێ".

مەلەوان یەکێکیانی رزگار کرد و ئەوی تریان گیانی بەخوای خۆی سپاردەوە، گوتم: "تەمەنی هەر هێندە مابوو بۆیە کەمتەرخەمی و سستیت لە ڕزگارکردنی کرد". مەلەوانەکە پێ کەنی و گوتی:

"ئەمەی تۆ گوتت راستە، بەلام من حەزم لە رزگارکردنی ئەمەیان زیاتر بوو، لەبەرئەوەی کاتێک لە ڕێگایە ماندوو بووبووم، ئەمەیان سواری حوشترەکەی خۆی کردم و لە دەست ئەوەشیان قامچیم خواردبوو".

گوتم: "خوای گەورە ڕاستی فەرمووە (من عمل صالحا فلنفسه ومن أساء فعليها) واتە.. ئەوەی چاکە بکا بۆ خۆیەتی و ئەوەی خراپەش بکا لەسەر خۆیەتی"

پارچە

هەتا ئەتوانی، کەس مەدە ئازار
چونکە ئەو ڕێیەت پڕ لە خار ئەبێ
کاری هەژار و دەروێش پێک بێنە
تۆش ڕۆژێ دادێ، زۆرت کار ئەبێ

٣٦- سەرگوزەشتە

دوو برا هەبوون، یەکێکیان خزمەتی فەرمانڕەوای ئەکردو ئەوەی تریشیان نانی قۆڵ و بازوو و مەچەکی خۆی ئەخوارد.

جارێکیان برا دەوڵەمەندەکەیان بە برا هەژارەکەی گوت:

"بۆ نایەی خزمەت بکەی تا لە ماندووەتی و شەکەتی کارکردنێت رزگار ببێ؟"
گوتی: "ئەی تۆ بۆ کار ناکەی تا لە خزمەتکاری و سووکی و پەستییەتیت ڕزگار ببێ؟ کە دانا و ئاقڵمەندان گوتوویانە:

"نانی جۆ خواردن و لەسەر عەردی ڕووت دانیشتن چاترە لە کەمەرەی زێڕ بەستن و لە خزمەت ڕاوەستان".

خانە

بە دەستی ئاسنین، قسڵ بکەیتە هەویر
نەک بەسینگییەوە بگری، لە پێش ئەمیر

پارچە

عومری عەزیزت لە دوو شتان بەسەربرد
هاوین چ بخۆم و چ لەبەرکەم زستان
ئەی زگی برسی، بە نانێ ساز بە
تا بۆ هیچ کەسێ، دانەنوێنی شان

٣٧- سەرگوزەشتە

یەکێک مـوژدەی بۆ نەوشیـرەوانی دادپەروەر هێنا کە: "خـوای گـەورە و بەهێـز و توانا، فلانە دوژمنتی لە ناوا هەڵگرت و مرد".

نەوشیرەوان گوتی: "هیچت لەوەی بیستووە کە وازی لەمن هێنابێ".

خانە

بۆ مەرگی دوژمن، نابین شادمان
کە ژیانی ئێمەش، نابێت جاویدان

٣٨- سەرگوزەشتە

کۆمەڵێک لە دانایان لە بارەگای "کیسرا" لە کارێک ئەدوان، بوزەر جومهەر بێ دەنگ بوو، گوتیان: "ئەوە بۆ لەم بارەیەوە لەگەڵ ئێمەدا نادوێی و هاوبەشی قسان ناکەی؟"

گوتی: "وەزیران وەکو پزیشکان وان، پزیشکیش دەرمان بە نەخۆش نەبێ نادا، دوای ئەوەی کە دیم ڕای ئێوە ڕاست و دروستە، زانیم قسەکردنم لەم بارەوە دانایەتیی تێدا نابێ".

پارچە

کە ئیشێک پێک هات، بێ دەست لێدانم
قسەکردنی تێدا، بە جوان نازانم
کوێر و چاڵێکم، کە دیت لە پێشم
گوناهە ئەگەر، بێ دەنگ دانیشم

٣٩- سەرگوزەشتە

"هاروونە ڕەشید" کە کیشوەری میسری کەوتە دەست، گوتی: "بە پێچەوانەی ئەو زۆردارە ئەکەم کە بەکیشوەری میسر لە خۆی بایی بوو و داوای خوایەتیی کرد، من ئەم کیشوەرە بە هەرزانترین نرخ دەدەمەوە بەندەکانی خۆم و لەوان بەولاوە نایدەمە کەسی تر، قولە زەنگییەکی هەبوو، ناوی "خوسەیب" بوو، کیشوەری میسری بە هەرزانی پێ بەخشی.

وا دەگێڕنەوە کە زۆر گەمژە و کەودەن و بیر تەسک بوو، ساڵێکیان دەستەیەک جووتیاری میسری هاتنە لا و سکالایان کرد کە پەمۆمان لە کەناری "رووباری نیل" داچاندبوو و بارانی ناوەخت هات و هەمووی نابووت کرد، خوسەیب گوتی: "دەبوایە خوری بچێنن تا نابووت نەبێ، دانایەک ئەمەی بیست و پێ کەنی و گوتی:

دوو تاکی

ئەگەر خۆراک، بەپێی زانین درابا
لە دەستتەنگی دەبا، نادان نەمابا

خودا خۆراک ئەداتە پیاوی نادان
کە واقیان وڕئەمێنێ، هەرچی زانان

دوو تاکی

بەخت و خۆشی کوا بە زانینی کارە
هەمووی لە سایەی خوای کردگارە

لە دنیا زۆرن و لەبەر چاونن
گێلە پیاو دارا و دانا بێ نانن

کیمیاگەر دەمرێ، بە دەم ڕەنجەوە
شێت شاگەشکەیە، بەدەست گەنجەوە[1]

---

١. گەنج: سامان و دارایی.

٤٠- سەرگوزەشتە

کەنیزەیەکی "خوتەن" یان بۆ فەرمانڕەوایەکی هێنا، کە لەوپەڕی جوانی و ئێسک سووکیدا بوو، ویستی بەمەستی بچێتە لای، کەنیزەکە نەیهێشت و خۆی بە دەستیەوە نەدا، فەرمانڕەوا تووڕە بوو، دای بە قولەڕەشێکی کە لێوی سەرەوەی لە پەڕەی لووتی تێپەڕیبوو و لێوی ژێرەوەشی بەسەر زگیدا شۆڕ بووبووەوە، لە دیمەنی زلییەی "سەخرەی جننی" بیدیبایە ڕای دەکرد، قەترانی لەبن هەنگڵیەوە هەڵدەقوڵی. خانە

ئەڵێی تا قیامەت، ناشیرنی ڕووانی[1]
لەودا کۆتایە و لە یوسف جوانی

هەروەکو گوتراوە:

پارچە

کەس نییە وەک ئەو، ناشیرین دیمەن
ناشیرینییەکەی، پەرت و بڵاوە
بۆنی بن هەنگڵی، پەنامان بەخوا
کەلاکە و لەبەر، سووری هەتاوە

قولە ڕەش لەو کاتەدا هەوەسی هەستا، ئارەزووی بەسەردا زاڵ بوو و ئیشی خۆی لەگەڵ کرد.

بەیانی کە فەرمانڕەوا هۆشیار بووەوە، داوای کەنیزەکەکەی کرد، بەڵام دەستی نەکەوت، قین گرتی، فەرمووی قولە و کەنیزەکەکە دەست و پێ ببەستن و پێکەوەیان لەسەربانی کۆشکێوە هەڵدەنە کەندێکیەوە. یەکێک لە وەزیرە باشەکان ڕووی تکای لە زەوی خشاند و گوتی: "قولەی بێ دەرەتان لەمەدا سووچ و گوناهی چییە، ئەویش وەکو هەموو بەندە و خزمەتکارەکان چاوەڕێی بەخشش و مووچەو بەراتە لە فەرمانڕەوا. فەرمانڕەوا گوتی: "ئەگەر لەم کارەدا شەوێک ڕاوەستابایە، چ ئەبوو؟" گوتی:

"ئەی خاوەنی ڕووی زەوی، نەتبیستووە کە گوتراوە":

---

١. ڕووانی: دەموچاو و ڕووی.

پارچە

تینووی سووتاو کە ئەگاتە سەرچاوەی ئاوی حەیات
پێت وانەبێ کە لە فیلی تینوو بترسێ

برسی ببینێ، مالێکی پڕ لە خۆراک
باوەڕمەکە، لە ڕۆژوو و لە ڕەمەزان بپرسێ.

فەرمانڕەوا ئەم وتە خۆشەی لێ خۆش هات و گوتی: "ئەوە قولەم بەتۆ بەخشی، ئەی چی لە کەنیزەکەکە بکەم؟ وەزیر گوتی: "کەنیزەکەکەش بەقولە ڕەشەکە ببەخشە، کە نیوە خواردەی سەگ هەر ڕەوای سەگە، کە گوتراوە:

پارچە

هەرگیز تۆ ئەوە مەکە دۆستی خۆت
لە چوونە جێیەک، تۆ نایکەی پەسەن

تینوو حەز ناکا، لە ئاوێ شیرین
کە بەرماوەبێ، لەبەر دەم بۆگەن

پارچە

ئیدی دەستی شا، لە کوێ ئەیبینێ
تورنجی کەوتووی لەناو سەرگەنی

تینوو قەت دڵی ناچتە ئەو گۆزەی
لای دەم بۆگەنێک، بۆ ئەوی بێنی

٤١- سەرگوزەشتە

لە ئەسکەندەریان پرسی، کیشوەری ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوات چۆن گرت؟ خۆ فەرمانڕەوایانی پێشین، گەنج و دەسەڵات و لەشکریان لە تۆ پتر بوو، کەچی ئەو چەشنە پیرۆزی و سەرکەوتنانەیان بۆ پێک نەهات.

گوتی: "بە پشتیوانیی خوای، هەر کیشوەرێکی کە گرتم، ئازاری خەڵکەکەیم نەدا و نەمرەنجاندن و ناوی پاشا پێشینییەکانیشم بە باشی نەبێ، نەهێنا".

خانە

بەگــــەورەی دانانێن، گــــەورە پیــــاوان
ئەوەی بەسووکی بێنێ، ناوی گەورە پیاوان

پارچە

ئەمــانە هیــچن، کــە لێت تێـپــەڕین..
تەخت و بەخت و ئەمر و ناو و گیرودار
ناوی چاکــان قــەت مــەفــەوتێنە، هــەتا
ناوی چاکــەی تۆش بمێنێ، بەرقــەرار

دەرگەی دووەم

لەبارەی خووی دەروێشانەوە

١- سەرگوزەشتە

یەکێک لە گەورە پیاوان بەخواپەرستێکی گوت: "لەبارەی فلانە خواپەرستەوە دەڵێی چی، کە کەسانی تر بە تانە و تەشەر و گازەندەوە نەبێ ناوێ ناهێنن؟" گوتی: "لەوەی دیارە عەیب نابینم و ئەوەی دیاریش نییە، ئەوە غەیبزان نیم"

پارچە

هەر کەسێکت دیت، لەبەریدا بوو کراسی پاکان

لێی ورد بەرەوە و داینێ بەزاهید لە دەستەی چاکان

ئەگەر نەتزانی چی لە دەروونیا، خۆی حەشارداوە

چیت بەسەریەوە، وەلی کە و برۆ لەگەڵ بێباکان

٢- سەرگوزەشتە

دەروێشێکم دیت سەری لە ئاستانەی کابە هەڵدەسوی و دەیگوت: "ئەی لێبووردەی بەبەزەیی! تۆ دەزانی نادان و ستەمکار چییان لێ دەوەشێتەوە؟"

پارچە

لە کەمتەرخەمیم پۆزشم بۆ لای تۆوە هێناوە

کە توانام نییە رووی بەندایەتی خۆمت بۆ دەرخەم

ئەوەی یاغییە بۆ تۆبەی گوناه، روو لە تۆ ئەکەن

کەچی عاریفان لە عیبادەتا داوای لێ خۆشبوون ئەکەن زۆر و کەم

خواپەرستان خواپەرستی ئەخوازن و بازرگانانیش نرخی کوتاڵ و کەلوپەل، منی بەندە بۆ تکا هاتووم بەبێ پەرستن و بۆ دەرۆزە هاتووم نەک بۆ بازرگانیکردن.

(أصنع بي ما أنت أهله ولاتفعل بنا مانحن بأهله)

واتە: ئەوەم لەگەڵا بکە کە شایستە و شایانی تۆیە و ئەوەمان لەگەڵا مەکە، کە شایستە و شایانمانە.

خانە

گەر بمبەخشێ یالێم بگرێ، سەر و ڕووم هەر لە دەرگایە
بەندە فەرمانێکی نییە، هەر لە ژێر فەرمانتدایە

پارچە

لە دەرگای کابە، سواڵکەرێکم دی
دەگریا و دەیگوت، بە دەنگێکی خۆش
ناڵێم تاعەتم، لێ قەبوڵ بکە
گوناهەکانم، ڕەش کەرەوە تۆش

٣- سەرگوزەشتە

(عەبدولقادری گەیلانی)[1] یان دیت - خوای لێ ڕازی بێ - کە لەناو ماڵی کابەدا، ڕووی خۆی نابووە سەر بەردە وردەکان و ئەناورایەوە و ئەیگوت:

"خوایە! بمبەخشە! ئەگەر ئازاریشم پێ ڕەوا دەبینی لە ڕۆژی قیامەتێدا بە کوێریم زیندوو بکەوە، تا لە ڕووی پیاوچاکاندا شەرمەزار نەبم."

---

١. عەبدولقادری گەیلانی: یەکێکە لە پیاوانی تەریقەت، ساڵی (٥٦٨) کۆچی، کۆچی دوایی کردووە. ئارامگایەکەی لە بەغدایە.

پارچە

ڕوو لەسەر خاکی کەساسی، ئەڵێم
بەیانان کاتێ یادی تۆم بۆ دێ
ئەی ئەوەی هەرگیز، ناتکەم فەرامۆش
تۆش جارێک، ئەکەی لە بەندە یادێ؟

٤- سەرگوزەشتە

دزێک چووە ماڵی خواپەرستێک، چەندی گەڕا هیچی نەدۆزییەوە، بە دڵتەنگی گەڕایەوە، خواپەرستەکە بێدار بووەوە، کلیمەکەی کە لەسەری نووستبوو و هێنای فڕێدایە سەر ڕێگای دزەکە، تا بە نائومێدی و بە دەستی بەتاڵ نەڕواتەوە.

بیستم پیاوانی ڕێگای خودایی
دڵی دوژمنیش، هەرگیز ناکەن تەنگ
کەی ڕێک دەکەوێ، بەو پایە بگەی؟
کە وەل[1] دۆستانیش، هەتە سەری جەنگ

خۆشەویستی دڵپاکان چ لە ڕوو و چ پاشەملە، نەک وەکو ئەوانەی پاشەملە عەیبەت لێ ئەگرن و لە بەرەوڕووشدا بۆت ئەمرن.

خانە

لە ڕوودا دەڵێی، مەڕی هێمنە
لە دواوەش، گورگی هاری پیاودڕ

خانە

هەرکەسێ عەیبی، کەسێکی هێنا
بێگومان هی تۆش، ئەباتە ئەولا

---

١. وەل: لەگەڵ

٥- سەرگوزەشتە

چەند کەسێکی گەڕیدە، کە بۆ گەڕانێک ڕێک کەوتبوون، کە هاوبەشی خۆشی و ناخۆشی و رەنج و ئاسوودەیی یەکتر بن، ویستم ببمە ئاوەڵیان بەڵام پێکیان نەکردم و گوتم: "ئەمە لە بەخشش و خووی دەروێشان دوورە کە ڕوو لە ئاوەڵییە بێ نەوایان وەگێڕن و لە خۆشی و کەڵک و سوود وەرگرتنێ بێبەشی کەن.

خۆ من ئەمەندە لە خۆم ڕادەبینم کە لە خزمەتکردنی، دۆست و ئاوالاندا چالاک بم، نەبمە باری گران بەسەر دلانەوە

خانە

(ئەگەر لە ولاغی سوار نەبم

هەڵگری سەرجل و باری ئەبم)

یەکێک لەوان گوتی: "لەوەی کە بیستت دڵگیرمەبە، لەم چەند رۆژانەدا دزێک لە شێوەی دەروێشان هاتە لامان و خۆی زۆر بەئاشنا پێشان دا، لەبەرئەوەی دەروێشانیش سەلامەتی حاڵیان هەیە، هیچ گومانێکی خراپیان پێ نەبرد و بە ئاواڵەتی و هاوڕێی خۆیانیان قبوڵ کرد.

خانە

خەڵکی چووزانن، کراس کێی تیایە

نووسەر ئەزانێ، نامە چی تیایە

دوو تاکی

دیمەنی حاڵی زاهیدان دەلقە[1]

ئەمەندە بەسە، کە فێڵ لە خەڵقە

تۆ تێ بکۆشە، چیت ویست لەبەرکە

ئالایەک هەڵدەو تاجێ لەسەرکە

---

١. دەلقە: کراسێکی پیناویی ڕەنگاوڕەنگە، دەروێش لەبەری دەکەن.

ئـــارەزوو و هــــەوەس، بــــنــــێ بــــەلاوە
نـەوەک بـەتـەرکـی، کــــراس و کـــــەواوە

پیـــاو با قـــەلغـانی، ئارمـــووش بپـــۆشێ
چەکی دەست ناپیـاو، لـە شـــەڕ بە پووشێ

ڕۆژێک تا ئێواریێ ڕۆیشتبووین، شەوێ لەبن دیواری قەلاتێکیدا نووستین، دزی نامەرد مەسینەی ئاواڵێکی هەڵگرت و گوایە ئەچێتە سەراو، کەچی بە خۆ و بە تالانییەوە لێی دا و ڕۆیی.

خانە

خـــواپەرست خـــەرقـــەی[1] کــردەبەر
کـــراسی کـــابەی کــردە، جلەکـــەر

هەر هێندە لە چاوی دەروێشـان ون بوو، بە قوللەیەک هەڵگەڕا، خورجێنێکی دزی، تا ڕۆژ هەلات ئەو دزە دڵ و مێشک تاریکە ئەندازەیەک ڕێ ڕۆیشـتبوو. هاوڕێیانی بێ گوناە خەویان بەسەردا هاتبوو و نوستبوون، کە بەیانی هەستان هەموویانیان هێنانە نێو قەلاوە و خرانە زیندانەوە، لەو ڕۆژەوە وامان بڕیار دا کە ئاواڵەتییە کەس نەکەین و ڕێگای تەنیایی بگرین و هەر "السلامة في الوحدة" مان ئەگوتەوە.

پارچە

لە هـۆزێ یەکـــێک بکا ناپیـــاوی
گـەورە و بچـووکیـان، نامێنێ ڕێزی
نـابینی گـــایەک کـــە زەڕێکی کـــرد
گوناهبار دەکرێن، گای گوند بە ڕیزی

گوتم: "سوپاس و دروود بۆ خوای گەورە و بێ هاوتا و توانا کە لە کەڵک وەرگرتنی

---

١. خەرقە: مەبەست جلوبەرگی دەروێشانەیە.

نێو دەروێشـان بێـبـەش نەمـامـەوە، هـەرچـەنده لە ئاواڵەتـیـیـەشـیـان دوور کـەوتمەوە، بەڵام بەو کـەڵکە بەهرەدار بووم، مـن بە درێژایی تەمـەنم ئـەم ئامـۆژگـارییـە بەکـار دەهێنم.

دوو تاکی

کـە دیتت پیـسێ، لـە ناو مـەجلیـسێ
ئەڕەنجێ دڵی، هۆشـیـار بێ کـەسێ
ئەگـەر کـانیـیـەک، پڕکـەی لە گـوڵاو
سـەگـی تێ کـەوێ، گـشت ئەبێ گـڵاو

٦- سەرگوزەشتە
زاهیدێک میوانی پاشایەکی بوو، کە دانیشتنە سەر نانخواردنێ لەوەندەی کەمتر خوارد کە پێی دەخورا، کە بۆ نوێژکردنێش هەستان، نوێژی لە جاران زیاتر کرد کە دەیکردن تا گومانی چاکەی زۆرتری پێ بەرن.

خانە

کـاکی ئەعـرابی، ئەترسم نـەگـەی بە مـاڵی کـابە
چونکە ئەو ڕێیەی کە پێیدا ئەڕۆی بۆ تورکستانە

هەرکە زاهید هاتەوە ماڵێ خۆیان، داوای خواردنی کرد، بیخوا.

کـوڕێکی زیرەکی هـەبوو گـوتی: "باوکـە ئەی تۆ لە داوەتی پاشـادا نانت نەخـواردووە؟ گـوتی: "لە بەرچاوی ئەوان شـتـێکی وام نەخـوارد و زوو دەسـتم کێشایەوە. کوڕەکەی گوتی: "کەواتە نوێژەکەشت بگێڕەوە، چونکە شتێکی وات نەکردووە بە کەڵک بێت".

پارچە

هونـەر ئەخـەیتـە سـەرلەپی دەست و
لـەبن باغـەلێ عـەیب دائەپۆشی

به پارەی قـەڵب، چۆنـاو چۆن دەکـرێ
شـتـی دەگـمـەنی، بکڕی و بفـرۆشی

٧- سەرگوزەشتە

لە یادمە کە لە سەردەمی منداڵیمدا، خواپەرستیم ئەکرد. شەوانە نەئەنووستم و لە خزمەت باوکمدا هەڵدەستامەوە، شەوێکیان لە خزمەت باوکمدا دانیشتبووم و بە درێژایی ئەو شەوەش چاوی خەوم نەنابووە سەریەک، قورئانی پیرۆزیشم هەر لەبەر دەستدا بوو.

دەستەیەک لە ڕۆخ ئێمەوە نووستبوون بە باوکم گوت:

"یەکێک لەمانە سەرێکی بەرز نەکردەوە هەر دوو ڕکات نوێژ بکا، خەوی بێ ئاگایی ئەمانەی وا بردووەتەوە ئەڵێی مردوون."

گوتی: "ئەی گیانی بابە! ئەگەر تۆش نووستبای باشتر بوو، لەوەی ئاوا بکەویە تاوانی پاشەملە باسکردنیان".

پارچە

مـوددەعی تەنیـا هەر خـۆی ئەبینێ
بەسـەر عەیبەی خۆی، پەردەی داداوە
ئەگـەر خـوا چاوێ، دیتنی پێ بدا
کـەمـتـر نابینێ، لە خـۆی بەو لاوە

٨- سەرگوزەشتە

لە کۆبوونەوەیەکدا بە گەورەیەکیاندا هەڵگوت و زۆریان باسی ئاکاری چاکە و خوو و ڕەوشتە باشەکانی کرد و زۆریان هەڵنایەوە، دوای ماوەیەک ڕامان و دامان سەری بەرز کردەوە و گوتی: "من هەر ئەوەم کە خۆم ئەزانم!!"

خانه

بەسم ئازاردە، بە چاکی ژمـــــاری

دەرەوەت زانیم، ئەی ناخی تاری [1]

پارچە

لە پێش چاواندا، کـــــەســــێکی جـــــوانم

لە شــــەرمی پیـــسی، دەروونم ســــەر شـــۆڕ

خـــــەڵکی بە جــــوانی تاوس، هەڵئــــەڵێن

خۆشی شەرمەزار، لە ناشیرینی قاچەکانی، زۆر

٩- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پیاوچاکەکانی لبنان لە وڵاتی رۆژئاوادا جێی دیار و بەخاوەن (کەرامەت)[2] ناودار و ناسرابوو، هاتە مزگەوتی شام، لەسەر رۆخی قولەتێنی تارەتان ئەرۆیشت، لە ناکاو پێی خزی و کەوتە ناو قولەتێنەکەوە، بەرەنج و ماندووبوونێکی زۆر، تا هاتەوە دەرێ و رزگاری بوو.

کە لە نوێژێ بووەوە یەکێک لە ئاوەڵان پێی گوت: "من گرێیەکم لە دڵدایە" پیر گوتی: "ئەو گرێیە چییە؟" گوتی: "لە یادمە کە رۆژێ تۆ لەسەر دەریای رۆژئاوا ئەرۆیشتی و پێت تەڕ نەدەبوو و ئەمرۆش لە بەژنە ئاوێکیدا هێندەی نەمابوو بخنکێی، حیکمەت لەمەدا چییە؟ پیر لەمەدا ماوەیەک کەوتە ڕامان و پاش دامانێکی زۆر سەری بەرز کردەوە و گوتی: "نەتبیستووە گەورەی جیهان "موحەممەدەل موستەفا" - دروودی خوای لێ بێ - ئەفەرمووێ کە (لي مع الله وقت لايسعني فيه ملك مقرب ولا نبي مرسل) واتە، من لەگەڵ خوادا کاتێکم هەیە کە تێیدا ناپرژێمە سەر فریشتە لە خوانزیک و پێغەمبەرە نێردراوەکانیش - و نەیفەرمووە بەردەوام (على الدوام) کاتەکەشی وابوو کە لە "جوبرائیل" جیا

١. تاری: تاریک.

٢. قولەتێن: حەوزی ئاوێ

نەدەبووەوە، کاتەکەی تریشی لەگەڵ "حەفسە" و "زەینەب"دا بەسەر ئەبرد "مشاهدة الابرار بين التجلي والاستتار" یانی "دیدەنیی چاکان بۆ خوا، ها لە نێوان دەرکەوتن و دەرنەکەوتنا" خۆی دەردەخات و خۆی ون دەکا.

خانە

رووی خۆت ئەنوێنی و پارێزیش ئەکەی
بازاڕی خۆت و گڕی من خۆش ئەکەی

هۆنراو

کــە ئـەوەی خــۆشـم ئەوێ و ئەیبــینم
وام لـێ بەســـەر دێ، بزرکـــەم ڕێگام
ئاگــر هەڵئــەکـا و ئاوی پیـا ئـەکـا
بۆیـە دەمـــبـــینێ، ســـووتام و خنکام

دوو تاکی

لە کــوڕ ونبــووی کـرد، یەکێ پرســیـار
کە ئەی دەروون ڕوون، ئەی پیری هوشیار

بۆنی کـراســیت، لە مــیـســرێوە کــرد
بۆ ڕێت بۆ چاڵی، کـــەنعـــانێ نەبرد؟

گــوتی: "حــاڵی مــە، برووسکەی دنیـایە
دەمـــــێکی ونە و دەمــــــێک پـەیدایە

جــارێ لە ئاســمـــان، جــێگا نشــینم
جـــار هـەیە پشـــتی، پێی خـــۆم نابینم

گــەر دەروێش لەســەر، یەک حــاڵ بمـابا
دەبـوایـە ئاگـــــای، لەولاش[1] بـڕابا

١. لەولاش: مەبەست ڕۆژی قیامەتە.

١٠- سەرگوزەشتە

لە مزگەوتی (بەعلەبەگ) چەند وشەیەکی ئامۆژگاریم بە هەندێ کەسانی ژاکاو و دڵ مردە دەگوتەوە کە ڕێیان بە عالەمی وێنە بە ماناکردن نەبردبوو، سەیرم کرد پشووم بڕ ناکا و ئاگرم لە داری تەڕیان بەر نابێ و نایگرێ، زۆرم غەم لەپەروەردە کردنی ئێستران و ئاوێنە دانان لە بەرامبەر کوێران خوارد، بەڵام دەرگا و دەروازەی مانا و مەبەستان هەر لەسەر پشت بوو و کرابووەوە و زنجیرەی قسانیش هەر بەردەوام بوو و تا ئەو جێیەی کە ئەمگوت "نحن أقرب اليه من حبل الوريد" ئێمە لە شادەماری ملی لێ نزیکترین.

پارچە

دۆست لە گیانم، نزیکترە لە من
سەیریش ئەمەیە، کە من لەو دوورم
چبکەم؟ نازانم، بەکێ بڵێم یار
ئەو لە تەک منە و من لەو مەهجوورم

من شەڕابی ئەم وتار و قسە و وشانە مەست و نیوە بادەیەکی ئەو وتارەشم هەروا بە دەستەوە بوو کە ڕەوەندێک - ڕێبوارێک - بەلای کۆڕ و دانیشتنەکەدا تێپەڕی و دوا سووڕی کۆڕەکە زۆری کار تێ کرد.

نەعرەتەیەکی وای لێ دا، کە ئەوانی تریش لەگەڵ ئەودا وەجۆش و خرۆش هاتنەوە و خاو و خلیچکەکانی کۆڕەکەشی وروژاندنەوە، گوتم: (سوبحانەڵڵا) دوورە ئاگادارەکان نزیک و نزیک و ئامادە بێ هۆش و گۆشەکانیش دوور.

پارچە

کە تێ نەگەیی، لەقسان گوێ دێرێ
هێز لە وتەبێژ، داوا مەکە تۆ
مەیدانی پانی، ئارەزووبێنە
تا لێدا پیاوی، وتەبێژ لە گۆ

١١- سەرگوزەشتە

شەوێک لە بیابانی مەککە، لەبەر بێ خەوی پێی ڕۆیشتنم نەما، سەرم نایەوە و بەحوشترەوانەکەم گوت: "وازم لێ بێنە!"

پارچە

دەبێ پێی پیادەی، پیاوێکی هەژار...
چۆن بێ کە حوشتر، لە ڕێ بێ بێزار
تا لاواز ئەبێ، لەشی قەڵەوێک
لاوازێ ئەمرێ، لە سەختی دژوار

گوتی: برادەر!، کابەت لەپێشە و دز لە پاش، ئەگەر بڕۆی گیان دەرباز ئەکەی و ئەگەریش بنووی ئەمری، نەتبیستووە کە گوتراوە:

خانە

لە ژێر داری موغەیلان، خۆشە خەوی بیابان
لە شەوی ڕۆینێدا، ئەبێ وازبێنی لە گیان

١٢- سەرگوزەشتە

خواپەرستێکم لە کەناری زەریادا دیت، برینی پڵنگێی پێوە بوو و بە هیچ داوودەرمانێک چاک نەدەبووەوە و چارە نەدەکرا و بەو ئازار و دەردەشەوە هەر سوپاسی خوای گەورە و بەتوانای ئەکرد، لێیان پرسی: "ئەوە سوپاسی چی ئەکەی؟"

گوتی: "سوپاسی ئەوە کە بە دەردێ گرفتارم نەک بە گوناهێ."

پارچە

گەر بە کوشتم دا یاری شیرینم
وا مەزانە من، غەمی گیانم بێ

دەڵێم چ گـوناهێک، لە من رووی داوە
دڵ شـکاوە لێـم؟، دەک نـەمـــــانم بـێ

١٣- سەرگوزەشتە

دەروێشـێک پێویسـتـییـەکی هاتە پێش، کلیـمێکی لە مـاڵە دۆسـتێکی خـۆی دزی، دادوەر فەرمـووی: "دەبێ دەستی ببڕدرێ، خاوەن کلیمەکە، تکای کرد و گوتی ئەوە گەردەنیم ئازاد کرد.

دادوەر گوتی: "بەتکای تۆ واز لە شەرع ناهێنم" وەڵامی دایەوە:

"راست دەفەرمووی، بەڵام هەر کەسێک شتێک لە ماڵی وەقف بدزێ، دەسـتبڕینی لەسەر نییە، چونکە "الوقف لایملك" و وەقفیش بە خاوەن ناکرێ و هەرچییەکیش لە موڵکی دەروێشانە وەقفی خاوەن پێویستانە.

دادوەر ئەم قسەیەی پەسند کرد و دەسـتی لێ هەڵگرت و زۆریشـی سەرزەنشـتی دزەی کرد کە جێ نەمابوو دزیی لێ بکەی تەنیا لە ماڵی دۆستێکی وانەبێ؟، وەڵامی دایەوە: "گـەورەم، نەتبـیسـتـووە کە چیـیـان گوتووە؟ لـە مـاڵی دۆسـتـان بدزە و لە دەرگای دوژمنان مەدە".

خانە

لە تەنگانەدا هـەرگیز خـۆ مـەخـە، ژێر باری غـەمێ
پێستی دوژمنان بگروو[1] و بۆ دۆستی بکە پێستێنە[2]

١٤- سەرگوزەشتە

پاشـایەک لە خواپەرسـتێکی پرسی: ئاخـۆ هیچت لە ئێمـەوە وەبیر دێتـەوە؟ وەڵامی دایەوە: "بەڵێ، هەر کاتێکی کە خوای گەورە و بەتوانام لە بیر بچێتەوە، تۆم دێتەوە یاد"

---

١. بگروو: کەوڵی کە، پێستی لێ بکەوە.
٢. پێستێنە: فەروو.

خانە

خوا، یەکێ دەرکا لە دەرگانەی خۆی، هەر ڕاکەیەتی بێرو بەوێدا
گـــەر ئـاوڕیشـی لـێ بداتەوە، نـایەڵێ بـڕوا بێــــرو بـەوێدا

١٥- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پیاوچاکان، لە خەونێیدا، پاشایەکی لە بەهەشتێ و خواپەرستێکی لە دۆزەخدا دیت، پرسی: هۆی بەرزی پلە و پایەی ئەوە و نزمی ئەمەیان چییە؟ کە من بە پێچەوانەی ئەمەوەم چاوەڕێ ئەکرد". دەنگێک هات، کە ئەم پاشایە بەلایەنگرییە دەروێشـان لە بەهەشـتـە و ئەو خـواپەرسـتـەش بە لایەنگری و نزیکبـوونەوەی لە پاشایان لە دۆزەخە.

پارچە

دەلـق و تـەزبـێح و پـنـکـت[1]، بـۆ چیــــــیــــــە؟
کـــە خـــۆت لـە کـــاری خـــراپ، دوور نـەگـــری
پێـویسـتیت نیـەی، کـڵاوی خوری لـەسـەرکـەی برا
وەک دەروێشـان بە و کڵاوی شـارەیار بکەرە سـەری

١٦- سەرگوزەشتە

دەروێشێک بەسەری ڕووت و پێی پەتی، لەگەڵ کاروانێکی حیجازدا، لە کووفە هاتە دەر و بوو بە هاوڕێی ئێمە، نواڕیمێ بەناز و خەرامان ئەڕۆیی و ئەیگوت:

پارچە

نە لـە حـوشـتـرێ سـوارم، نەوەک ئەو لەژێر بارم
نە خـاوەنی ڕەعـیــەت و نە غـولامی شـەهریارم
نـەغـــەم و پـەرێشـــانیـم، هەیـە نـەڕەنج و ئـازار
پشـووی ئاسـوودە ئـەدەم، ئەژیم بەجـوانی بـەهار

[1] پنک: بەرگی پینەدار.

حوشتر سوارێک پێی گوت: دەروێش! ئەوە ئەچییە کوێ، بگەڕێوە! لە سەختی و ناخۆشییاندا ئەمری". گوێی نەدایە، هەی پێیان کرد، بەرەو بیابانێ.

کە گەیشتینە "نەخلەی مەحمود"[1] ی، کابرای دەوڵەمەند ئەجەلی گەیشتە سەرێ، دەروێش گەیشتە پشت سەری و گوتی:

"من لە سەختی و ناخۆشییاندا نەمردم، تۆ لە سەر پشتی حوشترەکەت مردی".

خانە

لەسەر نەخۆشێ، کەسێک ئەگریا بە درێژایی شەو
بەیانی نەخۆش چاک بۆوە و مرد ئەو

پارچە

زۆر ئەسپی خۆشڕەو، لەڕێ بەجێ ما
کەچی کەری شەل، گەییە مەنزڵگا
زۆرمان تەندروست، لە ژێر خاک ناشتن
کەچی بریندار، نەمرد و ژیا

١٧- سەرگوزەشتە

پاشایەک خواپەرستێکی نەزانی بانگ کرد، خواپەرست بیری کردەوە کە دەرمانێک بخۆم تا لەڕولاواز ببم، بەڵکە پاشا بیروباوەڕی لەبارەم زیاتر بێ. وا ئەگێڕنەوە، دەرمانەکەی خوارد، دەرمانەکە ژەهرێکی کوشندە بوو، مرد.

پارچە

ئەوەی وەک فستەق، بەکاکڵەم زانی
کەچی وەک پیاز، بەرگ لەسەر بەرگە
ئەو خواپەرستەی، روو ئەکاتە خەڵک
لە نوێژا پشتی، ئەکاتە ڕووگە[1]

١. قۆناغێکە لە نێوان کووفە و مەککەدا.

دوو تاکی

تا عـــەمـــرو و بەکــر و زەید بپـــەرســـتی
دۆســـتی مـــەخـــوازە، لە کـــار و هەســـتی
کە بەندە خوای خۆی، خواست بۆ ڕزگاری
دەبێ هەر ئەویش، بناسێ یەکـــــجـــــاری

١٨- سەرگوزەشتە

کاروانێکیان لە ناو خاکی یۆناندا ڕووت کرد، کوتاڵ و ماڵێکی بێ ئەژماریان برد، بازرگانەکان دەستیان کرد بە گریان و زاری، خواو پێغەمبەریان ئەهێنانە تکاکاری، سوودی نەبوو و کەڵکی نەگرت.

خانە

هەرکاتێ سەرکەوت، ڕێگری بەدکار
گـــوێی لێ نیـــیـــە کـــاروان، چەند بکا

هاوار "لوقمان" ی حەکیم لەگەڵ کاروانەکە بوو، یەکێک لە کاروانچییەکان پێی گوت: "چەند وشەیەکیان لە حیکمەت و ئامۆژگارییەکانت بۆ بڵێ، بەڵکو ئەوە خوایە و دەست لە ماڵەکەمان هەڵئەگرن، چونکە جێی داخ و کەسەرێکی زۆرە ئەم کوتاڵ و ماڵە بەموفت بڕوا".

"لوقمان" گوتی: "حەیفە وشەی حیکمەت بەمانە بگوترێ".

پارچە

کـــە ئاسنێک ژەنگی، لێ دا و ڕزاندی
هەرگـــیـــز لاناچێ، بە زاخـــاوی ژەنگ
بۆ دڵ ڕەش، وەعـــز دادان بـێ ســـوودە
مێخی ئاسنین، ناچتە خوار لە سەنگ

---

١. ڕووگە: قیبلە.

دوو تاکی

له ڕۆژی خۆشی، لێکەوتەی ڕۆژگار، قەت لەبیرمەکە
کــە دڵدانـەوەی هـەژاران ڕۆژێ، بەلاوەگــــێـــڕە
گەر بێنەوایە، هات بەدزییەوە، شـتی لێ خواسـتی
بیــدەیە دەنا، زۆردارێک دێت و ئەیبـا بێ قــیـڕە

١٩- سەرگوزەشتە

هەرچەندێک پیری مەزن "ئەبول فەرەج شەمسەدین کوڕی جوزی" - خوای لێ ڕازی بێت - فەرمووی، کە واز لە گوتنێ بێنم و گۆشەنشین و تەنیا بم، بەلام لاوەتی و سەرەتای هەرزەکارییەم تاویان لێ سەندبووم و مەستی حەز و ئارەزووش هۆشمی فڕاندبوو، ناچار بە پێچەوانەی بڕیاری پەروەردەکاری[1] خۆم هەنگاوم دەناو لە تێکەڵی و گوێ ڕاداشتن و سروود گوتنێ و تێکەلاوبوونم لەگەڵ دەروێشان بەشی خۆمم وەردەگرت و کە ئامۆژگارییەکانی پیریشمم وەبیر دەهاتنەوە دەمگوت:

خانە

گەر قـازی لەگەڵ، مـە دانیشـتبا دەسـتی بادەدا
دارۆغەش ئەگەر مەی بخواتەوە، سەرخۆش بەردەدا

هەتا شەوێک لە کۆڕ و دانیشتنێک نزیک بوومەوە و گۆیندەیەکم لەناویاندا دیت.

خانە

وەک دەمـاری گیـان دەربێنـێ، نەغمـەی ناسـازی
لە ئاوازی باوک مردە ناخۆشترە، دەنگ و ئاوازی

تاوێک پەنجەی هاودەم و دانیشتوان لە ناو گوێ و جارێک لەسەر لێوان بوو، کە یانی بێ دەنگ بە، وەک عەرەب دەڵێن:

١. مەبەستی ئەبول فەرەجە.

هۆنراو

بە دەنگی گوتنی خۆش زۆر دڵ خۆشین
بەڵام بە دەنگی تۆی وا دەنگ ناخۆش، بێدەنگ بی خۆشین

خانە

لە گوێگرتن لێت، کەس نابیە[1]، خۆشی
مەگەر ئەو کاتەی دەڕۆی، خامۆشی

دوو تاکی

کە تێی هەڵکرد و بەرز دەنگی هەڵدا
بەخانە خوێم گوت، لە ڕێگای خودا

پەمۆ بخە گوێم، هاوارە لە خۆم
یا دەرگا بکەوە، بچمە دەر بڕۆم

بەکورتی، دڵی دەروێشانم ڕاگرت و شەوەکەم بە ئازار و ناخۆشییەکی زۆرەوە گەیاندە رۆژ و گوتم:

پارچە

بانگدەر بانگی دا، بانگی لەناکاو
نازانێ چەندی بەسەرچووە شەو
درێژایی شەو لە مژۆڵم[1] بپرسە
کە نەچۆتە ناو هەر دووچاوم خەو

بەیانی بۆ پیرۆزییە مێزەرم لەسەر داگرت و دیناریکیشم لەبەر پشتێندێ هێنایە دەر و لە پێش گۆیندەم دانا و لە باوەشێم گرت و زۆریشم سوپاس کرد.

---

١. نابیە: نابیستێ

دۆستان ئەم ڕەفتارەی منیان بە پێچەوانەی خوو و ڕەوشت هاتە بەرچاو و بەبێ ئەقڵیم پێئەکەنین، یەکێکیان لەناو ئەواندا زمانی تەشەر و گازەندانی دەرکێشا و دەستی بە تانووتان کرد.

کە ئەم هەڵسوکەوت و ڕەفتارەت وەکو بلیمەتان نەبوو کە خەرقەی دایە گۆیندەیەکی وا، کە لە هەموو تەمەنیدا درهەمێکی لەناو لەپیدا نەبووە.

دوو تاکی

لێـــــرە بەو لاوە، گـــــۆیندەی هەژار
کەس لە هیچ جێیەک، نەیدیوە یەک جار

کـاتێک کـە دەنگی، لە زار هەڵستـا
مووی لەشی هەمووان، ڕاستبۆوە و وەستا

مـــەلی هەیوانێ، لە ترســـان فـــڕی
مێشکی مەی برد و گەرووی خۆی دڕی

گوتم: "وا چاکە زمانی تەشەر و گازەندان کورت کەیەوە و دای بخەی، چونکە من گەورایەتیی ئەو پیاوەم بۆ دەرکەوت، گوتی: "ئادەی لە چۆنیەتیی ئەمەم ئاگادار بکەوە! تا منیش بەو جۆرە خۆمی لێ نزیک بکەمەوە و بچم داوای لێبووردنی لێ بکەم".

گوتم: "بەهۆی ئەوەی کە پیری گەورەم گەلێک جارانی فەرموو کە واز لە گوتن و گۆرانییان بێنم و زۆریشی ئامۆژگاری چاک و بەرز و بەنرخ کردووم، کەچی گوێم نەدایە، هەتا ئەم شەو چارەنووسی پیرۆز و بەخت و ئیقباڵی بڵندم بۆ ئەم جێگایەی ڕێنوێنی کردم و لەسەر دەستی ئەم گۆیندەیە تۆبەم کرد، کە جارێکی تر هەتا ماوم نزیکی ریزی سرو‌ودبێژ و گۆیندان نەکەوم.

---

١. مژۆڵ: برژانگ

پارچە

ئاوازی خۆش، لە دەمی وەک غونچە و لێوی شیرین
هەڵستێ یا هەڵنەستێ، دڵ هەر ئەفڕێنێ
بەڵام مەقامی عوششاق و نەهاوەندو حیجاز
لە گەرووی گۆیندەی دزێودا[1]، جوانی ناهێنێ

٢٠- سەرگوزەشتە

بە "لوقمان" ی حەکیمیان گوت: "خوو و ڕەوشتی باش لە کێ فێربووی" گوتی: "لە بەدخوو و بەدڕەوشتان، چونکە هەر چییەکی لەوانەوەم پەسند نەکرد، خۆم لێ پاراست و لێی دوورکەوتمەوە"

پارچە

بە گاڵتەوەش ئەگەر وشەیەک گوترا
پەندێکی هەر لێ وەرئەگرێ، خاوەن هۆش
بەڵام سەد دەرکی حیکمەت لای نەزانێ
کە واڵا کەی بەگاڵتەی دێتە بەر گۆش

٢١- سەرگوزەشتە

ئەگێڕنەوە خوا پەرستێک هەموو شەوێ (١٠) دە لەگەنی خواردنی ئەخوارد و تا بەیانیشی بە نوێژکردنێوە ڕائەبوارد، پیاوچاکێک ئەمەی بیستەوە و گوتی: ئەگەر نیو نانی خواردبا و نووستبا گەلێک لەوە باشتر بوو.

پارچە

دەروون لە خواردنی خۆراک خاڵی کە
تا نووری عیرفان، ببینی ئەو دەم

---

١. ناشیرین

بۆیە دەروونت خاڵییە لە حیکمەت
هاکا خواردنت هاتەوە ناو دەم

٢٢- سەرگوزەشتە

پیاوێکی ڕێ لێ ونبوو بە بەخشایشی خوا چرای ڕێی سەرکەوتنی دیت و هاتە ڕیزی پیاوچاکانەوە و لە پیرۆزی و پاکیی گیانی دەروێشانەوە، ڕەوشتە نابەجێ و ناپەسندەکانی هەموو بەچاکە گۆڕان. وازی لە هەوا و هەوەس هێنا و دەستی لێ هەڵگرتن، بەڵام زمانی تانە و تەشەر لێدەرانی هەر بە دواوە و لەسەر درێژ بوو، کە هەر لەسەر خوو و ڕەوشتی جارانە و باوەڕیان بە وازهێنانی لە جیهان و تۆبەکەی نەکرد.

خانە

بە عوزر و تۆبە لە عەزابی خوا، ڕزگارت ئەبێ
بەڵام ناتوانی، لە زمانی خەڵکی خوا ببی رزگار

بەزمانیان نەوێرا و تاقەتی پێیان نەشکا و سکاڵای ئەم هەڵوێستەیانی بردە لای پیری تەریقەت و گوتی: "ئازاری زمانی خەڵکی هەراسان و دڵگیری کردووم".

پیر گریا و گوتی: "چاکە و سوپاسی ئەم خۆشییە چۆن ئەدەیتەوە، کە لەوە چاکتری، کە گومانت پێ ئەبەن"

پارچە

چەند دەڵێن بڵێن، بەدکار و حەسوود
عەیبەی من، کە من کەسێکم هەژار
جارێک بۆ باسی خراپەکانم، لێک کۆئەبنەوە
جارێک بۆ ڕشتنی خوێنم، ئەکەن کار
باش بی و خراپەت، بڵێن باشترە
نەوەک خراپ بی و بە چاکیت کەن دیار

بەڵام کە بۆچوونی باشەی خەڵکی دەرهەق بەمن گەییوەتە ئەوپەڕی و من هەر لە کەموکورتییەدام، ڕەوایە بیر بکەمەوە و نەخۆش بکەوم.

خانە

ئەمـــەی ئەمـــزانی، گـــەر بمکردایە
ئەبوومــە زاهیـد، پاک ڕەوشـت مـایە

هۆنراوە

(خـۆم شـاردۆتەوە، لە چاوی جـیـران
بەدزی و ئاشکرام، خـودایە حـاڵ زان)

پارچە

لەبەر خـەڵک دەرگـا، لەخـۆم دائەخـەم
تا دیار نەبێ، عــەیبم لای کــەســان
دەرگا پێوەدان بێ کەڵکە... چون خـوا
زانای گـشت کـارە، ئاشکرا و پەنهـان

٢٣- سەرگوزەشتە

گلەییم بردە بەر یەک لە پیران، کە فلان بەخراپەی گەواهی لەسـەر من داوە، گوتی: "تۆ بە چاکە شەرمەزاری بکەوە"

هەڵبەست

تـۆ ڕەوشـت بـاش بـە، هـەتـا دوژمـنـت
بـۆ بـەدگـــۆیی تـۆ، نـەیمێنی مــــاوە
کە بوربوت دەنگی، ڕاستەوخۆ دەرچوو
کەی بە دەست موتریب، گوێی ڕاکێشراوە

٢٤- سەرگوزەشتە

لە یەکێک لە پیرانی شامیان پرسی: تەسەووفی ڕاستەقینە چییە؟

گـوتی: "لـەمــەوپێش دەسـتــەیەک بوون بە دیمەن پـەرت و بڵاو لە جـیــهــاندا و بەمەبەستیش گرد و کۆ و ئەمڕۆش کەسانێکن بە ئاشکرا گرد و کۆ و لەناوەوەشدا پەرت و بڵاو".

پارچە

هەردەمەو دڵت بۆ شوێنێ بڕوا
لە تەنیایی ژین، خۆشی نابینی

کە هەتبوو کشت و بازرگانی و ماڵ
دڵت لای خوا بێ، گۆشەنشینی

٢٥- سەرگوزەشتە

لەبیرمە شەوێک بە درێژایی شەو، لە کاروانێکدا شەو ڕۆییم کردبوو و بەرەبەیانی لە ڕۆخ بیشەڵانێکەوە نووستم، شەیدا (عاشق) ێک کە لەم سەفەرەدا، هاوڕێمان بوو، هاوارێکی کرد و ڕێی بیابانی گرتە بەرو پشووێک ڕانەوەستا.

کە ڕۆژ بووەوە پێم گوت: "ئەوە چیت بوو؟" وەڵامی دایەوە:

"دیتم بولبولان لەسەر درەختان و کەو لەسەر کێوان و بۆق لەناو ئاوان و گیانلەبەران لەناو بیشەڵاناندا کەوتبوونە ناڵە و هاتوهاوار: وام بەبیردا هات، کە پیاوەتی نییە هەموو ئەمانە لە تەزبیحاتی هێنانی ناوی خوادابن و منیش لە خەو و فەرامۆشیدا."

پارچە

دوێنێ بولبولێک، ئەیخوێند بەیانی
لێی سەندم ئۆقرە و تین و بیر و هۆش

یەک لە دۆستانی گیانیم لەگەڵ بوو
سۆزەکەی منی، پەڕیە هۆش و گۆش

پێی گوتم: لای خەڵکی ئەمە ڕوون نییە
مەل دوعاگۆ بێ و منێکیش خامۆش

٢٦- سەرگوزەشتە

جارێک لە سەفەری حیجازدا لەگەڵ تاقمە لاوێکی هاودەم و هاوکار بووم، کاتیان

بە وردە گوتنی بە سۆزەوە بەڕێ ئەکرد و هەڵبەستی ئەوین و دڵدارییان ئەخوێندەوە.

خواپەرستێکمان لەگەڵدا بوو، کە دژی حاڵی دەروێشان و بێ ئاگا لە دەرد و ئێشیان بوو، کە گەیشتینە "نەخلەی بەنی هیلال" منداڵێکی قولەڕەشکەمان لەناو خێڵە عارەبانەوە لێ پەیدا بوو، کە تێی هەڵکرد و دەنگ و ئاوازی تێرا هەڵدا، مەل و باڵندەی لە هەوا هێنانە خوار، حوشتری خواپەرستەکەم دیت کەوتە سەماو هەڵپەڕکێ و خوا پەرستەی هەڵدا و ڕێی بیابانێی گرتە بەر، گوتم:

"ئەی پیر!! – سروودی ئەو منداڵە، هەستی چوار پێی هەژاند کەچی تۆ هەروا نەگۆڕای و تەکانێکی پێ نەدایت و نەی بزواندی"

هەڵبەست

ئەزانی چی بۆ گوتم، ئەو بولبولەی سەحەری
قەت پێت ناڵێن ئادەمی، گەر لە عەشق بێ خەبەری

حوشتر بە شیعری عارەبان، کەوتۆتە بەزم و سەما
گەر تۆ شۆڕێکت نەبێ، وا دیارە جانەوەری

هۆنراو

(کە ڕەشەبا هات بەسەر ولاتا
دار خوار ئەبێتۆ، نەکو بەردی ڕەق)

دوو تاکی

بە زیکری هەرچی دەیبینی لە جۆشە
دڵێک ئەیزانێ، خاوەن هۆش و گۆشە
نەهەر بولبول لە بۆ گوڵ خوێنەوانە
لە ویردی ئەودا، هەر درکێک زمانە

٢٧– سەرگوزەشتە

یەکێک لە پاشا عەرەبەکان، کە تەمەنی بەرەو کۆتایی هات جێنشینی نەبوو، ڕای

سپارد کە یەکەم کەسێک لە بەرەبەیاندا لە دەروازەی شارەوە هاتە ژوورێ، تاجی پاشایەتیی بکەنە سەری و کاروباری هەڵسووڕاندنی کیشوەری باوێنە بەر دەست و بەری.

وا رێک کەوت، یەکەمین کەسێک کە هاتە ژوورەوە، دەرۆزەکەرێک (سواڵکەر) بوو کە لە هەموو تەمەنیا پاروو پارووی بە دەرۆزە پەیدا ئەکرد و پینە لەسەر پینەی لە جلوبەرگە شڕ و وڕەکانی ئەدا.

گەورە پیاوانی دەوڵەت و پیاوماقووڵانی دەربار راسپاردەکەی پاشایان بەجێ گەیاند، کلیلی شوورە و قەڵات و گەنجینانیان دایە دەستی، ماوەیەکی پاشایەتی کرد، فەرمانداراني دەوڵەت، سەری سەرپێچییان لە ڕوودا هەڵبڕی، پاشایانی دەوروبەریش، لە هەموو لایەکەوە کەوتنە دوژمنایەتییەی و بۆ بەربەرەکانیکردنیشی لەشکریان ئامادە و تەیار کرد و هەندێ لە فەرمانڕەوایانی دەوروبەری خۆشیان کەوتنە یاغیبوون و سەرپێچیکردنی. سوپا و گەل پێکداهاتن، وڵات زۆر لایەنی لێرەو لەوێ لێ بووەوە و لە دەست دەسەڵات دەرچوون. دەروێشی دەرۆزەکەر بەو ڕووداو و کارەساتە هەمیشە دڵگیر و دڵ بریندار و پەرت بوو.

تا یەکێک لە کۆنە دۆستەکانی کە ئاواڵی سەردەمی دەروێشییەی بوو و لە سەفەرێ دەگەڕایەوە و لەو جێ و پلە و پایەیدا دیت پێی گوت: "سوپاس بۆ خوای گەورە و بەتوانا، کە بەخت و ئیقباڵی بڵندت یاوەرت بوو و گوڵت لە دڕک و دڕکت لە پێ هاتە دەر گەیشتیە ئەم پلە و پایە، "ان مع العسر یسرا" واتە لەگەڵ هەر تەنگانێکدا خۆشییەک هەیە"

خانە

گوڵ تاوێک گەشە و تاوێک پەڕپووتە

دار تاوێک پۆشتە و تاوێکی ڕووتە

وەڵامی دایەوە:"ئەی برادەری ئازیز! سەرەخۆشیم لێ بکە نەک پیرۆزبایی، ئەو کاتەی کە ئەتدیتم دەرۆزەم دەکرد هەر غەمی نانێکم بوو، ئەوڕۆکەش غەمی دنیایەکم بەکۆڵەوەیە".

دوو تاکی

ئەگــەر دنیــا نەبێ، بۆی دەردمــەندین
ئەگــەر هەشـبــوو، ئەوا پێی پایەبەندین

بەڵا کــوا لەو خــراپتــر، لەم جـیــهــانە
لە بۆ دڵ هەر دووڵای، هــەر دەرد و ژانە

پارچە

گــەر ئارەزووتە، ســامــان بخــوازی
هەر قــەناعــەتە، سـامـان و خــۆشی
سـاماندار هە تا چۆک[1] زێڕ ببەخشێ
تـا چاکــەی ئەوت، نەکــەوتە هۆشـی

لە پیاوی گەورەم، زۆر جـار بیسـتووە
لە چاکـەی دارا[2]، باشـتـرە دەروێشی

خانە

گــەر بارام بکا، نێــچــیــرێ بریان
نابێـتــە قـاچی کـوللەی مــیــروولان

٢٨- سەرگوزەشتە

ئەبو هورەیرە - رەزای خوای لێ بێ - هەموو رۆژێ دەچووە خزمەت پێغەمبەر - دروودی خوای لێ بێ - رۆژێکیان فەرمووی: ئەی ئەبا هورەیرە "يا أباهريرة زرني غبا تزدد حبا" کەم کەمەم سەر لێدە، تا خۆشەویستیت زیاتر بێ.

---

١. چۆک: ئەژنۆ
٢. دارا: ساماندار

بەخاوەن دڵێکیان گوت: ئەوەتا خۆر بەو جوانیەشییەوە کە هەیە، کەچی نەمان بیستووە تا ئێستا کەسێک عاشقی بێت و دڵداری لەگەڵدا بکا. گوتی: لەبەرئەوەیە هەمـوو رۆژێ لە بەرچاوانە، ئەدی ئەوە نییە کە زستانان دیار نییە چەند خۆشەویستە.

پارچە

سەردانی خەڵکی، نابێتە عەیبە
ئەوەندە نەبێ، کە پێت بڵێن بەس
ئەگەر تۆ بۆ خۆت، خۆت سەرزەنشت کەی
هەرگیز سەرزەنشت، نابیسی لە کەس

٢٩- سەرگوزەشتە

گەورە پیاوێک (با) ی (پێچێکی) بەسکیدا هات، پێی ڕانەگیرا بە ناچاری لێی بەرەڵلا بوو، گوتی: "ئەی دۆستان! ئەوەی کە کردم بەدەست خۆم نەبوو و لێم ناگیرێ و ئاسوودەیییەکیش بەمن گەیشت، ئێوەش بە گەورەیی خۆتان ئەو پۆزشەم لێ قبوڵ بفەرموون.

دوو تاکی

سک زیندانی بایە، ئەی پیـاوی ژیر
پیاوی ژیر، (با) لە زیندانا، ناکا گیر
لە (با) گەڕێ، گەر لە سکتا جوولا
با دەرچێ چونکە، بۆ دڵ بارێکە بەلا

خانە

میـوانی ڕووترش، کە ویستی بڕوا
وازی لێ بێنە، لێی مەگرە ڕێگا

٣٠- سەرگوزەشتە [١]

یەکێک دۆستێکی هەبوو کە لە دیوانی شادا ئیشی دەکرد ماوەیەکی زۆر تێپەڕی، ڕێک نەکەوت پاشا بیبینێ، یەکێک پێی گوت: "فلانت لەمێژە نەدیوە". وەلامی دایەوە: "کە من خۆم نامەوێ بیبینم".

وا ڕێک کەوت یەکێک لە خزمانی ئەو لەوێ بوو، گوتی "چ گوناهێکی کردووە، کە ئاوا لە دیتنێی ساردی؟" وەلامی دایەوە: "گوناهی نەکردووە، بەلام دۆستی دیوان کاتێک ئەبینرێ کە لەسەر ئیشەکەی لابرا و بێکارە بوو".

پارچە

لە سایەی پایە و بوون و گیر و دار
لە ئاشنا و ڕۆشنا، ئەبن بێ خەبەر
ڕۆژی داماوی و لە کار دەرکران
دەردی دڵ دێنن، بۆ لای دۆست یەکسەر

٣١- سەرگوزەشتە

جارێکی لەناو دۆست و هاودەمەکانمدا لە "دیمەشق" ێ، دڵتەنگییەکم بەسەرداهات، ڕووم لە بیابانی "قودس" ێ کرد و خووم بە گیانلەبەرانەوە گرت، کاتێک بوومە دیلی فەرەنگان، لە هەڵکەندنی خەندەکی تەرابلوسێ لەگەڵ جوولەکاندا بێگارییان پێ ئەکردم، یەکێک لە سەردارانی "حەڵەب" کە ناسیاویی پێشینەمان پێکەوە هەبوو و بەوێدا تێپەڕی و منی ناسییەوە، گوتی: "ئەوە چییە و چۆن کەوتوویە ئێرە؟"

گوتم:

پارچە

لە دەست خەڵکانێک، چوومە دەشت و کێو
لەوێ هەر پەنام، بۆ یەزدان ئەبرد

١. ئەم سەرگوزەشتەیە جێ گۆڕکێی پێ لەگەڵ سەرگوزەشتەی (٢٨) دا پێ کراوە کە نازانم چۆناو چۆنە و بۆ وای لێ هاتووە. -غەریب پشدەری-

سـەیری چەند نەحـسـە، چارەنووسی وا
سـەر بێنمـە دەرگـا و ناو مـاڵی نامـەرد

خانە

زنجـیـر لە پێ بم، لەگـەڵ دۆسـتـانا
نەک لای بێگانان، لەناو بێـسـتـانا

بەزەیی پێمدا هاتەوە و بە ١٠ دینارانی کڕیمەوە و لە بەندایەتییە فەرەنگانی ڕزگار کردم و لەگەڵ خۆیدا بردمیەوە (حەڵەب)ێ و کیژێکی هەبوو و لەسەر سەد دینار مارەیی، لێی مارە کردم.

پاش ماوەیەک، کیژەی بەدخوو و ناشیرن و دزێو، دەستی بە زماندرێژییە کرد و ژیانی پێ تیرە و تاڵ کردم.

دوو تاکی

هاوسەری بەدخوو، لەماڵ پیاوی چاک
ئەیکاتە دۆزەخ، لە هەمـووان تاک تاک
زینهـار لە ژنی بەدخـوو سـەد زینهـار
وقِـنـا ربـنـا عــــــــــذاب الـنـار

هەموو جارێک زمانی تانە و تەشەرانی درێژ دەکرد و دەیگوت:
"تۆ هەر ئەوە نیت کە باوکم بە ١٠ دینارانی کڕییەوە؟ گوتم:
"با، بەڵێ.. بە ١٠ دینارانی من لە بەندایەتییە فەرەنگان رزگار کرد و بە سەد دینارانیشی کردمە بەندە و دیلی دەستی تۆ.

هەڵبەست

پیاوێک مەڕێکی، لە دەمی گورگ هێنایە دەرێ
کە نەیهـێشت بیخـوا، زووی گەییـە سـەرێ

شـــەوێک کـــێـــردێکی، بەملدا مـــاڵان
گـــیـــانی مـــەڕەکـــە، گـــوتی، بە ناڵان

لـە چنگی گـــــورگ، دەربـازت کـــــــردم
خـــــۆت بووی بەگـــــورگ و لەناوت بردم

٣٢- سەرگوزەشتە

یەک لە پاشایان لە خواپەرستێکی، کە خاو و خێزانێکی زۆری هەبوو پرسی: "کە کاتە بەنرخ و خۆشەویستەکانی خۆت چۆن بەسەر دەبەی؟"

وەڵامی دایەوە: "شـەو بە ناورانەوە و بەیانیش بە کـاری پێـویسـتی و بەدرێژیی ڕۆژیش بە دوای پەیداکردنی خەرجییەوە بەسەر دەبەم".

پاشـا لە کـرۆکی ئامـاژەکـانی گـەیشت و فـەرمـووی: "مـووچەو بەراتـی ژیانی بۆ دانێن و بۆی ببڕنەوە، تا باری خێزانی لەسەر دڵ لابچێ".

دوو تاکی

ئەی گــــیــــرۆدەی مـــاڵ و منـاڵ
بێــرەوبەوێدا، پەرت مــەکـە خــەیاڵ
گوێ مـەدە منالّ، نان و بـەرگ خۆراک
بژێویان بۆ دێت، لەلای خـودای تاک

تـەواوی ڕۆژێ، کـــــە ئـەدەم بڕیـار
شـــەو نوێژان کـەم، بۆ پەروەردگـــار
کـــە نوێژم دابـەست، دێتـــە خـــەیاڵم
بـەیانـی چ بخـــۆن، مـــاڵ و منداڵم؟

٣٣- سەرگوزەشتە

خـواپەرسـتێک لە بیشـەڵانێکدا دەژیا و گـەڵای دارو درەخـتـانی دەخـوارد، پاشـا بۆ دیدەنییەی چووە لای و پێی گوت:

"ئەگەر حەز دەکەیت و بە چاکی دەزانی، وەرە شـار و لەوێ جێیەکت بۆ تەرخـان

دەکـەم کـە بـۆ تاک بوونەوە و خـواپەرسـتـیـیـە دەست بدا و خـەڵکیش کـەڵک لە هەناسەی پڕ پیت و فەڕتەوە وەربگرن و لەکردارە چاکەکانتەوە پەیڕەوی بکەن."

خـواپەرست ئەم قـسـەیەی پاشـای بەدڵ نـەبوو و ڕووی لێ وەرگـێـڕا، یەکـێک لە وەزیرانی دەوڵەت پێی گوت: "وا چاکە دڵی پاشا ڕاگری و لەبەر دڵی ئەو بۆ چەند ڕۆژێکان بێـیـتـە شـاری و چۆنیـەتی جـێـیـەکـە بزانی، دوایەش ئەگـەر زانیـتـان ڕووناکاییتان لێڵییەکی لێ پەیدا بوو، ئەو کاتە بە ئارەزووی خۆتان بکەن.

وا ئەگـێـڕنەوە خـواپەرسـتـە هاتە شـار، خـانووی بـاغی تایبـەتی پاشـای بۆ ڕازاندرایەوە، جێیەکی دڵ وەکەر و ئارامبەخشی وەک بەهەشتی هاتە بەرچاو.

دوو تاکی

گـوڵی سـوور وەکـو، ڕووی جـوانانە
سـونبـولیش ئەڵێی، زولفی یارانە

بەڵام لە ترسی، سـەرمـای پیـرێژن
گوڵ تێر شیر نەبوو، هەروەکو یێژن[1]

هۆنراو

(لەبان لقـەکـانەوە، گـوڵناره
ئاگـر بەداری شـینەوە، دیاره)

پاشا دەستبەجێ کەنیزەیەکی ڕوو وەک مانگی درەوشاوە جوانی بۆ هەنارد.

هەڵبەست

ئەم چەشنە مانگە، عابید ئەکا شێت
پەیکەری پەری و جـوانی تاوس بێت
لەگـەڵ دیتنی پەیکەری جـوانیت
عابید خۆ ناگرێ و ئەکەوتە بەرپێت

١. یێژن = ئێژن: دەڵێن

هەر بەو جۆرە، پاش ئەمە، غولامێکی هەرزەکار و جوان و نەرمونیان و دەگمەنیشی بۆ بەرێ کرد.

پارچە

خەڵکی لە دەوری، لە تینوان خنکان
خۆشی ئاودێرە و هەر خۆیشی نایدات

چاو لە دیتنی، هەرگیز تێر نەبوو
وەک تینووی نەشکێ، لەناو زێی فورات

خواپەرست کەوتە خواردن و خواردنەوەی خۆش و لەبەرکردنی جلوبەرگی نەرمونۆڵ و گرانبەها و تام و چێژی میوەی شیرین و بۆن خۆشەوە و چاودانە جوانی غولام و کەنیزەکەوە و کەوتە خۆشییە.

ئاقڵمەندان گوتوویانە: "زولفی جوانان زنجیری پێی ئەقڵ و داوی مەلی زیرەکە".

خانە

لە ڕێگای عیشقی تۆ دامنا، دڵ و دین، دانش و سامان
منم ئیمڕۆ مەلی زیرەک، بەدوای تۆ گرفتارم

سەرەنجام دەوڵەتی کاتی خواپەرستەی کەوتە پەرێشانییە.

پارچە

کێیە لە فەقێ و شێخ و موریدان
بە هەناسەی پاک هاتە دنیاوە
کە دڵی دایە ئەم دنیای دوونە
وەکو مێش چەقییە، هەنگوین بەپاوە

جارێکی پاشا ئارەزووی سەردانی خواپەرستەی کرد، کە چووە لای دیتی ڕەنگ و ڕوو و دیمەنی جارانی گۆڕاوە و سوور و سپی هەڵگەڕاوە و قەڵەویی پێوە دیارە و پاڵی وە سەرینێکی دیباوە داوە و غولامێکی پەری پەیکەرینیش بە باوەشێنێکی

پەڕی تاوسێوە لەپشت سەریەوە ڕاوەستاوە.

بەسەلامەتی حاڵی دڵخۆش بوو و دانیشت، قسە و گفتوگۆی بۆ هەموو لایەکیەوە هێنا و برد تا لە دواییدا گوتی: "من لە جیهاندا ئەم دوو دەستەیە... کە دەستەی زانایان و خواپەرستانن بە دۆست و نزیکی خۆم ئەزانم"

وەزیرە فەیلەسووف و دنیادیتەکەی لەوێ بوو، گوتی: "مەرجی دۆستایەتی ئەوەیە کە لەگەڵ هەردوو دەستەکانیشدا چاکە بفەرمووی زێڕ بدەیە زانایان تا هەر بەدوای زانستی خۆیانەوە بن و هیچیش نەدەیە خواپەرستان تا واز لە خوا پەرستی نەهێنن.

خانە

بۆ شتێک لە دڵما، بمێنێ کەلێن
ناشێم بۆ ئەوەی، زاهیدم پێ بڵێن

پارچە

خاتوونی دیمەن جوان و ڕوو شیرین
خۆش نەدا لە تەل، دڵ ئەکا شەیدا

دەروێشی خاوەن، ڕەوشتی پیرۆز
لە هیچ جێ بە سواڵ، نان ناکا پەیدا

پارچە

ئەوەی رەوشتی جوانە و بۆ خوایە
بێ نانی وەقف و سواڵ زاهیدە

پەنجەی جوانان و بناگوێی دولبەران
بێ زێڕ جوانییان بۆ خۆی شاهیدە.

خانە

تا دنیــام هەبێ، زیاترم مــەبەســتــە
گــەر بە زاهیــدم، نــەژمـێــرن ڕاســتــە

٣٤- سەرگوزەشتە

ئەوەی تای ئەم وتە ڕاست دەکاتەوە ئەمـەیە: دەگێڕنەوە پاشایەک کارێکی گرینگی هاتە پێش، گـوتی: "ئەگـەر ئەم کـارە بە ئارەزووی من ڕاسـت بێنێـتـەوە، ئـەوەندە درهەمە بەسەر خواپەرستاندا دەبەشمەوە".

کـە نیـازەکـەی پێک هات و نارەحـەتی نەمـا، جـێـبـەجـێکردنی پەیمانـەکـەی بە پێـویست زانی، کـیـسـە درهەمـێکی دایە دەست یەک لە نۆکـەرەکـانی تا بـەسـەر خواپەرستانیدا ببەشێتەوە.

دەڵێن نـۆکـەرەکـەی پیـاوێکی زیرەک و وشـیـار بوو، بە درێژاییی ڕۆژێ گـەڕا و ئێوارە گەڕایەوە و کیسە درهەمـەکەی ماچ کرد و لە پێش پاشـای دانایەوە و گوتی: "چەندلە دوای خـواپەرسـتـان گـەڕام وەچنگم نەکـەوتن". پاشـا گوتـی: "ئەوە دەڵێی چی؟ هەر ئەوەی ئەمن بزانم چوارسـەد خواپەرست هەر لـەم شـارەدا هەیە" وەڵامی دایەوە: "ئەی خـاوەنی زەوی! ئەوەی خواپەرسـتە زێڕ و پارە وەرناگرێ و ئەوەی زێڕ و پارەش وەردەگرێ خواپەرست نییە".

پاشــا پـێ کـەنی و بە هـاودەمـەکـانی گـوت: "من چەندم مـتـمـانە و بـاوەڕ بە خواپەرستان هـەیە، ئەم فێڵ و تەڵەکەبازە ئەمەندەیان دوژمن و ناحـەز و بێ باوەڕە پێیان، هەقیش بەوە، کە گوتوویانە:

خانە

زاهـیـــدێ وەرگـــرێ، درهـەم و دینار
لـەو زاهـیـــــدترێ، بکە دۆست و یار

٣٥- سەرگوزەشتە

لە زانایەکی پایە بـەرزیان پرسـی: لەبارەی نـانی وەقـفــەوە دەڵێی چـی؟ گــوتی:

"ئەگەر بۆ دڵ ئاسوودەیی و ئارامکردنەوەی بیر و هۆش بێ حەڵاڵە و ئەگەر هەر تەنیا بۆ خواردنێ وەربگیرێ حەرامە"

خانە

خـاوەن دڵان نان، بـۆ پەرسـتنێ دەبەنە خـەڵوەت
نەک بچنە کونجی، خەڵوەت دانیشن لە بۆ لەتێ نان.

٣٦- سەرگوزەشتە

دەروێشـێک چووە جـێـیـەکی، خـاوەن جـێـیـەکـە دەست و دڵ واڵاو چاوتێـر بوو، دەسـتـەیەکی خـوێندەوار و ئەهلی ئەدەب لێ بوو، هەریەکـە قـسـەیەکی خـۆش و دڵکەرەوەی ئەگێڕایەوە، دەروێش لە بیابانەوە هاتبوو و هێشتا هیچی نەخواردبوو.

یەکێک لەوان بەگاڵتەوە پێی گوت: "تۆش دەبێ شتێک بڵێی".

دەروێشەکە گوتی: "من وەکو ئێوە راوێژ و زمانی پاراوم نییە و هیچیشم ئەزبەر نەکردووە. بە دێرە شیعرێک وازم لێ بێنن،

هەموو لە هەموو بە خۆشییەوە گوتیان: "بڵێ!" گوتی:

هۆنراو

منی برسی لە بەرامـــبـــەرمـــە، خـــوانی نـان
وەک هەرزەکارێکم، لەبەر دەرگای گەرماوی ژنان

یاران لە دواییدا تێی گەیشتن و نانیان لە پێش دانا، خانەخوێ گوتی: "تاوێک ڕاوەستە! وا کەنیزەکەکانم گۆشتت بۆ دەبرژێنن".

دەروێش سەری هەڵبڕی و گوتی:

خانە

مـەڵێ بوەسـتـە، بۆ گـۆشـتی برژاو
نانی ڕووت گۆشتە، بۆ برسیی داماو

٣٧- سەرگوزەشتە

مریدێک بە پیری خۆی گوت: چبکەم لە دەست ئەو خەڵکەی وە زاڵە هاتووم، هێندەم دێنە دیدەنیە کات و ساتم لێ تێکچووە"

پێی گوت: "ئەوەی هەژارە قەردی بدەیە و ئەوەی دەوڵەمەندیشە داوای شتێکیان لێ بکە، ئیدی نایەنەوە لات".

خانە

ئەگەر سواڵکەر، سەرلەشکری ئیسلام بوایە
ئەوا کافر لە ترسی سواڵ، ڕای دەکرد تا بەردەرگای چین

٣٨- سەرگوزەشتە

دانایەک بە باوکی گوت: "هیچ یەکێک لەو قسە دڵاوێز و ڕەنگینانەی پەندبێژان کارم تێ ناکەن، لەبەرئەوەی کە کردار و گوفتاریان وەکو یەک نییە و یەکتر ناگرنەوە"

دوو تاکی

خەڵکی فێر دەکەن، تەرکی دنیاکەن
بۆ خۆشیان پارە و دەغڵ و دان داکەن

زانایەک کە هەر، وتەی هەبێ و بەس
چی بڵێ قسەکەی، لێ وەرناگرێ کەس

زانا ئەوەیە، کە خراپە نەکا
نەک بەخەڵک بڵێ و خۆی ئەوە نەکا

هەروەک قورئان ئەفەرمووێ: (أتأمرون الناس بالبر وتنسون أنفسكم)
واتە: فەرمان بە خەڵکی دەکەن بە چاکە و خۆشتان لە بیر دەچێتەوە.

خانە

زانایەک هەر تەن پەروەری لە خـــۆی بکا

ئەوە هەر خـۆی گـومـڕایە، ڕابەری کێ بکا؟

باوکە گوتی: "کوڕا من! هەروا لەخۆوە و بە خەیاڵی پووچی ڕووت ناکرێ ڕوو لە پەند و پەروەردەی، پەند و ئامۆژگاری بێـژان وەرگێڕی و گومـڕایی وەپاڵ زانایان بدەی و بەدوای زانایانی بێ گوناهدا گەڕانیش ئەبێتە مایەی بێبەشبوون لە کەڵک و قازانجی زانست و زانیاری، هەروەکو ئەو کوێرەی شەوێک کەوتبووە دەقن و قوڕ و چڵپاوێوە و هاواری ئەکرد، موسڵمانینە!! هەر نەبێ چرایەک لە ڕێگاکەمدا دانێن! ژنێکی قسە خۆش بیستی و گوتی: "تۆ کە چرا نابینی، بە چرا چ ئەبینی؟

هەروەها ئەنجوومەنی پەند و ئامۆژگارییان وەک دووکانی بازرگانان وایە، تا وشکە پارەیەک نەدەیت کووتاڵ وەرناگری، لەوێش هەتا ئارەزوو نەکەی خۆشی و شادمانی وەرناگری.

پارچە

گـــوێ لە بەندی زانا بگرە، بە دڵ و گـــیـــان

دڵ مــــەدە وتەی، پێــــچــــەوانەی کــــردار

ئەوە ڕاست نییە، کە ئەهلی لاف و گەزاف دەیڵێ

نووسـتوو چۆن نووسـتووی پێ ئەکرێ بێدار؟

پیــــاو دەبێ پەند، بگرێتــــە گـــــوێ

گـەر پەند نووسـرابێتەوەش، لەسـەر دیوار

پارچە

عـابیـدێک لە خـانەقـاوە، هاتە ناو مـەدرەسـە

پەیمانی ئاوەڵانی، ئەهلی تەریقی شکان

پێم گوت: جیاوازی لە نێوان زانا و عابیدا چییە

ئەمـــــانەت بە باشــــتــــر دانا، لە ئەوان

گــوتی: "ئـەمــانـە بەڕی خــۆیـان، لە ئـاو دەردێن
هـەوڵی ئـەوان بـۆ ڕزگـــاری خنکـاوە، لـە خنکـان.

٣٩- سەرگوزەشتە

یەکێکی مەست لەسـەر چەقی ڕێیە نووستبـوو، جڵـەوی خۆی لە دەست دابوو، خـوا پەرسـتێکی بەلادا تێپەڕی و لەو حـاڵە قێزەونەی وردبووەوە، بەو مـەستیەوە سـەری بەرز کــردەوە و پێی گــوت: "إذ مــروا باللغـو مــروا کـرامـا" واتـه – هـەرکـاتێک گوناهکارێکت دیت کاری خراپی کردووە بەڕێزەوە بەلایدا تێپەڕە.

هۆنراو

(کە گوناهکارت دیت، چاو پۆشـە و بڕۆ
کـــە پێت دزێوە، وەرە و پیـــاو بە تۆ)

پارچە

ڕوو وەرگـێـڕە، عـابیـد لە گـوناهـکار
بەچاوی بەخـــشین، لـەوی ســـەیرکــە
گـــەر من بە کــردار، ناجـــەوانمەردم
تۆ وەک جـوانمەردان، لە من گـوزەرکـە

٤٠- سەرگوزەشتە

دەستـەیەک لە ڕەندان بۆ دەروێشێکی دەرپەڕین و هـەرچی ناشایستەیە پێیان گوت و پێــیـــان کـــرد. لە تاوان هـانای بردە بـەر پیــری تەریقــەت، کــە حـــاڵێکی ئاوای بەسـەرهـاتووە، پیر پێی گوت:

"کوڕا من! خـەرقەی دەروێشـان کراسی رازیبـوون و دڵنیاییە؟؟، هـەر کـەسێ لەم بەرگەدا بەرگەی نالەبارییان نەگرێ، نابێ ئەم بەرگە بپۆشێ.

خانە

دەریای پان و قــووڵ، بە بەرد لێڵ نابێ
دانـا بڕەنجێ، هـێـــشـــتـــا تـەنکاوە

پارچە

گەر تووشی زیان بووی، خۆی بۆ ڕاگرە
کـە بە بووردنێک، لە گـوناە ئەبـێ پاک

براکــە ئەنجــام، خــاکــە چارەنووس!
ببـە خـاک پێش وەی، ببیـەوە بە خـاک

٤١- سەرگوزەشتە

ئەم چیــرۆکــەیە، ببــیــە لە بـەغــدا
لە ئـالآو پەردە، خــیــلافــێک ڕووی دا

ئالآ لە گـــەردی، ڕێ و ڕەنجـی بەسـتن
گـــوتی بە پـەردە، بە گلـەیی کـــردن

من و تـۆ هـەر دووک، لە ئـیش هـاوکــارین
بەندەی بارەگـای، یەک فـەرمـانـدارین

دەمـێک لـە خـزمـەت، ئـاسـوودە نیـمـە
وەخـت و نـاوەخـــتـــان، لـە ڕێڕەویمـە

نـە ڕەنجت دیوە، نـە تاڵـی حـــەســـار
نە بیـــابـان و ڕێ، نە گـــەرد و غـــوبار

من بـۆ تێکۆشـــان، پێم لە پـێـشـتـرە
جــــا بۆچ نـزیکیـت، لـە مـن زۆرتـرە؟

تۆ غــولامـــانی، مـــانگ ڕوو ئەبینی
لەگــەڵ کــیــژانی، بۆن یاســەمــینی

منم کـەوتوومــە، دەسـتـی شـاگـردان
پابەندی ســەفـەر، دایم ســەرگـەردان

گوتی: "من سەرم، لەسەر ئاستانە
نەک وەک تۆ، سەرم وا لە ئاسمانە

ئەوەی گەورەیی بوێ، بێ ڕێی خۆی
ئەکەوتە نزمی و دەرد و غەمی خۆی

"سەعدی" کەسێکە، پیرێکی کەوتوو
هیچ کەس نایەتە، شەڕی پەککەوتوو

٤٢- سەرگوزەشتە
یەکێک لە خواپەرست و پیاوچاکان، پیاوێکی پاڵەوان ئاسای ڕووگرژو دژ و مرچ و مۆنی دیت، کەفی لە زاری هەڵداوە، پرسی ئەمە چییە؟ پێیان گوت، فلانەکەس جنێوی پێداوە، وەڵامی دایەوە: "ئەم بێ هونەرە، کێشی هەزار مەن بەرد هەڵ ئەگرێ و بەرگەی چاوپۆشینی قسەیەک ناگرێ."

پارچە
واز لەلافی هێز و مەردایەتی بێنە
ئەوەی خۆ نەگرێ زۆرکەمە، چ پیاو و چ ژن
گەر لە دەستت هات، دەمێ شیرین کە
پیاوەتی نییە مست دەی لە دەمێ، یانی بێدەنگ بن

پارچە
هەر کەسێ بێت و دەروەستی فیل بێ
پیاوەتی نەبێ، ئەوە پیاو نییە
ئادەمیزاد خۆی، هەویری خاکە
گەر خاکیی نەبێ، ئادەمی نییە

٤٣- سەرگوزەشتە

خوو و ڕەوشتی "اخوان الصفا"[١] یان لە گەورەیەک پرسی، گوتی:

ئەوانە هەمیشە حەز دەکەن ئارەزوو و بەرژەوەندییەکانی خەڵکی تر بخەنە پێش ئارەزوو و بەرژەوەندییەکانی خۆیانەوە، دانایان گوتوویانە: "ئەوەی هەر غەمی خۆیەتی و بەخۆیەوە خەریکە نە برادەرە و نە خوێش."

خانە

هاوڕێ ئەگەر پەلەی کرد، هاوڕێی تۆ نییە
دڵ مەدە بەو کەسەی، دڵ بەستەی تۆ نییە

خانە

کەسێ خۆی نەبێ، ئایین و تەقوا
دوورکەویەوە لە، خۆشەویستی وا

لە یادمە یەکێک لە ناحەزان خراپەی لەم تاکە دێرە شیعرەی من گرتبوو، گوتبووی: "خوای مەزن لە قورئانی پیرۆزدا نەفرەتی لە لێکتر دابڕان و فەرمانی بە خۆشەویستی لەگەڵ خزماندا کردووە و ئەوەی تۆش گوتت، پێچەوانە و دژی ئەمەیە".

گوتم: "ناماقووڵیت کرد، ئەوە بە گوێرەی قورئانە". (وإن جاهدك على أن تشرك بما ليس لك به علم فلا تطعهما) واتە:

"ئەگەر دایک و باوکت هەوڵیان لەگەڵ دای تا هاوتا و هاوبەش بۆ من دانێی، بەقسەیان مەکە".

خانە

هەزار خوێش کە بتکاتە بێگانە، لە خوا
فیدای بێگانەیەکی کە، بتکاتە ئاشنا

---

١. اخوان الصفا: برایانی دۆست پاک، کۆمەڵێکی نهێنی بوون، بە پەرتووک بڵاوکردنەوە کەسانیان وشیار ئەکردەوە.

٤٤- سەرگوزەشتە

پیرەمێردێکی ناسک، لە بەغدا
کیژۆڵەکەی خۆی، بە پینەچییەک دا

پیاوەی دڵ وەک بەرد گازێکی لێ دا
لە لێوی کیژە، هەر خوێن ئەتکا

سبەی کە باوکەی، کچەی بێ کەسی
دیت.. چووە لای زاوا، تا لێی بپرسی

ئەرێ هیچ و پووچ! ئەمە چ دگانە
تۆ لێوت گەزتووە، یانە هەنبانە؟

من لەم وتەیەم، گاڵتەم نییە مەبەس
گاڵتە لەلایەک، راستی بگرە دەس

کە خووی بەد جێی گرت، لەناو سروشتێ
قەت بەری نادا قیامەتیش هەستێ

٤٥- سەرگوزەشتە

واهاتووە کە زانایەک، کیژێکی تا بڵێی ناشیرینی هەبوو، کە باڵق بوو، لەگەڵ ئەو هەموو جیاز و بارگە و بنەشدا کە هەیبوو، کەس لای لێ نەدەکردەوە و نەیدەخواست.

خانە

ناشیرین دەبێ، ئاوریشم و دیبا
گەر لەبەری کا، بووکی نا زیبا

سەرەنجام بە ناچاری لە کوێرێکیان مارە کرد، وا دەگێڕنەوە کە لەو کاتەدا

پزیشکێکی چاوان لە "سەرەندیب" ەوە هاتبوو کە چاوی کوێر و نابینای روون ئەکردەوە، بە زانایەکەیان گوت:

"بۆ چاوی زاواکەت چاک ناکەیتەوە؟" گوتی: "ئەترسێم هەر چاوی چاک ببێتەوە کیژەکەم تەڵاق بدا و دەستی لێ هەڵگرێ".

نیو هۆنراو

مێردی ژنی ناشیرین، کوێر بێ باشە.

٤٦- سەرگوزەشتە

پاشایەک بە چاوێکی سووکەوە ئەیڕوانیە خێڵی دەروێشان، یەکێکیان بە زیرەکی خۆی تێ گەیشت و گوتی: "ئەی پاشا! ئێمە بە سوپا و قۆشەن لە تۆ کەمترین و بەژیان لە تۆ بەختەوەر و خۆشتر و لە مردنیشدا، وەکو یەک بەرابەرین و لە زیندووبوونەوە و هەستانەوەی قیامەتێشدا - خوابیکا - چاکترین"

دوو تاکی

گەر خاوەن موڵکی، ژیای کامەران
ئەگەر هەژاری، پێویستی بە نان

بەو جۆرە هەردوو، کە هاتنە مردن
چی ئەبەن لە ژیان، هەر کفن بردن

کاتێ ئەجەل هات، بارگەو بنەت بەست
گەدایی چاترە، نەک پاشای سەرمەست

دیمەن و ڕواڵەتی دەرێشانیش کۆنە کراسێکی پیناوی و سەرێکی تاشراوە و ڕاستییەکەی ناخیشیان، دڵێکی زیندوو و گیانێکی مردوویان هەیە"

پارچە

ئەو کەسەی دەرگا بە خەڵکی ئەگرێ
خــۆی با ئەدات و هـاتووە بۆ شــەڕێ

دەبێ تێ بگا، یەکـــجــــار نەزانە
ئاقــڵی دەکـــا، شـــەقی زەمـــانە

ڕێگای دەروێشان "یاد و سوپاس و خزمەت و ملکەچی و بەخشین و ڕازیبوون بە بەش و یەکتایی ناسین و پشت قایمی و خۆ بەدەستەوەدان و بەرگەگرتنە". هەر کەسێکی ئەم ئاکارانەی لێ وەدەرکەوێ بە ڕاستی دەروێشە با کراسی بە نرخیشی لەبەردابێ، یا لە ناو کراسی بەنرخدا بێ.

بەڵام هەرزەگۆ و نوێژنەکەر و ئارەزوو پەرست و هەوەس باز ئەگەر ڕۆژیش بگەیەنێتە شەو و شەو لە خۆشی ڕابواردندا بکاتەوە ڕۆژ لە خەوی غەفڵەتا و هەرچی هاتە پێشی بیخوا و هەرچی هاتە سەر زمانی بیڵێ ئەوە بێ ئاینە، خۆ ئەگەر لە عەبای لۆکەشدا بێ.

ئەی دەروون بەتاڵ لە تەقوای خودا
جـــامـــەی ڕیاییت، کـــردۆتە بەرت
پەردەی حەوت ڕەنگیت بە بەر دەرگاوە

لە ژوورێش حەسیر، بۆتە ڕاخەرت

دوو تاکی

چەند گوڵێکم دیت، کرابوونە دەستە
لەسەر گومبەزێک، بە گیا بەربەستە
گوتم: "چۆن دەبێ، گیای ناچیز، وا
لە ڕیزەی گــوڵێ، دانیـــشێ هەر وا

گیا گریا و ویستی، بێدەنگ بم خامۆش
ناشێ یارانم، بکەم فـــەرامـــۆش

گــەر نیـشــمــە بۆن و ڕەنگ و جـوانی
ئەی هەر گیای ئەو نیم، لە باغەکانی؟

هـەر مـنم بەندەی، یـەزدانی کـــەریم
پەروەردەی چاکە و نیعمەتی قـەدیم

گــەر بێ هونەرم، ئەگــەر هونەرمـــەند
ئومـــێــد ئاوڕێکە، لەلای خـــوداوەند

ســەرەڕای ئەوەش، خـاوەن کووتاڵ نیم
خاوەن سـەرمـایەی، تـاعـەت و مـاڵ نیم

خـــۆی چارەی کـــاری، بەندە ئەزانێ
کە دەستی بەربوو، لە گشت دامـانێ

ئەوە دابێکە، خـــــاوەنی مــــوڵکان
ئەپۆشن لە ئاست، بەندەی پیـر چاوان

خـودای من! کـە تۆ جـوانی جـیـهـانی
ببــەخـشــە بەندەی، پیـر و زوڕهـانی

"سـەعدی" بگرە ڕێی، قـیـبلەکەی ڕەزا
ئەی مــەردی خـودا، بگرە ڕێی خـودا

بەدبـەخت ئەوەیـە، وەربگێـــــڕێ ڕوو
هیچ دەرگـای دیکە، نییـە لە پێش توو

٤٧- سەرگوزەشتە

لە دانایەکیان پرسی: "ئازایەتی و دڵاوایی (سەخاوەت) کامیان باشترن" گوتی: "ئەوەی دڵاوایە پێویستی بە ئازایەتی نییە".

پارچە

نووسراوە لەسەر، گۆڕی بەهرام گۆر
دڵت والا بێ، نەک بازووی بە زۆر
کە جیهانمان گرت، بەهێز و مەردی
هیچمان لەگەڵ خۆ، نەبردە ناو گۆڕ

پارچە

نەماوە حاتەمی تایی، بەڵام هەمیشە
ئەمێنێ ناوی بڵندی و بە چاکە ناو ئەبرێ
زەکاتی ماڵ بدە، لقی بێ کەڵکی دارمێوان
تا باغەوان ئەیبڕێ، ئەو زیاتر ئەدا ترێ

دەرگەی سێیەم

لەبارەی قنیات "قەناعەت" و دڵنیابوون بە بەش

١- سەرگوزەشتە

سوالکەرێکی مەغریبی لە کووچەی بازارێکی شاری (حەڵەب) یدا ئەیگوت: "ئەی خاوەن ماڵ و سامان و داراییەکان! ئەگەر ئێوە ویژدان و ئینسافتان هەبووایە و ئێمەش قیناتمان بە بەشی خۆمان هەبووایە، دیاردەی سوالکردنێ لە هەموو دنیایەدا نەدەما".

پارچە

ئەی قەناعەت تۆ، دەوڵەمەندم کە
لە تۆ بەو لاوە، کوا خێرو خۆشی
کونج گرتنی سەبر، لوقمان داناوە
کە سەبرت نەبێ، بێ هۆش و گۆشی

٢- سەرگوزەشتە

دوو ئەمیرزادە، لە میسرێ هەبوون، یەکێکیان ئەیخوێند و زانست فێر ئەبوو، ئەوەی تریان، سامان و دارایی پێکەوە دەنا و پاشەکەوتی ئەکرد، ئەو بووە زانای رۆژ و ئەمەشیان بووە "عەزیزی میسر" ێ، پاشان دەوڵەمەندەکە بە چاوێکی سووک سەیری زانایەکەی ئەکرد و گوتی: "ئەوەتا من گەیشتمە پاشایەتی و تۆش هەروا لە دەستکورتیدا ماویەوە". وەڵامی دایەوە:

"براله! دەبێ من هەر سوپاسی چاکەی یەزدانی بەرز و مەزن بکەم کە میراتی پێغەمبەران - زانین - م بۆ ماوەتەوە و تۆش میراتی فیرعەون و هامان- فەرمانڕەوایەتی میسر".

دوو تاکی

من ئەو مـێـرووەمــە، پێم پـیـا ئەمــاڵن
زەردەواڵـە نـیــم، لــە چــزووم بــنــاڵــن

ســوپاسـی ئەمــە، چۆن بـهـێـنمــە جێ
کە هـێزی وەم[1] نییـە، کـەس لێم برەنجێ

٣- سەرگوزەشتە

دەروێشـێکم دیت، لە ئاگری هەژاریدا ئەسـووتا و پینەی لەسـەر پینەی خـەرقـەکـەی ئەدا و بۆ سرەوتی دڵی خۆی ئەدوا.

خانە

بـەنـانـی وشـک و بـەرگی دەروێـشـی
بژی، نەک نـازی هیچ کـەس بکێـشـی

یەکێک پێی گوت: "ئەوە بۆ وا دانیشـتووی و چاوەڕێی چیت؟ کە فلان لەم شارەدا دڵێکی چاک و والای هەیە و چاکە و بەخـشـشی بۆ گشتە، چاکی خزمەتی ئازادانی کـردووە بەلادا و بە هەمـوو دڵێکەوە هـاتووە، ئەگـەر چۆنیـەتی گوزەرانـی تۆش ئاوا وەک هەی، بزانێت، ئەوەی پێویست بێ، بە گوێرەی دڵی تۆی دەکا و بۆ تۆش بەهەل دەزانێ"، گـوتی: "بـێ دەنگ بە! لە هـەژاری و دەسـتكورتيـیـەدا لە برسـان مـردن باشترە، نەک لەبەر کەسێک دەستی دەرۆزە پان کەیتەوە".

پارچە

گـۆشــەنشـینی و کـراس پینەکـردن
چاتـرە لە داوای، کــراس لـە گـــەوران
راست وەکـو یـەکـە، سـزای ناو دۆزەخ
بۆوەی چووە بەهەشت، لەسـایەی جیران

---

١. وەم: ئەوەم.

٤- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پاشایانی عەجەم، پزیشکێکی زانای کارامە و تێگەیشتووی ناردە خزمەت "پێغەمبەر" - دروودی خوای لێ بێ - ساڵێک لە ولاتی عارەباندا مایەوە، هەر بۆ تاقیکردنەوە، یەکێکی نەهاتە لا و داوای چارەسەرییەکی نەکرد.

ڕۆژێک پزیشکەکە هاتە لای پێغەمبەر - دروودی خوای لێ بێ - و گلەییی کرد و گوتی: "منیان بۆ چارەسەرکردنی هاوەڵان ناردووە و کەچی لەم هەموو ماوەیەدا کەسێکم بەلاوە نەهاتووە، تا ئەو خزمەتەی کە پێم سپێردراوە بە جێی بێنم".

"خۆشەویست - د. خ - فەرمووی: "کە ئەمانە تیرەیەکن هەتا برسییەتی تەنگاویان نەکات، هیچ ناخۆن، ئارەزووی خواردنیشیان هەر دەمێنێ کە دەست هەڵ ئەگرن".

پزیشک گوتی: "هۆی لەشساغییان ئەمەیە" خاکی بەردەمی ماچ کرد و ڕۆیشت.

دوو تاکی

پزیشک کاتێ، کە دێتە گوتار
بە نەخۆش ئەڵی، خواردن مەخە زار

لە بێ دەنگییا، ڕوو بدا زیان
لە برسییەتیدا، با بدا گیان

ئەوکاتە راستە، ئامۆژگاری کا
خواردن هێندەبێ، گیان ڕزگاری کا

٥- سەرگوزەشتە

لە ڕەوشتی ئەردەشێری بابەکانەوە هاتووە، کە لە پزیشکێکی عەرەبی پرسی: "کە خواردن ڕۆژێ چەند دەبێ بخورێ؟"

گوتی: "کێشی سەد درهەم بەسە".

وەڵامی دایەوە: "ئەمەندە چ هێزو تینێک ئەدا؟"

پزیشک گوتی: "ئەمەندە هەڵت ئەگرێ، لەمە زیاتر بێ تۆ هەڵی ئەگری".

خانە

خـــــواردن بـۆ ژین و زیکر کـــــردنـە
نەک وا تێـــبگەی، ژین بـۆ خـــواردنە

٦- سەرگوزەشتە

دوو دەروێشـی خـوراسـانـی ئەگـەڕان، یەکـێکیـان لاواز و ڕۆژوودار بوو بە دوو شـەو ژەمێکی ئەخوارد. ئەوەی تریان قەڵەو و بەتین و تاقەت بوو، ڕۆژێ سێ ژەمی دەخوارد.

وا ڕێکەوت لە دەرگـای شـارێک، بە تاوانی جـاسـووسـیـیەوە گـیـران و هـەردووکیـان پێکەوە خرانە زیندانێوە و دەرگای زیندانەکەشیان قوڕ دادا و لەسەریان قەپات کردن.

دوای دوو هـەفـتـە وەدەرکـەوت کـە بـێ گـوناهـن، دەرگـاکـەیان لـەسـەر کـردنەوە، دیتـیـان، قـەڵـەوە بەتین و تاقـەتەکـە مـردووە و لـەڕ و لاوازەکـەش گـیـانی بە سـاغی دەرکردووە، لەمەدا ئەوق مان یەک لە دانایان گوتی:

"ئەگەر بە پێچـەوانەی ئەمـەوە بووایە جێگای واق وڕمـان بوو، لەبەر ئەمـەی ئەوە زۆر خـۆر بوو بەرگەی برسـیـیەتی نەگرت و لـە دژواریدا مـرد، ئەمـەی تریان خـۆگر بوو، هـەروەکو ڕەوشتی خۆی، بە ئارام بوو و بە ساغی مایەوە.

پارچە

کە کەم خواردنی، بووە خووی کەسێک
هـەمـوو سـەختـیـیـەک، ئاسـان ئەبڕێ
تەنپـەروەرێکیش، کـە فـێرە خـۆشـیـیـە
بەتـەنگاوییـەک، بەرناگـرێ و ئەمـرێ

خانە

تـەنـووری زگت، دەم بـە دەم داخــــەی
بەڵای ئەو ڕۆژە، وەسـەر خـۆت ناخـەی

٧- سەرگوزەشتە

یەک لە دانایان کوڕەکەی خۆی لە زۆر خواردنێ ئەترساند، کە پیاو بە زۆر خواردن و چڵێسی تووشی ئازار و نەخۆشییان دەبێت، گوتی: "باوکە برسییەتی پیاو دەکوژێ، ئەی نەتبیستووە کە خۆش گوفتاران گوتوویانە، کە بە چڵێسی مردن باشترە لە گیان بە برسییەتی ئەسپاردن؟"

باوکەکە گوتی: "ئەوەندەش ئاگادار بە کە (کلوا واشربوا ولاتسرفوا)

واتە – بخۆن و بخۆنەوە و زێدەڕۆییەش مەکەن و لە ئەندازە مەچنە دەرێ"

خانە

نەهێندەی بخۆ، لە زارت دەرچێ
نە واش بەڕێوە، گیانت دەرچێ

پارچە

هەر کەسە و بای خۆی، با خواردن بخوا
زێدەڕۆیی کا، ئەکەوتە[1] ئازار
گەر گەزۆ بەزۆر، بخۆی زیانە
بە درەنگەوە نان، گەزۆیە ئاودار

٨- سەرگوزەشتە

بە دەردەدارێکیان گوت: "حەزت لە چییە؟" گوتی:

"ئەوەی بۆ دڵم زەرەرە".

خانە

زگ کە بە خواردن پڕکرا، ئەبێتە هۆی ئازار
دەرمان بێ سوودە، لەش ساغ ناکاتەوە یەک جار

---

[1]. ئەکەوتە: ئەکەوێتە

٩- سەرگوزەشتە

لە شاری (واسیت) بەقاڵێک چەند درهەمێکی کەوتبووە لای سۆفییان، هەموو ڕۆژێ داوای پارەکەی لێ دەکردنەوە و قسەی ڕەق و ناخۆشیشی پێ دەگوتن. برادەران لە قسەکانی وە زاڵە هاتبوون و دڵشکاو بوون و خۆڕاگرتن نەبێ هیچی تریان لە دەست نەدەهات و لەوە زیاتر چارەی تریان نەبوو.

یەکێک لە پیاوەکان ئەمەی بیستەوە، پێ کەنی و گوتی: "پەیمانی خواردن بەخۆدان هاسانترە، لە بەڵێندان بە بەقاڵ بۆ درهەم".

پارچە

لە چاکەی گەوران، تا دووربی باشە
نەک لە پاشاندا، ببی پەشیمان
لەتاو پارووێک گۆشت، بمری چاترە
لە دیتنی چارەی، بەدی قەسابان

١٠- سەرگوزەشتە

پاڵەوانێک لە جەنگی تاتاراندا برینێکی گەورەی تێ بوو، یەکێک پێی گوت: فلانە بازرگان دەرمانێکی زۆر چاکی هەیە، ئەگەر بچیە لای لەوانەیە هەندێکت بداتێ و ئەڵێن ئەو بازرگانەش ئەوەندەی حاتەمی تایی کە بە دڵوالایی و سەخاوەتەوە بەناوبانگ بوو، ئەویش هێندە بە قرچۆکی.

خانە

گەر لەسەر خوانی لە جێی نان، هەڵ بهاتایە هەتاو
تاقیامەت ڕۆژی ڕووناک، نەی ئەدی هیچ کەس بە چاو

پاڵەوانەکە گوتی: "بیدا یا نەی دا، دەرمانی ویم ناوێ، چونکە ئەگەر بیدا یا سوودی هەیە یا نییەتی، هەر داواکردنەکە لەو بۆ خۆی مردنێکە و بەس.

خانە

زیاتر لە دوو نان، بە منەت بخـوازی
پێی قـەڵەو دەبی و بەگـیـان لاوازی

دانایان گوتوویانە: "ئەگەر گریمان ئاوی حەیاتێ بە ئاوی ڕووان بفرۆشن، دانا نایکڕێ، مردنی بە دەردەداری باشترە لە ژیانی بە سەنگەساری".

خانە

ئەگەر گووژاڵک بخۆی بەدەستی، کەسێکی خۆش ڕوو
سەد جار چاکترە لە شیرینییەک، بە دەست ترش ڕوو

١١- سەرگوزەشتە

یەکێک لە زانایان خێزانێکی زۆر و دەرامەتێکی کەمی هەبوو - بە یەکێکی لەو گەورانەی کە متمانەیەکی زۆری پێی بوو، گوزەرانی خۆی پێ گوت، کابرا ڕووی لە داوایەکەی وەرگێڕا و خۆی گرژ کرد و سواڵکردنی زانایانی لە دڵان گران هات.

پارچە

مەچووە لای کەسێ، قەت بە ڕووگرژی
چوون لێی تاڵ دەکەی، خۆشیی ژیانی
بە ڕووی خۆشەوە، دەم بە پێکەنین بچۆ بۆ ئیشێ
هەر تەنیا ڕووخۆش، جێبەجێ دەکرێ پێویستییەکانی

دەگێڕنەوە، مووچەکەی دوو ئەوەندە بۆ زیاد کرد و زۆریشی لەمتمانە و دیدەنییەی کەم کردەوە، پاش چەند ڕۆژێکان سەیری کرد لوتف و خۆشەویستییەکەی جارانی نەماوە گوتی:

خانە

(خواردنێک ملکەچی، بیهێنێتە دەست
مەنجەڵ پڕ ئەبێ، ڕێزیش نزم و پەست)

خانه

نـانم زیـاد بـوو، ئـاوی ڕووانم چـوو
هـەژاری چـاتـرە، لـە چـوونـی ئـابـڕوو

١٢- سەرگەوزەشتە

دەروێشێک پێویستییەکی هاتە پێش، یەکێک پێی گوت: "فلانەکەس سامان و داراییەکی بێ ئەندازەی هەیە، ئەگەر بە گرفت و پێویستی تۆ بزانێ، دەستبەجێ بۆت جێبەجێ دەکات. وەڵامی دایەوە: "نایناسم". پێی گوت: "من چاوساغییەت دەکەم"

دەستی گرت و بردیەوە ماڵی ئەو کەسەی.

دەروێشەکە، یەکێکی لچ شۆڕ و نێوچەوان گرژ و مۆن و ڕووترشی دیت دانیشتووە، گەڕایەوە و هیچی پێ نەگوت. یەکێک لێی پرسی: "چیت گوت و چیت کرد؟ وەڵامی دایەوە: "بەخششەکەیم بە چارەی خۆی بەخشییەوە"

پارچە

گـرفـتـت مـەبە، بەردەم پیـاوی مـۆن
لەبەر ناحەزیەی، ئەکەویە ئازار
گرێی دڵی خۆت، بەکەسێک بڵێ
سەر و ڕوو خۆش بێ و بزە لەسەر زار

١٣- سەرگوزەشتە

ساڵێکیان وا ڕێککەوت، لە "ئەسکەندەرییە"دا گرانییەکی وا داکەوت مەپرسە، بەجۆرێک جڵەوی خۆ لەبەر ڕاگرتنێی دەروێشان لە دەست دەرچوو و دەرگایەکانی ئاسمانێ بە ڕووی زەویدا داخران و هاواری دانیشتوانی سەرعەردی بەرەو رووی خوای ئاسمانان بەرز بووەوە.

پارچە

نەماوە جانەوەری کێوی و مەل و ماسی و مێروو
نەگەیبێتە ئاسمان، هات و هاوار و گریانی

سەیرە کە دووکەڵی هەناسەی خەڵکی، جەم نابێ
تا ببێتە هەورو فرمێسکی چاوەکانیش بارانی

هەر لەو ساڵەدا لووسکەیەک "پەرژین بێ" کە هەر باسکردنی لادانە لە ڕەوشتی ئەدەب و وێڵ، بە تایبەتیش لە خزمەتی گەورە پیاواندا و واز لێ هێنانیشی ناکرێ چونکە بەلای هەندێکانەوە بێ دەسەڵاتییە، بۆیە هەر بەم دوو خانانە وازم هێنا.

پارچە

ئەگەر تاتارێک، لووسکەیەک بکوژێ
تاتارێک نادرێ لە تۆڵە، بە کوشت
تاکەی هەر ئاوا، وەک پردی بەغدا
ئاوی بە ژێرا و خەڵکی لەسەر پشت

"کەمێک نیشانەی زۆریەیە و مشتێکیش نموونەی خەروارێک" یەکێکی وا، کە شتێکت لەبارەیەوە بیست، لەو ساڵەدا ماڵ و سامانێکی زۆری هەبوو و زێڕ و زیوی بەسەر هەژاراند دەبەشییەوە و سفرەی بۆ ڕێبواران ڕاخستبوو.

کۆمەڵە دەروێشێک لەبەر ئازاری هەژاری و نەدارییە هاتبوونە گیاندان و مردنێ – باسی سفرە و خوانی ئەویان کردەوە و پرسیان پێ کردم، سەرم لە بڕیارەکەیان بادایەوە و گوتم:

پارچە

هیچ کاتێ ناخوا، شێر بەرماوەی سەگ
لە برسا بمرێ، لە چیا و بەندەنێ

با لەڕو لاواز، با هەر برسی بی
مەچۆ لای سپڵە، نانێکت دەنێ

گـەر بەڕێ و جـێ، فـەرەیدوونێک بێت
بێ هونـەر لەگـەڵ، هیچ کـەس دامـەنێ

دیبـا و ئـاوریشـم، لەبـەر ناکــەسـان
وایـە، زێـڕ و زیـو، بـە دیـواروە[1] نـێ

١٤- سەرگوزەشتە

بە حـاتەمی تاییـان گوت: "کەست لە خـۆت بەهیـمـمـەت گەورەتر دیوە لە دنیـایەدا؟" گوتـی: "بەڵێ! ڕۆژێکیان چل حوشتـرم بۆ میوانان سـەر بڕیبـوو، سـەران و گـەورە – پیـاوانـی عـارەبانم بانگ کـردبوون، لە پڕ بۆ کـارێکی چوومـە لایەکی بیـابانێ، دڕک (زی) کـێـشـێکم دیت کـۆڵێکی دڕکـەزی کـۆ کـردبووەوە، پێم گـوت، بۆ نـاچیـیـە میوانداریيەتییە حاتەمی؟

ئەوڕۆ زۆر لە میوانان لەسـەر سفرەی وی کۆ بوونەتەوە"
گوتی:

خانە
هەر کـەسێ، ئیـشـی خـۆی بخـوا
هەرگـیـز منەتی، حــاتەمی نـابا

من ئەوم بەهیممەتتر و بەرچاو تێرتر دیت لە خۆم.

١٥- سەرگوزەشتە

ئەعـرابیـیــەکم لـە گــوزەری گــەوهـەر فــرۆشــانـی شــاری "بەســرا" یـەدا دیت، سـەرگوزەشتەی خۆی ئەگێڕایەوە، گوتی:

"جـارێکیـان لە بیـابانـێدا ڕێم ون کـردبوو، نـانم پـێ نەمـابوو، خـۆم دایە دەست مردن، کتوپڕ کیسـەیەکی پڕ لە مـرواریم دۆزییەوە هـەرگیـز ئەو خۆشـی و شـادییە لە بیـر ناکـەم کـە وام زانی برێشکەی گـەنمە، هـەروەهـا ئەو تاڵی و نائومـێـدییـەش لە بیرناکەم کە زانیم مروارییە.

١. بە دیواروە: بەدیواریەوە.

پارچە

لە بیـــابانـی وشک، لـە لمی بـێ پایـان
تـینـوو لـە زاریا، دوڕ بـێ یـا ســـەدەف
مــرۆی بێ خــۆراک، کــە لە پێ کــەوت
لە کـەمـەر بـەندیا، زێڕ بێ یا خــەزەف[1]

١٦- سەرگوزەشتە

"مـووسـا" - سـڵاوی خـوای لێ بی - دەروێشـێکی دیت لە ڕووتیـیـان خـۆی لە لمی گرتبوو، گوتی "مووسا"! دوعام بۆ بکە خوا بایی ژیانی خۆمم بداتێ، "مووسا" بۆی پاڕایەوە و ڕۆیشت، پاش ماوەیەک "مـووسا" دەروێشەی دیتەوە گرتوویانە و خەڵکی لێ کـۆبـوونەوە، مــووســـا پرسـی: "ئـەوە چـیــیــەتی؟" پێـیــان گــوت: "ئەوە مــەی خـواردووەتەوە و هـەرزەییی کردووە و یەکێکیشی کوشـتـووە و، ئێسـتـاش ئەوە بۆ تۆڵە لێ سەندنەوە و سزادانێیان هێناوە.

هۆنراو

پشـیلەی هـەژار، گەر هـەیبـووایە باڵ
چۆێلەکـەی دنیــای، ئەکـرد پایەمــاڵ

هۆنراو

بێ دەست کـە دەســتی، هێــزی پەیداکـرد
هـەڵ ئەســتێ دەســتی، بێ دەست ئەکـا ورد

"مـووسـا" - سـڵاوی خـوای لێ بێ - دگـانـی بە حـیکمـەتی خـوادا نـا و داوای لێبووردن و لێ خۆشـبوونی لەو بوێرییەی خۆی کرد، خـوای گەورە فەرمووییەتی (ولو بسط الله الرزق لعـبـاده لبـغـوا في الارض) واتە: ئـەگـەر خــوا ڕۆزی و بژێـوی بۆ بەندەکانی خۆی هـەڵ ڕێژێ، لەسەر زەوی دەست دەکەن بە خراپەکارییە.

---

١. خەزەف: شیشۆق

هۆنراو

چی ترسـاندیتی، ئەی لەخـۆبایی لـەو تەڵەزگـەیە
هەتا لە ناوچووی، خۆزگە نەئەفڕی هیچ مێروولەیە

هەڵبەست

ناکـەس کـە هـەیبـوو، پایـە و زێڕ و زیو
دەبێ زلـلـەیـەک، بـەســـــەریا مـــاڵـی

ئەی نەتبیـستـووە، دانایەک چی گوت؟
مــێــروو وا باشـــە، هـەر بە بێ باڵـی

دانا

باوک هـەنگوینـی زۆرە، بەڵام کــوڕ (تـا) یەتـی.

خانە

ئـەوەی ناتکاتـە خـــاوەن ســـامـــانـی
ســـوودی تـۆ لە خـــۆت، چاتر ئەزانـی

١٧- سەرگوزەشتە

عارەبێک لە بیاباندا لە کاتێکی هەرە تینووەتییەیدا ئەیگوت:

هۆنراو

(خـۆزگـە لە پێش مـردنما، ڕۆژێ ئەگـەیمە ئاوات
ڕووبار دابـای لە چۆکم و پڕم کــردبا، گــۆزەوات

هەروەها لـە بیـابانـی پانوپۆڕ و هـەراودا ڕێبـوارێک ڕێ ون دەکـا و هێـز و توانای لێ دەبڕێ، چەنـد درهـەمـێکی لە تەکبـەندیدا دەبێ، گـەلێک ئەمــلاو لا دەکـا سـەر لە ڕێگا دەرناکـا و لە تینوواندا دەمـرێ، هەندێ کـەسی بەلادا تێ ئەپەڕێ، درهـەمـەکـانی دەبینن لەبەردەمیدا دانراون و لەسەر زەوییەکەش نووسراوە.

پارچە

گەر هەیبێ هەموو، زێڕی جەعفەری
پیاوی بێ توێشە، قەت نابینێ کام
لە بیابـاندا بۆ، برسی و هەژارێ
شێلمی کوڵاو چاترە، لە سەد زیوی خام

١٨- سەرگوزەشتە

هەرگیز لەبەر جەوری زەمانەم نەناڵاندووە و لە سووڕی دەورانم ڕوو گرژ نەکردووە، ئەو کاتە نەبێ کە پێ خواست بووم و توانای پەیداکردنی پاپۆشێکم نەبوو. بە دڵتەنگییەوە چوومە مزگەوتی "کووفە" پیاوێکم دیت هەردوو پێی نییە. زۆر سوپاسی بەخششی یەزدانی مەزنم کرد و لەبەر بێ پێڵاوییەش ددانم بەخۆمدا گرت.

پارچە

مامری بریانی، لەبەر چاوی تێر
لە گەڵای درەخت، کەمترە لەسەرخوان
ئەوەی دەست کورتە و بێ توانایە
شێلمی لێ دەبێتە، مریشکی بریان

١٩- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پاشایان لەگەڵ چەند دەست و پێوەندێکی خۆی، لە ڕاوێ و بە چلەی زستانێ و دوور لە شاری، شەویان بەسەردا هات، لە دوورەوە ماڵە لادێیییەکیان چاو کرد، پاشا گوتی: "با ئەم شەو لەلای ئەو ماڵە بەسەر ببەین، تا سەرمامان نەبێت" یەکێک لە وەزیرەکان گوتی: " پەنابردنە بەر ماڵی لادێیییەکی کەم لە پلە و پایەی بڵندی پاشا ناوەشێتەوە، هەر لێرە چادر هەڵدەدەین و ئاگر دەکەینەوە.

لادێیییەکە پێی زانی، بەوەی هەیانبوو، چێشتێکی ئامادە کرد و لەپێش پاشای دانا و خاکی بەرپێی ماچ کرد و گوتی: "پلە و پایەی پاشا بە دابەزینی لە ماڵی

لادێییەک نزم نەدەبووەوە، بەڵام نەیانویست پایەی لادێییەکە بەرز بێتەوە".

پاشا قسەکەی لێ خۆش هات، هەر بەو شەوە چوو لە ماڵە ویدا دابەزی، زۆر بە خۆشییەوە لادێییەکە ئەو شەوە لە خزمەتیدا بوو. بەیانی پاشا خەڵات و بەراتێکی چاکی کرد.

بیستم لادێییەکە ماوەیەک دەست بە رکێفی پاشاوە دەرۆیی و دەیگوت:

پارچە

شـــان و شکۆهـی سـوڵتـان، هیـچی لـێ کـەم نـەبۆوە
کـە لـە مـاڵی جـووتیـارێک، دابـەزی بوو بـەمـیـوان

گـۆشـەی کـڵاوی جـووتیـار، ئەگـاتـە ئاسـمـانێ
کە خۆی خستە ژێر سایەی، یەکێکی وەک تۆی سوڵتان

٢٠- سەرگوزەشتە

ئەگێڕنەوە، سواڵکەرێک ماڵێکی زۆری پاشەکەوت کردبوو، یەکێک لە پاشایان پێی گوت: "وادیارە ماڵێکی زۆرت هەیە، بە بەشێک لەو ماڵە بۆ گرفتێکی کە هاتووەتە پێشێ دەستم بگرەوە، کە گرفتەکەش تێپەڕی و نەما، ماڵەکەت ئەدرێتەوە.

سواڵکەر وەڵامی دایەوە: "ئەی گەورەی سەر رووی زەوی! لە پایەی بەرزی ئێوە ناوەشێتەوە دەستتان بە ماڵی یەکێکی وەک منەوە گڵاو (ئاوەگڵ) بکەن، کە دانە دانە بە سواڵکردنێم کۆ کردووەتەوە" پاشا وەڵامی دایەوە "گوێ مەدە ئەمە، ئەیدەمە تاتاران "الخبیثات للخبیثین" واتا: شتی چەپەڵ بۆ چەپەڵان.

هۆنراو

(گـوتیـان پاک نـیـیـە، گـەچی گـیـراوە
گوتمان پێی دەگرین، کونی ئاودەستێ)

خانه

گەر ئاوی بیری، گاوریش پاک نەبێ
جووی[1] پێ ئەشۆرین لەمەت باک نەبێ

بیستم کە گوێی نەدایە فەرمانی پاشا، زۆر بیانووی هێنانەوە، پاشا فەرمووی، بەهەڕەشەو سزاوە چی هەبوو لەوەی گوتبووی لێیان ئەستاند.

دوو تاکی

بەنەرمی و خۆشی، کە پێک نەهات کار
سەرت بۆ کوتەک، نزم کە ناچار

کێ بە خۆشی خۆی،ماڵی نەبەخشی
یەکێ تر ئەیبا، بۆ کەیف و خۆشی

٢١- سەرگوزەشتە

بازرگانێکم دیت باری چل حوشتر کوتاڵ و چل بەندەی خزمەتکاری هەبوو، شەوێ لە دوورگەی "کیش"[2] منی بردە ژوورەکەی خۆیەوە و بە درێژاییی شەوێ لە قسەی پەرت و بڵاو و بێ سەر و بەر نەکەوت.

کە بەڵێ فڵانە هاوبەشم لە تورکستانە و هێندە کوتاڵم لە هیندستانە و ئەمە تاپۆی فڵانە زەوییە و فیسارە کەس پەیدانی[3] فڵان ماڵە.

جارێک ئەیگوت، ئارەزووی چوونی ئەسکەندەرییە ئەکەم، هەواکەی خۆشە، دووبارە ئەیگوت: "نا، نا! زەریای رۆژئاوا پەشێوە.

سەعدیا! سەفەرێکی ترم لە پێشە بمکردبایە، ئیتر ئەوەندە تەمەنەی ماومە لە کونجێکی دادەنیشتم، گوتم:

---

١. جوو: جوولەکە.

٢. کیش: دوورگەیەکە لە کەنداوی فارسدا.

٣. پەیدان: ضامن: کەفیل.

"ئەو سـەفـەرە کـامـەیە؟" گـوتی: "ئەمـەوێ گۆگـردی فـارسی ببـەم بـۆ چین دەڵێن نرخێکی باش دەکا و لەوێوە کاسەی چینی بۆ ڕۆم و دیبای ڕۆمی بۆ هیند و پۆڵای هیندی بۆ "حـەڵەب" و ئاوێنەی حـەڵەبی بۆ یـەمـەن و کـراسی یەمـەنی، بـۆ فـارس ئەبەم، دوای ئەمە واز لە سەفەر ئەهێنم، بۆ خۆم لەسەر دووکانێ دادەنیشم".

زۆری لەو خـولیـایانەوە گـوت، کـە ئیـدی تـوانای گـوێگرتن نەمـا، گـوتی: "هۆ سەعدی! تۆش قسەیەک لەبارەی ئەو شتانەوەی دیتووتن و بیستووتن بکە! گوتم:

هەڵبەست

بیـــســـتـــووتە ڕۆژێ، کــە بازرگـــانێ

لە وڵاغ بەربۆوە، کـــــەوتە ئەو گــــۆڕە

گـــوتی چاوتەنگی، پیـــاوی دنیـــادار

پڕ ئەبێتەوە، بەقنیات یاخۆ خاکی ئەم گۆڕە

٢٢- سەرگوزەشتە

بیستم ساماندارێک، ناوبانگی قرچۆکییەی وەکو ناوبانگی چاوتێریی حاتەمی تایی بڵاو بـووبووەوە و ناوی دەرکـردبوو، ئەو ڕژدی و قـرچۆکـیـیـەشـی وا لە ناخـیـدا چەقیبوو بەئەندازەیەک نانێکی بە گیانێک نەئەدا و پشیلەی "ئەبو هورەیرە"ی بە پارووێک نـەئەلاواندەوە و هێـسکێکی فـڕێ نـەئەدایە بەردەمی ســەگی یارانی ئەشکەوت (ئەسحابول کەهف)ەوە.

بە کورتی – کەسێک دەرگای مـاڵی ئەوی بە کراوەیی نەدیت و سفرەی نانیشی بەڕاخراوی چاو پێ نەکەوت.

خانە

دەروێش هـەر بۆنی، چێـشـتی خـۆی ئەکـا

مەل، دوای نان خواردنی، چینەی کوێ ئەکا

بیستم ڕێگای زەریای ڕۆژئاوای بەرەو میسر دابووە بەرێ و هەوای فیرعەونییەی کەوتبووە کەللەیەوە، بایەکی بە هێز پێشی بە کەشتییەکە گرت و دەریا جۆشا "حتی اذا أدرکه الغرق " – واتە، هەتا نقومبوونی گەییە سەرێ.

خانە

بۆ شـــەقـڵـی مـــەلـوولت چ بکا دڵ کـــە نەســـازێ
بای شورتە[1] هەموودەم نایە، بەحەزی کەشتی

دەستی پاڕانەوە و نزای هەڵبڕی و دەستی بە هاوار و لالانەوەی بێ کەڵک کرد "فـإذا رکبـوا في الفلك دعـوا الله مـخلصين له الدين " واتە – هەر کـاتێ سـواری کەشتی بوون، هاواری دڵسۆزانە لە خوای مەزن دەبەستن و هاواری دەکەنێ.

خانە

دەسـتی تکا بـێ کەڵکە، بۆ کـەسـێکی لێـقـەومـاو
کـاتی دوعـا بۆ خـوابێ و کـاتی سـەخـا لە باغـەڵ

پارچە

بەزێڕو زیوت، خـــۆشی بدە خـــەڵکی
خۆشت خۆش بژی، خێر لە خۆ نەدیو

ئەو خانووەی هەتە، هەر جێی دەهێڵی
خشـتێکی زێڕ بێ و خشـتێکی لە زیو

وا دەگێڕنـەوە ئەو پیاوە کەسوکارێکی هەژاری زۆری لە میـسـردا هەبوو، پاش مردنی، هەموویان بە ماڵەکەی خەنی و دەوڵەمەند بوون و کۆنەکراسیان دڕین و ئاوریشمی دومیاتییان بەبەرخۆیان بڕین، هەر لەو هەفتەیەشدا، یەکێکم لەوان دیت سواری ئەسپێکی یەرغە بووە و غولامێکیشی بەغار بە دواوەیە، بەخۆم گوت:

پارچە

وای ئەگـــەر مـــردوو، ئەگـــەڕایەوە
بە تیـــــرە و هـۆزا، ئەســـــووڕایەوە

[1]. بای شـورتە: بایەکە بۆ کەشـتی ناو دەریا زۆر چاکە و بە حـەزی ئەوە، (بای موافق) یشی پێ دەڵێن –غەریب پشدەری –

سەندنەوەی میرات، لە دەست واریسان
گـرانتـر ئەبوو، لە مـەرگی خـزمـان

بەهۆی ئاشنایەتییەکی پێشووەوە کە هەمانبوو، کەلەنگوچکیم گرت و گوتم:

خانە

پیـــاوی باش بیـــخـــۆ، خـــوا بۆ تۆی هەنارد
کـە ئەم بەدبەخـتــە، کـۆی کـردۆ و نەیخـوارد

٢٣- سەرگوزەشتە

ماسیی گرێکی لەڕ و لاواز و بێ تین، ماسییەکی گەورە و بە هێزی بە تۆڕەکەیەوە بوو، ماسییەکەی بۆ ڕانەوەستاو دەروەستی نەهات ڕایکێشێتە دەرێ، ماشەکەی لە دەست ئەستاند و ڕۆیشت، لە مەدا واقی وڕما و گوتی:

پارچە

کـوڕێک چوو، تا ئاو لە ڕووبار بێنێ
ئاوی رووبار هات، کوڕەی ڕادا و برد
داو هەموو جارێ، هەر ماسی ئەگرێ
ئەمـجـارە مـاسـی، وا داوەکـەی برد

ماسیی گرەکانی تر زۆریان پەرۆش بوو و زۆریشیان غەم لێ خوارد و زۆریشیان سـەرزەنشت کرد لەسـەر ئەوەی کـە نێـچـیـرێکی ئاوات بکەوێتە داوێوە و نەتوانی بیگری. وەڵامی دایەوە:

"ئەی برادەران! چبکەم؟ ئەوە بە مووچەی من نەبوو و بۆ خۆشی مووچەی مابوو"

دانایـان گـوتوویـانە: "ڕاوچـی بێ ڕزق و مـووچە لە دیجلەدا مــاسـی ناگـرێت و ماسیی بێ ئەجەلیش لە وشکاییەدا نامرێ.

خانە

ڕاوکەر گشت کاتێ، ناگات بەنیاز
ڕەنگە ڕۆژێ پڵنگ، بیدڕێ بە گاز

٢٤- سەرگوزەشتە

بێ دەست و پێیەک، هەزار پێیەکی کوشت، پیاوچاکێک بەلایدا تێپەڕی و گوتی: "گەورەیی هەر بۆ خوایە، لەگەڵ ئەوەشدا کە هەزار پێی هەیە، بەڵام چونکە ئەجەلی هاتووە نەیتوانیوە لەبەر بێ دەست و پێیەکی هەڵێ".

دوو تاکی

کە لە دواوەت هات، دوژمنی گیان ئەستێن
ئەجەل ئەبەستێ، پێی پیاوی بەتێن

کە لەگەڵ دوژمن، دەبی یەکانگیر
بۆت بەکار نایە، نە کەوان نە تیر

٢٥- سەرگوزەشتە

گەوجێکم دیت، جلوبەرگێکی بەنرخ لەبەر و ئەسپێکی تازی (عارەبی) لەژێر و کڵاوێکی بە ئاوریشمی میسری چندراوی لەسەر، یەکێک گوتی: "سەعدیا! ئەم دیبایە جوان و بەنیشانەیە، لەبەر ئەم وڵاغە نەزانەدا چۆن ئەبینی؟" گوتم: "نووسینێکە و ناشیرین بە ئاوی زێڕ نووسراوە".

هۆنراو

کەرێ خۆی ڕانا، ئادەمیزادە
بە لەش گوێلپارە و بۆڕەی بەربادە

پارچە

ئەم کــەرە ناکــرێ، ببـێــتــە ئینســـان
هەر بەکراس، مێزەر، جبەی گوڵگوونی

چی لەبەردایە، هەمـــووی کــۆوەکـــەی
حـەڵاڵی نـیـیـە، مـەگـەر هـەر خـوونی

پارچە

تۆ خـــەیاڵت وانەبێ، شــــەریف پایەی نزم بێ
پایە و پلەی بڵندی، ئەکــــەوتە نزم و کــــزی

ئەگەر ئاستانەی زیوین، بە مێخی زێڕ داکوترێ
باوەڕمەکە جوولەکە، شەریف بێ بە سەربەرزی

٢٦- سەرگوزەشتە

دزێک بە سـواڵکەرێکی گـوت: "ئەوە شـەرم نـاکـەی بۆ دەنکە جـۆیەکی زیو، دەست لەبەر هەموو کەسێک و نەدیتکەیەک پان دەکەیتەوە!"، گوتی:

خانە

دەســـــــتی دەرۆزە، بۆ یەک دەنکە زیو
درێژکەی نەک بیبڕن، بۆیەک دانگ و نیو

٢٧- سەرگوزەشتە

دەگـێـڕنەوە مـست وەشـێنێ، کـە داد و بڕۆ و هـاوار و فـیـغـانی بوو لە دەست ناهەمواریی رۆژگار و دەستی زۆر کورت بوو و لە نەدارییان لە گیان بێزار بووبوو، سکاڵای خۆی بردە لای باوکی و داوای مۆڵەتی کرد و گوتی: "حەزم لەسەفەرێیە، بەڵکە بەهێزی بازووەکانم بە ئاوات بگەم".

خانە

فـــەزڵ و هـونەر بـێ مـــایـەن، هەتا وەدەریان نـەخـــەی
میسک دەبێ بیسوویەوە، عوودیش وە سەر ئاگری کەی

باوکـەکە گـوتی: "کوڕی خـۆم، خـەیاڵی خـاو لەسـەرت دەرکە، پێی قـەناعـەت لە دامـەن ئالاندن مایەی سـەلامەتییـەیە، گەورەکان فەرمـوویانە: "دەوڵەت بە تێکۆشـان نییە، کەواتە چارە کەم هەڵچوونە".

خانە

کـــەس نـاتوانـێ بیگرێ، دامـــەنـی دەوڵەت بـە زۆر
کۆشـشێکی بێ کەڵکە، وەک وەسمـە بۆ ئەبرۆی کۆر

خانە

گەر هـەر سەرە مـووێکت، دوو سـەد هونەریان هـەبێ
خۆشی لە خـۆت نابینی، کە بەختی ڕەشتـان هـەبێ

خانە

چی بکا پیـاوی بەهێـز، گەر وەرگـەڕابێ بەخـتی؟
بەختـی بەهێز چاترە، لە قۆڵ و بازوو و جـەختی

کوڕە گوتی: "بـاوکە! سـەفـەر سـوودی زۆرە، شـادی دڵ و دەروون و دیتـنی شـتی سـەیر و سـەمـەرە و بیسـتنی گفـتوگۆی نـایاب و کۆکردنـەوەی پلە و پایەی زانین و ئەدەب و مـاڵی زۆر پەیداکردن و ناسـینی برادەران و تاقـیکردنەوەی ڕۆژگـار و زۆر شتی تریش، هـەروەک ڕێبوار و گەڕیدەکانی سەفەر گوتوویانە:

پارچە

هـەتا لـە مـــاڵ و دووکـــان دانیـــشـی
ئەی خـاو هیچ کـاتێ نابیـتـە ئینسـان

برۆ دەرکەوە بەناو جیهانا و سەیرانێ بکە
بەر لەوەی ڕۆژێ، دەرچی لە جـــیـــهـــان

باوکەکە گوتی: "ئەی ڕۆڵە! سوودی سەفەر هەروەکو گوتت وایە و بێ ئەژمارە، بەڵام هەر بۆ پێنج تیرەو چینانە".

یەکەم – بۆ بازرگانێک کە بە توانا و بوونی خۆی، غوڵام و کەنیزە جوانەکانی و شاگردە چاپووک و چالاکەکانی هەر ڕۆژە لە شارێک و هەر شەوە لە جێگایەک و هەر دەمە لە سەیرانگایەکدا لە ناز و خۆشی دنیایە بەرخوردار ئەبێ".

پارچە

دەوڵەمەند لە دەشت و کێو، هەست بەغەریبی ناکا ڕوو
لە هەر جـێـیـەک بکا، ڕەشـمـاڵی خـۆی هەڵ ئەدا

ئەوەی کـە بێ مـوورادە، دەسـتی بە هیچ ڕاناگـا
لە نیـشـتـمـانی خـۆیدا، غـەریبـە لەناو گـەلدا

دووەم – بۆ زانایەک کە بە وتە شیرین و هێز و توانای وتارە خۆشەکانی و چڕو پڕی ڕاوێژ و بوێژی خۆی بچێتە هەر شوێنێک پێشوازی ئەکەن و لەهەر شوێنێک دانیشێ ڕێزی ئەگرن".

پارچە

هەبوونی پیـاوی دانـا، وەکـو زێڕێکی سـاغـە
بۆ هەر جـێگایەک بچێ، نرخی خـۆی بۆ دانراوە

گـەورە زادەیی نەزان، لە ناو شـاری تێ مـێنێ[1]
غـەریبـە لە وڵاتی خـۆی، بێکەس و نەناسـراوە

سـێیـەم – بۆ جـوان ڕوویەک کـە دڵ و دەروونی یاران لە ناخـەوە حەز بە دۆستایەتییەی بکا، وەک کە گەوران گوتوویانە:

---

١. تێ مێنێ: دەستەوەستان ڕاوەستێ و هیچ نەزانێ.

"هەر وا کەمە جوانییەک، لە ماڵ و سامانی زۆر باشترە و روخساری جوان مەرهەمی دڵە دەردەدارەکانە، ئەو دڵانەی دەرگاکانیان داخراوە، ئیدی ئەوە دۆستایەتییەی بە هەل دەزانن و بۆ خزمەتکردنێی لێی نزیک دەبنەوە"

پارچە

جوان بۆ هەر جێ بچێ، ڕێزو ڕووەت ئەبینێ
باوک و دایک دەری کەن، بە توورە بوون و لێدان

پەڕێکی تاوسم دیت، لە ناو پەڕی قورئانێ
پێم گوت: "کە ئەم جێگایە، ناگونجێ لەگەڵ ڕێزتان"

گوتی: "وس بە هەر کەسێک، کە خاوەنی جوانی بێ
پێ لە هەر جێیە دانێ، ڕێزی ئەگرن بە دڵ و گیان

هەڵبەست

کە کوڕ تێیدا بوو، جوانی و گەشی
باکی نییە باوکی، پێی نەدا خۆشی

گەوهەرە و لەناو، سەدەفا دیارە
بۆ دوڕڕی نایاب، گشت کەس کڕیارە

چوارەم – بۆ دەنگ خۆشێک کە بە گەرووی داودی ئاو لە ڕۆیشتندا و مەل لە فڕینا ڕابگرێ، ئەوجا هەر بەو دەنگەی دڵی هەموو کەسێ ڕاو بکا و یارانی ماقووڵ حەز بە هاودەمییەی بکەن.

هۆنراو

گوێم ها لە دەنگی، گۆرانییەکی خۆش
کێیە وا تاری، هێناوەتە جۆش؟

پارچە

چەند خـۆشـە دەنگی، بەسـۆز و نالە
لە گوێی مـەستانی مـەی پڕی پەیمان[1]
دەنگی خۆش چاترە، لە ڕوخسـاری جوان
کـە ئەم هـی نەوسـە و ئەویش هـی گـیـان

پێنجەم – بۆ پیشەسازێک (سەنعەتکار) کە بەرەنجی قۆڵ و بازووی خۆی خۆراکی خۆی پەیدا بکا، تا لە پێناوی نانێکدا ئاوی ڕووی نەڕژێ، کە ئاقڵمەندان گوتوویانە:

پارچە

گــەر لە وڵاتی خـــۆی بچـــتـــە غـــەریبی
تەنگەتاو نابێ، وەســـتـــای پینەدۆز
پاشـــا لە وڵاتی، خــــۆیدا دامـــێـنێ
بەزگی برسی سەر دەنێتەوە، پاشاکەی نیمرۆز[2]

ئەم ڕوونکردنەوانەی دامیتێ لە سەفەراندا هۆی خۆشگوزەرانی و دڵ جەمییە، ئەوەی لەوانەش بێبەش بێت، ئەوە لە ژیاندا بەخەیاڵی پووچەوە ئەژی و بەدنیادا دەڕوا و هیچ کەسێ ناو و نیشانی نازانێت و ناوی نابات و نابیسێ".

پارچە

ئەوەی سووڕانی گەردوون بە دژی ئارەزووی سووڕا
بە پێچەوانەی بەرژەوەندی ئەو ڕێنمایی ئەکا
کۆترێک کە ئیدی نەیویست هێلانەی خۆی بینێتەوە
دەستی زەمانە بەرەو لای، شوێنی دانەو داو ئەبیا

---

١. پەیمان: پەیمانە: بادەی مەی.
٢. نیمرۆز: وڵاتی سیستان.

کوڕە گوتی: "ئەی باوکە! چۆن دەتوانم دژی وتەی زانایان بم کە گوتوویانە، خۆراک و مـــووچـە ئـەگـــەر چی بڕاوەتـەوە و دابـەش کـــراوە، بـەلآم پێـــوەندی بەهـۆی پەیداکـردنیـەوە هەیە و بـەوەوە بەسـتراوە، بـەڵێ ئەگـەر چی ئەویش دەسـتنیـشـان کراوە، بەلآم پێویستە خۆت لە چوونە ژوورەوەی بەو ناو دەرگایەدا بپارێزی"

پارچە

هـەرچـەنـدە ڕۆزی[1]، دیـاری کــــــراوە
ئەبـێ پەیدای کـەی، لە دەشـت و لەدەر
گـەرچی بێ ئەجـەل، هـیچ کـەس نامـرێ
تۆش نـابێ بچـیـە، نـاو زاری ئەژدەر[2]

بەم جۆرە کە من کەللە لە کەللەی فیلی تووڕە ئەدەم و لەگەڵ شێری توندو تیژدا پەنجـەبازی ئەکـەم، وا چاکـە بڕۆم و لەوە زیـاتریشم تـین و تاوی هەڵگرتنی باری هەژاری نییە.

پارچە

کـــە پیـــاو کـــەوت، لە پلـە و پایـە
غـەمی نیـیـە دنیـا، گـشت جـێگای ئەوە

دەوڵەمـەند شـەوێ، ئەچتـەوە جێی خـۆی
هـەژار لە کوێ شـەو، هات سـەرای ئەوە

پیـاوی خـوا غـەریب، نیـیـە لە هـیچ جێ
بۆ هـەر کوێ بچێ، مولْکی خـوای ئەوە

ئەمـەی گوت و مـاڵئاواییی لە بـاوکی کرد و داوای نزای لێ کرد و لێی دا ڕۆیی و هـەر ئەشیگوت:

---

١. ڕۆزی: رزق
٢. ئەژدەر: ئەژدیهایەکە ئاگری لەزار دێتەدەر

خانه

کــه بەخــتی بەکــام، نـەبوو هـونەردار

بچـتـه هەر شــوێنێ، نابینێ ناســیـار

تا گەیشته لێوار ئاوێکی، لە تیژ ڕەویانی گابەردی بە گابەردی دادەدا و هاژەی فرسەخێک بەولاوەترەوە دەڕۆیی.

خانه

ئـاوێکی ســـامناکی وا، مـــراوی ئەتـۆقــێنـێ

بچـووکـترین شـەپۆلی، بەرداشی ڕادەفـڕێنێ

کۆمەڵە پیاوێکی دیتن هەریەکە پارەی کرێی سواربوونی کەشتی بە دەستەوە دانیشتوون و بارگەو بنەی سەفەریان ئامادە کردووە، لاوەکە دەستی بەخشینێی کورت بوو، زمانی ستایش و پێداهەڵگوتنێی کردەوە، چەندی پاڕایەوە ولاڵایەوە هاوەڵییان نەکرد و یارمەتییان نەدا. کەشتییەوانەکە بە نامەردییەکەوە بە پێکەنینەوە ئاوڕی لێدایەوە و گوتی:

هۆنراو

بێ زێڕ ناتوانی، لە کــەس بکەی زۆر

کە زێڕیشت بوو، پێویست نی بە زۆر

هۆنراو

زێڕت نەبێ ناتوانی، بە زۆر بـچــیــە دەریاوە

هێزی دە پیاو بێ کەڵکە، زێڕی پیاوێکی بەسە

لاوەکە لە گاڵتەپێکردنی کەشتییەوانەکە دڵی توند بوو، ویستی تۆڵەی لێ بکاتەوە، کەشتییەکە کەوتە ڕێ، بانگی کەشتییەوانەکەی کردەوە و پێی گوت، ئەگەر بەو کراسەی کە لە بەرمە قایل ئەبی هەڵمگری قەیدی نییە ئەیدەم، کەشتییەوان چاوی لە کراسەکەوە بڕی و کەشتییەکەی گێڕایەوە.

خانە

چڵێسی ئەبەستێ، چاوی هۆشمەند
تەماح ماسی و مەل، ئەخاتە ناو بەند

کە دەستی لاوەکە گەیشتە یەخەو سەرو و ڕیشی کەشتییەوانی، ڕایکێشا و زۆر باشی بێراز کرد و چاکی کوتا، برادەرەکانی لە کەشتییەکە هاتنە دەرێ تا لەسەری بکەنەوە، کوڕەیان زۆر بە تووڕەییەکی توندەوە دیت، نەیانوێرا خۆی لێدەن و هیچ چارەیەکیان نەما ئەوە نەبێ کە ئاشتیان کەنەوە و بەبێ کرێ سواری کەن و هیچی لێ وەرنەگرن.

دوو تاکی

کە تووشی شەڕ بووی، بار قووڵ بە و بێ دەنگ
نەرمی دای ئەخا، دەرگای هەرا و جەنگ
شلی کە کە دیت، توندی بوو گەرم
نابڕێ تیغی تیژ، ئاوریشمی نەرم
بەزمانی شیرین، بە نەرمی و خۆشی
بەمووێک ئەتوانی، فیلێک ڕاکێشی

خۆیان هاویشتە سەر دەست و پێی و لەوەی کە کردبوویان پۆزشیان هێنایەوە – بە دوو ڕوویییەوە – چەند جارێکیان سەر و چاو ماچ کرد و چوونەوە ناو کەشتییەکەوە و ڕۆیشتن، هەتا گەیشتنە دینگە (پایە)یەک کە لە شوێنەواری یۆنانییەکانەوە مابووەوە و لە ناو ئاوەکەدا قیت چەقیبوو.

کەشتییەوانەکە گوتی: "کەشتییەکە گرفتێکی هەیە، یەکێک لە ئێوە کە لە خۆی ڕا دەبینێ و لە هەمووان بەهێز و تین و تواناترە بچێتە سەر ئەو دینگەیە و لەنگەری کەشتییەکە بگرێ تا چاکی ئەکەینەوە.

لاوەکە بەو ڕاپەڕموونەی کە لە ئازایەتی خۆیدا دەیدیت و لە کەللەی دابوو گوتی من ئەچم، بیری لە دوژمنی دڵ ڕەنجێندراوی نەکردەوە و کاری بە گوتەی دانایان نەکرد کە گوتوویانە:

"ئازارت بە هەرکەسێک گەیاند – ئەگەر دوای ئەمە بەسەد ئامانجیشی بگەیەنی، لە تۆڵەکردنەوەی ئەو تاکە ئازارەی دڵنیا مەبە، تیر ئەگەرچی لە زامیش دێتە دەر بەڵام ئێشەکەی لە دڵدا هەر ئەمێنێ.

خانە

بەگتاش[١] چەند جوانی، گوت بە خەیلەتاش[٢]
دوژمنت کە رەنجاند، لێی وریابە باش

پارچە

بترسە لەوەی، کە لێت دڵ بەندە
لێت بە ئازارە و دڵی پڕ لە دەرد
بەرد مەهاوێژە، قەڵاتی هیچ کەس
نەک لە قەڵاوە، یەک تێت گرێ بەرد

کە پەتی لەنگەری کەشتییەکەی لە قۆڵیەوە پێچا و چووە سەر دینگەکە، کەشتییەوانەکە پەتی لەنگەرەکەی لە دەست ڕاکێشایەوە و کەشتییەکەی ئاژوا.

بێچارە حەپەسا، ڕۆژی دووەم هەرچی ناخۆشی و دەردەسەری هەبوو چێشتی، ڕۆژی سێیەم خەو یاخەی گرت و خستیە ناو ئاوەکەوە، پاش شەو و ڕۆژێکی دی، کەوتە کەنارەوە، نووزەیەکی ژیان تێدا مابوو، دەستی بە خواردنی گەڵای درەختان کرد و ڕەگی گیاو گۆڵانی دەردێنا و دەیخوارد تا کەمێک بەسەرخۆ کەوتەوە، ملی لە بیابانێ نا، هەر ڕۆیی تا لە تینووان پرزەی لێ برا، گەیشتە سەر چاڵاو (بیر)ێکی، کۆمەڵێکی لێ گرد بووبوونەوە و ئاویان بە پارە ئەدا لاوەکە هیچی پێ نەبوو، چەندی داواکرد و نەبوونی و بێ دەرەتانیی خۆی دەربڕی، بەزەییان پێیدا نەهاتەوە، ئەوجا دەستی زۆرداریی‌ەی درێژ کرد و ملی لە ملهوڕی نا هەر بێ سوود بوو، چەند کەسێکی کوتان، پیاوەکان دەستیان لێ ستاند، باشیان لێ دا و بریندار بوو.

١. بەگتاش: ناوی یەکێک لە پاشایەکانی خوارزمییانە
٢. خەیلەتاش: ئەمانە سوپایین، و هەموو لە یەک تیرە و هۆزن.

پارچە

مــێــشــوولە بفــڕێ، بە فــیـل وەئەدا

لەســـەر ئەو هـەمـوو هێــزەی بێ پـایان

مــێــرووله کــاتێ، کــە یەکــتــر بگرن

هەڵ ئەدڕن پێستی، نەڕەشێری ژیان

بەناچاری بەدوای کاروانێک کەوت و ڕۆیی، شەو گەیشتنە شوێنێک کە مەترسی زۆریان لە دزان هەبوو، کاروانچییەکانی دیتن لە ترسان دەلەرزین و خۆیان دابووە دەست مردنێ.

پێی گوتن: "نارەحەت مەبن، من یەکێکم لەگەڵ ئێوەدام بەتەنیا وەڵامی سەد پیاو ئەدەمەوە، با لاوەکانی تریش یاریدەم بدەن، کاروانچییەکان بەلاف و گەزاف و خۆ هەڵکێشانی ئەو پشت ئەستوور و بەهاوڕێیەتیشی شادمان بوون و بە نان و ئاوێکی دەستەوەگرۆیی ئەویان بە پێویست زانی.

لاوەکە ئاگری گەدەی هەڵگیرسابوو و جڵەوی لەدەست دابوو، چەند پاروویێکی بە ئارەزووەوە خوارد و دوای تاوێک ئاوی بەسەردا کرد، هەتا دێوی دەروونی هێور بووەوە و خەو ڕایفڕاند و نووست. پیرەمێردێکی دنیا دیتە، لەگەڵ کاروانەکەدا بوو گـــوتـی: "هاوڕێیــان من لە دزان زیاتر ترسم لەو ڕابەرەی ئێـــوەیە"، هەروەکـــو ئەگێڕنەوە، کە ئەعرابییەک چەند درهەمێکی پاشەکەوت کردبوو شەو لە ترسی دزان، یەکێکی لە دۆستەکانی خۆی بانگ کردە لای خۆی چونکە بەتەنیا بوو لە ماڵێ، تاکو سامی تەنیایی بشکێ و ترسی نەمێنێ، دۆستەکەی چەند شەوێکانی لەلا مایەوە، تا بە درهەمەکانی زانی، شەوێکیان هەمووی بردن و ڕۆیی، دەمی بەیانی ئەعرابییەکەیان بە ڕووتی و بەگریانەوە دیت یەکێک پێی گوت: "ئەوە چییە؟ ئەڵێی درهەمەکانت دز بردوونی؟ گوتی: "ناوەڵڵا! پاسەوانەکەیان بردنی"

پارچە

هەرگـیــز لە مـــاری، ئەرخـــەیان نابم

چونکە ئەزانم، خـــوو و ڕەوشـــتـی

زامـی ددانـی، کـــــــــەسـێ بـەدتـرە
کـــە نـایەتـە بـەر، دووچاوی دۆســـــتـی

هـاوڕێیـان: بەچی ڕا دەزانن کە ئەمـەش لەو دزانە نییـە؟ و خۆی لـە ئێمـە مـەڵاس داوە تا کاتی دەرفەت پەیداکردن، هاوڕێیەکانی خۆی ئاگادار دەکاتەوە.

وای بـە باش دەزانم، کـــە هـەر ئاوا بـە خـــەوتوویی جـــێی بهـــێـــڵـین و بڕۆین. کاروانچییـەکان پەند و ئامۆژگاری پیرەیان پەسند کرد، لـە کوڕەی کەوتنە ترسـەوە، بارگەو بنەیان پێچایەوە و باریان کرد و لاوەیان بە نووستوویی بەجێ هێشت.

کاتـێ کە لاوە بە ئاگا هاتەوە هەتاوی لەشانان ئەدا، سـەری بڵند کرد، کاروان و کـاروانچییـەکانـی نەدیتن، هـەژارە بێ دەرەتانە گـەلێک گـەڕا و سـەری خـۆی هێناو برد، سـەری لە ڕێیـەکی دەرنەکرد، بە تینووەتی و برسـییـەتی و بێ نەوایی، سـەری خستەوە سـەر زەوی و خۆی ڕادەستی مردنێ کرد، ئەیگوت:

خانە

(کێ دەمـــدوێنـێ؟ کـــاروان تێـــپـــەڕی
تەنیـــا غـــەریبـــە، هاودەمی غـــەریب)

خانە

لەگـەڵ غـەریبـان، یەکـێک بـەد ئەکـا
کـە نەی چێـشـتـبـێ، تاڵـی غـەریبی

لە بەدبەختیـانی، ئەو کاتەی کە ئەم قسـانەی دەکرد کوڕە – پاشـەیەک لە دەمـە دەمی ڕاوێدا لە سـوپاو بەردەسـتـەکانی دوور کەوتبـووەوە و هـەڵبـڕابوو هات و لەبان سـەریەوە ڕاوەسـتـا و گـوێی لەم قـسـانە بوو، لێی ورد بـووەوە دیتی، حـاڵ و باڵ و دیمەنی جوان و پەرێشانی زۆر لانەوازە، لێی پرسی:

" کوێندەری؟ و چۆنە کەوتوویە ئەم جێگایە؟"

بەشێکی لە بەسـەرهاتەکەی خـۆی بۆ گێڕایەوە، شـازادە بەزەیی بە حـاڵ و باڵـی نابووت و پـەڕپووتیـدا هاتەوە و پارە و خـەڵاتێکی دایە و یەکـێکی لەگەڵدا نارد، تا

گەیشتەوە شار و مەملەکەتەکەی خۆی:

باوکەکە بە دیداری کورەکەی شاد بووەوە و بەساغ و سەلامەتییەی زۆری سوپاسی خوای کرد، شەوێ هەرچی بەسەری هاتبوو دەربارەی کەشتی و کەشتییەوان و دەستدرێژیی لادێییانی سەر چالاوەکە و ناپیاویی کاروانچییەکانی رێگایە، هەمووی بۆ باوکی گێڕایەوە

باوکەکە گوتی: "کوری خۆم! پێم نەگوتی لە کاتی رۆیشتنێتدا کە پیاوی دەستکورت دەستی ئازایەتییەی بەستراوە و پەنجەی شێرایەتییەی شکاوە".

خانە

چەند جوانی گوتووە، دەستکورتی چەکدار

دەنکێ زێڕ چاترە، لە هێــــــزی زۆردار

کورەکە گوتی: "باوکە! تا رەنج نەدەی، گەنج نابەی و تا گیانبازی نەکەی بەسەر دوژمندا زاڵ نابی، تا تۆو نەوەشێنێ جۆخین هەڵناگری، نابینی بەو رەنجە کەمەی کە داومە چ ئاسوودەییەکم پەیدا کردووە و بەو چزە پێوەدانەی کە چێشتوومە چ مایەیەکی شیرینی هەنگوین ئاسام دەست کەوتووە"

خانە

بۆ هەمــوو کــەسێ براوەتەوە، رزق و خــواردنی

بەمەرجێ نەکەی سستی و تەمبەڵی، پەیداکردنی

خانە

غەوواس گەر بیری مەترسی نەهەنگ...

بکا، قەت دوڕڕی، ناکەوێتە چەنگ

"بەردەئاشی بنەوە نابزوێت، بۆیە باری گران هەڵ ئەگرێت"

پارچە

چ ئەخوا شێری نەڕ، لە بنی ئەشکەوتێ
یا بازی کەوتوو، هێزی لە کوێ بوو
گەر تۆ ئارەزووی ڕاو کەیت لە ماڵێ
دەست و پێت وەک ئی جاڵجاڵۆکێ بوو

باوکەکە گوتی: "کوڕی خۆم! ئەم جارەیان فەلەک یاوەری و بەخت ڕێبەری کردی، تا گوڵی لە دڕکت و دڕکی لە پێت دەرهێنا، شازادەیەکت گەیشتێ و ئاوڕی لێ دایتەوە و حاڵی ناهەموار و باری کەوتووی ڕاست کردیتەوە. ڕێکەوتی وا بە دەگمەن ڕوو ئەدات و داوەرییش لەسەر شتی دەگمەنیش ناکرێ، زینهار، نەکەویە ئەو داوەوە.

خانە

راوچی گشت جارێ، ڕێوی ناگرێ
ڕەنگە جارێکیش، پڵنگ بیدرێ

هەروەها، یەکێک لە پاشایەکانی پارس – خوا دەست بە باڵیەوە بگرێ – قاشێکی زۆر بەنرخی لە ئەنگوستیلەکەیدا هەبوو جارێکیان لەگەڵ چەند کەسێکدا لە هاودەم و یارانی خۆی بە سەیران ئەچووە مزگەوتی شیراز. فەرمووی ئەنگوستیلەکەیان لەسەر گومبەدی "عضد" بە نیشانەدا کرد، تا هەرکەسێک تیری لەناو ئاڵقەی ئەنگوستیلەکە دا، ئەنگوستیلەکە ئەبێتە هی ئەو.

وا ڕێک کەوت چوار تیرهاوێژی ئەنگێو لە خزمەت پاشادا بوون، تیریان لە کەوان کێشا بەڵام هیچ کامێکیان نەیان ئەنگاوت، تەنیا منداڵێک نەبێ لەسەربانی خانێکی بە گەمەوگاڵتەوە تیری بەولاو لایاندا داویشت، شنەبای شەماڵێک تیری منداڵەکەی برد و بە ئاڵقەی ئەنگوستیلەکەیدا برد، پاشا خەڵات و دیارییەکی زۆری دایە و ئەنگوستیلەکەشی پێ بەخشی"

وا ئەگێڕنەوە منداڵەکە تیروکەوانەکەی سووتاند، پێیان گوت:

"ئەوە بۆ وات کرد؟ وەڵامی دایەوە تا تامی سەرکەوتنی یەکەم جارم هەر وەک خۆی بمێنێتەوە".

پارچە

وا دەبێ ڕۆژێک، دانای ڕۆشنبیر
نەتوانێ بکا، بەباشی تەگبیر
منداڵێکی چووک، ڕۆژێ بە گاڵتە
بەهەڵە ئەدا، لە ناو ئامانج تیر

٢٨- سەرگوزەشتە

بیستم دەروێشێک لە ئەشکەوتێکدا دەرگای دنیایەی لەسەر خۆی داخستبوو، پاشاو فەرمانڕەوا و سوڵتان، لای ئەو چ بایەخ و نرخێکیان نەمابوو.

پارچە

هەر کەسێ دەستی، کرد بە سواڵکردن
هەر سواڵ ئەکا، هەتاکو مردن
تەماح فڕێدە و ببە بە پاشا
کەسی بێ تەماح، سەر بەرزە و گەردن

یەکێک لە فەرمانڕەوایانی ئەو هەرێمە، داوای لە دەروێش کرد کە هیوام بە خوو و خدە و ڕەوشتی گەورە پیاوان زۆرە کە بۆ نانخواردنێک لەگەڵ ئێمەدا بفەرموون پێکەوە نانێک بخۆین، پیر قبوولی کرد، چونکە قبوولکردنی هەموو داوەتێک سوننەتە. ڕۆژی دووەم فەرمانڕەوا بۆ خۆی چووە پێشوازی خواپەرستەی، ئەویش لە بەری هەستا و لە باوەشێی گرت و ڕووی پێشان دا و نزای بۆ کرد.

کە فەرمانڕەوا ڕۆیشتەوە، یەکێک لە یاران لە پیری پرسی و گوتی: "ئەرێ ئەوڕۆ بە پێچەوانەی بیروڕای خۆت گەلێکت دڵسۆزی لەگەڵ فەرمانڕەوایدا نواند"

وەڵامی دایەوە: "ئەی ئەمەت نەبیستووە کە گوتوویانە:

خانە

لەسەر خوانی، هەر کەس دانیشتی
بەگشت خزمەتی، ئەو دەبێ هەستی

دوو تاکی

گــوێچکە ئـەتوانـێ، گـشـت ئەو تـەمـــەنەی
نــەبــیــێ ئـاوازی، دەف و چــەنــگ و نــەی

چاو ئارام ئـەگـــرێ، لە تـەمـــاشـــای بـاغ
بێ گـــوڵ و نـەســـرین، هەڵ ئـەکـا دەمـــاغ

گەر سـەرینی تووک، دەست نەکەوت یەکسەر
ئەتوانی بنووی، بـەرد خـــەیتـــە ژێر ســـەر

یان دولبـــەر نەبوو، بۆ خـــەوی شـــەو بۆت
ئەتوانی دەســـتت، کـــەیتـــە بـاوەش خـــۆت

بـەڵام ئەمزگـــە، بێ خـــێـــرەی پیـچ پیـچ[1]
ئـارام نـاگـــــری و نـاســـــازێ بـە هـیـچ

١. پیچ پیچ: پێچ پێچ

دەرگەی چوارەم

لە سوودی خامۆشی "بێدەنگی"

١- سەرگوزەشتە

بە یەکێک لە دۆستەکانم گوت: "بۆیە قسە ناکەم، چونکە، زۆر جاران قسە بە چاک و بە خراپ ئەکرێ و چاوی دوژمنانیش خراپە نەبێ هیچی تر نابینێ" گوتی: "دوژمن واچاکە، چاکی و باشی هەر نەبینێ".

هۆنراو

بەلای پیـــاوچاکـــا، ڕانابرێ دوژمـن
مـــــەگـــــەر بۆوەی بڵـێ، زلە درۆزن

خانە

هونـەر لە چاوی دوژمـناندا، عــەیبــێکی گــەورەیە
سـەعـدیش گوڵێکە نایاب، کە لای دوژمـنان دڕکە

خانە

ڕووناکی ئـەم جـیـهـانە، تیـشکی ڕووناکی خـۆرە
کـەچی نـاشـیـرین شـتــە، بە چاوی مـشکە کـۆرە

٢- سەرگوزەشتە

لاوێکی ژیر لە هونـەری زانستدا بەختێکی زۆر باش و بیرێکی زرنگی هەبوو، هەر جارێکیش کە لە کۆڕی زانایاندا دانیشتبایە، زمـانی قسـەکردنێی گرێ ئەدا و بەبێـدەنگی دادەنیـشت. جـارێکیـان باوکی پێی گـوت: "کـوڕی خـۆم! تۆش لەو

شـتـانەوەی کـە دەیانزانی بۆ قـسـەیەک ناکـەی؟ وەڵامـی دایەوە: "ئەترسـێم پرسـیـارم لەوەی لێ بکەن کە نایزانم و شـەرمـەزار ببم"

پارچە

نەتبـیـسـتـووە سـۆفـیـیـەک، بزمـاری ئەدا
لە ژێر پاژنـە پێـی، هەر دوو نـاڵچـــەکـــەی
ســـەربازێک گـرتی و دایە پێـشـە خـۆی
پێی گوت: "ئەبێ بێی، ئەسپم بۆ ناڵ کەی"

پارچە

کـەس کـاری نیـیـە، تا پیـاو بـێ دەنگە
کـە هـاتیـە قـسـە، پێت دەڵێن: بـەڵگە!

٣- سەرگوزەشتە

بازرگانێک هـەزار دیناری زەرەر کرد، بە کوڕەکەی خۆی گوت: نابێ ئەم قسـەیە لای هیچ کەسێک بدرکێنی.

گوتی: "باوکە فەرمانەکەت بەجێیە، بەڵام ئەمەوێ بزانم ئەمـە چ بەرژەوەندییەکی تێدایە و باشـیـەکـەی چییـە؟ گوتی تا نەگبـەتیـیـەکـە نەبێـتـە دووان: یەکێکیـان کەمایەسی مایە و ئەوەی تر پێ خۆشبوونی هاوسایە.

خانە

ناخـۆشی خـۆت لای دوژمنان، هـەرگیـز مـەڵێ
با لە خـۆشـیـیـان (لاحـول) یکت، لە بـۆ نەڵێ

٤- سەرگوزەشتە

گفتوگۆیەک لە نێوان زانایەکی گەورە و بە ڕووەت و بێ باوەڕێکدا - نەفرەتی خوای لێ بێ - ڕووی دا، بە هـیـچ بەڵگەیەک بەسـەریا زاڵ نەبوو و بـەسـەریا سـەرنەکەوت، تووڕە بوو و ڕۆیی.

یەکێک پێی گوت: "تۆ بەم هەموو ئەدەب و زانینەوەی کە هەتە، لەگەڵ بێ ئاینێکی وات پێ نەکرا"

گوتی: "زانینی من، قورئان و فەرمایشتەکانی پێغەمبەر و قسەو پەند و ئامۆژگاری پێشینانە و ئەویش باوەڕی بەمانە نییە و گوێیان لێ ڕاناگرێ، ئەی کەواتە من بیستنی کفری ئەوم بە کەڵکی چی دێ"

خانە

ئەوەی بڕوای بە قورئان و حەدیس نەبێ، بە هیچ جۆر
وەڵامەکەی ئەوەیە، وەڵامی نەدەیتەوە کەم و زۆر

٥- سەرگوزەشتە

"جالینووس"ی دانا، شێتێکی دیت دەستی لە خنخنۆکی زانایەکی ناوە و بێ ڕێزیی پێ دەکا، گوتی: "ئەگەر ئەمە دانا و زانا بووایە، لەگەڵ نەزانێکی وادا نەئەگەیشتە ئەم ڕادەیە، کە گوتوویانە".

دوو تاکی

دوو ژیر نایان بێ، ڕق و کینە و جەنگ
دانا قەت ناکا، لەگەڵ تووڕە دەنگ

گەر جنێویش دا، نادانی بێ بیر
لەسەرخۆ و بەڕێز، لێی وەرئەگرێ ژیر

دوو پیاوی چاک، موویەک ڕائەگرن
بە نەرمی دڵی، دوژمنان ئەکڕن

گەر نادان تووشی، نادان هات جارێ
زنجیر لە بەینیان، ئەپچڕێ بارێ

یەکێ جنێوی دا، بە یەکێکی تر
هەڵی گرت پێی گوت، ئەی لە من چێتر

لەوە خـــــراپتـــــرم، کـــــە تۆ ئەیزانی
عـەیبی خـۆم وەک خـۆم، هـەرگیـز نازانی

٦- سـەرگوزەشتە

"سـوبحانی وائیل" یان لە دەم و ڕاوێژدا، بێ هـاوتا داناوە، لەبەرئەوەی بە درێژاییی سـاڵێک کـە قسـەی ئەکرد وشـەیەکی دووجـار لە قسـەکانیدا دووبارە نەدەکردەوە و ئەگـەر هـەر وتـاریشی هاتبـایەوە پێـشێ ئەوا بە وشـە و دانانێکی جـیـاوازترەوەی دەگوتەوە و یەکێکیش لە دانیشتن و ئادابی هاودەمی پاشایانیش ئەمەیە.

دوو تاکی

قـســـە ئەگـەرچی، شـیـرنـە و بەتێنە
شـایستـەی قـبـووڵ، پەسـەند سـتـێنە
کـە جـارێکت گـوت، مـەیڵـێـوە هەروا
هـەر جـارێک خـۆشـە، خـواردنی حـەلوا

٧- سـەرگوزەشتە

لە دانایـەکم بیـست کـە ئەیگوت، هـەرگـیـز کـەس پێی لە نەزانیـنی خـۆی نەناوە، مـەگەر ئـەو کەسـەی کـە کەسـێکی تر لە قسـاندا بێ و هێشتـا لێ نەبووبێتـەوە، ئەو دەست بە قسان بکا.

دوو تاکی

ئەی هۆشـیـار! قسـە، سـەری هـەیە و بن
لەنـاو قـــســـاندا، قـــســـەکـــەر مـــەبن
گـەر خـاوەن هۆش و بیـر و فـەرهـەنگی
نـادوێی تـا نـەیە، کـــاتی بێـــدەنگی

٨- سەرگوزەشتە

چەند کەسێک لە نزیکەکانی "سوڵتان مەحمود" بە "حەسەن مەمەندی" یان گوت: "ئەورۆ سوڵتان لەبارەی ئیشی فلانەوە چی گوت" گوتی: "ئیشەکە لە ئێوەش شاراوە نییە، گوتیان: "ئاخر ئەوەی کە بەتۆی ئەڵێ - کە پشتیوانی تەختی پاشایەتیت و ڕاوێژکاری هەڵسووڕانی کاروباری وڵاتی - دیارە بە هی وەکو مەمانانی ناڵێ.

گوتی: "لەبەرئەوەی کە ئەزانێ بەکەس ناڵێم، بۆیە بەمن دەڵێ، جا کەواتە بۆ دەپرسن".

خانە

هەموو قسەیەک، ئی کردن نییە لەلای پیاوی ژیر

ئەوەی نهێنی شا بڵێ سەری، دێنێتە بەر شیر

٩- سەرگوزەشتە

لە کڕینی خانووێکی دوودڵ بووم، جوولەکەیەک گوتی: "بیکڕە! چونکە من لە دانیشتوانی کۆنی ئەم گەڕەکەم، چۆنیەتی ئەم خانووە - هەروەکو هەیە - لە من بپرسە، هیچ عەیبێکی نییە"

گوتم: "تەنیا عەیبەکەی ئەمەیە کە تۆ ئەبییە دراوسێم".

پارچە

خانووێک دراوسێی، یەکی وەک تۆبێ

دە درهەم زیوی، قەڵپ ئەهێنێ

بەڵام من ئەبێ، ئومێدەواربم

کە دوای مەرگی تۆ، هەزار ئەهێنێ

١٠- سەرگوزەشتە

یەکێک لە شاعیران چووە لای گەورەی دزان و ستایشی کرد و پێی هەڵاگوت.

گەورەی دزان فەرمووی: "رووتی کەنەوە" کە بەرووتی دەرۆیی سەگەلی کەوتنە دوا، ویستی بەردێکی هەڵگرێتەوە. زەوی سەهۆڵبەندان بوو و بۆی هەڵ نەگیرایەوە، گوتی: "ئەم پیاوانە چەند زۆڵن، سەگیان بەرداوە و بەردیان بەستوونەوە".

گەورەی دزان لە ژوورێوەی چاو تێوە بوو و گوێی لێ بوو، پێ کەنی و گوتی: "ئەی پیاوی دانا! شتێکم لێ بخوازە!"

گوتی: "ئەگەر بەخششێکم ئەدەیتێ، بەرگەکانی خۆمم ئەوێتەوە"

نیو هۆنراو

(لەجیاتی بەخششت، بە رۆینێ رازین)

خانە

پیاو بە ئومێدە، بۆ چاکەی کەسان

چاکەی تۆم ناوی و لێم مەدە زیان

سەرۆکی دزان بەزەیی پێدا هاتەوە بەرگەکانی دایەوە و کەواو کەوڵێکیشی بۆ هاویشتە سەرێ و چەند درهەمێکیشی پێ بەخشی.

١١- سەرگوزەشتە

ئەستێرەناسێک چووەوە ماڵێ، پیاوێکی بێگانەی دیت لەگەڵ ژنەکەی دانیشتووە، کەوتە جنێو پێدانی و زۆری سەرکۆنە کرد و بوو بەهەڵلا و هەنگامە و تێک هەڵدان، پیاوچاکێک پێی زانی،

خانە

تۆ چۆن ئەزانی، گەردوون چی تیایە

کاتێ- نەزانی، ماڵت کێی تیایە؟!

١٢- سەرگوزەشتە

خەتیبێکی دەنگ ناخۆش، خۆی زۆر بە دەنگ خۆش ئەزانی هەروا لە خۆشییەوە دەنگی بەرز ئەکردەوە، ئەتگوت قیرەی بۆقێی لە گەروویدایە و ئەم ئایەتی "ان أنکر

الاصوات لصوت الحمير"ش لەبارەی ئەوەوە هاتووەتە خوارێ.

"هەرکە دەی زەڕاند (ئەبول فەواریس)

دەشـلـەقـا حـەوزی ولاتی فـاریس"

خەڵکی گوندی، لەبەرئەوەی کە ڕێزێکیان بۆ دادەنا، دەرد و ئازار و ناخۆشی ئەو بەلایەیان لە هەناوی خۆیان دەکردەوە و نارەحەتیان نەدەکرد، تا یەکێک لە خەتیبانی ناوچەکە کە لە دڵدا خۆشی نەدەویست، بەسەردان هاتە لای و پێی گوت:

"خەونێکم پێوە دیوی".

گوتی: "خێربێ ئیشاڵڵا! چیت دیوە؟"

گوتی: "دەخەوێمدا دیت، دەنگ و ئاوازێکی یەکجار زۆر خۆشت هەبوو و خەڵکی هەموو لە خۆشیانی و لە پیرۆزییە تۆوە حەسابوونەوە، خەتیبەکە کەمێک داما و گوتی:

"خەونێکی پیرۆزت دیوە، منت لە عەیبی خۆم وریا کردەوە وا پێ دەچێ من دەنگم زۆر ناخۆش بێ و خەڵکی لێم کەوتبنە تەقە و بێزار بووبن، پەیمان بە خۆم ئەدەم کە هیچی تر خوتبە نەخوێنمەوە.

پارچە

لە قسەی دۆستانێک، کەوتوومە ئازار
ڕەفتاری خراپم، ئەکەن بە چاکە

خەوشم بە هونەر و کەماڵ ئەبینن
بە دڕکم ئەڵێن، گوڵێکی پاکە

کوا ئەو دوژمنە سەر ڕەقە، بێ ترس
کە عەیبم دەڵێ و لە من بێ باکە

١٣- سەرگوزەشتە

یەکێک لە مزگەوتی ژەنگار هەروا بە خۆڕایی بانگی ئەدا، بانگدانەکەی هێندە ناخۆش بوو خەڵکەکە نەفرەتیان لێ دەکرد، خاوەن مزگەوتەکە شازادەیەک بوو داد

پەروەر و ڕاست و خوو و ڕەوشت بەرز، نەی ئەویست دڵی بانگدەرەکە بڕەنجێنێ.

گوتی: "ئەی لاو! ئەم مزگەوتە دوو بانگدەری کۆنی هەیە، هەریەکەی پێنج دینارم مووچە بۆ بڕیونەوە، ئێستاش وەرە دە دینارت ئەدەمێ بچۆرە جێگایەکی تر، لەسەر ئەمە ڕێک کەوتن و ڕۆیی.

پاش ماوەیەک گەڕان هاتەوە لای شازادە و گوتی: "گەورەم! غەدرت لێ کردم، کە بە دە دینار منت لێرە دوورخستەوە، کەچی ئێستا ئەو جێگایەی لێمە، بیست دینارم ئەدەنێ، هەر هێندە بچمە جێیەکی تر و من ناچم".

شازادە پێ کەنی و گوتی: "نەکەی وەری گری، هێندەی پێ ناچێ بە پەنجا دیناریش مەمنوون ئەبن بتدەنێ"

خانە

بە تەشوێ لە بەرد، کەس ناتاشێ گڵ
وەک بانگی زبرت، هەڵ ئەکەنێ دڵ

١٤- سەرگوزەشتە

دەنگ ناخۆشێک بە دەنگێکی بەرزەوە قورئانی ئەخوێند، پیاوچاکێک بەلایدا تێپەڕی و گوتی: "مووچەی مانگانەکەت چەندە؟" گوتی: "هیچ"

گوتی: "کەواتە خۆت بۆ هێندە ماندوو ئەکەیت؟"

گوتی: "لە ڕاهی خوای ئەخوێنم"

گوتی: "دە سا وەرە، لە ڕاهی خوا مەیخوێنە".

خانە

ئەگەر خوێندنی قورئانی پیرۆز، ئاوا ئەزانی
ئەبەی ڕەونەقی قورئان خوێندن و ڕێی موسوڵمانی

دەرگەی پێنجەم

لە ئەوین و لاوێنیدا

١- سەرگوزەشتە

بە حەسەن مەمەندیان گوت، کە سوڵتان "مەحموود" چەندان بەندە و غولامی جوان و لاوچاکی هەن، کە هەریەکەیان نەورەسێکی جیهانن، کەچی ئەوەندەی کە "ئەیاز"ی خۆش دەوێ لەگەڵ هیچ یەکێک لەوانەی تردا ئەو پێوەندی و خۆشەویستییەی نییە، لەگەڵ ئەوەشدا کە ئەیاز هێندەش جوان نییە؟

گوتی: "هەرچی چووە ناو دڵانەوە، لەبەر چاوان دیارترە"

هەڵبەست

ئەوەی کە کەوتە، بەر دڵی سوڵتان
خراپەکاریشی، هەر باشە و جوان
بەڵام ئەوەی شا، بەلاوەی ئەنێ
کەس و کاریشی، رێزی نادەنێ

٢- سەرگوزەشتە

ئەڵێن پیاوێکی مەزن بەندەیەکی زۆر نایاب و جوانی هەبوو و بە چاوی خۆشەویستی و ئاینەوە سەیری دەکرد، بە یەکێک لە دۆستانی خۆی گوت: "خۆزگە ئەم بەندەیەی من لەگەڵ ئەو هەموو جوانییەیدا کە هەیەتی، هێندەی زمان درێژی و بێ رێزی نەکردبایە، وەڵامی دایەوە: "براله: مادام ددانت بە دۆستایەتییەیدا هێنا تازە بە تەمای خزمەتی مەبە، چونکە کە ئەوین و ئەویندارى و خۆشەویستی کەوتە نێوانێوە. خاوەندارییەتی و بەندایەتی، لە نێواندا هەڵدەگیرێ و نامێنێ.

پارچە

کە خودان لەگەڵ، بەندەی پەری ڕووی
کەوتە دەستبازی، بە یاری و خەندە
دەبێ ئەویش وەک، خودان ڕەفتارکا
نازی هەڵگرێ، ئەویش وەک بەندە

خانە

کۆیلە هەر ئەبێ، ئاو و خشت بێنێ
کە نازپەروەر بوو، دەست ئەوەشێنێ

٣- سەرگوزەشتە

خواپەرستێکم دیت گیرۆدەی داوی خۆشەویستییەک بوو بوو، نە ئارامیی لەبەر مابوو و نە توانای قسە و گفتوگۆ، تا سەرزەنشت دەکرا سۆزی زیاتر دەبوو و وازی لە خۆشەویستییەکەی هەر نەهێنا و ئەیگوت و ئەیگوتەوە:

پارچە

دەست لە دامانت، هەرگیز بەر نادەم
گەر بە شیرێکی دەم تیژ، بدەی لێم
دوای تۆ هیچ پەنا و پشتێکم نییە
پەنای بۆ بەرم، هەر بۆلای تۆ دێم

جارێکیان سەرزەنشتم کرد و لێم پرسی: ئەدی ئەقڵە گەورەکەت چی لێ هات؟ کە ئاوا نەفسی پیست بەسەردا زاڵ بووە، کەوتە سەر دەستان و گوتی:

پارچە

کە سوڵتانی عەشق، ڕووی کردە جێیەک
بۆ تەقوا هێزی، بازوو نامێنێ

کەی ئەو بێچارە، دامەن پاک ئەبێ؟
تا یەخەی لە قوڕ و لیتەدا بمێنی

٤- سەرگوزەشتە

دڵدادەیەک وازی لە گیان هێنابوو، ئەوەی ئەو بە تەمای بوو جێی مەترسی و گومانی تێداچوونی تێدا بوو، نەک پاروویەکی پڕ بە دەم خۆش و یا مەلێکی نێو دانە و داو و بەردەست بێ.

خانە

زێڕ بە یارەوە، گەر خۆی نەنوێنێ
لەبەرچاو خۆڵ و خاشاک ئەنوێنێ

جارێکیان بە ناوی ئامۆژگارییەوە پێیان راگەیاند کە لەم خەیاڵە مەحاڵە خۆی دوور خاتەوە، چونکە گەلێک کەسی تریش بەم حەز و ئارەزووەوەی کە تۆ هەتە کەیل و وەیلانن و پێی دڵیان زنجیرە، ناڵاندی و گوتی:

پارچە

بە دۆستان بڵێن، شیرەتم[1] ناوێ
من چاوەڕوانی، ئارەزووی ئەوم
بەهێزی قۆڵ و بازوو، شەڕکەران
دوژمن ئەکوژن، جوانان هاودەوم

ئەوە پیاوەتی و مەرجی مەردایەتیی نییە لە ترسی گیان دەست لە خۆشەویستییە دڵبەری گیان هەڵگری.

دوو تاکی

هەر غەمی خۆت بێ، بۆ خۆشەویستن
لە عیشق بازیدا، ئەبیە درۆزن

---

١. شیرەت: ئامۆژگاری: نەسیحەت

کاتێ دەستیشت، نەگەیشتە یارێ
مەرجی عیشقە بۆی، بمری بە جارێ
ئەگەر دەست بدا، دامەنی ئەگرم
دەنا ئەچمە بەر، دەرگاکەی ئەمرم

دۆستەکانی کە ئاوایان چاو پێ دەکەوت، دڵیان بە حاڵی دەسووتا و بەزەییان پێدا ئەهاتەوە و پەند و ئامۆژگارییان بۆ دا ئەدا و بەزنجیر ئەیان بەستەوە، هەر بێ سوود بوو.

خانە
دەردی من هێند سەختە، گووژاڵکی ئەوێ
چاوچنۆکی نەفسی برسیشم، لە من شەکری ئەوێ

دوو تاکی
ئەمە دڵبەرێک، ئەیگوت بەبێ دەنگ
بە عاشقێکی دڵ دەرچووی لە چەنگ

تا تۆ ڕێزی خۆت، ئاوا ڕابگری
ئەی ڕێزی من چەند، لەبەرچاو ئەگری؟

ئەگێڕنەوە ئەو شازادەیەی کە ئەو بەتەمای بوو و چاوی تێوە بڕیبوو، ئاگادار کرایەوە کە کوڕە لاوێکی خوو و ڕەوشت و زمان شیرین هەمیشە لەم سەرمەیدانەیە و وشەی خۆش و شیرینی لەدەم دەبارێت و سەرگوزەشتەی سەیر سەیریشی لێ ئەبیەن، وا دیارە شۆڕێ لە کەللەیدا و سۆزێکی لە جگەردایە وە عاشقان دەچێ، شازادە کە زانی دڵی بەمەوە هەڵاوەسراوە و لە بەڵای ئەوەوە ئالاوە، سەری جڵەوێی بەرەو لای ئەوەوە شل کرد و ئاژوای، کە لاوە هەستی کرد شازادە لێی نزیک دەبێتەوە گریا و گوتی:

خانە

ئەوەی منی کوشت و وا دیسان گەڕایەوە
ئەڵێی دڵی بە کوژراوی خۆی سووتایەوە

هەرچەندە بە خۆشی و بەلوتفەوە دواندی و لێی پرسی، چۆنی و کوێندەری و ئیش و کارت چییە؟! لاوە وا لە بنی دەریای خۆشەویستیدا نقوم بووبوو، هەناسەی لێ بڕابوو.

خانە

حەوت بەشی[1] لەبەر، بڵێی بە جوانی
هەرکە عاشق بووی، بێ تێ نازانی

شازادە گوتی: "ئەوە بۆ نامدوێنی؟ خۆ منیش هی ناو کۆڕی دەروێشانم و ئاڵقە لە گوێی ئەوانم، ئەوجا سەری لە ناو شەپۆلەکانی خۆشەویستییەوە بەرز کردەوە و گوتی:

خانە

سەیرە! بە بوونت، بوونم بمێنێ
کە هاتیە قسە، قسەم بمێنێ

ئەم چەند وشانەی گوتن و هاوارێکی کرد و گیانی لە دەست دا.

یەک تاکی

سەیر نییە لە کوژراوێ، لە دەرگای چادری یار
سەیرە لە زیندوو کە چۆن، گیانی دەرکرد بەساغی

٥- سەرگوزەشتە

کاتێک لە (هەرات[2]) چوومە خانەقای پیرێکی، دیم لاوێکی جوان و ڕووخۆش و قسەخۆش، بە تەنیشت پیرەکەیەوە دانیشتووە، بەخۆمم گوت: خوایە، خوایە! پیری چەماوە بەختی چەند لاوە، کە لاوێکی ئاوای هاودەمە....

---

١. حەوت بەش: مەبەستی حەوت بەشی خوێندنی قورئانە بە تەجوید.
٢. هەرات: شارێکە لە ئەفغانستان و لە نزیک سنووری ئێران.

پیر بە نەفەسی پاکی خۆی تێگەیی و گوتی: "ناوت چییە؟"

گوتم "حەبیب" م، گوتی: "خەڵکی ئەم وڵاتەی؟" گوتم:

"نەخێر غەریبم". گوتی: "حەبیبا ئێمەی جووتەی پیرو لاوت چۆن دیت؟" گوتم: "تۆ پیری سەنعان و ئەویش شۆخی کەنعان".

پیر بەم گوتەیە، کەوتە سەما و گۆرانی، گوتی: "بەو خوایەکەم، کە ئەم لاوە بەڕاستی و دروستی و بەخوو و ڕەوشتەکەی کوڕی منە ئەگەر حەزیشت لێیەتی ئەوا بە تۆی دەبەخشم" گوتم: "نەخێر بەندەی ئاوا، گەورەی ئاوای بێ چاترە"

پارچە

گوڵ وای باشترە، لە ناو چەمەن بێ
تا وا شاداو و گەش و دەگمەن بێ

سەوزە ئەو دەمە، گەش و پاراوە
کە جێی لە دەم جۆی، ئاو و زەمەن بێ

خۆش ڕوو شایەدی، ئەوەندەی بەسە
لای گەورەکەی خۆی، وەک نارەوەن بێ

٦- سەرگوزەشتە

یەکێک لە قوتابیان تا بڵێی جوانییەکی بێ ئەندازە جوان بوو و شێوە و گوفتار و ڕەفتاریشی تا بڵێی ڕێک. مامۆستا بە هەستی مرۆڤانەی خۆی سەرو سەودایەکی لەگەڵ جوان پێستیدا هەبوو و ئەو سەودا و مامەڵە و سەرزەنشت و توندوتیژییەشی کە لەگەڵ قوتابییەکانی تریدا ئەنواند، لەگەڵ ئەمەیانی نەدەکرد و نەیبوو. کاتێکیش کە بە جووتە و بە تەنیا دەمانەوە ئەیگوت:

پارچە

هێندە بە تۆوەم ئەی ڕوو بەهەشتی
کە بۆ خۆم خۆمم، لا نەماوە بیر
ناتوانم هەرگیز، ڕووت لێ وەرگێڕم
گەر ڕووبەڕووی خۆم، ببینم دێ تیر

جارێکیان کوڕە پێی گوت: هەروەک لە شێوازی خوێندنەکەمەوە چاوت لێمە و ئاگاداریم دەکەی، پێم خۆشە ئەگەر لە خوو و رەوشتیشمدا نابەجێیی و ناپەسندییەک هەبوو ئاگادارم بکەیتەوە تا هەوڵ بدەم بیگۆڕم و چاکی بکەم، گوتی:

"کوڕەکە، ئەم وتەیە لە یەکێکی تر بپرسە چونکە من ئەو تێڕوانینەی کە بەرامبەر تۆ هەمە لە هونەر زیاتر هیچی تری پێ لە تۆدا نابینم.

پارچە

با چاوی بەدبین، کوێرایی دابێ

کە هونەری بە عەیب، لەبەر نەزەرە

لەگەڵ هونەرێک، حەفتا عەیب هەبێ

دۆست نایانبینێ، مەر ئەو هونەرە

٧- سەرگوزەشتە

لە یادمە شەوێک، کە یاری خۆشەویستم هاتە ژوورەوە، هێندە بە بێ ئاگایی هەستامە سەر پێ، کە چرایەکە بە سۆرانی (فەقێیانی) یەکەم کوژایەوە.

خانە

(روویەک دەرکەوت، لە کاتی شەوا

بەدەرکەوتنی، تاریکی نەما)

لە بەختی خۆم ورمام و لە بانگم دا خوایە ئەو خۆشییە لە کوێوەیە؟ دانیشت و دەستی بە گلەییان کرد و گوتی: "کاتێ کە منت دیت بۆ چرایەکەت کوژاندەوە؟ گوتم: "لەبەر دوو هۆ یەکەم پێم وابوو هەتاو هەڵاتووە و ئەوەی تریش ئەم چەند دێرەم بەدڵدا تێپەڕی":

پارچە

کە ناشیرینێک، هاتە پێش چرا

هەستە بیهێنە، دەر لە کۆمەڵا

گەر شەکەر خەندە و شیرین لێوێک بوو
قـــۆڵی بەرمـــەدە، پف کـــە لە چرا

٨- سەرگوزەشتە
یەکێک کە زۆر دەمێک بوو خۆشەویستەکەی نەیدیبوو لێی پرسی: "لە کوێ بووی، زۆرم بیر دەکردی"، گوتی: "زۆربیرکردن چاترە لە بێزاری"

هەڵبەست
درەنگ هاتی ئەی، نیگاری سەرمەست
وا زوو دامـــەنت، بەرنادەم لە دەست
دڵبـــەر کـــە درەنگ، درەنگ ئەیبـــینی
هەر بۆ ئەوەیە، کـــە تێـــر بیـــبـــینی

وتەی خۆش
دولبەرێ کە لەگەڵ هاوالاندا هاتبێ بۆ ئازاردان و ستەم هاتووە، لەبەرئەوەی لە ئیرەیی و دوژمنایەتییە خاڵی نییە.

هۆنراو
(لەگەڵ ئاوالان کە هاتی بۆ لام، سـەرم لێ بدەی
ئەگەر بەناوی ئاشتیشەوە بێ، تۆ هەر شەڕکەری)

پارچە
کـــە پشـــوێوکی دا، یار لەگـــەڵ ئەغـــیـــار
هێندەی نەمـــابوو، غـــیـــرەت بمکوژێ
بە خەندە گوتی: سەعدی من چرای هەموو جێیەکم
لە پەروانەم چی، کـــــە خـــــۆی بکوژێ

٩- سەرگوزەشتە

لە یادمە کە لە رۆژانی پێشین من و برادەرێکم کە هێندەمان یەکتر خۆش دەویست، وەکوو دوو دەنکە بادامی ناو تویکلێک وابووین، لە پڕ دابڕانێک و لێک دوورکەوتنەوەیەک کەوتە نێوانێوە، بەڵام پاش ماوەیەکی کورت کە دۆستەکەم هاتەوە، دەستی بە گلەیی و گازەندان کرد کە بۆ لەو ماوەیەدا تەتەرێکم نەناردووەتە لای، وەڵامم دایەوە: "بەلامەوە ناخۆش بوو، چاوی تەتەر بە جوانی ڕووی تۆ ڕووناک بێتەوە و منیش بێبەش بم".

پارچە

یاری دێرینە، مەمکە نەسیحەت
کە تۆبە ناکەم، بەزەبری شمشێر

پێم ناخۆشە کەس، تێر تەماشات کا
کەچی هەر دەشڵێم، کەس لێت نابێ تێر

١٠- سەرگوزەشتە

زانایەکم دیت، کەوتبووە داوی خۆشەویستی یەکێکەوە، بەڵام پەردەی ڕاز و نهێنییەکەی دڕابوو و ئاشکرا بووبوو، زۆری جەور و جەفا کێشا و زۆری خۆ گرت، جارێکیان بەلای دڵنەوایی و دڵسۆزییەوە پێم گوت: "ئەزانم کە لە خۆشەویستیی ئەم دولبەرەدا هیچ هەوایەکی نەفسیت نییە و دووری لە هەڵخلیسکان جا بۆیە دەڵێم لە زانایان ناوەشێتەوە خۆیان بەدناو بکەن و جەور و جەفاو ئازاری بێ ئەدەبان بکێشن. گوتی: "ئەی یار دەستی گلەییت لە دامەنی رۆژگاری من بەردە، بۆ خۆم زۆر جاران لەو بارەوەی کە تۆ لێی دەدوێی، ورد بوومەتەوە، بەڵام من خۆڕاگرتنم پێ ساناترە لە نەدیتنی، دانایان گوتوویانە، دڵ ئازاری و جەوروجەفا کێشان ساناترە، تا چاو لە دیتنی خۆشەویست وەربگێڕی".

هەڵبەست

ئەو کەسەی دڵی، بە دولبەر داوە
ڕیشی لە دەستی، یەکێ تر ناوە

ئاسکێ قەرێتەی، لە گەردەن بکرێ
ناتوانێ ڕێی خۆی، سەربەخۆ بگرێ

کاتێ ناتوانێ، بێ ئەو بەسەر بات
مەگەر جەفاکا و هەڵی گرێ و دەربات

ڕۆژێ لە دەستی پێم گوت وای زینهار
ئای چەند لەو ڕۆژە، کەوتمە ئیستیغفار

دۆست لە دەست دۆستی، ناکەوتە ئامان
بۆ هەر چییەکی بوو، دامنا دڵ و گیان

ئەگەر بەلوتفم، لەلای خۆی دانێ
یاخۆ دەرم کا، هەر خۆی ئەیزانێ

١١- سەرگوزەشتە

لە هەرەتی لاوەتییەدا، کە زۆر جاران وا ڕێک ئەکەوێ و ئەیزانی، من لە ناخی دڵمەوە حەزم لە لاوێک بوو و خۆشم دەویست، چونکە دەنگێکی خۆش و سروشتێکی جوانی وەک مانگی چواردەی هەبوو.

خانە

سەوزەی کەناری ڕوومەتی، ئاوی حەیات ئەخواتەوە
با سەیری شەکرە لێوی کا، ئەوەی نەبات ئەخواتەوە

وارێک کەوت بە پێچەوانەی شەقڵی خۆیەوە، جووڵانەوەیەکی ناسروشتیم لێ دیت، پەسندم نەکرد، داوێنی خۆ لێ دوور خستنەوێم لێ هەڵکرد و لێی دوور کەوتمەوە، مۆرەی میهر و خۆشەویستییەکەیم کۆ کردەوە و گوتم:

خانە

بڕۆ بە ڕێگای، ئارەزووی خـــــۆتا
حەز بە مە[1] ناکەی، لە غەمی خۆتا

گوێم لێ بوو، کە دوور کەوتەوە، ئەیگوت:

خانە

شەمشەمە کوێرە گەر نەیویست بگا بە ڕووناکی خۆر
ئەوە بازاڕی خـــۆری پێ ناشکێ هەرگیز کەم و زۆر

ئەوەی گوت و لێیدا ڕۆیی و چووە سەفەرێ و پەریشانی کاری تێ کردم

هۆنراو

(سەردەمی وەسڵم لە دەست چوو، پیاو نەزانە ئەو دەمە
قەدری خۆشی لانییە، پێش وەی بەڵای بۆ بێتە خوار)

خانە

وەرەوە و بمکوژە، کە لە پێش تۆدا مردن
خۆشترە، نەک دوای تۆ، ژیان بەسەربردن

بەڵام سوپاس بۆ گەورەیی خوا، دوای ماوەیەک کە گەڕایەوە گەرووە داوودییەکەی گۆڕابوو و جوانییە یوسف ئاساکەی زیانی هێنابوو، سێوی چەناگەی وەک بەهێی زەرد تۆزی لێ نیشتبوو، بازاڕی جارانی جوانییەکەی شکابوو، ویستی لە باوەشێی بگرم، لە تەنیشت خۆمەوەم دانا و گوتم:

پارچە

ئەو ڕۆژەی هەتبوو، جوانی و دولبەری
دڵدادەکەی خۆت، دوور ئەخستەوە

---

١. مە: ئێمە

ئەمرۆکەش هاتووی، ئاشتی کەیتەوە
کـــە ســــەر و بۆرت، نا بە ڕووتەوە

دوو تاکی

بەهارت ڕۆیی، وا ڕەنگت زەرد بوو
ئاگری ئێمەش، دامرکا و سەرد بوو

ئەنازی و لەنجــــەولار ئەکــــەی؟
یادی دارایی، ســــاڵی پار ئەکــــەی

بڕۆ لای کــــەسێ، کــــە کــــڕیارتە
ناز لەســــەر وەی کــــە، داواکــــارتە

خانە

گوتراوە ســەوزە لە باغان خــۆشــە
کــەسێ ئەزانێ، ئەمــەی دێتــە زار

یانێ خەتی ســەوز، لە ڕووی جوانان
لە دڵی عاشقان، زۆرتر ئەکا کار

بەڵام باغی تۆ، ســــۆتکە زارێکە
زیاتر دێتــــــەوە، تا بیکەی بژار

پارچە

ڕیش بهــێڵـــیـــەوە، یا نەی هێڵـــیـــەوە
ئەم ڕۆژە خــــــۆشـــــەی، لاویت هەر ئەڕوا
گــــەر توانای دەســـتی، تۆم با لەســـەر ڕیش
نەمدەهێشت ڕیشت، تاکو قیامەت بێتەوە هەروا.

پارچە

پرســــــیم و گـــــــوتم، جـــــــوانی ڕووی تـۆ چی لـێ هـاتووە
مــێـــرووله دەوری مـــانگی ئاســـمـــانێ گــرد و جــۆشـــیــوە
جـــــــــــوابـی دایـەوە، نـازانم لـە ڕووی مـن چـی ڕووی داوە
دیارە هـەر لەبەر پرسـەی جوانیمە، کە ئەویش ئاوا ڕەشی پۆشیوە

١٢- سەرگوزەشتە

لە یەکێ لە موستـەعرەبانم پرسی: "لەبارەی لووسکە و پووسکان چ دەڵێی؟ گوتی: "باشیان نییە، چونکە تا جوان و ناسکن زویرن، کە ناشیرینیش بوون نەرمونیانن"

پارچە

لووسکە ئـەو دەمـەی، جـوان و شـیـرینە
گـفـتـوگـۆی تـاڵ و خـووی توندی هـەیە
کـە ڕیشی هات و کـەوتە نێـو سـاڵانە
دەمـــودووی نـەرم و دڵبـــەندیی هـەیـە

١٣- سەرگوزەشتە

لە زانایەکیـان پرسی، گریمان یەکێک لەگەڵ ڕوومانگێکی لە ژوورێکی تایبەتی دەرک داخراودا دانیشێ و کەسیش بە ئاگا نییە و هەموو نووستوون، نەفس داوا دەکات و هـەوەس زاڵ، هـەروەکو عەرەب ئەڵێت: (خورما گەیشتوو و بێ پاسەوان و بێ پەرژین) هیچ شتێک دەبێتە لەمپەر پیاوەکە بە ساغی لێی دەرچێت؟ وەڵامی دایەوە: "ئەگەر لە مانگ ڕوویانیش بە سەلامەتی دەرچێت لە زاری بەدگۆیان بە ساغی دەرناچێت"

هۆنراو

(پیاو گەر لە خراپەکاری نـەفسی خـۆی ڕزگاریشی بێ
لە گــومـــانی خـــراپی دوژمنـەکـانی، هەر نابێ دەرباز)

خانە

ئەکرێ ئیشی خۆت، واز لێ بهێنی
ئەی قسەی خەڵکی چۆن، بە کۆتا دێنی

١٤- سەرگوزەشتە

تووتییەکیان لەگەڵ قەلێکدا لە قەفەزێ کرد، لە سەیرکردنی دیمەنی ناشیرینی تووڕە بووبوو و گوتی: "ئەمە چ سەر و ڕوویەکی ناشیرینە و چ دیمەنێکی قیناوییە و چ وێنەیەکی نەفریناوی و ڕەوشتێکی نالەبارە؟ ئۆهـ قەلەی ڕووڕەشی نێوانبڕ، خۆزیا دووری نێوانمان ڕۆژهەلات و رۆژئاوا بووایە!"

پارچە

سەر لە بەیانی بەرامبەر بە تۆ، کێ لە خەو هەستێ
لەگەڵ بەیانا خۆشی رۆژەکەی، لێ دەبێ بەشەو

یەکێکی وەکو خۆت ئێسک گران، بکە هاوشانێ
بەڵام کەسێکی وەک خۆت ناشیرین، لە دنیا کوانێ

سەیرەکە ئەمە بوو کە قەلیش لە هاوسێیەتی تووتی، لە گیان بێزار بووبوو و دامابوو و بە لاحەولە وەلا گوتنەوە داد و بڕۆی بوو لە دەست چەرخی گەردوون و هەر ئەینالاند و دەستی پەرۆشییەی پێکدا دەدا و دەیگوت: "ئەمە چ بەدبەختی و ناوچەوان و ئیقباڵێکە و چ سەرەنجامێکی کەم و کاتی و ڕەنگاڵەیە؟ ئەمە بوو پلە و پایە و قەدری من؟ یان دەبووایە لەگەڵ قەلێکی تر لەسەر دیواری باغێک، کەشان کەشان پێکەوە بخولابایناوە.

خانە

بۆ چاکان بەسە، ئەوەندە زیندان
لە تەویلێکدا، بێ لەگەڵ ڕەندان

چ تاوانێکم کردووە کە ژیانم لە سزای ئەمەدا کەوتە دۆستایەتییەکی ئاوای لە خۆ ڕازی و نالەبار و کەودەنەوە.

پارچە

کەس نێزیک نابێ، لەو بن دیوارەی
وێنەی تۆی لەسەر، کە نیگار ئەکەن
ئەگەر جێگای تۆ، لە بەهەشتا بێ
خەڵکی دی دۆزەخ، ئیختیار ئەکەن

ئەم پەندەشم بۆیە بە نموونە هێنایەوە هەتا بزانی کە دانایان چەندیان قین لە نادانایانە، نادانایانیش هێندەیان ڕق لە دانایانە.

پارچە

زاهیدێک لەناو گەری ڕەندان بوو
لەو ناوە گوتی، جوانێکی بەڵخی[1]
گەر بێزاریشی، ڕووترش مەبە
دەنا لە ناومان، تاڵ و بێ نرخی

چوارینە

کۆمەڵێک وەک گوڵ و لالە، بەیەک پەیوەستە
تۆش داری وشکی ڕواوی، لە ناویان ئێستە
وەکو بای ڕەشەبا و وەک سەرمای ناخۆش
وەک بەفری کەوتوو و وەک شەختەی بەستە

١٥- سەرگوزەشتە

برادەرێکم هەبوو، کەساڵەها پێکەوە سەفەرمان کردبوو و نمەکی یەکتریمان کردبوو و دۆستی گیانی بە گیانی یەکتری بووین، تاکو لەبەر سوود و قازانجێکی کەم، دڵی ڕەنجاندم، دۆستایەتییەکەمان ساردی تێ کەوت، لەگەڵ ئەوەشدا هەردوو لامان، دڵمان بۆ یەکتری لێی دەدا، بەهۆی ئەوەوەش کە بیستم ڕۆژێک دوو دێری خوارەوەی لە هەڵبەستەکانی من لەناو کۆمەڵێکدا خوێندبووەوە.

---

١. بەڵخی: خەڵکی شاری بەڵخ

پارچە

دولبـــەرم کـــە هاتە ژوور، بە پێکەنینێکی خـــۆش
خـوێ زیاتر ئەکـا بەسـەر، زامـی کـولی پڕ هێـشـان
چی ئەبوو ســـەری زولفی، بکەوتبـــایە دەســـتی من
وەک مەچەکی پیاوچاکان، لە دەست دەستی دەروێشان

هێندێک لە دۆستان نەک هەر لەبەر جوانیی شیعرەکان، بەڵکە لەبەر جوانیی خوو و ڕەوشتی خۆم گەواهییان دابوو و پەسندیان کردبوو هەروەها ئەو دۆستەش لە ناو کۆمەڵەکەدا بەشە ستایش و پێدا هەڵگوتنی خۆی خستبووە سەرێ، زۆری غەمی دۆستایەتیی کۆنمانی خواردبوو و پێی لە هەڵەی خۆی نابوو، بەم جۆرە ئاشکرا بوو کە حەزی لە ئاشتبوونەوەیە، بە گوێرەی ئەمە ئەم چەند دێرە شیعرانەی خوارەوەم ناردن و ئاشت بووینەوە.

پارچە

هیچ ناخۆشییەکمان، لە بەینێ نەبوو
دڵ رەقیت کرد و دژایەتیت کرد دیار

دڵم دا بە تۆ و گـــوێم نەدایە کـــەس
نەمـــزانی وا زوو، بەجـــێم دێڵی یار!

ئێستاش گەر ئاشتیت، دەوێ بێرەوە
خۆشەویستتری، لە جاران چەند جار

پیاوێک ژنە جوانە شۆخ و شەنگەکەی مرد، دایکە پیرە پەڕپووتەکەی ژنەکەی، لە ماڵەکەدا مایەوە، پیاوەکە لە هاودەمی پیرێژنەکە بێزار و لەقسە لەگەڵ کردنیدا جاڕس بوو، هەتا کۆمەڵێک لە ئاشنایانی بۆ پرسە هاتنە لای، یەکێک لەوان لێی پرسی:

لە دووری و لێکدابڕانی خۆشەویستەکەت چۆنی؟ وەڵامی دایەوە:

"نەدیتنی ژنێ هێندەی دیتنی دایکی ژنێ دژوار و گران و ناخۆش نییە".

هەڵبەست

گـــــوڵ بە تالان چـوو، دڕک مـــــایەوە
گـەنجـیـان هەڵگرت، مـار جێ مـایەوە

چاو لەســـــەر نووکی، نێـــزە ببـــینی
چاترە لەوەی، دوژمنەکانتی کە پێ ببینی

لە هـەزار دۆســــتــــان دەبێ وازبێنـی
تـا دوژمـنـێـکـت بـە چـاو نـەبـیـنـی

١٧- سەرگوزەشتە

لە یادمە لە سەردەمی لاویمدا لە ڕۆژێکی گەرمای تەمووزدا بەشەقامێکدا تێ پەڕیم کە دەمەویست مانگ ڕوویەکی ببینم، بەڵام گەرما چ گەرما تفی لە زاردا وشک دەکردەوە و وڕەی گەرماکەی مۆخی ناو هێسکی ئەکولاند، بەهۆی بێ هێزی مرۆڤی بوونمەوە، نەم ئەتوانی خۆم لەبەر تینی هەڵپڕووکێنی هەتاوێ ڕابگرم.

خۆم خزاندە پەنا دیوارێکەوە، بە هیوای ئەوەی یەکێکم لە هانا بێت و لەو گەرمای هاوینەم قوتار کات و بمحەسێنێتەوە و گڕی تینووەتیم بە قومێک ئاو دامرکێنێ و لە ناکاو سەیرم کرد لە تاریکی دالانی ماڵێکیدا چرایەک هەڵکرا، یانی جوانێک کە زمان لە باسی جوانی ئەودا لاڵە، هەروەکو سپێدەی پاش شەوە زەنگێک یان وەک ســەرچاوەیەکی ئاوی حــەیات کــە لە ئەشکەوتێکی تاریک و نووتەکدا هاژە بکات و سەرەو ژێر بێ، هاتە دەر، جامە بەفراوێک بە دەستـەوە، شەکری تێ کردووە و گولاوی لێ پژاندووە، جا نازانم ئاوەکەی بە گولاوێ بۆن خۆش کردبوو یا چەند دڵۆپە ئارەقێکی ڕووی گوڵینی تکاوەتە ناو ئاوەکەوە.

بە کورتی ئاوەکەم لە دەست و پەنجە جوانەکەی وەرگرت و خواردمەوە و دووبارە ژیانم وەبەر هاتەوە.

هۆنراو

تینووەتی دڵم، بە هیچ ناشکێ
با بشخۆمەوە، ئاوی دەریایان

پارچە

خۆشی لەو کەسەی کە هەردوو چاوی
ئەبینێ ڕووی وا، سەرلەبەیانی
مەستی مەی، بێدار ئەبێ نیوەشەو
مەستی ساقی، حەشر سەرلەبەیانی

١٨- سەرگوزەشتە

ئەو ساڵەی کە (محەمەد خوارەزم شا)[١]- رەحمەتی خوای لێ بێ - بۆ نیازێکی خۆی لەگەڵ پاشای (خەتا)[٢]یە ئاشت بووەوە، چوومە مزگەوتی گەورەی (کاشغەر)[٣] و کوڕێکی یەکجار ناسک و جوانم چاو پێ کەوت، کە هەروەکو لە سەرگوزەشتاندا باسیان دەکەن.

---

١. محەممەد خوارەزم شا: ناوی (عەلائەددین محەممەد) کوڕی (تەکش) ە یەک لە سوڵتانەکانی خوارەزمە لە ساڵی ٥٩٦ی کۆچیدا هاتە سەر تەخت، پاش ماوەیەکی کەم (سەمەرقەند) و (غەزنە) و چەند جێیەکی تریشی گرت. ملی بە ئەتابەگی ئازربایجانی کەچ کرد. (ئەبوبەکری سەعدی) بە دیل گرت، لە ساڵی ٦١٥ی کۆچیدا چوو سەر بەخەلیفەی بەغدایە شۆڕ کا، بەڵام لەڕێگادا بیستی کە (مەغۆل) بۆ لای (ما وراء النهرین) تێ کشیون، گەڕایەوە خوارەزم. دوای چەندین شەڕو شۆڕی خوێناوی لەگەڵ (مەغۆلەکان) دا لە ساڵی ٦١٦ کۆچیدا تێکشکا و هاڕدرا، دوای ساڵێک سەرگەردانی ئەوجا مرد.

٢. خەتا: چینی باکور.

٣. کاشغەر: شارێکی تورکستانی چینییە.

هەڵبەست

ئەو هەموو شۆخی و دوڵبەرییە، لە مامۆستا فێر بوو
جەفا و ناز و گلەیی و ستەمکاری وا فێر بوو
کەسم بەو جۆرە وێنە و ڕەوشت و باڵا و خووە...
نەدیوە، مەگەر ئەم شێوە، لە ناو پەرییاندا فێربوو

دێباچەکەی "زمەخشەری" لە ڕێزمانی عەرەبیدا، بەدەستەوە بوو و ئەیخوێندەوە (ضرب زید عمروا) یانی زەید لە عەمری دا گوتم:

"کوڕە! خوارەزم و خەتا ئاشت بوونەوە، کەچی زەید و عەمرو هێشتا هەر شەڕیانە؟" پێ کەنی و لە زێدمی پرسی، وەڵامم دایەوە:

"خاکی پاکی شیراز" کوڕە گوتی: "لە قسەکانی سەعدی چ دەزانی و چیت پێیە؟" گوتم:

هۆنراو

(تووشی نەحوییەک بووم، هێرشی بۆ هێنام
هەروەکو زەید، بۆ سەر عەمری
لەبەر جەڕڕەی کلک، سەر بەرزۆ ناکا
چۆن رەفعە لەبەر، جەڕڕە خۆی ئەگری)

کەمێک داما و پاشان گوتی: بەشی زۆری هۆنراوەکانی "سەعدی" لەم سەر زەمینەدا، بە زمانی فارسییە، ئەگەر هەر بە فارسی بیڵێی بۆ تێگەیشتنێ نزیک و ئاسانترە" جا گوتم:

هۆنراو

تا تۆ هەوەست، چووە ڕێزمان
شێوەی ئاقڵیەم، لە دڵدا نەمان
ئەی دڵی عاشقان بە داوی تۆ صەید
ئێمە خەریک تۆین، تۆش بە عەمرو زەید

بەیانییەکەی تر کە نیازی سەفەرم بوو، پێیان گوتبوو کە من (سەعدی) بوویم، بەڕاکردنەوە هات و پەرۆشی خۆی زۆر بە شەرمەوە دەربڕی و داخی ئەمەی خوارد کە من بۆ چەند وەختە خۆم ئاشکرا نەکردووە، تا چاکی خزمەتی گەورە پیاوانی لێ کردبایە بەلادا، گوتم:

نیو هۆنراو

لەگەڵ بوونی تۆدا، لە من دەنگ نایە کە منم

هەروەها گوتی: "چ ئەبێ ئەگەر چەند ڕۆژێکان بۆ سانەوە لەم وڵاتەدا بمێنییەوە تا لە خزمەتتدا بەهرەمەند بین. وەڵامم دایەوە: ناتوانم لەبەر ئەم ڕووداوەی خوارەوە".

هەڵبەست

گەورەیەکم دی، لە ناو کۆساریێ

لە دنیا رازی، بە ژووری غاریێ

گوتم، بۆ نایەن، سەرێک دەن لە شار

لە دڵی دەرکەن، عەزمی بەندی غار

گوتی: "ڕووپەری زۆری لێن، بڵاو

کە قوڕ زۆر بوو، فیل ئەخلیسکێتە ناو

ئەوەم گوت و سەر و ڕووی یەکتریمان ماچ کردو خوا حافیزیمان لە یەکتری کرد.

دوو تاکی

ڕووی دۆست ماچکردن، کەڵکی چییە بۆی؟

هەر لەو کاتیشدا، بخوازی و بڕۆی

سێو دوعاخوازی، لە یارانی کرد

بۆیە لایەکی سوورە و لایەک زەرد

هۆنراو

(گەر لە رۆژی لێکدابڕان، نەمرم لە غـەمان
بەڕاسـتم مـەگـرن لە وەفـای دۆسـتـان)

١٩- سەرگوزەشتە

خـەرقـە پۆشـێک لە کاروانێکی حیجـازدا، هاوڕێی ئێمـە بوو و یەکێک لە ئەمـیرە عەرەبەکان سەد دیناری دایە بیکاتە قوربانی جەردەو ڕێگری تیرەی (خەفاجە)[1] لە ناکـاو لە کـاروانەکـەیان دا و لووس بردیان بـازرگـانەکـان بـە جـارێک دەسـتـیـان بەگریان و زاری و هاتوهاواریّ کرد.

هۆنراو

بـنـاوڕێـیـەوە، یـا بـکـەی هـاوار
دز نـاداتـەوە، زێـڕ سـا بـە هـیـچ بـار

مـام دەروێش کـە هـەر لەسـەرباری هێـوریی خـۆی مـابـووەوە و نەگـۆڕابـوو لێم پرسی، ئەڵێی جەردەکان پارەکەی تۆیان نەبردووە؟ وەڵامی دایەوە: با، بردیان بەڵام من هێندەم ئۆگری پێوە نەگرتبوو، کە لە کاتی لێکدابڕانێدا بۆی بە پەرۆش بم و لە تاوانی نەخۆش کەوم.

خانە

بەهیچ و بەکـەس، مـەبەسـتـەوە دڵ
دڵ هێـنـانـەوە، کـارێکە مـوشکـیل

وەڵامم دایەوە، ئەوەی کە تۆ گوتت ڕاست بە حاڵی من ئەچێ، کاتێ کە لاو بووم، لەگـەڵ دۆسـتـێکی گـیـانیی لاودا بـووم و خـۆشـەویسـتـییـە ڕاسـتـەقـینەکـەمـان بە ئەندازەیەک گەیشت، کە جوانی ئەوم لەلا ڕووگەی چاوان بوو و گەورەترین خۆشیی ژینم دیتنی ئەو بوو.

---

١. خەفاجە: تیرەی بەنی عامیرە

پارچە

رەنگە فـریشـتـەیەکی ئاسـمـان، نەکـو بـەشـەر
بە دیمـەنی جـوانیـەوە ئەوی، لەسـەر زەوی دانـابێ
سوێند بەو دۆستە کە لە پاش، ئەو دۆستی حەرامە
توخـمی ئادەمـییـەکی دیکەی، وەک تۆ لێ پەیا نابێ

لە ناکـاوا پێی بوونـی بە ناخی گڵـی نەبوونا ڕۆچـوو و دووکـەڵی جـیـابوونەوە و لێکدابڕانـی، لە قـووڵایی هەناوییـەوە سـەری کـرد. ڕۆژەها لەسـەر خـاکی گۆڕەکەی دانیشتم و بەردەوام ئەو دوو دێرەی کە لە دابڕانی ئەودا دەمگوتنەوە ئەمانە بوون:

پارچە

خـۆزگـە ئەو ڕۆژەی کـە دڕکی ئەجـەل، بە ژێر پێـتـا چوو
دەسـتی ئاسـمـان زوو، شـیـرێکی لەسـەر سـەری من دابا
تا چـاوم بێـی تۆ ئا لـەم ڕۆژەدا، دنیـــای نـەدیبـــا
ئەوە منم وام لەسـەر گۆڕەکەت؟ بریا سـەری منی ها لەبندابا

پارچە

ئەوەی کـە نەیبـوو، هیچ ئارام و خـەو
تا گـوڵ و نەسـرینی، نـەپژاندایە شـەو

وا دەسـتی گەردوون، گوڵی ڕووی وەراند
لەســەر گـۆڕەکـەی، ئەو دڕکی ڕوواند

دوای لێکدابڕان و جـیـابوونەوەم لەو، هـاتمـە سـەر ئەوەی کـە ئیـتـر پاشـمـاوەی ئەوەندە ژیانەی کـە مـاومـە، ئیـدی گلیـمی خـۆشی و ئارەزووەکـانم لـە هیچ کـۆڕو دانیشتنێکاندا ڕانەیەخمەوە و نزیکی کەس نەکەومەوە.

پارچە

سـوودی دەریا خـۆش دەبوو، گـەر ترسـی شـەپۆلان نـەبا
هاودەمـیـی گـوڵ خـۆش دەبوو، گـەر ئازاری نـەبا خـار

دوێ شـەو وەک تاوس لە باغـا، بووم و من نازم دەکـرد
وا کـەچی ئیـمـڕۆ لە دووری یار، پێچ ئـەخـۆم هـەروەکـو مـار

٢٠- سەرگوزەشتە

سـەربردەی "لەیلا و مـەجنوون" و شـۆڕ و شـێـوەی ئەوەیان بە پاشـایەکی عـەرەب گوت، کە مـەجنوون لەگەڵ ئەو هەمـوو زانیـاری و ڕەوانبێژی و زمـانە شـیـرینەیدا ئەوەتا ملی لە بیـابانێ ناوە و چۆڵگەردییـە دەکـا و جلـەوی دەسـتـەڵاتی خـۆی لە دەست داوە.

فەرمانی دا هێنایانە بەردەمی، دەستی کرد بە سـەرزەنشت و سـەرکۆنەکردنی و لێی پرسی: "چ کـەموکووڕی و چ کەمایەسییەکت لە گەورەییی گیانـی مرۆڤایەتیدا دیوە، وا خووت بە جرۆجانەوەر و دڕندەی کێوانەوە گرتووە و وازت لە هاودەمی و دانیشتنی نێو پیاوان هێناوە؟"

"مەجنوون" وەڵامی دایەوە:

هۆنراو

(ئاوەڵان لۆمـەم دەکـەن، بۆچی بوومـە وێڵگەردی
کە ڕۆژی ڕووی ئەوتان دیت، تێدەگەن بۆ چی شێتم)

پارچە

کـــاشـکـی ئـەوانـەی، پـلاریـان داویشـت
ئـەی یار! چـاوێکیـــان لـە ڕووی تـۆ ئـەبڕی

تـاکـــو لـە باتـی لیـــمـــۆ، لـە ڕووتـا
واقــیــان وڕ ئـەمــا و دەست خــۆیـان ئـەبڕی

بۆ ئەوەی راستی قسەکەشم دەرکەوتایە (فذلك الذي لمتنني فيه) ئەوەتا ئەوەی تانووتتان پێوە لێ ئەدام.

پاشا بە دڵیدا هات کە جوانیی "لەیلا" ببینێ و بزانێ چۆنە کە ئاوا بووەتە مایەی ئەو بەڵا و فیتنەیە؟ فەرمووی بە دوایدا بگەڕێن، زۆر هەوار و جێ هۆبەی عەرەبان گەڕان تا دۆزییانەوە و هێنایانە لای پاشا و ئەویش لە شێوە و ڕەنگ و ڕووی و دیمەنی دیاری ورد بووەوە و زۆر بێ بەها و بە کەمی هاتە بەرچاو، چونکە کەمترین کارەکەر و قەرەواشەکانی ناو ماڵیی لەو جوانتر و سەرنج ڕاکێشترن. مەجنوون بە بلیمەتی خۆی تێگەیشت و گوتی: "دەبێ لە کلاو ڕۆژنەی چاوی مەجنوونەوە بنوارییە جوانیی لەیلایە" تاکو نهێنی جوانی ئەوت بۆ دەرکەوێ.

هۆنراو

گەر ئەو باسەی مێرغوزار، کە چۆتە ناو گوێیانم
گەلای داران بیستبای، دەبوونە هاو گریانم

ئادەی کۆمەڵی یاران، بڵێن بەم بێ ئاگایە
تا تێ بگا چی تیایە، ئەو دڵەی پڕ لە ژانم

پارچە

ئەوەی کە ساغە، ئازاری نییە
من ئازاری خۆم، ئەڵێمە هاو ئێش

باسی مێش هەنگوین، بۆ کەسێ نابێ
کە لە تەمەنیا، لێی نەدیبێ نێش [1]

تا حاڵت وەکو، حاڵی من نەبێ
حاڵمت هەروەکو، داستان دێتە پێش.

٢١- سەرگوزەشتە

دەگێڕنەوە، قازیی "هەمەدان" بە خۆشەویستی کوڕێکی زۆر جوانی ناڵبەندەوە

---

١. نێش: پێوەدان.

سەرخۆش بوو و ناڵی دڵی هەمیشە لە نێو نێڵەی ئاگریدا دەتوایەوە و هەمیشە لە ئارەزووی دیداری ئەودا چاوەڕوان بە دوایەوە و بەگوێرەی حاڵی خۆی دەیگوت:

چوارینە

چاوم کەوت بەو سەرووەی، راست و جوان و بوڵەند
دڵی لە دەست فڕاندم، خستمی بێ چوون و چەند

ئەوچاوە مەستانەی تۆ، دڵیان بردم بە کەمەند
گەر دەتەوێ دڵ بەکەس، نەدەی چاوت بکە بەند

بیستم کە کوڕە، لە کۆڵانەیەکدا تووشی قازی بوو و هێندەی لەو قسانەش بیستبووەوە و بە ئەندازەیەک ڕقی هەستابوو مەپرسە، بە جنێودانێکی بێ پەروایانەوە هەڵمەتی بۆ سەر قازی هێنا و ئەوەی بێ ڕێزییە نەما پێی نەکا و بەردێکیشی لێ تاودایە، قازی بە یەکێک لە هاودەمە زانایەکانی خۆی گوت کە لەگەڵیان بوو.

خانە

ئا ئەو دولبەرە جوانە و تووڕەبوونی ببینە
گرێی گرژی سەر ئەبرۆی چەندە جوان و شیرینە

عەرەب ئەڵێن، (ضرب الحبیب زبیب) واتە: لێدانی خۆشەویست مێوژە – وەک مێوژ شیرینە –.

خانە

لە دەستی تۆوە مستێ لە دەم دان
خۆشترە لە خواردنی بە دەستی خۆم نان

هەروەهاش لە بێ شەرمییەکەی بۆنی لێبووردن دەهات هەر بەم ڕێیە، بێ شەرمیی کوڕەکە، نیشانەی دڵسۆزی ئەدا. هەروەک پاشایان، گوتەی دژواریان بە زاردا دێت و بێوەش، ئارەزووی ئاشتی دەکەن.

تریی تازه نەگەییو، هێشتاکە تامی ترشە
دوو سێ رۆژ چاوەڕێ بە، شیرین ئەبێت و خۆشە

قازی ئەوەی گوت و هاتەوە سەر کورسیی دادوەرییەکەی، چەند پیاوی گەورەی لە ئەنجوومەنی دادگادا لەگەڵدا بوون و خاکی بەرپێیان ماچ کرد و گوتیان: "ئەگەر مۆڵەت بفەرمووێ چەند قسەیەک لە خزمەتیا بکەن، هەرچەندەش بێ ئەدەبییە و دوور لە خوو و خدە و ڕەوشتیشە، چونکە گەورەکان فەرموویانە:

خانە
قسە لە هەموو باسێک، نارەوایە
هەڵە لە گەوران گرتن، خەتایە

بەڵام لەبەر ئەو هەموو چاکە و بەخششانەی گەورەییتان کە بە بەردەستانی خۆتانتان بەخشیوە، ئەگەر کارێکی چاکەیان دیت و نەیڵێن ناپاکییە و خیانەت. جا ڕێگای راست و دروست ئەوەیە کە ڕادەستی حەز و ئارەزوو و ویستەکانی خۆت نەبی و گلیمی هەوەس و حەزەکانتی لەگەڵ ڕانەخەیت و توخنی نەکەوی، چونکە پلە و پایەی دادوەری مەقامێکی بەرز و پتەوە و تاوانی ناشیرینی تێ هەڵ مەسوو و دۆستەکەت ئەوە بوو کە دیتت و قسەی ئەوە بوو کە بیستت!"

دوو تاکی
یەکێ کردبێتی بێ ئابڕوویی زۆر
گوێ بە ئابڕووی کەس، نادا کەم و زۆر

زۆر ناوی پاکی، تەمەن پەنجا ساڵ
بە بەدناوییەک، بووە پایەماڵ

قازی یەکسەر ئامۆژگاریی برادەرانی لە ناخی دڵیەوە پەسند کرد، ئافەرینی هەست و بیر و لێکدانەوەی کردن و گوتی: سەرنجی خۆشەویستان لە کاروبارەکانی مندا زۆر ڕاستە و وتارێکی بێ وەڵامە، بەڵام.

خانه

چەندی دەتوانی، ئامــۆژگــاریم کــە
ســـــا وەرە رەشـی لە زەنگـی وەکـــــە

یەک تاکی

هەرگـیـز یادی تۆم بیـرناچێ بە هـیچ
مـــاری کـــوژراوم، ئەدەم لـوول و پیـچ

ئەمـەی گـوت و چەند کـەسێکی بە دوادا نارد و پارەوپوول و زێڕێکی زۆری دایە گوتوویانە: هەرکەسێکی زێڕی زۆری لە تەرازووە، هێزی زۆری لە بازووە.

هەڵبەست

ئەوەی زێڕی دیت ســـەر نـەوی ئەکـــا
وەکـــو تـەرازووی ئاسـنین شـــان بێت

بەکـورتی شـەوێکی بۆ هەڵکەوت لەگـەڵ کـوڕەدا، هەر ئەوشـەوە دارۆغـەی شـار پێیان زانی کە قازی خۆشەویستەکەی لەباوەشێیە و جامی مەی بە دەستەوەیە و لە خۆشییا ناخەوێ و هەروا گۆرانی ئەڵێ.

هەڵبەست

دەڵێی ئەمـشـــەو لەکـاتی خـۆی، بانگ نادا کـەڵەشـێـر
چوون دڵداران لە مـاچ و مـووچ و باوەش یەک، نەبوون تێر

زینـهـــار تا چاوی فـــیـــتنە نووســـتـــووە و لـە خـــەودایە
وریابە نەڕوا ژیان بە فـــــیــــــڕۆ و و بەبێ خـــــێـــــر

تا لـە مـزگـەوتی جـومـعـەوە، بانگی بەیانی نەبیـیـەی
یا لـە پێش مــــاڵی (ئەتابەگ) دەهـۆڵی دەنـگ نێـــــر

لێـو لـەســـەر لێـوبی، وەک پێـڵـووی چاوی کـەڵەشـێـرێ
لێک هەڵنەبڕێی بەدەنگی، بانگی گـەوجی کـەڵەشـێـر

قازی لەو حاڵەدا بوو کە یەکێک لە بەردەستەکانی هاتە ژووری و گوتی:

"ئەوە بۆ وا دانیشتووی، هەستە و هەتا پێی ڕاکردنێت هەیە هەڵێ و مەوێستە، حەسوودان بە دژی تۆوە پاڵیان وێک داوە و ڕاستییان گوتووە، تا ئاگری فیتنە کەمە بەڵکە بە ئاوی فێڵێکیەوە دای مرێنییەوە، نەوەکا سبەینێ کە بەرز بووەوە و هەڵگیرسا دنیایەک وێران کات و بیسووتێنێ.

قازی بە گرژییەکەوە ڕوانی و گوتی:

پارچە

کە شێر چەپۆکی گیر کرد لە نێچیر
چ سوودێک ئەدا، سەگی بێتە دیار
ڕووت لە رووی دۆست کە و واز بێنە هەتا
دوژمن پشت دەستی خۆی ئەجوێ بەزار

هەر بەو شەوە پاشایان ئاگادارکرد، کە لە هەرێم و قەڵەمڕەوی تۆدا نارەواییەکی بەم جۆرە ڕووی داوە، چی ئەفەرموون؟

پاشا گوتی: "من ئەو بە یەکێک لە هەرە زانایە تاکەکان دەزانم و من وای بۆ دەچم ڕەنگە دوژمنەکانی پیلانیان بۆ نابێتەوە، جا من ئەم قسەیەم ناچێتە گوێوە تا بە چاوی خۆم نەیبینم، کە دانایان گوتوویانە.

خانە

بەڕق و چوستی دەست بۆ شیر بردن
پەشیمانییە و پشتە دەست گەستن

بیستم لە بەرەبەیاندا، پاشا لەگەڵ چەند کەسێکی تایبەتیدا گەیشتە سەر سەری قازی، ئەوەی نەشیاوە دیتی، لامپا بە پێوە وەستاوە و دولبەر دانیشتووە و مەی ڕژاوە و پەیمانە شکاوە قازی لە خەوی مەستیدا، لە هەرێمی بوون و هەستیدا بێ ئاگایە. پاشا بە نەرمی و لەسەرەخۆییەکەوە بێداری کردەوە و گوتی: "هەستە ڕۆژ هەڵاتووە"، قازی هەستی کرد وەزعەکە چییە، پرسی: "ڕۆژ لە کام لاوە هەڵاتووە؟"

پاشا سەری سوڕما و وەڵامی دایەوە: "هەروەکو جاران لە ڕۆژهەڵاتەوە". قازی بەهاوارەوە گوتی: "گەورەیی هەر بۆ خوایە! هێشتا دەروازەی پەشێمانییە دانەخراوە و هەر کراوەیە، لەبەرئەوەی فەرموودەی پێغەمبەرە سەلامی خوای لێ بێ – کە فەرموویەتی:

"لاتغلق باب التوبة على العباد حتى تطلع الشمس من مغربها ".

"واتە: دەرگای تۆبە و پەشیمانی لەسەر بەندەکانی خوا داناخرێ تا رۆژ لە ڕۆئاواوە هەڵ نەیەت". "أستغفرك اللهم وأتوب اليك": داوای لێ خۆشبوون دەکەم خوایە! پەشیمانی بۆ تۆ ئەبەم، تۆبە.

پارچە

دوو شت ئەمخەنە سەر گوناهکردن
بەختی خراپ و عەقڵی ناتەمام
سزام دەی حەقە، یا عەفووم بکەی
بەخشین چاکترە لە ترس و لە سام

پاشا وەڵامی دایەوە: "هەروەکو ئەزانی، دەبێ سزایەکی هەرە گەورە بچێژی، پەشێمانی سوودی نییە "فلم يك ينفعهم ايمانهم لما رأوا بأسنا" واتە – تازە باوەڕیان چ کەڵکێکیان ناگرێ، کە تۆڵەستاندنەوەی ئێمەیان دیت.

پارچە

سوودی چییە کاتێ، تۆبەکەی لە دزی
نەتوانی کەمەند باوێیە کۆشکان
بە درێژان بڵێی بادەست لە میوە بکێشێتەوە
کە کورت خۆی دەستی ناگاتە لکان

لەبەرئەوەی تۆ نارەواییەکی وات کردووە، ڕێی ڕزگارییەت براوە، دوای ئەوەی پاشا ئەم قسانەی بەزاریدا هات، پیاوان دەستنیشان کران تا بە سزای خۆی بگەیەنن، گوتی: لەخزمەت پاشادا وتەیەکم ماوە، پاشا بیستی و پرسی چییە؟ و گوتی:

پارچە

کــە تۆ دەسـت لە من هـەڵ ئەتەکـێنی
پێت وانەبێ دەست، لـە دامــەن بەردەم

گـەر لـە گـوناهـم چاوپۆشـیش نـاکـرێ
بەو ڕەحـمــەی هـەتە، ئومـێـدمـە هەردەم

پاشـا وەڵامـی دایەوە: "ئـەم وردەکـاری و ئـەم قسـە نـەسـتـەقـەت بێ وێنـەو نایاب بوون، بەڵام پێـچـەوانەی ئەقڵ و هۆش و ڕێوڕەسـمە کە زانایی و شـیرین زمانیتان ئەوڕۆ تۆ لە سـزا دەرباز بکات، چونکە فـەرمـانم داوە و وای بە باش دەزانم لە قەڵاتێوە سەرەوژێرت هەڵدەنە خوارێ تا کەسانی تر پەندت لێ وەرگرن.

قازی هـەر چیرەی دایە و گوتی: "ئەی خاوەنی جیهان، من پەروەردەی بەخششی ئەم خانـەوادەیەم، هـەر من بەتەنیا ئەم تاوانەم لە دنیـایەدا نەکردووە، پیـاوێکی تر لە قەڵاتێوە هەڵدەنە خوارەوە، تا من پەند و ئامۆژگاریی لێ وەرگرم".

پاشـا پێکەنین گرتی، لە تاوانەکـەی خۆش بوو و بە وانەی کە بەدوای کـوشـتنی قازییەوە بوون، گوت:

هۆنراو

هەرکـــەس هەڵگری عـــەیبی خـــۆیـەتی
باکـــەس تانە لە عـــەیبی کـــەس نەدا

٢٢- سەرگوزەشتە

هەڵبەست

لاوێـکی داوێـن پـاک و ڕوو جـــــــوان
لەگـەڵ جـوانێکا بـەسـتـبـووی پەیمان

وام خـوێندەوە کـە، لە دەریای گـەورە
پێکەوە کـــەوتنە، گـێــژاوی گـــەورە

مـــەلەوان بۆی هات، تـا دەسـتی بگرێ
نـەوەک بـەدەم ئـەم، حـــــاڵـەوە بمـرێ

گـــوتـی: "لەنـاوەنـد شـــەپۆلی گـــەورە
لێم گـەڕێ و دەسـتی، یارەکـەم بگرە"

کە ئەمەی ئەگوت، مـەئیوس بوو لە گیان
لـە گـــیــــانەلادا، وای ئـەکـــرد بـەیـان

وتەی خـۆشـویسـتی مـەبیـە لـە بێ ژیر
کــە لە تـەنگانـان، یار ئـەکـــا لـە بیـــر

دڵداران وایان، کـــرد زیندەگـــانـی
لە لـەکــارکــەوتوو فـێــربـە، تا بـزانی

سـەعـدی ئەزانـێ کـە عـەشـقـبـازی
هـەروەکـــو بـەغـــدا و زمـــانی تـازی[1]

بـەو دڵارامـــەی هـەتـە، دڵ بەســـتـــە
ئیـتـر لە دنیـا، هـەمـووی چاو بەسـتـە

گـــەر لـەیلا و مـــەجنوون بێنەوە ژیا
لێــرە تۆمــاریان ئەکــرد، سـەربـردیان

١. زمانی تازی: زمانی عەرەبی ڕەوان.

دەرگەی شەشەم

لە بێهێزی و پیری

١- سەرگوزەشتە

لەگەڵ تاقمە خوێندەوارێکدا لە مزگەوتی دیمەشقدا خەریکی باسێکی بووم، لاوێک هات و پرسی: "لەناو ئێمە کەس هەیە زمانی فارسی بزانێ؟ زۆربەیان پەنجەیان بۆ من درێژ کرد. پێم گوت خێرە؟ گوتی: "پیرێکی سەد و پەنجا ساڵە لە سەرەمەرگدایە و بە زمانی فارسی شتێک ئەڵێ و تێی ناگەین و ئەگەر لە ڕێی دڵسۆزییەوە بێیت و تێی بگەی خێرە، لەوانەیە وەسیەتێکی هەبێ، کە چووم و لە سەرینگانێی نزیک بوومەوە، گوتی:

پارچە

کەمێک پێش گوتم، وچان دەم هەندێ

درێغ کە گیرا، لێم ڕێگای نەفەس

درێغ! لە خوانی هەمەڕەنگی ژین

کەمێکمان خوارد و ئیدی گوتیان بەس

مانای ئەو قسانەم بە عەرەبی بە شامییان گوت و پێیان سەیر بوو، کە دوای ئەم هەموو تەمەنە درێژە، هێشتاش هەر چاوی لە دووی ژیانە. لێم پرسی: بەم حاڵەوە داخوا چۆنی؟ گوتی چی بڵێم؟

پارچە

نەتدیوە داخوا کە چ ئازارێ، ئەگا بە کەسێ

کە لە دەمی ئەو کەسەی دەردێنن، بەزۆر ددانی

ئـەی دەبـێ چـۆن بـێ، ئەو کـــات و ســـــاتـەی
کـە لـە بەدەنی دەچێـتـە دەرێ گـیـانـی ڕەوانی

پێم گـوت بیـری مــردنێ لە دڵت دەرکــەو مــەهێـڵــە ترست بەســەردا زاڵ بێ، فەیلەسووفانی یۆنانی گوتوویانە، ئەگەر چی میزاج و تەبیعەت ڕاستیش بێت، جێی بڕوای مانەوە نین و نەخۆشیش ئەگەر چی کوشندەش بێ نیشانەی مردنێ نییە بە تەواوەتی، لێم پرسی:

"ئەگەر ئەفەرمووی پزیشکێکت بۆ بێنم، دەرمانت بکا؟ چاوی هەڵبڕی و پێ کەنی و گوتی

دوو تاکی

دەست لە دەست ئەدا، پزیشکێکی ژیر
کە دی وەک کەندوو، کەوتووە یارۆی پیر

خـواجـە خــەریکی، نەخــشی هەیوانە
کـــاتێ کـــە خـــانوو، کــاول و وێرانـە

پیـــرەمـــێـــردێک گـیـــان، ئەداو ئەناڵێ
پیـــرێژن مـــووروی، لە لەش ئەمـــاڵێ

کـاتێ تەلاری مـیــزاج، کـەوتە ڕمــان
نە نووشــتـە کـەڵکی ئەگـرێ نە دەرمـان

٢- سەرگوزەشتە

وا ئەگێڕنەوە پیرێک کچێکی گەنجی هێنابوو و، ژووری بەگوڵ بۆ ڕازاندبووەوە و بەتەنیـا لەگەڵیدا دانیـشتـبـوو و چاو و دڵی پێوە بەستـبـوو و، بە درێژاییـی شـەو نەئەنووست و هەر قسەی نەستەق و خۆشی بۆ ئەکرد، بەو هیوایەی دەستەمۆ بێت و شەرمی بشکێ، شەوێکیان پێی گوت:

"بەختی بڵندت یار و چاوی خۆشبەختیت ڕۆشن کە بوویە هاوسەر و هاودەمی پیرێکی پوختە و جیهاندیتە و سەرما و گەرما چێشتوو و لە کوورەی چاکە و خراپە

دەرچوو و هاودەمزان و ئامادەیەکی سۆز و بەڵێن و پەیمان بەجێهێن و دڵسۆز و بە بەزەیی و مەشرەف خۆش.

دوو تاکی

تاکـــو بتـــوانم، دڵت بێنمـــــە دەست
ئـــازاریـــشـــم دەی، نـــاتـــکـــەم ئـــازووردە

ئەگەر وەک تووتیش، خـواردنت شـەکـر بێ
بەگـــیـــانـی شـــیـــرین، ئەتکەم پەروەردە

نەکـەوتیـە دەست لاوێکی لەخـۆبایی و خـۆپەرست و کـەللـەڕەق و دەمـدەمـی هـەر دەمـەی بـەرەو لایەک و بەرەو خـۆشـیـیـەکـەوە ڕاکـا و هـەر شـەوە لـە جـێگەیـەکـدا بمێنێتەوە و هەر ڕۆژە یارێ بگرێ.

پارچە

لاوان دڵ خـۆشن، ڕوخـســاریان جـوانە
بەڵام لەگەڵ کەس، دۆست نین هەتا سـەر

چاوەڕێی وەفـــا، مـــەبە لە بولبـــول
هەردەم بۆ گـوڵێ، ئەخـوێنێ ســەحــەر

بە پێـچـەوانەی پیـرانەوە کـە بە گـوێرەی زانایی و دارایی خـۆیـان ژیان بەسـەر ئەبەن، نەک بە پێی نەزانی و خۆپەرستی و لاوەتییەوە.

یەک تاکی

لەخۆت چاکتر وەبینە، هەل وەدەست خە
لەگـەڵ یەکی وەکـو خۆت، ون دەکـەی ژین

پیرە گوتی، بەم جۆرە زۆری لەسەر ڕۆیشتم، تا گومـانم برد کە دڵی کـەوتووەتە داومـەوە و بووەتە نێـچیرم، لە پڕ هـەناسێکی ساردی لە ناخی دەروون و قـووڵاییی

سینەی پڕ دەردیەوە هەڵکێشا و گوتی:

"ئەو هەموو قسانەی کردتن، لە تای تەرازووی ئەقڵی مندا کێش و بایەخی ئەو تاکە وشەیەیان نییە، کە لە ناو تیرە و هۆزەکەی خۆممدا بیستووە کە جوانە ژن تیرێکی بە تەنیشتەوە بێ چاکترە، نەک پیرێک.

هۆنراو

کە ژن لە دەستی مێرد، دیتی شتێک..
شـــۆڕە وەک لێــوی پیـــاوی ڕۆژوودار

ئەڵێ ئەم پیـــاوە، مـــردووێکی پێـــیـــە
کە نووشتە هەر بۆ، نووستوان دێتەکار

چوارینە

ژنێک لەبەر پیاوی، ئێسک قورس هەستێ
لەو مـــاڵە ئەبێ، جـەنگ و جـۆ هەســـتێ
پیـرێک لە جێی خۆی، ڕاست نەبێتـەوە
بە داری نەبێ، داری چۆن هەســــــتێ؟

بە کورتییەکەی پێک نەهاتن و نەگونجان و لێک جودا بوونەوە کە ماوەی (عیددە) ی ژنەکە تەواو بوو لە لاوێکی توند و ڕووگرژ و دەست و پێ سپی و بەدخوو مارە کرا، تا خوا حەزکا ئازار و ئەشکەنجە و لێدان و کوتانی دیت و زۆری ڕەنج و ناخۆشی کێشا، لەگەڵ ئەوەشدا ژنە هەر ئەیگوت:

"سوپاس بۆ خوا کە لەو ئازارە پڕ ئێشەی پێشووم رزگار بوو و گەیشتمە ئەم خۆشییە هەمیشەیییە".

یەک تاکی

له هەموو جەور و هەموو توند خوویی
بارت دەر ئەبەم، چونکە شیرین ڕووی

پارچە

روخساری جوان و کراسی ئاوریشم
گولاو و عوود و بۆن خۆشی و هەوەس
ئەمانە هەمووی، جوانی ژنانن
جوانی پیاوانیش، پیاوەتییە و بەس

هەڵبەست

سووتان لەگەڵ تۆ، لە ناو دۆزەخا
نەک لەگەڵ یەکێ تر بچمە بەهەشت
بۆن پیاز لە دەمی جوانێ خۆشترە
نەک گوڵێ لە دەست ناشیرین و زەشت

٣- سەرگوزەشتە

میوانی پیاوێک بووم لە دیاربەکر، کە زۆر دارا و تەنیا تاقە کوڕێکی هەبوو جوانکیلە، شەوێکیان بۆی گێڕامەوە کە بە درێژایی تەمەنی خۆی هەر تەنیا ئەم کوڕەی بووە، پێی گوتم:

(لەو دۆڵەدا درەختێک جێ نەزەرگەیە، خەڵکی بۆ ڕاز و نیازان دەچنە ئەوێ، گەلێک شەوان لە پای ئەو درەختەدا ناوراومەوە، تا ئەم کوڕەی پێ بەخشیوم.

بیستم کە بەفسکەوە کوڕەکە بە ئاواڵەکانی خۆی گوتووە، ئەگەر دەمزانی ئەو درەختە لە کوێیە، دەچووم لێی دەپاڕامەوە تا باوکم بمرێ.

خواجە: "گەورە دڵخۆشە کوڕەکەم ژیرە و کوڕە گازەندە ئەکا کە باوکم زۆر بڵێ و بێ بیرە".

پارچە

ســـاڵەها بەســـەر تۆدا تێـــپـــەڕی
بێ وەی لە گۆڕی باوکت سەرێک دەی

تۆ بۆ باوکی خۆت، چاکەی چیت بووە
تا لە کوڕەکەی خۆت، وا چاوەڕێ کەی

٤- سەرگوزەشتە

ڕۆژێک بە هەوای لاوەتییەوە لە سەفەرێکدا خێرا ڕۆیشتبووم، دەمەو ئێوارێ لە پاڵ گردێکا لێی کەوتم چونکە زۆر ماندوو بووبووم، پیاوێکی لەڕ و لاواز و پیر کە بە دوای کاروانەکەدا ئەهات گەیشتێ و لێی پرسیم: "کە بۆچی لێی ڕاکشاوم و ئێرە جێی نووستنێ نییە؟!"

وەڵامم دایەوە: "چۆن بڕۆم، پێی ڕۆینێم نەماوە؟ " پیرەگوتی:

"نەتبیستووە کە خاوەن دڵان گوتوویانە: "ڕۆین و دانیشتن چاترە، لە پەلەکردن و پەککەوتنێ".

پارچە

ئەوەی بە تاســـەی بگەیتـــە قـــۆناغ
پەندی من لە گوێ بگرە و فێربە تۆ

ئەسـپی عارەبی، هەر دوو لینگ ئەدا
وشـتر شـەو و ڕۆژ، ئەڕوا لەسـەرخۆ

٥- سەرگوزەشتە

لاوێکی زرینگ و ناسک و چوست و چالاک و دەم بە پێکەنین و زمان شیرینمان هاودەم و هاوڕێ بوو؟، وا ڕێک کەوت ماوەیەک لێک دابڕاین، کە چاوم پێی کەوتەوە ژنی هێنابوو و منداڵی پەیدا بووبوون، بەڵام وا پێ دەچوو ڕەگ و ڕیشـــــەی خۆشییەکانی بڕاوە و گوڵی ڕووی سیس و ژاکاو و هەڵوەریوە، لێم پرسی:

"چۆنی و لە چ دای؟ وەڵامی دایەوە: "کە منداڵم بوون، منداڵیم وەل کرد"

هۆنراو

(سا جوانی لە کوێی، پیری مووی گۆڕیم
چەرخـــەلەی دەوران، بەســە بۆ ترســان)

یەک تاکی

کـە پیـر بووی، مــەکـە کـاری منداڵان
وازی و گـاڵتـە و گـەپ، تەنیـا بۆ لاوان

دوو تاکی

خــۆشی لاو لە پیـر، مــەخــوازە ئـەتۆ
ئاوێک کــە ڕۆیی، ناچێتــەوە نـاو جــۆ
کــاتێ دەغڵ و دان، گــەیشــتــە درەو
کـەروێشکە ناکـا، وەکـو سـەوزەی نەو

پارچە

ســــەردەمـی لاویم لـە دەست چوو ڕۆیـی
ئــاخ و پــەرۆش بــۆ، ڕۆژانــی دڵــگــر
هێــزی چەپۆکی، شــێــرانـەم نەمــا
ئێـــســـتــا بە پـەنیــر ڕازیم، وەک بـەبر
پیـرێژنێک مـووی خـۆی، ڕەش کـردبۆوە
پێم گـــوت: داپیـــرەی، دێرینـەی دەور
وا بەفـێڵ مـووی خـۆت، رەش کـردۆتەوە
پشتی کووڕت چۆن، ڕاست ئەکەی چیتر

٦- سەرگوزەشتە

لە نەزانیی لاوەتییەمدا ڕۆژێک بەسەر دایکمدا قیژاند، بەدڵ شکاوییەکەوە لە گۆشەیەکدا دانیشت، بەگریانەوە گوتی:

"مەگەر وردی خۆتت لە بیر چووەتەوە، کە درشتی بەسەر مندا ئەکەی؟"

خانە

پیرێژنێک چەند خۆش، بە کوڕەکەی خۆی گوت
کە دی پڵینگ و فیلێکی کوشتن

کاتی منداڵیت، گەر بێتەوە یاد
چەند بێ نەوا بووی، لە باوەشی من

ئەو ڕۆژە نەت کرد، جەفا لەگەڵما
ئێستا شێرپیاوی و منیش پیرێژن

٧- سەرگوزەشتە

کوڕی دەوڵەمەندێکی قرچۆک نەخۆش کەوتبوو و خێرخوازان پێیان گوت، یا خەتمێکی قورئان یان قوربانییەکی بۆ بکە، ماوەیەک داما و گوتی: "خوێندنەوەی قورئانەکە باشترە، لەبەرئەوەی پەز دوورە، یەک لە پیاوچاکان گوتی: "بۆیە خەتمی قورئانی هەڵبژارد چونکە قورئان لەسەرزارە و زێڕیش لە ناخی گیانە".

پارچە

ئەگەر نوێژکردن بە پارە بووایە
بۆ هەر نوێژێک، شتێک بدرایە

زۆرێک لە قوڕا، ئەچەقین وەک کەر
سەد ئەلحەمدیان بۆ، ئەخوێندی لەبەر

٨- سەرگوزەشتە

لە پیرەمێردێکیان پرسی: "بۆ ژن ناهێنی؟ وەڵامی دایەوە: "کە لەگەڵ پیرێژنان

هەڵناکەم" و پێیان گوت: "لەبەرئەوەی هەتە، کەواتە کچە جحێڵەکی بێنە" و گوتی: "ئەوە من پیرێکم و نامەوێ لەگەڵ پیرێژنێکیدا ناژیم و هەڵ ناکەم، ئەی چۆن کچە جحێڵەیەک لەگەڵ پیرێکی وەک مندا دەژی و هەڵ دەکا؟"

پارچە

پیــری حــەفــتــا ســـاڵ، ناکــرێ دڵداربێ
زگــمــاک تۆ کـوێری، مــاچێ کــەو بخـــەو

هێـــز لەلای خـــاتوون، چاکـــتـــرە نەک زێڕ
قیسپێک لە سەد مەن گۆشت چاترە لای ئەو

٩- سەرگوزەشتە

بیـــســـتم لە ئەو ڕۆژانە، کـــە پیـــرێکی کـــۆنە ســـاڵ
بەو پیـــریـیـــە هـاتبـــووە ســـەری، کـــە ژن بێنێ دواجـــار

کـــیـــژێکی جـــوانی هـێنا، کـــیـــژە ناوی گـــەوهـەر بوو
(گــەوهــەردان) ی لە گـــشت کـــەس، شـــاردبۆوە نـادیار

پێویســتی بووک گواستنەوەی، یەک بەیەک کردن تەواو
بەڵام عەسـای پیرەی نووست، هـەر لە گوژمی یەکەم جار

کـــەوانی کـــێـــشـــا و نەیدا، لە ئامـــانج کـــە نـادروێت
بە ســـــووژنـی پۆڵا نەبێت، کـــوتـاڵـی کـــــەری باردار

دەســتی بە گلەییــیــان کــرد، لای دۆســتــان بەڵگەی هـێنا
کـە مــاڵ و سـامـانی من، ئەو شـۆخـە دای بە خـەسـار

لە نێـــوان ژن و مـــــێــــرد دا، هـەرا و زەنا بەرپا بـوو
ســەری کێـشا لای قــازی، تا "ســەعـدی" هاتە گـوفـتـار

هیـچ ســووچی نییــە کـچــە، بەســیــەتی تانە و تەشـــەر
چۆن کـون دەکەی بلەرزێ، دەسـتت.. گەوهەری شـەهـوار

دەرگەی حەوتەم

لە کاریگەریی پەروەردەوە

١- سەرگوزەشتە

وەزیرێک کوڕێکی گێلۆکەی هەبوو ناردییە لای زانایەک تا فێرە خوێندنی کات تا دێتەوە سەرخۆ و ئاقڵ دەبێ، ماوەیەکی پێوە خەریک بوو هیچ سوودێکی نەبوو، زانایەکە یەکێکی ناردە لای باوکی کوڕەکە و ڕایسپارد کە کوڕەکەی نەک هەر ئاقڵ نابێ، منیشی شێت کرد.

پارچە

هیچ مشتومالێک، زاخاوی نادات
ئاسنێک ئەسڵی، کە بەدجەوهەر بێ

سروشتی هەر شتێ، باش و بەجێ بێت
کاری پەروەردەی، ئەبێ لەسەر بێ

سەگ بە ئاوی حەوت، دەریایان بشۆی
گلاوتر ئەبێ، کە هات و تەڕ بێ

گەر کەری عیساش، ببەن بۆ (مەککە)
کە گەڕایەوە، دەبێ هەر کەربێ

٢- سەرگوزەشتە

دانایەک ئامۆژگاری منداڵانی دەکرد کە ئەی گیانی بابەکان هونەر فێرببن، چونکە سامان و دارایی دنیایە، پشتی پێ نابەسترێ و زێڕ و زیو جێی مەترسییە، چونکە

له وانەیە دزێک بە جارێک بیبا، یا خاوەنەکەی وردەوردە بیخوا، بەڵام هونەر سەرچاوەیەکی هەمیشە خوڕێنە و سامانێکی هەمیشە بەردەوامە، ئەگەر هونەرمەندێک دەوڵەت و دارایییەکەشی نەمێنێ باکی نییە، چونکە هونەر هەر بۆ خۆی سامان و دارایییە و لە هەر شوێنێک بێ هەر ڕووەتە و لە هەورازی دائەنیشێن و ئەوەی هونەریشی نییە و دەست و پێ سپییە، دەبێ گوێچکە نانان کۆکاتەوە و دژواری و ناخۆشییان ببینێ.

یەک تاکی

مل کەچکردن دژوارە، دوای ماڵ و سامانداری
بەناز پەروەردەبوون و جەوری خەڵکی و نەداری

پارچە

جارێک فیتنەیەک، لە شام بەرپا بوو
هەرکەسە و کونجی، خۆی بەجێ هێلا

جووتیار زادەکان، کەوا زانا بوون
هەموویان بوونە، وەزیری پاشا

کورانی گێلی، وەزیرەکانیش
بۆ لای جووتیاران، چوون وەکو گەدا

٣- سەرگوزەشتە

زانایەکی گەورە شازادەیەکی دەرس دەدا و فێرە زانیاری دەکرد و بێ پەروا لێی ئەدا و زۆر بە توندوتیژی لەگەڵیدا دەجووڵایەوە و ڕەفتاری لەگەڵدا ئەکرد، تا چیتر خۆی پێ ڕانەگیراو بەرگەی ئەو هەموو ئازارەی نەگرت و بۆ سکاڵا چووە لای باوکی و چمکی کراسەکەی لەسەر لەشی دەردمەندی هەڵدایەوە، باوکی کزە لە دڵیەوە هات و زۆر توند بوو، مامۆستای بانگ کرد و گوتی: "دەبینم ئەو جەور و جەفا و ئازارەی بە کوڕەکەی منی دەگەیەنی لەگەڵ منداڵی ئەو خەڵکەیدا نایکەی، بۆ؟.. وەڵامی دایەوە:

وردبوونەوەو گفتوگۆ و هەڵسوکەوت و ڕەفتاری پەسند بە گشتی بۆ هەموو کەسێک پێویستە، بە تایبەتیش بۆ پاشایان، چونکە هەرچی ئەوان بە دەست و زمانیاندا بێت ئەوە بەسەر دەموزاری خەڵکەوەیە، بەڵام کردارو گوفتاری خەڵکە ڕەشوڕووتەکە ئەو بایەخەیان نییە.

پارچە

گەر دەروێشێ سەد، ناپەسەندی کا
دۆستانی یەک لە، سەدی نازانن
پاشا گاڵتەیەک، گەر بێ بە زاریا
هەرێم بەهەرێم، ئەیبەن بە فڕانن

کەوابوو ئەمە ئیشی مامۆستای شازادەکانە کە لە پەروەردەو خوو و ڕەوشتی بەرز و جواندا قاڵیان بکاتەوە (أنبتهم الله نباتا حسنا) واتە: خوا زۆر جوانی ڕواندوون و پێی گەیاندوون. بۆیە دەبێ مامۆستاکان کۆششێکی زیاتریان لەگەڵدا بکەن لەوەی لەگەڵ منداڵی عەوام و ڕەشوڕووتدا ئەیکەن.

پارچە

هەر کەس بە منداڵی، سزا نەدرابێ
بەختی باش نابێ، کاتێ بوو بە پیاو
داری تەڕ چۆنت، ئەوێ بای بدە
وشک بە ئاگر، ڕاست ئەبێ تەواو

یەک تاکی

منداڵێک لە دەست، مامۆستای.. ئازار
نەبینێ، ئەخوا جەفای ڕۆژگار

پاشا دەمودووی قسە و ڕاوێژەکانی مەلای مامۆستای لەلا پەسند بوو و پێیان

دڵخۆش بوو، خەڵات و بەراتێکی باشی پێ بەخشی و پلە و پایە و جێگای بەرزتر کردەوە.

٤-سەرگوزەشتە

مامۆستایەکی سوختەخانەم لە وڵاتی مەغریبێدا دیت، ڕووترش و وتارتاڵ و بەدخوو و مەردوم ئازار و چاو لە دەست و خۆ نەگر، لەبەر ئەوە موسڵمانان هەر لە چاوپێکەوتنێشی بێزار بوون، کە قورئانی دەخوێندەوە، قورئانەکەی لە بەرچاوی خەڵک ئەخست، کۆمەڵێکی کوڕ و کچی بێ گوناە و پاک و بێگەرد بە دەستیەوە پێوە بووبوون و گیریان بە دەست جەور و جەفاکانیەوە خواردبوو. نەیاندەوێرا نە پێ بکەنن و نە بدوێن کە زللەیەکی لە کوڵمەی زیوینی یەکێکیان ئەدا و لاقی بلوورینی یەکێکی تری ئەخستە فەلاقەوە.

بیستم شتێکی ناخی دەروونی پیسیان لەلا ئاشکرا بوو و دەرکەوت، باشیان لێ دا و دەریان کرد، ئەوجا سوختەخانەکەیان دایە پیاوچاکێک، کە پیاوێکی دیندار و هێمن و باش و دانا بوو، لەکاتی پێویستیدا نەبوایە نەئەدوا و نەدەبووە مایەی ئازاری کەس و منداڵەکان ترسی مامۆستای پێشوویان لەسەردا نەما و خوو و ڕەوشتی فریشتەییی مامۆستای دووەمیان بەهەل زانی، لە یەکتر بوون بە دێو و نەرموشلی و لێبووردەییی ئەویان قۆستەوە و خوێندنیان لە بیر کرد و پشتیان تێ کرد، بەشی زۆری کاتەکانیان بە یارییەوە بەڕێ دەکرد و تەختەی لەسەر نووسینێیان ئەشکاند.

پارچە

مامۆستای مەکتەب، کە بوو بێ ئازار

منداڵ شەڕە بەرد، ئەکەن لە بازاڕ

پاش دوو هەفتە وا ڕێک کەوت، هەر بەو مزگەوتەدا تێپەڕیم، دووبارە مامۆستاکەی پێشووم چاو پێ کەوتەوە، کە دڵخۆشییان دابووەوە و ئاشتیان کردبووەوە و لە جێیەکەی خۆیان دامەزراندبووەوە: لە دڵم گران هات و لاحەولە وەلام لە زاری دەرپەڕی و پرسیم: ئەوە بۆ دووبارە شەیتانیان کردەوە مامۆستای فریشتان، پیرەمێردێکی خۆشی دنیا دیتە، گوێی لێم بوو و پێ کەنی و گوتی:

دوو تاکی

پاشــایەک کــوڕی نارده قــوتابخــانا
تـەخـــــتێ زیویشـی، لـەبـەردەم دانـا

بەزێڕ لێی نووسی، بـاشـتــربێ لەلات
لە مـیـهری باوک، جەوری مامـۆسـتـات

٥- سـەرگوزەشتە

منداڵی خـواپەرسـتـێک داراییـیـەکی زۆری بە مـیـرات بۆ مـابووەوە دەسـتـی کرد بە داوێن پیـسی و کـاری خـراپ و مـاڵ و سـامـان بەفـیـڕۆدان، بـە کـورتـیـیـەکـەی هیچ کـردەوەیەکی ناشـیـرین نـەمـا نـەیکا و هـیـچ مـەی و شـەرابێک نـەمـا نـەیخـواتـەوە، جارێکیان ئامۆژگاریم کرد و گوتم:

"کوڕی خۆم! دەرامـات ئاوی ڕەوانە و خەرجکردنیش ئاشێکی لە گەڕ، واتە زۆر خەرجکردن بۆ کەسێک دەست ئەدا کە دەراماتێکی دیارو بڕدراوەی هەبێ.

پارچە

کـە دەخلت نیـیـە، خــەرجـیت بگرەوە
دەریـاوان دەڵێن، ســـــروود پڕ بـەزاری

ئـەگــــەر لە کــێــــوان، بـاران نەبارێ
بـە ســــاڵێک دیجلە، وشـکە بـەجــارێ

ڕێی ئـەقڵ و ئەدەب بگرە و واز لە گـاڵتـە و یـاری بێنە، کـە داراییت دوایـی هـات ئەکەویـە ناخـۆشـیـیـان و پەشـێـمـان ئەبیـتـەوە، لاوەکە لـەبەر خـۆشـیـی مـەی و نـەی قسـەکەی منی نەچووە گوێی و ڕەخنەشی لە قسەکەم گرت و گوتی: "ناخۆشکردنی خۆشی و ڕابواردنـی ئێسـتـا، بە بیـرکردنەوە لە ناخـۆشـیـیـەکانی سبـەینێ کاری ئاقڵمەندان نییە."

دوو تاکی

بۆچی خودانی، خۆشی و خۆش بەختی
بەترس و لەرزن، لە ڕۆژی سەختی؟!

بڕۆ ڕابوێرە، برالەی دڵ خۆش
نەکەی بۆ سبەی، خۆت بکەی پەرۆش

جا باشە چۆن ئەتوانم لێی بگرمەوە کە من تازە لە لووتکەی بەرزی سەخاوەت و دڵ والآیی دام و دەستی پیاوەتیم راخستووە و ناوی چاکییەم کەوتووەتە سەر زار و زمانی هەموو کەسێکەوە.

دوو تاکی

ئەوەی ناودار بوو، بەسەخاو کەرەم
نابێ گرێ بدا، لە کیسەی درەم

ناوی پیاوەتی، کە بوو بەربڵاو
لێی ناشیرینە، دەرگای داخراو

سەیرم کرد پەند و ئامۆژگارییەکانی من وەرناگرێ و گەرمی هەناسەشم کار لە ئاسنی ساردی ئەو ناکا، وازم لێ هێنا و ڕووم لە دۆستایەتییەی وەرگێڕا، پەیڕەویم لە گوتەی فەیلەسووفان کرد کە گوتوویانە (بلغ ما عليك فأن لم يقبلوا ما عليك) یانی: (ئەوەی لەسەرتە بیگەیەنە، ئەگەر لێشیان وەرنەگرتی و قبووڵیان نەبوو، ئەوە تۆ هیچت لەسەر نییە)

پارچە

بڵێ بەوانەی گوێت لێ ناگرن
هەرچی ئەیزانی، لە خێرخوازی و پەند

ڕەنگە ببینی، زوو پیاوی گەوج
بەهەر دوو پێیان، کەوتۆتە ناو بەند

دەست لە دەست ئەدا و ئەڵێ درێغا
گوێم نەدا پەندی، پیاوی دانیشمەند

تا پاش ماوەیەک ئەوەی بۆیم لە خەیاڵ و لەبەرچاوی خۆم گرتبوو بەچاوی خۆم دیتم کە پینەی لەسەر پینەی جلەکانی ئەدا و تیکە تیکە نانی کۆ ئەکردەوە و دڵم بەحاڵی بێ دەرەتانییەی سووتا، بە چاکم نەزانی بەو حاڵەیەوە قەتماغە زامی دەروونی بەسەر کۆنەکردنێی بکولێنمەوەو خوێی وە سەرکەم، بۆیە بەخۆمم گوت:

دوو تاکی
برادەری سپڵە، لەوپەڕی مەستی
بیر ناکاتەوە، لە کۆتا دەستی

دار گەڵای سەوز، ئەدا بەهاران
کە زستان داهات، ڕووتە وەک جاران

٦- سەرگوزەشتە
پاشایەک کوڕەکەی دایە دەست ئەدیبێک و گوتی: "ئەمە کوڕی خۆتە و پەروەردەی بکە و پێی بگەیەنە، وەک کوڕەکانی خۆت". وەڵامی دایەوە:

"فەرمانبەردار و ملکەچم".

چەند ساڵێکانی پێوە ماندوو بوو، بەڵام هەوڵ و کۆشش و ماندووبوونەکەی بێ سوود بوو و منداڵەکانی ئەدیبەکە هەموو لە ڕەوانبێژی و وێژە و زمان ڕەوانیی بوونەوە.

پاشا سەرزەنشتی ئەدیبەکەی کرد و چاوی هەڕەشەی لێ سوور کردەوە و پێی گوت: "بە پێچەوانەی قسەی خۆتەوەت ڕەفتار کرد و ناپاکیت کرد" ئەدیبەکە وەڵامی دایەوە: "با لەلای پاشا و خودانی سەر زەوی، شتێکی شاراوە نەبێ کە: پەروەردە و فێرکردنەکە هەریەکە و بۆ هەمووانیش وەک یەکە بەڵام، سروشت و شەقڵەکان جیاوازن.

پارچە

زێڕ و زیو هەمـــووی، لە بەرد دێتـــەدەر
لە گشت بەردێکیشدا ... نییە زیو و زەڕ

رووناکی سـوهەیل، بۆ گـشت یەکسـانە
لێـــرە چەرم ئەکـــەن، لەولا هەنبـــانە

٧- سەرگوزەشتە

لە یەکێک لە پیرانی تەریقەتم بیست بە موریدێکی دەگوت:

"ئەوەندەی ئادەمـیـزاد دڵی بە مـووچەو بەرات و بژێوییـەوەیە، ئەوەندەی دڵ بە مووچە و بەرات و بژێوی دەرەوە (خوا) بووبووایە، پایەی لە پایەی فریشتان بەرزتر دەبوو."

پارچە

لەوکـــاتەدا، خـــوا لە بیـــری نەکـــردی
کە نوتفەیەک بوویت و نادیار و مەدهۆش

گیان و هەست و ژیری و شەقڵی پێ دای
جوانی و نوتق و هەست و بیروڕا و هۆش

دە ئەنگوستی لە بۆ دانای، لەسەر دەست
دوو قۆڵی بۆت، لەسەر شانان داوە جۆش

هەی بێ هیـمـمـەت، ئەوێسـتـا وا دەزانی
لە مووچە و ڕزقی خۆیت کا فەرامۆش!!

٨- سەرگوزەشتە

عارەبێکی دەشتەکیم دیت بە کوڕەکەی خۆی دەگوت:

(یابني أنك مسئول یوم القیامة فیما ألتسبت، ولا یقال لمن انتسبت) واتە: "کوڕی

خۆم لە قیامەتێ لێت دەپرسنەوە داخوا لە دنیایەدا چیت کردووە، لێت ناپرسنەوە داخوا سەر بەکێ و کوڕی کێ بووی؟"

پارچە

کـراسـی کـابە، بۆیە مـاچ ئەکـەن
نەک لەبەروەی بە، ئارمووش ناوداربوو
لەگـەڵ ئازیزێک چەند ڕۆژێ دانیـشت
بۆیـە وەکـو ئەو، مـەزن و ڕێزدار بوو

٩- سەرگوزەشتە

لە نووسراوەی دانایانەوە ئەگێڕنەوە کە دووپشک وەکو هەموو گیانلەبەرەکانی تر لە دایک نابێت، بەڵکە ناو هەناوی دایکیان دەخۆن و زگی دەدڕن و دێنە دەرەوە و ئەو پێستانەی کە لە کونی دووپشکێدا دەبینرێن دیارە هی ئەوەن. جارێک ئەم قسەیەم لای پیاوێکی گەورە گێڕایەوە گوتی: "دڵم دەڵێ ئەم قسەیە ڕاستە و هەر دەبێ وابێ، چونکە بە وردیەتییان ڕەفتاریان لەگەڵ دایک و باوکیاندا ئەوە بووە، بۆیە بە گەورەیییەیان هێندە خۆشەویست و ئێسک سووکن"

پارچە

باوکـێک کـوڕەکـەی، ئاوا دەعـامـلاند
ئەی جوامـێر! لە گوێ، بگرە ئەم پەندە
کەسـێک بۆ کـەسی خۆی وەفـای نەبێ
نابێـتـە دۆسـتی، سـەر لێـو بە خـەندە

پەند: لە دووپشکیان پرسی: بۆ بە زستانان نایەیتە دەرێ؟گوتی: بۆ بەهاوینان هێندە بەڕێزم تا زستانانیش بێمە دەرێ.

١٠- سەرگوزەشتە

ژنی دەروێشێک سکی پڕ بوو و لەسەر دەستان بوو، دەروێش کە لە هەموو تەمەنیا

منداڵی نەبووبوو گوتی: "ئەگەر خوای گەورە کوڕێکم بداتێ، جگە لەو جلوبەرگانەی لە بەرمدایە، هەرچی هەمە بەسەر دەروێشانیدا دەبەشمەوە".

وارێک کەوت کوڕێکی بوو، زۆر دڵخۆش بوو، هەروەکو بەڵێنیشی دابوو، میواندارییەکی گەورەی بۆ دەروێشان کرد.

دوای چەند ساڵێکان کە لە سەفەری شامێ دەگەڕامەوە، بەلای شوێن و جێی ئەو دۆستەدا تێپەڕیمەوە و لە ئەحواڵیم پرسی، بەڵام پێیان گوتم کوڕەکەی مەی خواردووەتەوە و بە شەڕ هاتووە و خوێنی ڕشتووە و هەڵاتووە و، لەبەر ئەمە باوکەکەی لە جیاتیی ئەو زنجیری لە گەردەن و پێی لە کۆت کراوە، وەڵامم دایەوە:

"خۆی ئەو بەڵایەی لە خوای گەورە و میهرەبان، بۆ خۆی داوا کرد".

پارچە

ژنانی سک پڕ، ئەی کەسی هۆشیار
کاتی منداڵبوون، ئەگەر بیانبێ مار
بەلای ئاقڵەوە، لەوە چاکترە
بیانبێ کوڕانی، خوار و ناهەموار

١١- سەرگوزەشتە

منداڵ بووم لەبارەی جحێڵی بوونێم لە گەورەیەک پرسی لە وەڵاما گوتی: "لە کتێباندا وا نووسراوە کە جحێڵی بوون سێ نیشانەی هەیە، یەکەم: پازدە ساڵی، دووەم: شەیتانی بوون، سێیەم: هاتنی مووی بەر، بەڵام لە ڕاستیدا هەر یەک نیشانەی هەیە و بەس، ئەویش ئەوەیە کە ڕەزای خوای بەرز و دلۆڤانی لەلا زیاتر بێ لە بەشی نەفسیی، کەسێ بەم جۆرە نەبێ بەلای ئەهلی تەحقیقەوە بە جحێڵ و بە باڵقبووی ناژمێرن.

پارچە

بە دیمەن بۆتە ئینسان، قەترەیەک ئاو
کە چل ڕۆژ مایەوە، لەناو منداڵدان

ئەگــەر بەچل ســاڵ، ڕێز نـەکـا پـەیدا
بەڕاسـتی نابێ، ناوی بنێن ئینســان

پارچە

پیـاوەتی نەرمی و مـیـهـر و سـەخـایە
لات وانـەبـێ بـە، هـەیـکـەلـە و نـیـگـار
هـونـەر پێـویسـتـە، تا بکەی وێنە
لەبـەر هـەیـوانـان، بـە نـەخـش و زەنگـار
کە ئینسان نەیبوو، گەورەیی و بەخشش
فەرقی چییە مرۆ و، نەخشی سەر دیوار
دنیا خـستنە دەست، هـیچ هونەر نییـە
گـەر لە دەسـتت دێ، دڵێ بکە دەسـتدار

١٢- سەرگوزەشتە

ساڵێکیان ناخۆشییەک کەوتە ناو حاجییە پیادەکانی حەجەوە، من لەو سەفەرەدا پیادە بووم، بە ئینسـافەوە بڵێم کەوتینە سـەرو پۆتەڵاک و ڕووی یەکتری و جنێو و قـسـەی سـووک پێکتـر گـوتن، پیـاوێکم لە کـەژاوەکـەیدا دیت دانیـشـتـبـوو و بەهاوڕێیـەکـەی دەگـوت: "سـەیرە! پیـادەکـانی سـەر تەخـتـەی شـەترەنجێ کـە هەڵدەکشێن و ئەچنە پێش بەرز و گەورەتر ئەبن، کەچی پیادە حاجییەکان، ئەوە بیابانیان هەموو بڕی، خراپتر بوون.

پارچە

لەمنەوە بە حاجی، مـەردوم ئازار بڵێ
ئەوەی بە ئازار، پێستی خەڵک ئەدڕێ
ئەتۆ حـاجی نیت، حـوشتـر حـاجییـە
کـە دڕک ئەخـوا و بار هـەڵئـەگـرێ

١٣- سەرگوزەشتە

هیندۆکییەک فێرە ئاگربازییە بوو، دانیشمەندێک پێی گوت: تۆ کە ماڵەکەت لە قامیشە، ئەم یارییە بۆ تۆ نابێ بیکەی بە پیشە!

تاک

تا قسە نەزانی ڕاست و ڕەوانە، لەخۆوە مەیکە
ئەوەی زانیشت بۆ وەڵام نابێ، بیخۆوە مەیکە

١٤- سەرگوزەشتە

پیاوێک چاوی دێشا، چووە لای بەیتاڵی، بەیتاڵیش ئەو دەرمانەی کە لە چاوی چوارپێیانی دەکرد بۆی لە چاوی کرد، کابرا کوێر بوو. بردیاننە لای دادوەری، گوتی: هیچ تاوانێکی نییە، ئەگەر ئەوە کەر نەبووایە نەئەچووە لای بەیتاڵی.

مەبەستیش لەم قسەیە ئەوەیە: تا بزانی هەر کەسێک ئیش بەئیش نەزانێ بکات پەشێمان دەبێتەوە و لای ئاقڵمەندانیش بە گێل دەژمێردرێ.

پارچە

پیاوی ڕەوشەنبیر، وا سووک و ئاسان
قەت کار ناداتە، دەست پیاوی نەزان
حەسیرچن ئەگەر، کاریشی چنینە
کەچی نایبەنە، ناو کارگەی حەریر

١٥- سەرگوزەشتە

یەکێک لە پێشەوا گەورەکان، کوڕێکی لێهاتووی هەبوو مرد، لێیان پرسی: چی لەسەر گڵکۆکەی بنووسن؟ لە وەڵاما گوتی:

ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز، لەوە گەورەترن کە لەم چەشنە جێگایانەدا بنووسرێن، کە دوای ماوەیەک هەڵدەوەرن و بەردەبنەوە سەر زەوی و خەڵکی بەسەریدا دەڕۆن و پێی لێ دەنێن و سەگان پێی هەڵ ئەمیزن، ئەگەر دەبێ شتێکیشی لەسەر بنووسرێت ئەم چەند دێرە شیعرانە بەسن.

پارچە

ئای کە لەو کاتەی، سەوزە لە باغا
سەر دەردەهێنێ، چەند خۆشە دڵم
تۆش وەرە ئەی یار، تا دەمەو بەهار
ببینی سەوزە، گیای سەر گڵی گڵم

١٦- سەرگوزەشتە

خوا پەرستێک بە هەڵکەوت بەلای یەکێکی ساماندارا تێپەڕی کە دەست و پێی بەندەیەکی بەستبووەوە و لێی ئەدا، خواپەرست گوتی: "کوڕی خۆم! خوای گەورە بەندەیەکی خستووەتە ژێر دەسەڵاتی تۆ و تۆی کردووەتە گەورەی ئەو، سوپاسی خوا بکە و بەخششەکانی لەبیر مەکە و ئەوەندە ئازاری ئەم پیاوە مەدە، نەوەکو ڕۆژی قیامەتێ ئەو لە تۆ باشتربێ و ئەو دەمی شەرمەزار ببیەوە.

دوو تاکی

لە بەندە تووڕە، مەبە گەلێک جار
زۆری لێ مەکە، مەیدە دڵ ئازار

ئەوت کڕیوە، تۆ بە دە درهەم
خۆ بە توانای تۆ، نەڕسکاوە ئەم

ئەو تووڕەبوون و شانازییە تا چەن
هەیە لە ئێوەش، گەورەتر خاوەن

ئەی خاوەندەکەی، ئەرسەلان.. ئاغۆش[1]
فەرماندەکەی خۆت، مەکە فەرامۆش

لە گەورە و سەروەری جیهان - دروودی خوای لێ بێ - هاتووە کە گوتوویە:

گەورەترین داخی ڕۆژی قیامەتێ ئەوەیە کە کۆیلەیەکی خوا پەرست ئەبەنە بەهەشت و خاوەنە فاسقە بێ دینەکەی ئەبەنە دۆزەخ.

١. ئەرسەلان و ئاغۆش: ناوی دوو عەبدانن.

پارچە

لەگــەڵ بــەندەیەک، کــە خــزمــەتکارە
ڕقی لـێ مــەگـرە، زۆر مــەیکە دڵگیــر
ئـابڕووچـوونـە، ڕۆژی قـــیـــامـــەتـێ
کـۆیلە ئازاد بێ و گـەورە بێ زنجـیـر

١٧- سەرگوزەشتە

سـاڵێک لە بەڵخـەوە لەگـەڵ شـامـیـیـاندا چوومـە سـەفـەرێ و ڕێگا لەبەر جـەردە و ڕێگران پڕ مـەترسی بـوو، لاوێکمـان بـۆ پارێزگاری و چاوسـاغـیـیـە لەگـەڵا بوو، لە بەکارهێنانی مەتاڵ و تیرو کەواندا مەشقکردە بوو.

بە هەمـوو چەکێکـی شـارەزا بوو، هێندە بەتین و توانا و بـەهێز بوو بە دە پیـاوان کەمـەی کـەوانی ئـەویان پێ نەدەچـەمـایەوە و پاڵەوان نەبـوو لەو دنیـایەیدا پشـتی لە عــەردی بدا، بەڵام چونکە دەوڵەمــەند و بەنـاز پەروەردە بوو، دنیــای نەدیتــبـوو و نەچووبـووە سـەفـەران و تەپڵ و شـەیپـووری پاڵەوانـانی نەبیـسـتـبـوو و بریسکەی شمشێری سوارانی نەدیبوو.

خانە

بە دەســـتی دوژمن، نـەبـبـوو ئەســـیـر
لـە دەوروبـەری، نـەباریبـــــوو تـیـــــر

وا ڕێک کـەوت من و ئـەو لاوە پێکەوە کـەوتینە لای یەکـتـری و دەڕۆیشـتین، هـەر دیوارێکی کۆنینەی هاتبایە پێش بەهێزی بازوو دەیڕمانـد و هـەر درەختێکی گەورە و ڕەگاژۆی دیبایە بەلایدا دەهێنا و دەیخست و بە شانازییەکەوە دەیگوت:

خانە

فـیل لە کـوێـیـە، قـۆڵ و بازووی گـوردان[1] ببـینـێ!
ئەی شێر کوا، تا دەست و پـەنجەی مەردان ببینێ!

---

١. گوردان: پاڵەوان.

ئێمە بەو حاڵەوە، دوو هیندی لە پشت تەپۆلکەیەکەوە سەریان دەرێنا، تەمای هەڵمەت هێنانی سەر ئێمەیان بوو یەکێکیان کوتکێکی پێ بوو، ئەوی تریان کەستەکێک، لە لاوەکەم پرسی:

"ئەوە چاوەڕوانی چی، دوژمن ئەوا هات".

خانە

بێنە چیت هەیە، پیـــاوەتی و زۆریْ
دوژمن بەپێی خـۆی، هاتۆتە گـۆڕێ

سەیرم کرد لاوە تیرو کەوانی لە دەست بەربووەتەوە و وەک مێژۆکێ تا سەر ئێسقانی دەلەرزێ.

خانە

نە هەرکەسی مووقەڵیش، بە تیری زرێ کونکەر
لە ڕۆژی هەڵمەتی جەنگاوەران، پێ دەنێتە دەر

چارەیەکی ترمـان لەوە زیاتر نەدیتەوە، لەوەی کە شتومەک و چەک و جل و بەرگەکانمان بەجێ هێشتن و گیانمان بەساغی دەرباز کرد.

پارچە

مرۆی کـارزان بنێرە، بۆ ئیش و کـاری گرینگ
کە ئەتوانێ نەڕڕەشێر، بخاتە ئەڵقەی کەمەند

لاو گەرچی بازووی بەهێز و تەنی وەک فیلی هەبێ
لە ترسی هێرشی دوژمن، ئەشکێ جومگەی بەندبەند

سەرەنجامی جەنگ لەلای، جەنگ دیتە دیارە
وەک پرسیارێکی شەرعی، لە پێش دانیشمەند

١٨- سەرگوزەشتە

کوڕە دەوڵەمەندێکم دیت لەسەر گۆڕی باوکی دانیشتبوو و لەگەڵ منداڵە دەروێشێکدا هەرا هەرای بوو کە سندووقی گۆڕی باوکم لە بەردە و نووسینەکەی سەری ڕەنگینە و تاتە مەڕمەڕی لەسەر دانراوە و خشتی شینی پیرۆزەیی تێدا چەسپ کراوە، بەڵام گۆڕی باوکی تۆ، بە چی ئەچێ؟ گۆڕەکەی برێتییە لە دوو خشتی نزیک یەک و لەو دوو مشتە خاکەی کە بەسەریدا کراوە" منداڵە دەروێش ئەمانەی هەموو بیست و پاشدان گوتی: "هەتا باوکت دەتوانێ لەبن ئەو بەردە گرانانەی کە دای پۆشیوە بێتە دەرێ، باوکم ئەگاتە بەهەشت.

یەک تاکی

کەرێک تا باری، سووک بێ لە بانی
خۆش ڕەوتر ئەڕوا و زۆر بەئاسانی

پارچە

دەروێشێک کە دەکێشێ، باری گرانی هەژاری
هەرواش لە دەرگای مردن، ئەکاتن سووکە باری

کەچی ئەوەی بەخۆشی و بێ دەردەسەری ئەژی
لەبەر بوونی ئەمانە، دەمرێ مەرگی دژواری

هەرچۆنێ بێ ئەو دیلەی، کە لەزیندان رزگاربێ
دڵ خۆشترە لە میرێ، کەوتۆتە گرفتاری

١٩- سەرگوزەشتە

مانای ئەم فەرمایشتەم لە گەورەیەک پرسی چییە کە:

(أعدي عدوك نفسك التي بين جنبيك) - واتە: "گەورەترین دوژمنی تۆ ئەو نەفسەیە کە هەمیشە لەگەڵتایە"

وەڵامی دایەوە: "ماناکەی ئەوەیە، هەر دوژمنێک چاکەی لەگەڵا بکەی ئەبێتە

دۆستت. کەچی (نەفس) چەندی خۆشەویستی و چاکە و پیاوەتی لەگەڵا بکەیت، بەربەرەکانیت زیاتر دەکات و زۆرتر دوژمنتە".

پارچە

ئادەمی دەبتە فریشتە ئاسا، بەکەم خواردنێ
گەر وەکو چوار پێیانیش بلەوەڕێ، ئەبتە بەرد
مەرامی هەرکەس بهێنیتەدی، ئەبتە ملکەچت
هەر نەفس نەبێ کە ملکەچیت کرد، فەرمانی دەرکرد

٢٠- سەرگوزەشتە

دەمەتەقێی "سەعدی" لەگەڵ داواکار (موددەعی)
دەربارەی دەوڵەمەندی و هەژاری

یەکێکم لە وێنەی دەروێشان نەک لەسەر ڕەوشتی ئەوان لە کۆڕ و دانیشتنێکدا دیت، دەستی بە هەرا هەرایە کردبوو و دەفتەری سکاڵایانی لە قسەی نابەجێ بە دەوڵەمەندان لێک واڵا کردووەتەوە و هەروا لە دووشی دەدا، تا قسەکانی بەو جێیە گەیشت کە دەروێشان دەستی چاکەیان بەستراوە و دەوڵەمەندیش پێی ڕاستەیان شکاوە.

خانە

سەخی لە دەستیدا نییە درەم
خاوەن سامانیش، نییەتی کەرەم

من کە پەروەردەی دەستی بەخششی گەورە پیاوانم، ئەو قسانەم بەلاوە گران بوو و گوتم: "براله! پیاوی دەوڵەمەند دەرامەتی هەژاران و زەخیرەی گۆشەنشینان و ئامانجی خودان پێویستیان و پەنای ڕێبواران و هەڵگری باری گرانی خەڵکانی ترن، خۆراک ئەدەن و ژێردەستە و بەردەستە و نۆکەرانیان هاوبەشی خواردن و خواردنەوەیانن و ڕێژەوی چاوتێریەیان گەییوەتەوە پیر و بێوەژنان و خەڵک و دەر و دراوسێیان.

هەڵبەست

دەوڵەمەند ئەبێ بکا، وەقف و بەخشش و میوانی
زەکات و فیترە و ئازادی و هەم دیاری و قوربانی

دەنا چۆن دەگەیتە ئەو دەوڵەتەی ئەوان، کە نەتوانی
لەو دوو ڕکاتە زیاتر بکەی، ئەویش بەسەد پەرێشانی

ئەگەر توانایی جوودە و ئەگەر توانایی سجوود (کڕنۆش) دەوڵەمەند باشتر دەتوانێ بیانگاتێ، چونکە پارەیان هەیە کە "بەخشش بدەن و جل و بەرگ پاک و خاوێن و بەناوبانگ و دەست و دڵ والآن و هێزی خواپەرستی لە پارووی چەوردایە، کە دیارە گەدەی بەتاڵ بێ هێزە و دەستی کورت بێ بەخشش و پێی بەستراو ناتوانێ بڕوا و چاکە لە سکی برسییەوە نایەت.

پارچە

بە دڵ پەشێوی، ئەنوێ ئەو کەسەی
ئەزانێ نییەتی، نانی بەیانی

مێرووله هاوین؟ گرد و کۆیەتی
تا زستان باتە، سەر بە ئاسانی

بێ کاری و هەژاری هەرگیز پێکەوە هەڵ ناکەن و یەک ناگرنەوە و پاڵ وێکدان و لێک خڕبوونەوە هەرگیز لە دەست کورتییەدا ناکرێ، ئەوەی دەوڵەمەندە نوێژی عەشای خۆی دابەستووە و ئەوەی هەژارە چاوەڕوانی خواردنی عەشایە و دەستەو ئەژنۆ دانیشتووە، جا ئەمانە چۆناو چۆن بەیەک ئەچن.

خانە

خاوەنی ڕۆژی، دوایی هەر خوایە
دڵ پەراگەندە، دڵ بەرەڵلایە

خوا پەرستیی ئەمان، لە قبوڵ بوونێ نزیکترە چونکە هەمیشە بیریان گرد و

ئامـادەیە و پەرت و بڵاونین، خـەریکی ئیشـی خۆیـان و پەیداکردنی بژێوی خۆیانن، عـەرەب ئەڵێ (أعـوذ بالله من الفـقـر الملب وجـوار من لا أحب) واتە: پەنا بـە خـوا لە هـەژاری و لە نێزیکیی ئەوەی کە خۆشم ناوێ – دیسانەوە هاتووە کە (الفقر سواد الوجه في الدارين) واتە:

هـەژاری ڕووی ڕەشیی هـەر دوو دنیایانە.

گوتی: "ئەمـەیانت بیستووە بەڵام ئەوەیانت نەبیستووە کـە خۆشـەویست – د. خ – فەرمـوویەتی: (الفقر فخري) واتە هـەژاریی شانازی منـە. وەڵامم دایەوە: بێدەنگ بە مـەبەسـتی سـەروەری عـالەم – د. خ – بـۆ تاقمـێکە کە مـەردی مـەیدانی ڕەزان و مـەتاڵی تیـری قـەزان، نەک ئەوانەی کـە بەرگی پیـاوچاکان ئەپۆشن و پارووی کـە بەخێر ئەیاندرێتێ ئەفرۆشن.

چوارینە

ئـــەی تـــەپـڵـــی بـــانـــگـــی، لـــە نـــاوەوە بـــۆش
بێ توێشـوو بڵێ، تەگبـیـرت چییـە، نیـهـایەت هـیـچـە
ڕووی تـەمـــاع لە خـــەڵک، مـــەکـــە گـــەر پیـــاوی
تەزبێحی هـەزار، دەنکیش لە دەست و پەنجەت مەپێچە

دەروێشـی نەزان، ڕاناوەسـتێ و ئارام ناگرێ تا هـەژارییـەکەی نەگاتە کوفر (کاد الفقر أن يكون كفرا) واتە: هـەژاری هێندەی نەمـاوە ببێـتە کوفـر، هـەروەک چۆن بە دەستی بـەتاڵ ڕووتێک پۆشتـە ناکرێتـەوە و بەبێ دەسـەڵاتیش دیلێک ئازاد ناکرێت، کێ پایە و پلەی ئێـمـە دەگـەیەنێتـە ئاسـتی ئەوان و چۆن دەسـتی بەرز و توانا بە دەسـتی نـزم و ناتوانا دەچێت و کـەی وەکـو یەکن؟! ئەی نازانی کـە خـوای مـەزن لەبارەی خۆشیی خەڵکی بەهـەشتدا ئەفەرمووێ: (اولئك لهم رزق معلوم) واتە: ئەوان بژێویی دیاریکراویان هـەیە.

خانە

تینوو لـە خـــەویا، وای دێتـــە بەرچـاو
گـشت جیـهـان وەکو، کـانییـە لە ئاو

کاتێ کە من ئەم قسەیەم بە دەمەوە بوو، دەروێش خۆی پێ ڕانەگیرا و جڵەوی دەروێشییەی لە دەست دەرچوو گەزارەی دەرکێشا و ئەسپی زمان پاراوی و ڕەوانبێژیی تانە و تەشەر و سەرکۆنەکردنێی لینگ دا و گوتی:

"زۆرت بە دەوڵەمەندانددا هەڵدا و زۆرت قسەی پەرت و بڵاو کردن، وات لێ کردن، تریاکی هەژاران بن، یا کلیلی ژووری زەخیرە، کۆمەڵێکی لەخۆبایی و فیزگەورە، خۆ پەسند و سڵ و چەمووش، کە هەر خەریکی کۆکردنەوەی دارایی و سامان و پارەن، و تینووی پلە و پایە و خۆدەرخستنن، بە زۆرەملێ نەبێ هەژاران نادوێنن و بەسووکی نەبێ سەیریان ناکەن. زانایانیان بە سواڵکەر دێتە بەرچاو. پێیان وایە ئەو سامان و پلە و پایەی هەیانە بە میرات بۆیان ماوەتەوە و هەر لە زگماکەوە هەیانبووە، جنێو بە مردووی هەژاران ئەدەن، لە سەرەوەی مەجلیسان دائەنیشن، باوەڕیان وایە، لە هەموو کەسێکان باشترن، دڵسۆزی پێشانی کەس نادەن، لە پەند و ئامۆژگاریی زاناو دانایان بێ ئاگان و گوێیان نادەنێ کە گوتوویانە: "ئەوەی بەخواپەرستی لە خەڵکانی تر کەمترە و بەڵام دەوڵەمەند و سامانداز و دیارترە، ئەوە هەر بە دیمەن بە تواناترە، دەنا لە ڕاستیدا پیاوێکی بێ دەرەتان و کڵۆڵ و هەژارە.

یەک تاکی

گەر کەودەنێک بەسامان، فیزکا لەسەر دانایەک

بەقوونی کەرێی دانێ، با گای عەنبەرینیش بێ

گوتم: قسەی سووک بەوانە مەڵێ و خراپەیان پێ ڕەوا مەبینە کە خاوەنی بەخشش و مووچە و بەراتن و دەست و دڵ والاّن"

وەڵامی دایەوە: "بەهەڵە چووی، ئەوانە نۆکەر و ملکەچی پارەن، بەچ کەڵک دێت کە ئەمانە وەک هەوری ئاوس و پڕن، بەڵام دانابارێنن و وەک سەرچاوەی هەتاون و ڕووناکی نادەنە کەس، ئەوانە سواری ئەسپی توانایین و بەڵام لێ ناخوڕن و هەنگاوێک لە ڕێی خوادا ناهاوێن و درهەمێک بێ خۆبادان و خۆهەڵسەنگاندن و جنێو نادەن بەکەس، ئەوانە بە رەنج و ئازار و ماندووبوون سامان کۆئەکەنەوە و بە قرچۆکی و رژدی و ڕەزیلییەوە دەیپارێزن و لە دواییشدا بە پەرۆش و غەم و حەسرەتەوە بەجێی دەهێڵن هەروەک گەورە پیاوان گوتوویانە:

"زێڕ و زیوی پیاوی قرچۆک ئەوکاتە لە ژێر خاک دێتە دەرەوە کە ئەو بۆ خۆی چووە ژێرخاکەوە"

خانە

دارایەک کۆکات، بەڕەنج و بە ئێش
کە یەکێ تر هات، ئەیبا بەبێ هێش

پێم گوت: "هیچ لەبارەی قرچۆکیی سامانداران‌ەوە نازانی و ئاگات لێیان نییە، تەنیا بە هۆی سواڵکردنێوە نەبێ، دەنا هەرکەسێک واز لە چاوچنۆکییە بێنێ ئەوجا دەست و دڵ والایی و قرچۆکی بۆ دەرئەکەوێ، سەنگی مەحەک ئەزانێ زێڕ چییە و سواڵکەر دەزانێ قرچۆک کێیە.. گوتی: "لە تاقیکردنەوەی خۆمەوە ئەوە ئەڵێم، دەست و پێوەند و خزمەتکاری دڵڕەق و بێ ئابڕوو لەبەر دەرگایانیان دادەنێن تا دەست بەسینگی پیاوچاک و ئازیز و ئاوەزدارانەوە بنێن و بڵێن ماڵ کەسی لێ نییە، بەڕاستی راستیان گوتووە.

خانە

ئەوەی کە بیر و هۆش و خاوەنی کەماڵ نییە
بە دەرگاوانەکەی گوت، بڵێ کەس لە ماڵ نییە

گوتم: لەبەرئەوەی ئەمانە لە دەست سواڵکەران هاتوونە گیان و وەزاڵە هاتوون و ئەقڵ دەیبڕێ کە ئەگەر لمی بیابان ببێ بە دوڕ و چاوی گەدایانی پێ ببێ پڕ.

هۆنراو

چاوی چاوبرسی بەماڵی دونیا
پڕ نابێتەوە، وەک بیر بە شەونم

لە هەر کوێیەک کەسێکت دیت هەژاری و تاڵی و سوێریی چەشتووە و بەهۆی چاوچنۆکییەوە خۆی دەهاوێتە ناو کاری مەترسیدارو پڕ تەڵەزگەوە و لە سزای دوارۆژ ناترسێت و هەراسان نابێت و ڕەوا و ناڕەوا لە یەکتر جیا ناکاتەوە و نایانناسێ.

پارچە

کە سەگ کەستەکەگلێکی، لە پڕ وەسەری کەوێ
دائەچڵکێ لە خۆشییان، وا ئەزانێ ئێسقانە

گەر دوو کەس مردوویەکیان، لەسەر شانی دانابێ
پیاوی چاوچنۆک پێی وایە، ئەوەش هەر نان و خوانە

بەڵام خاوەن سامان و دارایی دنیا بەچاوی لوتفی خوا سەیر کراوە و ئاوڕی لێ دراوەتەوە و بەرەوا و نارەوا ئاگادار کراوە. من هێشتا ئەم وتەیەم تەواو نەکردووە بەڵگە و بورهانم بۆ نەهێناویەوە هیوادارم ئینسافت هەبێ، داخوا هەرگیز دیوتە دەستی نزایەک بە شانەوە بەسترابێتەوە، یا بێ تاوانێک لە بەردەم دەرگای زیندانا دانیشتبێ یا بێ گوناهێ پەردەی ئابرووی دڕابێ یادەستێک لە مەچەکەوە بڕابێ، ئەگەر لەبەر هەژارییە نەبووبێ؟ شێرەپیاوان کە پێویستی ناچاری کردوون، لە کونان‌دا گیراون. لەوانەشە یەکێک لە دەروێشان نەفسی ئەممارەی داوایەکی لێ بکات و ئەویش نەتوانێ خۆی لەبەر ڕاگرێ تووشی گوناهێکی ببێ، چونکە زگ و کیر جمکانەن واتە: دوو منداڵی بەزگێکن، تا یەکێکیان. دانیشتووە ئەوەی تریان بە پێوەیە، بیستم دەروێشێک بەسەر کارێکی خراپەوە گیرابوو، لەگەڵ شەرمەزارییەشیدا لە بەردەبارانێ دەترسا. گوتی: موسڵمانینە! توانای ژن هێنانێم نییە و خۆشم پێ ڕاناگیرێ چ بکەم؟ (لا رهبانية في الاسلام) واتە: ڕەبەنی لە ئیسلامدا نییە.

ئەوەی کە هۆی هێوری و ئارامی خوا پێداوانە ئەوەیە کە هەموو شەوێک خەرامانێکیان لە بەرو باوەشدایە و ڕۆژانە جوانێکیان لە ژوورسەرەوەیە کە ڕۆژی ڕووناک لە جوانی ئەو جوانە شەرمەزارە و دەست لەسەر سینگە و سەوڵی خەرامانیش لە حەسرەتا پێی لە قوڕایە.

خانە

چەنگی ناوەتە، خوێنی ئازیزان
بە عەننابی سوور، سەر پەنجەی ڕەنگان

جا بۆیە ڕەوا نییە لەگەڵ جوان ڕوخسارێکی وادا لە خراپە بگەڕێت و ڕوو بکاتە ناڕەوایی.

یەک تاکی

دڵێک پەری بەهەشتی، بفرێنی و یەغمای کا
کەی ئاور ئەداتەوە، لە بتانی یەغمایی[1]

هۆنراوە

ئەوەی کە خورمای تەڕی، لەبەردەم و دەستابێ
بەرد ناهاوێتە لقی دارمێو و هێشووە ترێیان

بەزۆری نەدارو دەست کورتەکان لە گوناهانەوە دەئاڵێن و برسییانیش نان دەفڕێنن.

یەک تاکی

سەی دڕ کە گۆشتی، چنگ کەوت ناپرسی
ئی حوشتری سالحە، یا کەری دەجال

چەندان ژنی داوێن پاک و ڕوو سوور لەبەر هەژاری و نەداریی کەوتوونەتە نێو داوی داوێن پیسیی و ناوی پڕ نرخی خۆیان داوەتە بەر بای ڕیسوایی.

یەک تاکی

لەگەڵ برسییەتی، هێزی پارێز نامێنی
هەژاری جڵەو، لە دەستی تەقوا دەستێنێ

ئەوەی کە گوتت، دەرگا لە ڕووی هەژاران دادەخەن، حاتەمی تایی کە لە بیابان دادەنیشت، ئەگەر لە شارێکدابایە لافاو و هێرشی گەدایان کراسیان لەبەردا ونجڕونجڕ دەکرد.

---

١. یەغما: لە نیوە دێری یەکەمدا بەمانای تالانە، لە دووەمدا – بەمانای شاری یەغمای تورکستانە کە بە ژنی جوان بەناوبانگە.

هەروەک لە کتێبی (طیبات[1])دا نووسراوە .

یەک تاکی

لە من مەنوارە با کەسی دیکەش نەکەن تەماشا
لەلای گەدایان چۆن چۆن دەتوانی خێرێ کەی حاشا

گوتی: "نا، من بەزەییم بەحاڵ و باڵی ئەواندا دێتەوە".

گوتم: "نا حەسرەت و داخ بۆ ماڵی ئەوانە دەخۆیت. ئێمە لەناو قساندا هەردووکمان یەکانگیر بووین، هەر داشێکی لەسەر تەختەی شەترەنجێ جوولاند، من بە داشێکی تر، کشم پێ لە شای دەکرد و بە ئەسپێک دام ئەپۆشی، هەتا ئەوەی لە خورجێنێیدا بوو هیچی پێ نەما و دوا تیری تیردانی بەڵگەکانی هاویشتن.

پارچە

لە حاند هێرشی ئەو دەم هەراشە
وریات لە خۆت بێ، مەتاڵ فڕێ نەدەی

لە هەراوهوریا و فیشاڵ بەولاوە
چی دیکە نییە و تۆش گومان نەبەی

ئەو قسەزانەی دەمدوو تەڕەش
دەست بەچەکەوە لەبەر دەرکێیە و قەڵاش چۆڵەوەی

تا لە ئەنجاما بەڵگەی پێ نەما و کۆڵم پێ دا، ئەوجا کەوتە قسەی بێ کەڵک و وەک نەزانان کە بەڵگەیان بۆ بەرگریی پێ نامێنێ، زنجیری دوژمنایەتیی وەکار دێخن و وەک ئازەری[2] بت تراش کە لەگەڵ کوڕەکەیدا نەیتوانی و بەبەڵگە پێی نەوێرا و دەروەستی نەهات، بەشەڕ بۆی هەستا و گوتی:

---

١. طیبات: ناوی کتێبێکی تری "سەعدی" یە .

٢. ئازەر باوکی ئیبراهیم پێغەمبەرە.

(لئن لم تنتـه لأرجـمنك) واتە: ئـەگـەر نـەیبـڕیتـەوە بەرد بارانـت ئەکـەم. کـەوتە جنێودانێم و ئەمنیش لە دەمیم دایەوە و یەخەی گرتم و ئەمنیش چەناگەیم گرت.

پارچە

مـن و ئـەو هـەر دووک بـەیەکـــدا هـاتـین
خـەڵکیش لە دەورمـان، شـادان و خـەندان

لەوتەی ئێـمـەش پـەنجـەی سـەرسـامـییـان
هـەمـــوو بەجـــارێ خـــســـتـــۆتـە بەر دان

بە کـورتی دەمـەقـاڵێی ئەم قـسـە و هـەرایانـەمـان بردە لای قـازی و بە دادوەریی حـوکـومـەتی قـایل بووین، تـا دادوەری مـوسـڵـمـانـان مـەسـڵـەتێکی بکات و دارێکی بەنێـوان سـامـاندار و هـەژاراندا بێـنێ، قـازی کـە حـاڵی ئێـمـەی بەو جـۆرە دیت و قسـەکانی هـەر دوولامـانی بیست سـەری بردەوە ناو یەخـەی بیـرکردنەوەی خۆی و دوای لێ وردبوونەوە و تێڕامانێکی زۆر سەری هەڵێنایەوە و گوتی:

ئەی ئەو کەسەی کە ستایشی دەوڵەمەندانت کردووە و جەفا و خراپە و ناسازیی هـەژارانـت گـوتووە، ئـەوەی بزانـە کـەلە هـەر جـێـیـەک گـوڵ هـەبـێ دڕکـیش هـەیە و لەهەرجێـیـەک مـەی لێبـێ سـەرخـۆش و مـەسـتـیـشـی لێـیـە و خـەزنەش لەکـوێ بێ مـاریشـی لێـیـە، گـەوهـەری شـەهـواریش نەهـەنگی ئادەم خـۆری لەگـەڵە و خـۆشی و بەخـتـەوەری دنیایەش ژەهرو پێوەدانی دنیـایەی لـە دوایە. خـۆشی و ڕابواردنی ناو بەهەشتێش دیواری دەردو ئازار و ناڕەحەتی دەوری داوە.

خانە

جـەوری دوژمن چی بکاتن، گەر نەکا دڵخـواهی دۆست
گـەنج و مـــار و دڕک و گـــوڵ، شـــادی و غـــەم پێکەوەن

ئەی نابینی لە باغاندا داری بۆن خۆش و داری وشکیشی تیایە، دەوڵەمەندانیش پیـاوی ناسـوپاسگوزار و نیـعـمـەت ناشـوناسـیـان تێـدایەو لـە ڕیزی دەروێش و نەدارانیشدا پیاوی بەتوانا و خۆڕاگر و کڕووزاوەشیان تێدایە.

خانە

گەر دەنکە شەونم هەمووی دوڕ ئەبوو
وەک مـــووروەوە کـــەرە، بـازار پڕ ئەبوو

نزیکانی حـــەزرەتی باری گـەورە و بڵندپایە، سـامـانداری دەروێش ڕەوشت و دەروێشـانـی دەوڵەمـەند هیـمـمـەتن. چاکی دەوڵەمـەندان ئەوانەن غـەمی هەژاران دەخـۆن و چاکی دەروێشـانیش ئەوانەن دەوڵەمـەندانیـان لا سـووک و کـەمـە (ومن یتوکل علی الله فهو حسبه) واتە: ئەوەی پشت بە خـوا ببەستێ هەر ئەویشی بەسە دوای ئەمە، قازی ڕووی سەرزەنشـتی لەمنەوە بردەوە سەر دەروێشی و گوتی: "ئەی ئەوەی کـە گـوتووتە! دەوڵەمـەندان هەر خـەریکی مـەسـتین و بێ دین و خـراپن، دەستەیەکی دەوڵەمەندانی لەو جۆرەی تۆ ئەڵێی هەن، کە هیممەت کورت و ناشوکر و نیـعمـەت نەناسـن، هەر وەرئەگرن و لەسـەر یەکی دائەنێن و نایخـۆن و ناشیدەن بەکەس، هەروەک ئەوەی: ئەگەر باران نەبارێ یا گەردەلوول و تۆف و زریان دنیای هەڵگرت، لەبەر بوونی سامـان و دارایی خۆیان، گـوێیـان لە تەنگژە و سـەغڵـەتیی هەژاران نییە و لە خوای گەورە ناترسێن و ئەڵێن:

خانە

ئەگەر یەکێ تر لەبەر نەبوونی، ببێتن هیلاک
وا من بەلەمم هەیە و لەترسی، زریانم چ باک

هۆنراو

(ژنانی ناو کەژاوەی، سـەر پشـتی حوشـترە مێیە
ئـاوڕیـان نـەدایـەوە، لـەوەی ڕۆچـوو لـە لمـدا)

خانە

ناکـــەســـان بەڕیان کـــە هێنا دەرێ
ئەڵێن چ غەم گەر، گشت عالەم بمرێ

ئەوە ئەو تیرە و تاقم و کۆمەڵەن کە بیستتن، تیرە و تاقم و کۆمەڵێکی تریش هەن، سفرەو خوانی بەخششیان ڕاخستووە و بەدوای دەنگ و ناو و ناوبانگەوەن و خوازیاری لێبووردنێن و خاوەنی دنیاو ڕۆژی دوایین، وەک بەندەکانی حەزرەتی پاشای عالەم، پشت و پەنا قایم بە خۆشەویستیی خوایی، سەرکەوتوو و خاوەن دەسەڵات لەناو خەڵکی، پارێزەری سنووری ئیسلام میراتگری موڵکی حەزرەتی سولەیمان، گەورە دادپەروەری پاشایانی زەمان خاوەن زەفەری دنیا و دین (ئەتابەگ ئەبوبەکری کوڕی سەعدی کوڕی زەنگی) خوا ڕۆژ و ڕۆژگاری پایەدارتر کات و بەیداغی هەر بەرز و شەکاوە بێت.

پارچە

هیچ باوکێک ئەو ڕێزدارییەی لەگەڵ کوڕی خۆی نەکرد
کە دەستی بەخششی تۆ دای بە بنەماڵەی ئادەم

خوا ویستی کە پیرۆزییەک، بەو جیهانە ببەخشێ
وا تۆی بەرەحمەتی خۆی، کردە سەرداری عالەم

قازی کە قسەی گەیاندنە ئێرە، لە قەڵەمڕەوی گومانی ئێمەدا ئەسپی زێدە ڕۆییەی لینگ دا، سەرمان بۆ فەرمانی قازییەتییەی دانەواند، چاومان لە دەمەقاڵێ و ئەوەی لە نێوانماندا ڕووی دابوو پۆشی، ڕێی ئاشتەواییمان هەڵبژارد، لە لێبووردەییدا سەرمان لەسەر پێی یەکتری دانا و سەر و ڕووی یەکتریمان ماچ کرد و گفتوگۆکەمان بەم دوو خانەیە دوایی پێ هێنا.

پارچە

گلەیی لە سووڕی گەردوون مەکە، ئەی کاکی دەروێش
لە چارە ڕەشییتە گەر بەم شێوازەوە بمری

ئەی دەوڵەمەند هەتا دەست و دڵت والایە
بخۆ و ببەخشە کە تۆ، دنیا و ئاخیرەت ئەگری

دەرگەی هەشتەم

لەسەر پەیڕەوی هەڵسووڕاندنی ژیان

١- ڕەوشت

مـاڵ بۆ ئاسـوودەیی ژیانە، نـەک هـەر بۆ کـۆکردنەوەی، لـە دانایەکـیـان پرسی، کێ بەختیارە و کێ بەدبەختە؟ وەڵامی دایەوە: "بەختیار ئەو کەسەیە خواردی و چاندی و بەدبەختیش ئەوەیە مرد و بەجێی هێشت."

خانە

نوێژ لە سـەر کەسێ مەکە، کە ڕۆی و هیـچی نەکرد
لە کـۆکـردنـەوەی مـاڵدا خـۆی دانا و هیـچـی نەبرد

"مووسـا" سەلامی خـوای لێ بێ - وای ئامۆژگاریی قاروونی[١] کرد: (أحسن کما أحسن الله الیك) واتە: چاکـە بکە وەک چۆن خـوا چاکـەی لەگـەڵدا کـردی - بەڵام نەیبیست و ئەنجامەکەیت بیست.

پارچە

ئەوەی چاکـەی نەکـرد کـۆ، لـەگـەڵ درهـەم و دینار
دوایی سـەری مەرگی خۆی، بەدینار و درهەم کرد

گـەر ئـارەزووی دەسکەوتی، ڕۆژی دنیـاو ئاخیـرتە
کـەرەم بەخەڵکی بکە، چۆن خوا بـە تۆی کەرەم کرد

عـەرەب دەڵێ: (جد ولاتمـنن لأن الفائدة إلیك عـائدة) واتە - "ببـەخـشـە بێ ئەوەی منەت بکەی، ڕاستییەکەی سوودی بۆ تۆ دەگەڕێتەوە".

١. ناوی یەک لە دەوڵەمەندانی کۆنە، داراو سامانێکی زۆری هەبوو.

پارچە

داری سەخاوەت لە کوێ ڕەگی کرد
بە ئاسمانا چوو، لق و پۆپی ئەو
ئەگەر بەهیوای، لە بەری بخۆی
بەمنەت بەلاوەی، مەنێ قەدی ئەو

پارچە

سوپاسی خوا کە، سەرکەوتی بەخێر
لە بەخششی خۆی نەکردی بێ بەش
شانازی مەکە، شا خزمەت ئەکەی
بۆ بەردەوامیت، سوپاس کە پێشکەش

٢- ڕەوشت

دوو کەس ڕەنجیان بەبا چوو، یەکێکیان ماڵی کۆ کردەوە و نەیخوارد. ئەوی تر ئەوەی فێری بوو کاری پێ نەکرد.

دوو تاکی

تۆ هەر چەندێکی، فێربی و بزانی
ئیشی پێ نەکەی، دیارە نادانی
نە ئەبتە زانا و نە ئاقل ئەبێ
چوارپێ بارێکی، کتێب لێ بکەی بار
جا ئەو بێ مێشکە، چووزانێ پشتی
چی لێ نراوە، کتێب یا بارەدار

٣- ڕەوشت
زانین بۆ ئاین پەروەردەکردنە، نەک بۆ دنیا خواردن.

خانە
ئەوەی زانین و زوهد و پارێز و تەقوای خۆی فرۆت
جۆخینێکی زۆر گەورەی وەکۆ کرد، بەڵام هەمووی سۆت

٤- ڕەوشت
زانایەکی خۆنەپارێز، کوێرێکی چرا بە دەستە (یهدی بە وهو لایهتدی) واتە: ڕێی پێ دەردەکا، بەڵام خۆی ڕێ دەرناکات.

خانە
بێ سوودە ئەوەی ژینی خۆی دۆڕاند
هیچی نەکڕی و زیری خۆی چوواند

٥- ڕەوشت
وڵات بە دانا و زانایانەوە جوانە و ئاین بە خۆپارێزانەوە، پاشایان پێویستییان بە ئامۆژگاری دانایان زیاترە، لە چوونە پێش و نزیکبوونەوەی دانایان لە پاشایان.

پارچە
ئەی پاشا ئەگەر پەندێ ببیسی
لە ناو دنیادا، پەندی وا نییە
کار هەر بسپێرە، بە پیاوی دانا
هەرچەند کار، ئیشی پیاوی وانییە

٦- ڕەوشت
سێ شت بێ سێ شت، پایەدار نابێ: ماڵی بێ بازرگانی و زانین بێ لێکۆڵینەوە و گفتوگۆ، کیشوەر و وڵات بێ سیاسەت.

پارچە

کاتێ بە دەمودووی خۆش، دڵی کەسێکت ڕاو کرد
بەتووڕەیی بیدوێنی، بڵێ خۆڵت لە چاو کرد
چونکە سەد گۆزە نەبات، تاڵی گوژاڵکێ نابا
هەر چاکەیەک وابیکەی، یانی هەمووت لە ئاو کرد

٧- ڕەوشت

بەزەیی هاتنەوە بە پیاوخراپاندا ستەمە لە پیاوچاکان و لێبووردنیش لە زۆرداران ستەمە لە هەژاران.

خانە

ئەگەر بەدکارێ بلاوێنیەوە، وەکو پیاوچاکان
بەماڵی تۆوە تاوانی ئەوتۆ ئەکا، بێ پایان

١- پەند

پشت بە دۆستایەتی پاشایان و ئاوازی خۆشی منداڵان نابەسترێت، کە ئەمیان بە خەیاڵێک و ئەویان بە خەوێک دەگۆڕێن.

هۆنراو

دڵی خۆت مەدە یاری هەزار دۆست
گەر بیدەی داوتە، بۆ جودایی خۆت

٢- پەند

هەموو نهێنییەکانت بە دۆست و خۆشەویستەکەت مەڵێ کێ دەڵێ نابێتە دوژمنت و هەموو خراپەیەکیش لەگەڵ دوژمنتدا مەکە، نەوەک ببێتەوە دۆستت.

٣- پەند

ئەو نهێنییەی شاردووتەتەوە لای دۆستەکەتی مەدرکێنە، با دۆستێکی ڕاستیش بێت، چونکە ئەویش دۆستی هەن و ئیدی هەروا بەزنجیرە یەک بە دوای یەکدا.

پارچە

بێ دەنگی چاترە، لەوەی کـــە نابێ
چیت لە دڵدایە، کـەسێ بیـبـیـستێ
لە ســــــەرچاوەوە، بەری ئاو بگرە
کە جۆگا پڕ بوو، کێیە بیبەستێ

خانە

قسەیەک بە نهێنی، کە نابێ بگوترێ
هەرگیز لەناو خەڵک، ناشێ بگوترێ

٨- ڕەوشت

دوژمنی بێ هێز کە دێتە ژێر بار و خۆی بە دۆست پێشان دەدا مەبەستی هەر ئەوەیە ببێتە دوژمنێکی بەهێز و توانا و گوتوویانە ئەوە پشت بە دۆستایەتی دۆستان نابەسترێ، چ جای دڵنیایی لە دەمەلاسکەی دوژمنان.

٤- پەند

ئەوەی دوژمنی بچووکی خۆی بە کەم بزانێ، وەک ئەوە وایە ئاگرێکی کزی پشتگوێ خستبێ.

پارچە

ئەمڕۆ ئەتوانی، ئاگر خامۆش کەی
کە گەشایەوە، دائەگرێ جیهان
مەهێڵە دوژمن، دەست داتە کەوان
تۆ دایدروو بە تیر، وەک تیک و دورمان

٥- پەند

بەجۆرێک لە نێوان دوو دوژمندا بدوێ، کە ئاشتبوونەوە شەرمەزار نەبیت.

پارچە

له نێـوان دووکـەس، شـەڕ وەک ئاگـرە
دوو زمان و شـۆفار، داردەست هەڵگرە

کـەینێ بوونەوە هـەواڵ، هـەردووکـیـان
شـەرمـەندە و ڕووڕەش، ئەبی لەناویان

لەناو دوو کـەسـا، ئاگر هـەڵگیـرسـان
ژیری نییە خۆتی، لێ بدەی بەسووتان

پارچە

بەسـپـایی بدوێ، لەگـەڵ دۆسـتـانت
تا گوێی لێ نەبێ، دوژمنی خوێنخوار

چی دەیڵـێـی لەبن، دیوار وریابە!
نەک گـوێیـەک هەبێ، لەو دیوی دیوار.

٦- پەند
ئەوەی ئاشتی لەگەڵ دوژمنانی دۆستی خۆی ئەکا بیری ئازاردانی دۆستانی خۆی هەیە.

ئەی خـاوەن هۆش، دەسـتت لەو دۆسـتـە بشـۆ
کـە دائەنیـشێ لەگـەڵ، یەکـە دوژمنانی تۆ

٧- پەند
ئەگەر لە بەجێهێنانی کارێکتدا دوودڵ بووی، ئەو لایەیانی هەڵبژێرە کە ئاسانتر دێ بەدەستەوە و ئازاری کەمترە.

خانه

بەتوندی لەگـەڵ پیـاوێکی نـەرمـا مـەکـە گـفـتـوگـۆ
ئەوەی لە دەرگای ئاشـتـیشـت ئەدا مـەکە جـەنگ و جـۆ

٨- پەند

تا ئیش بە زێڕ و پارە پێک بێ، ناشێ گیان بخـەیتە مـەترسـییـەوە، عـەرەب ئەڵێ (آخر الحیل السیف) واتە: دوای هەموو فێڵان ئەوجا نۆرەی شمشێرە.

خانە

کە دەست لە هەموو فێڵێک بوو بنبەست
ئەودەم ڕەوایە، شـیـر بگریتـە دەست

٩- پەند

بەزەییت بەبێ هـێـزی دوژمندا نەیەتەوە، چونکە کـە هاتەوە سـەرخـۆ و توانای پەیدا کردەوە، ئەو تۆ نابوێرێ.

خانە

کـە دوژمنت بـێ هێـز دی، بەفـیـز سـمـێڵ بامـەدە
مێشکە لەهەر ئێسقانێ و لە هەر کراسێ مـەردە

٩- ڕەوشت

هەرکەسێک بەدێک بکوژێ، خەڵکی لەبەڵای وی رزگار دەکات و کابرای بەدیش لە سزای خوا.

پارچە

بـووردن کـارێکی زۆر جـوانە بەڵام
زامی خەڵک مەخە بەر ئێشی مەرهەم

نەیزانی ئەوەی ڕەحـمی کـرد بە مـار
سـتـەم بـوو کـردی، لە کـوڕی ئادەم

١٠- ڕەوشت
بەگـوێکردنی ئامـۆژگـاری دوژمن هەڵەیە، بەڵام گـوێ لێ ڕاگـرتنی ڕەوایە، تـا بە پێچەوانەی ئەوەوە کار بکەیت و ئەمەش ڕاستییەکەیە.

دوو تاکی

لەوە بتـرسـە دوژمـن پێت بڵـێ ئەوە بکە سـادەی
نەوەک بە دوو دەست لە ئەژنۆی ڕەقی پەشیمانیت دەی

گەر ڕێگای ڕاستی هەروەکو تیرت نیشـان دا دوژمن
تۆ بەلای چەپدا وەربسـوورێوە، هـەر دوو چاوی مـن

١٠- پەند
تووڕەیی لە ئەندازە بەدەر ترس هێنە و نەرمیی ناوەختیش هەیبەت بەرە. نەهێندە تووڕە و تۆسن بە لێت بترسن نەهێندەش نەرم بە بەسەرتدا زاڵ بن.

دوو تاکی

نـەرمـش و تـونـدی پـێکـەوە دانـێ
وەک خـوێنگر زام و هـەتووان دائەنێ

پیـاوی ژیر هێندە توندی ناگـرێ
تا تـووڕەییـیـەکـەی دنیـا داگـرێ

نە هێندەش نەرم و شلک و نـاسکە
زوو بشکێـتـەوە بەو قـۆڵ و باسکە

نە خـۆی زۆر بەرز ئەگـرێت و ئەڕوا
نە ئەکـەوێتـە بەر قـسـەی بێ پەروا

دوو تاکی

لاوێک بە باوکی، گــوت پیـــاوی دانا
پەندێکم فــێــرکــە، پەندی پیــرانا

گـــوتی پیـــــاوەتی، بکە تا دەتوانی
نەهێـڵی گـورگ لێت، تیـژکـا ددانی

١١- ڕەوشت
دووکەس دوژمنی ولآت و ئاینن: پاشای بێ سەبر و خواپەرستی بێ عیلم.

خانە

با پاشـــای ولآت نەبێ، شـــازادێکی فــەرمـــاندەر
کـە بۆ خـودای نەبێـتـە، بـەندەیەکی فـەرمـانبـەر

١١- پەند
لەســەر پاشـا پێـویسـتـە کـەمـتـر لە بەنـدەکـانی خـۆی توورە بێ و زیدەڕۆیی لە تووڕەبوونێدا نەکـا بەسـەریاندا، تـا دۆسـتـەکـانی خـۆی باوەڕ و مـتـمـانەیـان پێی بمێنـێ، ئاگری قین و تووڕەیی لە پێـشـدا لە خـاوەنەکـەی بەر دەبێت، پاشـدان کـە زمانەی کێشا ئەوجا دەگاتە دوژمن یا هەر نایگاتێ.

دوو تاکی

نـاشێ ئادەمی، کـــە تۆ لە خـــاکی
بنێـیـــە کـــەللەت، توندی و بێ باکی

تۆی هێنده تـوند و وا ســـەرهەڵگری
دیاره لە خـــاک نـی، تۆ لە ئاگـــری

پارچە

له شـــاری بەیلەقـــاندا[1]، ســـەرم لە عـــابیـــدێک دا
پێم گـوت: بەزانینی خـۆت، لە نەزانینم پاک کـە

گــوتی برۆ: وەکــو خــاک، ئارامگربە ئەی فـەقـێ
یاخۆ هەرچیت خوێندووە، تێکڕا هەمووی ژێرخاک کە

١٢- ڕەوشت
بەدخوو بە دەست دوژمنێکەوە گرفتارە، بچێتە هەر شوێنێک لە دەست سزای ئەو ڕزگاری نابێ.

خانە

گەر لە دەست دەستی جەفا، بەدخوو بچتە ئاسمان
لە دەستی خووی بەدی خۆی، هەمیشە بەر بەڵایە

١٢- پەند
کە دیتت بەربڵاوی کەوتووەتە ناو سوپای دوژمنەوە، تۆ خۆت کۆکەرەوە، بەڵام کە دیتت ئەوان کۆکن تۆ بیر لە پەرت و بڵاوی و ناخۆشیی بکەرەوە.

پارچە

برۆ لەگـەڵ دۆســـتـانت، بەبێ غـەمی دانیـشـە
کـە لە نێـو دوژمنانت هەڵاییـسـا هەرا و جـەنگ

بەڵام هەرکە هەستت کرد، لەگەڵ یەکا هاودەنگن
دەست لەسەر کەوان دانێ و قایم بکە قەڵای سەنگ

١٣- ڕەوشت
کەینێ فێڵەکانی دوژمن سەریان نەگرت، زنجیری دۆستایەتیی ڕادەتەکێنێ و ئینجا

١. بەیلەقان: شارێکە لە ئێران لە میانی شێروان و ئازربایجان.

لەژێر پەردەی دۆستایەتیدا، کارێکی وا دەکات هیچ دوژمنێک نەیکردبێ.

١٣- پەند

سەری مار بە دەستی دوژمن پان کەوە، چونکە یەکێک لەم دوو کەڵکانەی لێوە سەر هەڵدەدا، ئەگەر دوژمن سەرکەوت ئەوە مارەکەت کوشت و ئەگەر مارەکەش سەرکەوت، ئەوە لە دوژمن رزگار بووی.

خانە

لە رۆژی جەنگ دڵنیا مەبە، لە دوژمنی بێ هێز
مێشکی شێر دەردەهێنێ، کە دەستی لە گیان بەردا

ئامۆژگاری

ئەگەر زانیت هەواڵێک دڵی کەسێک ئازار دەدا، تۆ مەیڵێ و لێی بێدەنگ بە، با یەکێکی تر بیڵێ.

خانە

بولبول موژدەی بەهار بێرە
هەواڵی بەد، بە کوند بسپێرە

١- پێشبینی

پاشای لە ستەمکار (خیانەت) ی کەس ئاگادار مەکە تا بە تەواوەتی دڵنیا نەبی، دەنا بۆ نەمانی خۆت تێ دەکۆشی.

هەڵبەست

قسە حازرکە، جا وەرە گوفتار
کە دیتت قسەت، وا ئەکاتن کار
گوتن لە گیانا کار ئەکا، بە دوان[1]
بەڵام خۆت بە پەند مەدە، بە زمان

١. دوان: قسە.

١٤-ڕەوشت

ئەوەی ئامۆژگاریی خۆ پەسندێک بکات، خۆی پێویستی بە ئامۆژگاریکارێکە.

١٤- پەند

تەفرەی دوژمن مەخۆ و بەخۆنازینی ستایش گۆیان مەکرە کە ئەم داوی ڕسقی ناوەتەوە و ئەو دامەنی چاوچنۆکی گرتووەتەوە.

١٥- ڕەوشت

پیاوی گەوج پێداهەڵدانی لا خۆشە، وەکو لاشەیەک لەلاقەوە فووی تێکەی قەڵەو دەرکەوێ.

پارچە

گوێ مەدە دەنگی مەدحی چاپلووسان
کە بە هەرزانی، سوودی لێت ئەوێ
گەر ڕۆژێ نیازیت نەگەیاندە جێ
دوو سەد قات هەڵەت دەژمێرێ لەوێ.

١٦- ڕەوشت

تا وتار خوێنێک ڕەخنەی لێ نەگیرێ قسەکانی پوخت نابن.

خانە

خۆت هەڵ مەکێشە، بە جوانی گوفتاری خۆت
بە ئافەرینی نەزان و یا بە پێی ئەفکاری خۆت

١٧- ڕەوشت

هەموو کەسێک ئەقڵی خۆی لا تەواوە و منداڵیی خۆی لا جوان.

پارچە

جوو و مـوسـوڵمـانێک کـەوتنە گفتـوگۆ
پێکەنـین گــرتمـی لە مــشــتــومــڕیان

مــوســڵــمــان ئەیگوت: ئەگــەر وا نـەبوو
وەک جـوولەکـەیەک دەرچم لە جـیـهـان

جوو ئەیگوت: سوێندێ بە تەورات ئەخۆم
وانەبێ بمرم، وەک تۆی مــوســڵــمــان

گـــەر لەســـەر زەوی دانا نـەمـــێنـێ
کــەس بەنەفــامـی خــۆی نابا گـومــان

١٨- ڕەوشت

دە پیـاو لەســەر خـوانێک ئەخـۆن، بەڵام دوو ســەگ لەسـەر کـەلاکـێک پێک نایەن. چاوبرسی بە جیـهانێک هەر چاوبرسییە و کەچی پیاوێکی قانیع بە نانێک تێرە، دانایان گوتوویانە: هەژاری بە قەناعەت چاکترە لە دەوڵەمەندی بە سامان.

یەک تاکی

ڕیخـــۆڵەیی تەنگ ڕەنگە، بەنانە وشکێک پڕبێ
بەڵام ســامــانی دنیــا، پڕ ناکــاتن چاوی تـەنگ

دوو تاکی

بـاوکم کـــە ســـووڕی ژینی تەواو بـوو
ئەم تـاکـە پەندەی پێ گـوتم و دەرچوو

شـــەهوەت ئـاگـــرە، پارێزی لێ بکە
ئاگـری دۆزەخ لە خـۆت خـۆش مـەکـە

بەرگـەی ئەو ئاگـرە سـوورە ناگـری تۆ
ئـاو بـەم ئـاگـــرە دابکە ئـیـــمـــڕۆ

١٥- پەند

هەر کەسێک لەکاتی تواناییدا چاکە نەکا، لە بێ تواناییدا سەختی ئەبینێ.

خانە

لە مـــەردم ئـازار، بەدبەخـتـتـر نیـیـە
لە لێـقــەومــانا، کــەس یاری نـیـیــە

١٩- رەوشت

هەر شتێک زوو پەیدا ببێ، زۆر نامێنێتەوە.

پارچە

بیـســتم کـە گڵـی، رۆژهەڵات ئەکـەن
بەماوەی چل ساڵ، بە کاسـەی چینی
لە مـەردەشـت ڕۆژێ سـەدی وا ئەکـەن
بۆیە لێـرە کــەم نرخـیــان ئەبینـی

پارچە

جـووجکە لە هێلکە دەرهات، لە ڕسـقی خـۆی ئەگـەڕێ
ئـادەمـــیــــزاد نیـــەتی، تەمـــیـــز و ژیری و زانـین
ئەم کـــە کـــاتێ گـــەورە بـوو، بەهـیچ شـتــێکی نـاگـا
ئەو لـە گـشت شت تێـپـەڕی، بـە گـەورایەتی و بـە تین
ئاوێنە لـە گـــشت جــێـــیـــەک، هـەیە بۆیە بـێ نرخـــە
لەعل دژوار دێتـــە دەست، بۆیـە بەنـرخـــە و ســـەنگین

٢٠- ڕەوشت

کار بە لەسەرەخۆییەوە دێتە دەست، پیاوی بەپەلە زوو ئەکەوێ.

دوو تاکی

بەچاوی خــۆم دیم، لە چۆڵ و بیــابان
ئاهیستە[1] پێش کەوت، لە خۆشڕۆی ڕەهوان

ئەســپی رەهوانی خــۆشــڕۆ مــایەوە
وشــترەوان هێدیش، هەر نەپســایەوە

٢١- ڕەوشت

بۆ نەزان هیچ شتێک لە بێدەنگی باشتر نییە و ئەگەر ئەوەشی بزانیبایە نەزان نەئەبوو.

پارچە

فـەزڵ و کەمـاڵت، گـەر نیـیـە وا باشـە
ئاگـــات لە زمـــانی خـــۆت بێ لە زارا

پیاو هـەر زمـانی خۆی ڕیسـوای ئەکا
گـــوێزی بێ کـاکڵ، ســووکــە لە بارا

پارچە

شـــێـــتـــێک کـــەرێکی مـــەشـق دائەدا
هـەر هـەوڵـی لەگــــــەڵ ئەدا بـە دایم[2]

دانایەک گـوتی: نەزان خـــەریک چی
لەم کـارەت سڵ کـە، لە لۆمـەی لایم[3]

چوارپێ لە تۆوە قـــســـە فـــێـــر نابێ
بێـــدەنگی فـــێـــربە، تۆ لە بەهـایم[4]

١. ئاهیستە: لەسەرخۆ. یا ئەوەی هێدی هێدی دەڕوا.

٢. دایم: هەمیشە، بەردەوام.

٣. لایم: لائم: لۆمەکەر

٤. بەهایم: ئاژەڵ، چوارپێ.

دوو تاکی

ورد نەبێـتـەوە یەکـێک لە جـوابدان
زۆری بێ جێ دێت، گفتوگۆی لەقسان

وەرە یا قـسـەت ڕێک خـە وەک دانا
یاخـۆ بێـدەنگ بە، هـەروەکـو چوارپا

١٦- پەند
هەرکەسێک لەگەڵ لە خۆی داناتردا کەوتە بێنەو بەرەی قسان تا خەڵکی وابزانن ئەوکەسە دانایە، بابزانن کە نەزانە.

یەک تاکی

گەر یەکێک لە تۆ چاکتـر کەوتە دوان
چاتریش بزانی، لێی مـەگـرە ڕەخنان

٢٢- ڕەوشت
ئەوەی لەگەڵ بەدان هەستێ و دانیشێ، چاکی نابینێ.

دوو تاکی

گـەر فـریشـتـە لەگـەڵ دێو بکا دۆسی
لێی فـێر ئـەبێ ترس و سـتـەم و دڵ پیسی

لە بـەدان بـەدی نـەبێ، فـێـر نـابی
بۆ گـورگ پێـست دروونـەوە هـەر نابی

١٧- پەند
نهێنی عەیبی خەڵکی دەرمەخە، نەوەک ڕیسوابن و ناویان بزرێ و تۆش بێ متمانە بیت.

٢٣- ڕەوشت
هەر کەسێ فێری زانست بوو و کاری پێ نەکرد وەکو ئەوە وایە گایەکی لە جووتیدا لێ خوڕێت و تۆو نەوەشێنێ.

٢٤- ڕەوشت
لە لەشی بێ دڵەوە خوا پەرستی ناکرێ و لە توێکڵی بێ ناوک و کاکڵەوەش کاڵا پەیدا نابێ.

خانە

زۆر باڵای جوانی ژێر پەچەو چارشێو
کە دەرکەوت ناسیت، پیرەژنەی دێو

٢٥- ڕەوشت
ئەگەر هەموو شەوێک "قەدر" ئەبوو، شەوی "قەدر" بێ قەدر ئەبوو

خانە

بەرد هەمووی لەعلی بەدەخشان بووایە
بەرد و لەعل ئەبوو یەک نرخیان بووایە

٢٦- ڕەوشت
نە هەر کەسێ بە دیمەن جوانە ڕەوشتیشی باش و دروستە، کار لە دەروونداپە، نەوەک لە پێستە.

پارچە

تۆ ئەتوانی بەیەک ڕۆژ تێبگەی خووی پیاو
کە گەیشتۆتە کوێ، لە پایەکانی علووم
بەڵام لە بیر و هۆشی ئەرخەیان مەبە و مەغروور
کە گیانی پیس بە چەندین ساڵ نابێ مەعلووم

٢- پێشبینی
ئەوەی بەگژ گەوراندا بچێ خوێنی خۆی ئەڕێژێ

پارچە

ئەگـــــەر تۆ زۆر خـــــۆت بـە زل بزانـی
راستیـان گوت: خێل یەک ئەبینێ بە دووان
زوو نـێـــــــــو چەوانـت، ئـەبـیـنـی شـکـا
کـە شــەڕە قــۆچت، کــرد لەگــەڵ بەران

٢٧- ڕەوشت
پەنجە لەگەڵ شێر لێکدان و دەست بۆ شمشێر بردن کاری ئاقڵانە نییە.

خانە

شـەڕ و زۆرەملـێ مـەکە لەگـەڵ مـەست
بەر لە سـەر پەنجە، بـخە باغـەڵ دەست

٢- پێشبینی
لاوازێک لەگەڵ بەهێزێکدا زۆرانبازی بکا، یاری دوژمنە بۆ نەمانی خۆی.

پارچە

کـــەی ســـــایە پـەروەر، تـوانـای هـەیـە
بێـتـە مـەیدانی شـەڕکـەران لە جـەنگ
بازوو سـست شـێتـە، کە پـەنجـە باوێ
ڕووبەڕووی پیـاوی ئـازا و ئـاسن چەنگ

٢٨- ڕەوشت
هـەرکەسـێ گوێ لە ئامۆژگاری نەگرێت، حەزی لە سەرکۆنەکردنە.

خانە

کــە ئامــۆژگــاریت نەهاتە گــوێ

کە گلەم لێ کردی بێدەنگ بە لە جێ

١- گوتەی جوان

بێ هونەران چاویان هەڵنایە هونەرمەندانی پێ ببینن، هەروەکو سەگی بەرەڵلا کە سەگی ڕاوێی دیت، ئەیکاتە هەرا، بەڵام ناشوێرێ بێتە پێش. پیاوی سپڵە کە نەیتوانی دەروەستی هونەرمەند بێت، بە پیسییەوە ئەچێتە پێستیەوە.

خانە

پیاوی سپڵە غەیبەتی خۆی هەر ئەکا

چونکە کــاتی ڕووبەڕوو لاڵە زمــانی

٢٩- ڕەوشت

ئەگــەر ســتــەم و ئازاری سک نەبوایە، هیچ باڵندەیەک نەئەکــەوتە ناو داوی ڕاوچییەوە، بەڵکە ڕاوچی هەر خۆی داوی دانەنابایەوە.

٣٠- ڕەوشت

دانایان درەنگ ئەخۆن و خواپەرستان نیوەتێر و زاهیدان مەمرە و مەژی و لاوان تا لەگەن ئەگرێ و پیران تا ئارەقە دەکەنەوە و بەڵام ڕەند و قەلەندەران ئەوەندە ئەخۆن تا هەناسەیان لێ دەبرێ و نان و ڕسقی کەس لەسەر سفرە نامێنێ.

یەک تاکی

بەندە و دیلی سک، دوو شەو ناخەوێ

لەبەر گــەدەی پڕ، وە لە دڵ تەنگی

٣١- ڕەوشت

پرسکردن بە ژنان ماڵ وێرانییە و دلاواییش لەگەڵ گەندەلاندا گوناهە.

خانە

دڵت بســـــووتێ بە پڵنگی تیـــژ دان
بێ خـــواییت کـردووە بەمــافی پەزان

١٨- پەند

ئەوەی دەسەڵاتی بەسەر دوژمندا دەشکێ و نەیکوژێ دوژمنی خۆیەتی.

خانە

بەرد لە دەستا بێ و ماریش لە سەر سەنگ
شـێـتـیـیـە ڕامـێنی، یا بکەی درەنگ

تاقـمێک بە پێچـەوانەی ئەمـەیانەوە بە بـەرژەوەند زانی و گـوتیـان لە کـوشـتنی دیلاندا ڕامـان و وردبوونەوە باشـترە، لەبەرئەوەی ئیختیـارەکە هێشتا هەر مـاوە لە کوشتن و نەکوشتندا، جا دەتوانی بکوژی یا نەکوژی و دەشتوانی ببـەخشـی، بەڵام ئەگەر بێ ڕاوەستان بکوژرێن لە وانەیە بەرژەوەندییەک لە دەست دەرچێ و جارێکی تر قەرەبوو نەبێتەوە.

دوو تاکی

ئاسـانە یەکێک لە گیـان کـەی بێ بەش
کـوژراو گـیــانی، نـاخــرێتــەوە لەش
لە مــەرجی ئەقڵی، تیـر زەنە وەســتـان
هـەرکـە تیـر دەرچوو، ناچتـەوە کـەوان

٣٢- ڕەوشت

ئەگەر دانایەک لەگەڵ نـەفاماندا تێوە گلا، ئەبێ بە تەمـای ڕێز و شکۆمەندیی نەبێت و ئەگـەر نەفامـێکیش وە قسـە بێنی و بـەسـەر دانایەکـدا زاڵ بێ پێت سـەیر نەبێ چونکە بەردێکە و هـەموو گەوهـەرێکی ئەشکێنێ.

خانە

سـەیر نیـیـە گـەر دەرنـەبڕێ نەفـەس
بولبـولێک قـەلی، ببـتـە هـاو قـەفـەس

پارچە

گـەر هونـەرمـەندێک لەدەسـت ئەوباش ئازار ببـینێ
هەست بە ناخـۆشی ئەکـا، دڵی پڕ لـە غـەم نابێ
بەردی بەد گەوهەر، ئەگەر کاسـەی زێڕین بشکێنێ
نرخـی بەرد زیاد نـاکـا و بەهای زێڕیش کـەم نـابێ

٣٣- ڕەوشت

ئەگـەر دانایەک یا هـۆشـمـەندێک لە نێـو هەرزەکـاراندا قـسـەی خـۆی بڕی سـەرت سوڕنەمێنێ، چونکە ئاوازی بوربوت[١] وە سەر دەنگی دەهۆڵ ناکەوێ و بۆنی عەنبەر لە بۆگەنی سیردا ون ئەبێ.

دوو تاکی

ملـی هـەڵبـــــڕی دەنگ بـەرزی نـادان
کـــە دانـایـەکی، بـێ شـــــەرم بـەزان
تۆ کـــە نـازانی پـەردەی حـــیـــجـــازی
لـەبەر تـەپڵـی جـــەنگ، نەمـــا ئـاوازی

٣٤- ڕەوشت

گەوهـەر بکەوێتـە ئاودەستێشەوە هەر بەنرخ و بەهایە، هەروەها تۆز ئـەگەر بشگاتە ئاسمـان هـەروا سووک و بێ نرخە. پەروەردەی نـاشایان جێی داخـە و ماندووبوونی بەفیڕۆ چوونە، خـۆڵەمـێش بۆیە جێ بەرزە چونکە ئاگر گەوهـەرێکی خـواییـە بەڵام

١. بوربوت: ئامێرێکی مۆسیقایە

چونکە خۆڵەمیش خۆی هونەرێکی نییە هە روەکو خاکە، نرخی شەکر لەبەر ئەوە نییە کە لە قامیشە بەڵکە خۆی تایبەتمەندیی خۆی هەیە.

دوو تاکی

سروشتی کەنعان، بێ خێر بوو بێ بەر
نرخی بەرز نەکرد، بوونی پێغەمبەر

هونەر بنوێنە، نەک تیـــــرە و پدەر
گـــوڵ نەوەی دڕکـــە و برایم لە ئازەر

٣٥- ڕەوشت
میسک ئەوەیە کە خۆی بۆن بدا، نەک وەکو عەتار ئەڵێ، دانا وەک قوتووی عەتار بێدەنگە و هونەرنما. نەزان وەک تەپڵی شەڕ دەنگ گەورە و بەتاڵ.

هەڵبەست

زانایەک لەناو، کـــــەودەنان دابێ
ئابەم جـۆرەیان، گـوتووە دۆســتـــان

وەک نەوجـوانێک، لەناو کـوێران بێ
یاخـــۆ قـــورئانێک، لەناو زەندیقـــان

٣٦- ڕەوشت
دۆستێکی کە بە عومرێک دەگیرێ، نابێ بە هەناسێکی بڕەنجێندرێ.

یەک تاکی

بەردێک بە چەند ســاڵ ئەبێتـە لەعل
نەکەی بە پشـووێک، بیشکێنی بە بەرد

۳۷- ڕەوشت

ئەقڵ بەدەست نەفسەوە، وەک پیاوی گرفتارە بەدەست ژنی جەربەزەو حیلەبازەوە

خانە

ماڵئاوایی بکە تۆ، لە خۆشی و لە خانووێ

کە دەنگی ژنی تێدا، بەرز ئەبێتەوە لەوێ

۳۸- ڕەوشت

بڕیاری بێ هێز فرت و فێڵ و ئەفسوونە و هێزی بێ بڕیاریش نەزانین و شێتی.

یەک تاکی

پاکی و تەگبیر و ئەقڵ پێویستە، ئینجا موڵک و ماڵ

کە موڵک و دارای نەزان چەکێکن، بۆ شەڕی خودا

۳۹- ڕەوشت

جوامێرێک کە بخوا و ببەخشێ زۆر لە خواپەرستێکی چاکترە نەخوا و هەر داینێ. ئەوەی لەبەر خاتری خەڵک واز لە ئارەزووەکانی بێنێ ئەوە لە ئارەزووی حەڵاڵەوە کەوتووەتە ئارەزووی حەرامەوە.

خانە

عابیدێک گەر بۆ خودای نەکا، گۆشەنشینێ

بێچارە لە ئاوێنەی تاریکدا، چ ئەبینێ

کەم کەمە زۆر ئەبێ و دڵۆپ دڵۆپ دەبێتە لافاو، یانی ئەوانەی کە دەسەڵاتیان نییە و بێ هێزن، با وردە بەردان کۆکەنەوە، تا دەرفەت، ئەوسا دەماری پێ لە مێشکی دوژمن دەربێنێ.

هۆنراو

(دڵۆپ دڵۆپ لەسەریەک، کۆبتەوە، ئەبتە نەهر
ڕووبار لەگەڵ ڕووبارێک، کۆ بۆوە ئەبتە بەحر)

خانە

کەم کەم پێکەوە، زۆر دێتە ئەژمار
دەنکە دەنکەیە، گەنم لە عەمبار

٤١- ڕەوشت

زانا نابێ بێ هۆشیی نەفامان بەحیلم و توانایییەوە بەسەر بەرێ چونکە بۆ هەردوو لایان زەرەرە، ئەو سامی نامێنێ و نەزانیی ئەویش پتەوتر دەبێ.

خانە

گەر لەگەڵ سپڵە بدوێی بەخۆشی
زیاتری دەکا، بەدی و سەرکێشی

٤٢- ڕەوشت

گوناه هەر کەسێک بیکا، ناپەسندییە و لە زانایانیشدا ناشیرینترە چونکە زانین چەکی شەڕی شەیتانە و کە خاوەن چەکیشیان بەدیلی برد شەرمەزاریی زۆرترە.

دوو تاکی

باشترە پیاوێک، نەزان بێ و هەژار
لە زانایەکی، نەکا پارێزگار

ئەو لەبەر کوێری، ڕێی کەوتە لاپاڵ
ئەم بە دووچاوان، ئەکەوێتە چاڵ

٤٣- ڕەوشت

گیان هـەمووی هەناسـەیەکە، جیـهان بوونێکە لە نێوان دوو نـەبووندا ئەوانەی دین بە دنیا دەفرۆش کەرن، "یوسف" ئەفرۆشن ئەدی چ ئەکرِن؟ (ألم أعهد اليكم يابني آدم أن لاتعبدوا الشيطان أنه لكم عدو مبين) واتە: ئەرێ ئەی بەنی ئادەم ئەدی پەیمانم لێ وەرنەگرتن شەیتانی نەپەرستن، خۆ شەیتان دوژمنێکی ئاشکرای ئێوەیە.

خانە

بـە قـــســــەی دوژمـن ئـەتـۆ، پـەیمانـی دۆســـتـــیت شکاند

لەگەڵ دوژمن بووی بە دۆست و لەگەڵ دۆست دۆستیت پساند

٤٤- ڕەوشت

شەیتان دەروەستی دڵسۆزان و پاشاش دەروەستی هەژاران نایەن.

هەڵبەست

قـــەرد مـــەدە بەوەی کـــە نـوێژ نـاکـــا

بـا لـە هـەژاریـیـــا، دەمـی والاّ کـــا

ئەو فـــەرزی خـــوا، نـەهێنـێـتـــە جـێ

چۆن بـۆ قـــەردی تۆ، دڵـی دائـەتـەپـێ

٤٥- ڕەوشت

ئەوەی لە ژیانیدا نانی نەخورێ، کە مرد ناویشی نابرێ، تامی ترێ بێوەژن ئەیزانێ نەک خـاوەن ترێ، یوسـفـی ڕاسـتگۆ - دروودی خـوای لێ بێ لـە سـاڵی گـرانیی "میسر" دا تێری نەئەخوارد، تا برسییەکانی لە بیر نەچێ.

دوو تاکی

ئـەوەی کـــە ئـەژی لە خـــۆشـی و بۆنـە

نـازانێ حـــاڵی برســـیـــان چۆنـە

کــەســێک ئەزانێ، حـــاڵی هـەژاری
کــە خــۆی دیبــێــتی، دەردی نەداری

پارچە

ئەی ئەوەی کـە سـواری ئەسـپی خـۆشـڕەوی، خـێـرا مـەڕۆ
وا کـەری زی کـێـشی مـسکین، چوارپەلی چۆتە قــوڕێ
تۆ لـە بـۆ ئاوردوو مــــەچووە، مــــاڵی دەروێشـی هـەژار
لـەو کــــــــڵاوڕۆژنـە ئـەوە دوودی دڵـە دێـتـــــــــە دەرێ

١٩- پەند
لە وشکە ساڵیدا لە دەروێشی بێ حاڵ و باڵ مەپرسە چۆنی؟ بەو مەرجە نەبێ کە مەرهەمێکی لەسەر برینی دابنێی و شتێکی بۆ ببڕیتەوە

پارچە

کــــە کـــــەرێکت بە بـارەوە دیت، کـــــەوتۆتە قــــوڕێ
بەزەییت پێـیـدا بێـتـەوە و مـەوەسـتـە لەسـەر سـەری
بـەڵام کـــەی رۆیشـــتی و لێت پرسی، چۆن کـــەوتووە
کـەمـەر ببـەسـتـە و وەک مـەردان، بۆی بگرە کلکی کـەری

٤٦- ڕەوشت
دووشت ناچنە ئەقڵەوە، خواردنی بەرلە دابەشکرانێ و مردنی ناوەخت و لەناکاو.

پارچە

چارەنـووس قــەت ناگــۆڕێ، بەهـەزار ئاهـونـاڵە
بەســوپاس یا بـەگلەیی، بێـتــە دەرێ لە زاری
فـریشتـەی دیاریکراوی، سەر گەنجینەکانی با
باکی چرای پیرێژنێی، چییـە وەمرێ یەکجاری

٢٠- پەند
ئەی داواکاری مووچە و بەرات و بژێوی دانیشە تا بیخۆیت تۆش ئەی ئەجەل هاتوو مەڕۆ و ڕامەکە، گیان دەرنابەیت.

پارچە

کـۆشش بـۆ خـۆراک بکەی یـا نەکـەی
هەر بۆت ئەنێرێ، خوای عەززە وەجەل

بکەویە زاری، شـــێـــر و پڵنگیش
ناتخــۆن ئەمــێنی، تا ڕۆژی ئەجــەل

٤٧- ڕەوشت
دەست ناگاتە دانەندراو و دانراویش لە هەرجێیەک بێ دەست ئەیگاتێ.

خانە

بیــســـتـــووتە سکەندەر چووەتە ناو تاریکی
دوای ئەم هەموو ڕەنجەش، ئاوی حەیاتی نەچەشت

٢١- پەند
ڕاوچی بێ ڕسق ماسی لە دیجلەدا ناگرێ و ماسیش بێ ئەجەل لە وشکاییـیـە نامرێ.

خانە

هـەزاری چـاوچـنۆک، بـە دنیـــــادا ڕائەکـــــا
ئەو بـەدوای رزق و رۆزییـا و ئەجــەل بـەدوای ئەوا

٤٨- ڕەوشت
دەوڵەمەندی فاسق کەستەکێکی زێڕییە و دەروێشێکی چاک جوانێکی تۆزاوییە، ئەمیان کراسە پیناوییەکەی مووسایە و ئەوەی پێشینیش ریشی رازاوەی فیرعەون.

توورەیی و توندوتیژیی پیاوچاکان ڕوو لە ڕەوینەوەیە و دەوڵەتی پیاوخراپانیش سەر بەرەو نشێوە.

پارچە

ئەوەی کە خاوەن سامان و جێیە
یارمەتی کەسی دڵشکاو نادا
پێی بڵێ کە هیچ، سامان و جێیەک
کەڵکی ناگرێ، لە ئەو دنیادا

٤٩- ڕەوشت

حەسوود هەروەک لە بەخششەکانی خوا ڕژد و قرچۆکە، ئاواش دوژمنی پیاوی بێ گوناهە.

پارچە

زرە پیاوێکی مێشک وشکم دیت
کەوتبووە گیانی، پیاوی خاوەن جاه
گوتم: ئەی خواجە، تۆ زۆر بێ بەختی
خەڵکی خوا پێداو، چییانە گوناه

پارچە

نەکەی ئارەزووی بەڵا، بۆ حەسوود
کە ئەو بەدبەختە، بۆ خۆی بەڵایە
هیچ پێویست ناکا، دوژمنیەی بکەی
ئەو خۆی دوژمنی، خۆی وا لە دوایە

٥٠- ڕەوشت

سـوختـەی بێ ئامـانج عـاشـقـێکی بێ زێڕ و پارەیە و ڕێبـوارێکی نەشـارەزا و باڵندەیەکی بێ پەڕ و باڵە و زانای بێ کردەوەش داری بێ بەرە. زاهیـدی نەزانیش خـانووی بێ قـاپی و دەرە و مـراز و مـەبەست لە هاتنە خـوارەوەی قـورئان، پەیداکردنی ڕەوشتی باش و جوانە، نەک هەر خوێندنەوەی شێوەی نووسینەکانی. خواپەرستی نەزان ڕێبوارێکی پیادەیە و زانایەکی کردار سست و خاو سوارێکی نووستووە. گوناهکارێکی تۆبەکار باشترە لە خواپەرستێکی بەخۆناز.

خانە

سەرهەنگێ چاترە، خۆش خوو و دڵداربێ
نەک زانایەکی، مـــەردوم ئازاربێ

لە یەکێکیان پرسی: "زانای بێ کردەوە بە چ دەچێ؟ گوتی: "بە هەنگێکی بێ هەنگوین".

خانە

بە زەردەواڵەی دڵڕەق و ناپیـــاو بڵێ
کـە هەنگوینیش نادەی، پێـوە مـەدە

٥١- ڕەوشت

پیاوێ نێریەتی نەبی ژنە و خواپەرستی چاوچنۆکیش ڕێگر.

پارچە

بۆ خۆ دەرخستن، کراسی سپی لەبەر
تا لای خەڵک چاک بی و نامەکەت سیا

دەست لە دنیـــایە دەبێ هەڵگری
کە دەستت درێژە و بۆ خۆشت کۆتا

٥٢- ڕەوشت

دوو کەس حەسرەتیان لە دڵ دەرناچێ و پێی زیانی لە قوڕ چەقیویان نایەتە دەرێ، بازرگانێکی کەشتیی شکاو و میراتگرێکی هاودەمی ڕەندان.

پارچە

دەروێش پێـــیـــان ڕەوایە، خــوێنی ئاڵت بڕژێن
گەر نەیانتوانی دەستیان بگاتە، ماڵ و سامانت

یان مەبە ئاواڵ لەگەڵ کەسانی کراس شینپۆش
یا دەستت بشۆ لە گشت سامان و بوون و مانت

یا دۆستـایەتی فیلەوانانی خاوەن فیل مەکە
یا دەبێ خـانووت هێندە قـایم بێ، نەتەپێ بانت

٥٣- ڕەوشت

ئەگەرچی خەڵاتی سوڵتان بەنرخە، بەڵام کۆنە کراسی خۆت بەڕێز و بەنرختره و هەرچەندە خـواردنی سـەر سـفـرەی گـەورانیش بە تامـە، بەڵام وردە نانی نێـو هەنبانەی خۆت بەتامترە.

خانە

سرکەی دەستی خۆت، لە تەکیا تەڕە
لە نانی خـێـر و گـۆشت گـا چاترە

٥٤- ڕەوشت

پێچەوانەی ڕێی ڕاست و دژی بیروڕای ئاقڵمەندانە، بە گومان دەرمان خواردن و بە نەشارەزایی و بێ کاروان ڕۆیشتن. لە "غەزالی"[1] پێشەوایان پرسی - ڕەحمەتی

١. غەزالی: (ئیمام محەمەد) لە زانایە ناودارەکانی پێچی (سەلجووقی)یە، لە ساڵی (٤٥٠)ی کۆچی لە طوس هاتووەتە جیهان. لە زانیاریدا، لە فقە و حیکمەت گەیشتووەتە پایەی (مجتهد) لە ساڵی (٤٨٤)ی کۆچی لەسەر خوازتەی (نظام الملك) لە مەدرەسەی نیزامیە لە بەغدا تەدریساتی کرد، پاشان چوار ساڵ کنارەگیری کرد، تألیفاتی گرینگی لێ بەجێ ماوە... - زەکی -

خـوای لێ بێ – بـه چی گـەیشـتـیـیـە ئەم پایەیە؟ گـوتی: "بەوەی کـە هـەرچییـەکم نەزانیبایە، شەرمم لە پرسینی نەئەکرد"

پارچە

ئومـــێـدی شـیـفـا هـاتنت، ئـەو دەمـە ئاقـڵانـەیە
ئەو کـەسـە نەبزت بگرێ، کـە سـروشـتت ئەزانی
چی نـازانی بپـرسـە، چونکە هـەر کـەم پرسـینە
ئەبـتــە ڕێگری پایە و زانینت بـە ئـاسـانی

٢٢– پەند
هـەر شـتـێکت کـە زانی بۆت دەرئەکـەوێ، پەلە لە پرسـینی مـەکـە، کـە بـۆ سـامی دەسەڵات زیانبەخشە

پارچە

کـە "لوقـمـان" دیتی، لە دەسـتی داوود
بە پەرجـوو[١] ئاسـن، دەبێـتـەوە مـووم
نەیپـرسـی ئەوە چی ئەکـەی، چونکە
زانی بێ پرسـین، لای ئەبێ مـەعلووم

٥٥– ڕەوشت
هـەرکەسێکی لەگەڵ خراپان هـەستێ و دانیشێ، ئەگەر خـووی ئەوانیش کـاری تێ نەکا، بەکردەوەی ئەوانەوە تاوانبـار ئەبێ، خۆ ئـەر بۆ نوێژێش بچـتـە کـاولێک، هـەر گومانی مەی خواردنەوەی پێ دەبەن.

---

١. پەرجوو: موعجیزە.

دوو تاکی

داغی نەزانیت، دانا لەسەر خۆت
کە نەزانێکت، هەڵبژارد بە دۆست

لە دانایانم، داوا کرد یەک پەند
گوتیان لەل[1] نەزان، خۆت مەکە پەیوەند

ئەگەر داناش بی، هەر کەرت ئەکا
خۆ گەر نەزان بی، شێتترت ئەکا

٥٦- ڕەوشت

هێمن و خۆڕاگری حوشتر وەکو زانراوە، ئەگەر منداڵێک ڕێشمەکەی بگرێ و بەدوای خۆیدا ڕای کێشێ و سەد فرسەنگی ببات، سەر وەرناگێڕی و لە دووی دەڕوا، بەڵام ئەگەر خەرەند و دۆڵێکی مەترسیداری هاتە پێش کە ببێتە هۆی نەمان و لەناوچوونی و منداڵەکە بە نەزانی خۆی هەر ڕایکێشا، ئەوا ڕێشمە و جڵەوەکەی لە دەست ئەپسێنێ و چیتری بە دوادا ناچێ و لەگەڵیا ناڕوا، لەبەرئەوەی نەرمی لەکاتی توندییا کارێکی ناشیرین و دزێوە و ئەڵێن: "دوژمن بە نەرمی نابێتە دۆست، بەڵکە تەمای دوژمنایەتییەی زیاتر دەکا".

پارچە

ئەوەی دڵسۆزیت ئەکا، ببە بەخاکی بەرپێی
گەر بە پێچەوانەشە، دوو چاوی پڕکە لە خاک

بە دڵسۆزی و لەسەرخۆ، مەدوێ لەگەڵ بەدخووا
ژەنگی کۆن بە مەوڕەدی، نەرم کە ناکرێ پاک

٥٧- ڕەوشت

ئەوەی لەقسەی کەسانی تردا هەڵداتێ تا بە گەورەی تێ بگەن پایەی نەزانینی تێ دەگەن.

---

١. لەل: لەگەڵ

پارچە

پیـــاوێ زیرەک بێ، جـــواب ناداتـەوە
هـەتـا نـەزانـێ، لێـی کـراوە پـرسـیـــار

گـەرچی قسـەکـەی راست و ڕەواش بێ
خـەڵکی وەک مـەحـاڵ بـۆ ئـەخـەنـە کـار

٥٨- ڕەوشت

برینێکم لەبن کراسیدا هەبوو، شێخ - ڕەحمەتی خوای لێ بێ - هەموو ڕۆژێ لێی ئەپرسیم، کە چۆنە؟ و نەی ئەپرسی لە کوێیە؟ زانیم خۆی لە ناوهێنانی شوێنەکەی ئەپارێزێ، چونکە ناوهێنانی هەموو ئەندامێکی لەش ڕەوا نییە و ناگوترێ، ئاقڵمەندان گوتوویانە: ئەوەی قسەکانی پێش گوتنێ کێشانە نەکا، لە وەڵامەکەی دەڕەنجێ و دڵی دێشێ.

پارچە

تاچاک نـەزانی، کـە قسـەکـانت ڕاسـت و بەجـێنە
دەبـێ بـۆ گـــــوتـن، نـەکـــــەیتـــــەوە زار

لە ڕاسـتی گـوتنا، دەسـتـەوەسـتـانیش تۆ دابمێنی
لـەوە چاکـــتـــرە، درۆیـەک بتکا ئـازاد و رزگـــار

٥٩- ڕەوشت

درۆکردن وەک برینێکی گەورەیە، ئەگەر چاکیش بێتەوە، شوێنەوارەکەی هەر ئەمێنێ، نابینی کە برایەکانی "یوسف" - سەلامی خوای لێ بێ - بە درۆیەکی متمانەیان نەما (قال بل سولت لکم أنفسکم أمراً) باوکیان پێی گوتن: ئێوە نەفستان دنەی کارێکی دان.

پارچە

کـەسێ خـووی لـەسـەر، ڕاسـتی گـوتن بێ
ئـەیبـــوورن ئـەگــەر، هـەڵـەی کـرد جـــارێ

بـەڵام کـــــــــــە نـاوی، بـە درۆزن دەرچــوو
مــتــمـــانەی ڕاســتی، قــســەی دێتــە خــواریّ

٦٠- ڕەوشت
گـەورەترینی هـەمـوو کـائینات، ئادەمـیـزادە و نزمـتـرین بـوونەوەریش سـەگـە و بە بۆچوونی هەمـوو ئاقڵـمـەندانیش، سـەگێکی بە ئـەمـەک چاکـترە لە ئادەمـیـزادێکی سپڵە و ناسوپاس.

پارچە

سـەگ گـوێچکەی نانێک، ناکـا فـەرامـۆش
گەر پێی دابدەی، سەد جـار، کوچکە سەنگ
بەڵام تەمـەنێک، دڵی سـپـڵـەیەک بـلاوێنیـەوە
لەســەر شــتــێکی، کـەم لێت دێتــە جــەنگ

٦١- ڕەوشت
هەوەسباز کردەوەی چاکە ناچێنێ و بێ هونەریش نابێتە سەروەر.

پارچە

بـەزەییت نـەیە، بـە گـــای زۆر خـــۆرا
کــە هـەر ئـەخــوات و ئـەنوێ لە خــۆرا
ئـەگــەر ئـەشــتــەوێ، وەک گـا قــەڵەوبی
ئـەبێ بۆ جـەوری، خـەڵکی وەک کـەربی

٦٢- ڕەوشت
لە ئینجیلدا هاتووە، ئەی کوڕی ئادەم ئەگەر ماڵ و سامانت بدەمێ، بە ماڵ ئاگات لە من ئەبڕێ و ئەگـەر هەژاریشت بکەم ئەوا بە دڵتـەنگییـەوە دائەنیـشـی، ئەدی شیرینی یادی منت کەی دەستگیر دەبێ و کەی پەلە لە پەرستنی من دەکەی؟

پارچە

گاوێک مەغروور و یەک غافڵ بە ماڵ
لە نەبوونیتا، دەستکورتی و غەمبار
گەر حاڵی خۆشی و ناخۆشیت وابێ
کەی ڕوو ئەکەیتە، خوای پەروەردگار

٦٣-ڕەوشت

ویستی خوای بێ چوون، یەکێک لەسەر تەختی پاشایەتی ئەهێنێتە خوارەوە و یەکێکی تر لە زگی ماسییا ئەپارێزێ.

خانە

خۆشە بۆ کەسێ کە ناوی خوای هەر لەگەڵدا بێ
با وەک یونسیش خۆی لە ناو زاری نەهەنگێدا بێ

٦٤- ڕەوشت

گەر خوا تیغی تووڕەیی دەرکێشێ پێغەمبەر و پیاوچاکان هەموو سەر دائەنەوێنن، خۆ ئەگەر ئاوڕێکی نەرمونیان بداتەوە بەدکاران دەگەیەنێتە پلەی چاکان.

پارچە

گەر لە حەشرا بە تووڕەیی لەگەڵمان بدوێ
پێغەمبەران کەی دەرفەتی، شەفاعەتیان ئەمێنێ
گەر لە ڕووی لوتفیشەوە، پەردە وەلادا
ئەشقیا سەر هەڵدێننەوە، بەهیوای بەخشینێ

٦٥- ڕەوشت

ئەوەی بە سزای دنیا ڕێی ڕاست نەگرێت تووشی سزا و ناخۆشییەکانی دنیای تر دەبێت، خوای گەورە فەرموویەتی:

(ولنذيقنّهم من العذاب الادنى دون العذاب الأكبر) واتە: ئێمە ئازارە کەمەکەیان بەر لە ئازارە گەورەکە پێ دەچێژین.

یەک تاکی

پەند هەر دووانی بەکەڵکە، لەپاشـان کۆت و بەند دێ
کە پەندیـان دای و نەتویست، ئەتخـەنـە کۆت و بەندێ

٦٦- ڕەوشت
پیـاوچاکان لە پێـشـینانـەوە پەند وەردەگرن بەر لـەوەی وەک ئەوان تووش بن. دزان دەست کورت ناکەنەوە، تا دەستیان کورت نەکەوە.

پارچە

مـەل ناچێتـە سـەر، دانە و داوی دیار
کـە دی مـــەلێکی، تر کــەوتۆتە بـەند
پەند لە بەدبـەخـتی، خــەڵکی وەرگـرە
هـەتا وەرنـەگـــرن، ئیکە لـە تۆ پـەند

٦٧- ڕەوشت
ئەوەی کە گوێی ویستـیـان بە گرانی دروست کردووە، چ بکا تا ببیـسێ؟ و ئەوەی کەمەندی بەختەوەرییەی لە دەست دەکێشن چ بکا تا لە دەستی دەرنەچێ؟

پارچە

شـــەوێکی تاریک، بۆ دۆســتــانــی خــوا
ڕوونـاکی ئـەدا و وەک ڕۆژ ئەدرەوشـێ
بەخـتــەوەرییـەک نیـیـە، بە زۆری بازوو
تا خوای بەخشندە، نـەیدا و نەیبەخشێ

چوارینە

لەلای کێ شکایەت کــەم؟ کــە دادوەری تر نیــیــە
لـە دەســـتـی تۆش بەولاوە، دەســـتـی بـالاتر نیــیــە

ئەوەی تـۆ شــارەزای کــەی، دیارە کــەس ونی ناکــا
ئەوەی کە تۆش ونی کەی، هیچ کەسی ڕێبەر نییە

٦٨- ڕەوشت
گەدایەکی ئەنجام باش چاکترە، لە پاشایەکی بەدئەنجام.

خانە

پێش شـــادمـــانی، غـــەمێ بکێـــشی
نەک لە دوای شادی، ئاخان هەڵکێشی

٦٩- ڕەوشت
زەوی ڕێژنە لـە ئاسـمـان وەردەگرێت و ئاسـمـانیش تۆز و خـۆڵ لە زەوی (کل أناء یترشح بما فیه) هەر قاپە ئەوە تەڕاوش دەکا (دەدەڵێنێ) کە تێیدایە.

خانە

ئەگــەر خــووی ئێــمــەت، زۆر لـە لا بەدە
ئەتۆ خووی باشی، خۆت لە دەست مەدە

٧٠- ڕەوشت
خـواوەندی گەورە و بەرز سـووچان دەبینێ و دەپۆشـێ، کەچی هاوسێ ناشبینێ و دەخرۆشێ

خانە

پەنا بەخوا، کە خەڵک غەیبیـان ئەزانی
کەس نەیدەما، لە دەست یەکتر ئەمـانی

٧١- ڕەوشت

لە کانگەدا زێڕ بە هەڵکەندن دێتە دەر و لە دەست قرچۆکیش بەگیان کەندن.

پارچە

قرچۆک ناخۆن و گوێیان هەڵ ئەخەن
ئەڵێن هەر ئومێد، باشترە لە خواردن

ڕۆژێک ئەبینـی، بە کـــامـی دوژمـن
زێڕ ماوە و قرچۆک، چۆتە پای مردن

٧٢- ڕەوشت

هەر کەسێک بەزەیی بە ژێردەستاندا نەیەتەوە، دووچاری ئازاری زەبردەستان دەبێ.

دوو تاکی

نەهەر بازوویەک، کـە هێـزێکی بوو
ئەبێ بشکێنـێ، لە بێ هێـزێ دەست

دڵی بێ نەوا، قـــەت مـــەدە ئازار
ڕۆژێ ئەکـــەویە، بەر هێـــزی زۆردار

١- سەرگوزەشتە

دەروێشێک ئاوا ئەناورایەوە: "خوایە بەزەییت بەخراپاندا بێتەوە" کە خۆت ڕەحمت بە چاکان کردووە و بە باشیت ئافەریدە کردوون.

٧٣- ڕەوشت

کە پیاوی ئاقڵ تەنگوچەڵەمەیەکی هاتە پێش، خۆی لێ بە دوور دەگرێ و لە جێی خۆیدا لەنگەر دەگرێ، چونکە سەلامەتی لە کەنارە و لێرە خۆشیی لە خۆی ئەبینێ.

٧٤- ڕەوشت

قومارچی سێ و شەشی ئەوێت، کەچی هەر سێیەکە هات.

خانە

هەزار جار لەوەڕ، خۆشترە لە مەیدان

بەڵام کوا ئەسپ، بە دەست خۆیەتی هەوسار و جڵەو

٧٥- ڕەوشت

یەکەم کەسێک کە دەستپێشخەری کرد و ئەنگوستیلەی لە دەست کرد "جەمشید" بوو، لێیان پرسی: "ئەوە بۆچی جوانیت دایە دەستی چەپ و کە گەورەیی ڕاستەقینە هەر بۆ ڕاستەیە؟ گوتی: دەستی ڕاستە جوانی ڕاستەقینەی خۆی بەسە."

پارچە

فەرەیدوون گوتیە نەقاشانی چین

لە خوار داوێنی، چادرەکەی بنووسن

لەگەڵ "بەدان" دا، باش بە ئەی هۆشیار

کە چاکان خۆیان، گەورە و خۆشبەختن

٢- سەرگوزەشتە

لە گەورەیەکیان پرسی: "لەگەڵ ئەو هەموو گەورەیییەی کە دەستی ڕاست هەیەتی، بۆ ئەنگوستیلە هەر لە دەستی چەپ دەکەن؟ وەڵامی دایەوە "ئەی نازانی کەسانی لێهاتوو هەمیشە بێ بەشن؟"

خانە

ئەوەی ڕسکاندی، خـۆشـی و هەژاری
یـان بەخت ئـەدا، یا بـەخـــتـــیـــاری

٧٦- ڕەوشت
ئەو کەسە دەتوانـێ بێ ترس ئامۆژگاری و پەندی پاشـایان دابدا، نە ترسی سـەری هەبێ و نە تەمای زێڕ.

دوو تاکی

چ زێڕ بڕێژیە، بـەر پێی خـــــودانـاس
یا شـیـری هیندی، لەسـەر ڕاگری راس
نە ئومێد، نە باکیان، ئەبێ لە هیچ کەس
ئەمـەیە بناغـەی، خـوا پەرسـتی و بەس

٧٧- ڕەوشت
شـا بۆ نەهێشتنی سـتـەمکارانە و پۆلیس بۆ خـوێنخـواران و قـازیش بۆ بیسـتنی سکاڵایانە لە دزان، بەڵام دوو دوژمنی بەحەق ڕازی، هەرگیز ناچنە بەردەمی قازی.

پارچە

کـــە دیـتـت دەبێ، بیـــدەی ئەو حـــەقـــەی کـــەوا لـەســـەرتـە
بە خۆشی بیدەی یەکجار چاکترە، نەوەک بەهەراو جەنگ و دڵتەنگی
گـــەر کـــەســـێـک باج و خـــەراجی نەدا، بە ڕەزامـــەندی
بەزۆرەملێ هەر لێی دەستێنن، لەگەڵ هەقدەستی کاکی سەرهەنگی

٧٨- ڕەوشت
هەموو کەسێک ددانی بە ترشی ئاڵ دەبێتەوە، قازییان نەبێ بەشیرینی.

خانە

قازی گەر بەرتیل بخوا، پێنج خەیار

بۆت دادەتاشێ جێی دە بێستانزار

٧٩- ڕەوشت

سۆزانیی پیر ئەگەر تۆبە لە نابەکارییە نەکات چ بکات و پۆلیسی دەرکراویش لە مەردوم ئازارییە؟

خانە

لاوێکی گوشەنشین، شێرێکی ڕێی خودایە

پیرێک لە گۆشەیەکدا، کڵۆڵی دەست و پایە

خانە

لاو ئەبێ زۆر بەهێزبێ، تا خۆی دوورکا لە شەهوەت

پیر خۆی ئارەزووی سستە، بۆی راست نابتەوە ئالەت

٨٠- ڕەوشت

لە دانایەکی ناوداریان پرسی، زۆر درەختی بەرز و بڵندو بەردار هەیە کە خودای گەورە ڕسکاندوونی و هیچیشیان، لە داری سەروو بەولاوە پێیان نەگوتراوە ئازاد و بەریش نادا، هۆی ئەمە چییە؟ گوتی: "هەر درەختە و دەرخۆری وەرزێکە بۆ بەردان، هەندێک جار بەو وەرزانە تازەو گەشن، کە وەرزەکەش بەسەرچوو ئەوە سیس و ژاکاون. بەڵام سەروو لەو دار و درەختانە بەدەرە و هەموو کاتێک و هەمیشە هەر سەوز و گەش و جوانە، ئەمەش هەر خوو و خدەی ئازادانە.

پارچە

دڵ مەبەستە بەوەی کە دەڕوا، دیجلە زۆر

لە پاش خەلیفەکانیش، تێپەڕیوە لە بەغداد

ئەگەر تۆ لە دەستت دێ، وەک دارخورما چاوتێربە
گەر لە دەستیشت نایە، وەک سەروو ببە ئازاد

٨١- ڕەوشت
دوو کەس بە حەسرەتەوە مردن: یەکێکیان ئەوەی هەیبوو نەیخوارد و ئەوەی تریان زانی و نەیکرد.

پارچە

کەس بەو جۆرە نابینێ، پیاوی قرچۆک بە مەزنی
لە کەم و کورتییەکانی بدوێت و بۆی تێ کۆشێ

بەڵام ئەگەر چاو تێرێک دوو سەد گوناهی هەبێ
سەخاوەت و بەخشینی، عەیبەکانی ئەپۆشێ

کتێبی گوڵستان بە پشتیوانییە خوای، کە یارمەتی و هاریکاری هەر لەو دەخوازرێت، تەواو بوو. هەروەک ڕەوشتی دانەرانیشە، لە هیچ نووسەرانێکی پێشینە نەخوازراوەتەوە و شیعرەکانی لە کەس وەرنەگیراون.

هۆنراو
کۆنە شرەی خۆت، بۆ خۆ جوانکردن
چاترە لە کراسێک، بۆی بکەویە خواستن

زۆرینەی وتەکانی سەعدی شادی هێن و دڵخۆشکەر و جووڵێنەرن و خۆشییان تێکەڵە و کورت بینانیش بەم هۆیەوە زمانی سەرکۆنە و تان و تەشەریان درێژ کردووە کە بەبێ سوود مێشکی سەربردن و دووکەڵی چرا هەڵمژین، کاری ئاقڵان نییە، بەڵام بۆ بیرو هزری ڕەوشەنی خاوەن دڵان، کە رووی قسە و وتاران لەوانە، شاراوە نییە کە دوڕڕی پەند و ئامۆژگارییی تێدا کێشراوەتە ناو تانوپۆی هەودای بڕگە و بابەتەکانیەوە و دەرمانی تاڵی ئامۆژگاریشمان تێکەڵ بە هەنگوینی وتاری جوان کردووە تا بیرو مێشکی خوێنەری پێوە ماندوو نەبێ و لە سامانی

وەرگرتنیش بێبەش نەبێ (الحمدلله رب العالمین) سوپاس بۆ خودای پەروەردگاری دنیایە.

دوو تاکی

ئامۆژگاریمان، لەجێی خۆیداکرد
رۆژگارانێکمان، تێدا بەسەربرد

گەر نەهاتە گوێی، ئارەزووی هیچ کەس
لای پێغەمبەران، گەیاندنە و بەس

(ئەی خوێنەری. کتێب، بەزەیی تەنیا لە خوا بخوازە
بۆ لێبوردنی کۆکەرەوەی و بۆ خاوەنەکەی

هەر چییەک چاکە لەوەی کە بۆ خۆت ئارەزووت لێیە
دوای هەمووان داوای بەخشین کە، لە بۆ نووسەرەوەکەی

گەر من لە رۆژی رابوون هەڵێکم دەست بکەوتبایە
لای ئەو دڵسۆزە، دەمگوت ئەی گەورە و سەروەری ئێمە

گوناهکارەکە منم ئەی گەورەی هەموو خێرخوازان
چی خراپەیە هەمووم کردووە هاتووم خوازیاری بەد بەخشینێمە)

خانە

سوپاس بۆ خودا، کە ئەم کتێبە دوایی هات
پێش ئەوەی ژیانی من، بە کۆتا بگات

کۆ: ١٩٦٧/٤/٢٢

پێڕست

ناسـاندن 5
"دیبـاجـە" 9
هۆی دانانی پەڕتووکەکە 16
پۆزش هێنانەوە لە کۆتاکردنی خزمـەت و هۆی هەڵبژاردنی گۆشـەنشینی 24
دەرگەی یەکەم: لە ڕەوشتی پاشایان 28
دەرگەی دووەم: لەبارەی خووی دەروێشـانەوە 79
دەرگەی سێیەم: لەبارەی قنیات (قەناعەت) و دڵنیابوون بە بەش 124
دەرگەی چوارەم: لە سوودی خـامۆشی (بێدەنگی) 158
دەرگەی پێنجـەم: لە ئەوین و لاوێنیدا 166
دەرگەی شـەشـەم: لـە بێهـێزی و پیری 197
دەرگەی حـەوتەم: لە کـاریگەریی پەروەردەوە 206
دەرگەی هـەشتـەم: لەسـەر پەیڕەوی هـەڵسـووڕاندنی ژیان 233